

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΕΤΟΣ Γ'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1954

ΤΕΥΧΟΣ 24

Η ΣΚΟΠΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΜΠΡΗ

Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρχη ἄλλη θρησκεία, ποὺ νὰ φέρνῃ τὸν ἄνθρωπο τόσο κοντὰ στὸ Θεό, ὅσο ὁ Χριστιανισμός. Καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καμιά γιορτὴ καὶ καμιά ἀκολουθία δὲν ἀγγίζει τόσο τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ δὲν τὴ συνταράζει τόσο, ὅσο οἱ ἀκολουθίες τῶν Παθῶν.

Κάθε βράδυ, κάθε νύχτα καλλίτερα, ἐπὶ μιὰ βδομάδα, παρακολουθοῦμε κι' ἀπὸ μιὰ εἰκόνα τοῦ Θείου Δράματος. Ἐπιβλητικὴ μὰ γαλήνια ἡ πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Θεϊκοῦ Πρωταγωνιστοῦ σὲ δρόμους στρωμένους μὲ βάρη καὶ δαφνόκλαδα. Πονεμένη ἀνθρώπινα ἡ πορεία Του ἀνάμεσα στὶς περιπέτειες καὶ στοὺς διασχυρμούς. Ἀδύναμη κάποιες στιγμὲς ἡ ψυχὴ Του. Ἀφθαστη ἡ ὑπομονὴ Του καὶ ἡ ἀνεξικακία Του. Ἀνθρώπινος, πολὺ ἀνθρώπινος ὁ πόνος Του. Καὶ ἡ κάθαρση λυτρωτικὴ.

Ἡ ἀναπαράσταση τῶν σκηνῶν, αἰῶνες τώρα, φέρνει στὰ πρόσωπα καὶ στὶς καρδιές τῶν πιστῶν, ποὺ γεμίζουν τὶς ἐκκλησιές, τὴ συντριβὴ καὶ τὴν ταπείνωση, μὰ καὶ τὴν ἐλπίδα ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ἀπὸ τὴν κατάνυξη μᾶς ὁδηγεῖ στὴν ψυχικὴ ἀνάταση καὶ ἀπὸ τὴν ὑποβολὴ στὸ θαῦμα. Κι' ἀπ' τὸ θαῦμα φωτίζονται οἱ συνειδήσεις τὴ μεσονύχτιαν ὥρα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου, ἔτσι, ποὺ ἓνα ἀδιόρατο χαμόγελο πλανιέται στὰ πρόσωπα, ἀνάμεσα ἀπ' τὶς χιλιάδες ἀναμμένες λαμπάδες.

Ξεχωριστὰ ἀπ' ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς γιορτάζει ὁ Ἑλληνικὸς τὴν Ἀνάσταση. Ἄλλοι, τὰ Χριστούγεννα εἶναι τὸ κέντρο καὶ ὁ ἄξονας τῆς λατρείας. Ἐδῶ ἡ μεγάλη μέρα εἶναι τὸ Πάσχα. Εἶναι ἡ μέρα ἡ Λαμπρὴ.

Παράδοση μακροαίωνη, ποὺ συνεχίζεται, ὅχι ἀπὸ σεβασμὸ μονάχα ἢ συνήθεια, ἀλλὰ ἀπὸ ἀνάγκη ψυχικὴ, ὁδηγεῖ στὸν λαμπρότερο πανηγυρισμὸ τῆς γιορτῆς τῶν γιορτῶν.

Γιατὶ ἡ μέρα αὐτὴ πῆρε στὴν Ἑλληνικὴ Ὁρθοδοξία τέτοια θέση, ἔτσι, ποὺ νὰ ξεπερνᾷ καὶ τὰ Χριστούγεννα—κάτι ποὺ δὲν συμβαίνει στὸν Δυτικὸ Χριστιανισμό—εἶναι ἓνα θέμα πολυσυζητημένο.

Προσπαθώντας ὁρισμένοι νὰ τὸ ἐρμηνεύσουν, περισσότερο φυλετικά καὶ ψυχολογικά παρὰ θρησκευτικά, ἔδωσαν διάφορες λύσεις. Εἶπαν πὺς οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως, πού τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ τους ἀπὸ τὸν Χριστιανισμό καὶ μὲ τὸν Χριστιανισμό τὰ πῆραν, εὗρισκαν περιεχόμενο ἀνάλογο μὲ τὴν ψυχικὴ τους κατάστασις στὴ Γέννησι τοῦ Χριστοῦ, γιατί αὐτὴ ἦταν ἓνα μήνυμα χαρᾶς, ἓνα μέλλον πού ξανοιγόταν μπροστά τους. Δέθηκαν κοντὰ στὸ Θεῖο Βρέφος καὶ περιέμεναν ἀπ' αὐτὸ νὰ εὐδοκήσῃ καὶ νὰ τοὺς φέρῃ τὴ λύτρωσι. Μοιάζουν σὰν ψυχὲς γονατισμένες σὲ παρακλήσι. Τὸ δέσιμο αὐτὸ τὸ βλέπει κανένας καὶ στὴν ἐκκλησιαστικὴ τους ἀρχιτεκτονικὴ, ὅπου τὰ βέλη τείνουν νὰ φθάσουν, νὰ τρυπήσουν τὸν οὐράνιο θόλο, μὰ δὲν τὸ κατορθώνουν.

Ἀντίθετα ὁ λαὸς ὁ Βυζαντινὸς, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς, βοήκῃ ἀναλογία μὲ τὴν ψυχικὴ του κατάστασις στὸ μήνυμα τοῦ Πάσχα. Ἐνωσε πρῶτα τὴ χαρὰ τοῦ θριάμβου, δοκίμασε τὸν πόνο, πέρασε ἀπὸ τὸ μαρτύριο, γονάτισε κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ Σταυροῦ, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὸ Λυτρωτὴ ξανασηκώθηκε στὴν Ἀνάστασι. Ἔτσι, δὲν εἶναι μόνο ἡ ἐλπίδα πού τὸν ἔδεσε μὲ τὸν Χριστιανισμό, μῆτε μονάχα ἡ παρακλήσι. Μπορεῖ μετὰ τὴ νικηφόρα δοκιμασίαν νὰ τοῦ ἀπευθύνῃ μὲ γαληνὴ μένη ψυχὴ τὴ δοξολογίαν.

Ἄλλοι, ἀπλουστεύοντας καὶ κάνοντας πὺς συγκεκριμένη τὴν προηγούμενη ἄποψι, εἶπαν πὺς ὁ Χριστιανικὸς Ἑλληνισμὸς δόθηκε περισσότερο ψυχικά στὴ Μεγάλη Ἑβδομάδα καὶ στὸ Πάσχα, γιατί βοήκῃ σ' αὐτὰ τὴ συμβολικὴ δραματοποίησι τῆς πορείας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴ δικαίωσι τῆς πεπρωμένης ἀποστολῆς τῆς. Κάθε τόσο ἐπαναλαμβάνεται στὴν Ἑλληνικὴ ἱστορία ἡ ἀναπαράστασι μιᾶς ἑβδομάδος παθῶν, πού διαρκεῖ χρόνια καὶ δεκαετίες κάποτε. Χρειάζεται νὰ ξαναθυμηθοῦμε τῶν τελευταίων χρόνων τὴν περιπέτεια; Βάγια καὶ δαφνοκλαδὰ τὸ 40. Κολαφισμοὶ καὶ σταύρωσι τῖς μαῦρες νύχτες τῆς κατοχῆς. Χολὴ καὶ ὄξος στὴ δίψα μας. Κι' ἡ εὐχὴ μας μιὰ καὶ μοναδικὴ μέσα στὸν χειμωνιάτικο τρόπο: Κ α λ ἡ Ἀ ν ά - σ τ α σ η, πού ἔπαιρνε περισσότερη σημασίαν, περισσότερη εὐρύτητα ἀπὸ τὸ Κ α λ ἡ λ ε υ τ ε ρ ι ά.

Ὅταν χτύπησαν γιορταστικὰ οἱ καμπάνες, τὸ ἀναστάσιμο φιλὶ δίναν ἑξαλλὰ τὰ πλήθη στοὺς δρόμους κι' ὁ χαιρετισμὸς ἓνας ἦταν: Χριστὸς Ἀνέστη!

— Χριστὸς Ἀνέστη! κι' ἄς μὴν ἦταν ἀνοιξι. — Χριστὸς Ἀνέστη, μέσα στὸ ἡλιόλουστο Ὀκτωβριανὸ πρωῒ...

Καὶ χωρὶς ὅμως αὐτὲς τῖς ἱστορικὲς συμπτώσεις, τὰ Πάθη καὶ ἡ Ἀνάστασι δὲν μπορούσαν παρὰ θάπαιρναν ἓνα ἰδιαίτερο γιὰ τοὺς Ἑλληνες νόημα. Ἐνας ξεχωριστὸς κρίκος ἐνώνει τῖς τελευταῖες ἀνθρώπινες στιγμὲς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν κορυφαία στιγμὴ τῆς γήινης παρουσίας Του μὲ τὴν ἀνοιξι.

Ἄς μὴν ἀνατρέξωμε αὐτὴ τὴν ὥρα στὴν ἀντίστοιχη πίστι ἄλλων ἀνατολικῶν λαῶν καὶ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ γιὰ τὴν ἀνάστασι καὶ δικῶν τους θεῶν, ὅπως τοῦ Ἄττη, τοῦ Ὅσσιρη καὶ τοῦ Ἀδωνη. Ἄν μᾶς χρειάζονται οἱ περιπτώσεις αὐτές, μᾶς χρειάζονται μόνο γιὰ νὰ δοῦμε ἄλλη μιὰ φορὰ πὺς ἀπ' τὴ θεία οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ δὲν λείπουν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα πού ἀντικατέστησαν, ἀνῶδυνα

για τις ψυχές τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ἀρχαίους μύθους, βάζοντας στὴ θέσῃ τους τὰ ἴδια στὴν ἐπιφάνεια, πνευματικώτατα ὅμως στὸ βάθος τους σύμβολα.

Ἦταν σύμπτωση πού τὸ Πάθος καὶ ἡ Ἀνάστασις συνέπεσαν χρονικὰ μὲ τὴν Ἀνοιξή; Ἦταν ἀναγκαία συνέπεια τῶν ὅσων διαδραματίσθηκαν προηγουμένως στὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ; Ἦταν, τέλος, σοφὴ οἰκονομία, πού ἔφερε στὴν ἐκλογὴ αὐτῆς τῆς ἐποχῆς;

Ὅ,τι καὶ νᾶταν, ἦταν ἄνοιξη. Καὶ παραβάλλει ὁ ὕμνωδὸς τὸν Χριστό, ὅχι μιὰ καὶ δυὸ φορές, μὲ γλυκὺ ἔαρ.

Ἡ ἄνοιξη εἶναι περίοδος πὺδ σύμφωνη μὲ τὴν Ἑλληνικὴ ἰδιοσυγκρασία ἀπ' ὅ,τι γιὰ ἄλλες χώρες. Φέρνει ἓνα μήνυμα, πού μπορεῖ κανένας νὰ τὸ ἀναζητήσῃ στ' ἀνθισμένα λειβάδια, στὸν μυρωμένον ἄερα, στὶς γαλήνιες νύχτες: τὸ μήνυμα τῆς Ἀθανασίας, τῆς αἰώνιας νιότης, τὸ μήνυμα πού σημαίνει κατάλυσις τῆς φθορᾶς. Γι' αὐτὸ στὴν ἄνοιξη τοποθέτησε τὸ Ἑλληνικὸ πνεῦμα ἀπ' τὴν πὺδ βαθειὰ ἀρχαιότητα τὶς ὠραιότερες τελετές, ποτισμένες μὲ τὰ πὺδ παθητικά, μὲ τὰ πὺδ μυστικά συναισθήματα.

Ἄν ἡ φύσις βρίσκει σ' αὐτὴν «τὴν πὺδ καλὴ καὶ πὺδ γλυκεῖα τῆς ὥρα», ἡ ψυχὴ ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος βρίσκει τὴν ἀπόκριση στοὺς πὺδ μύχιους πόθους τῆς. Λαμπροφορεμένη ἀτενίζει στὸ βάθος, πότε σὲ γιορταστικὸν ὀραματισμό, πότε σὲ πικρὴ νοσταλγία.

Κι' ὅπως εἶναι πολύπαθη ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ δέκτης λεπτότατος κι' εὐαίσθητος τῶν πὺδ μυστικῶν φωνῶν τῆς φύσης, δίνεται αὐτὲς τὶς μέρες μὲ περισσότερη ὀρμή, μὲ περισσότερη διάθεσις στὴν ἀναπόλησι καὶ στὴν ἐλπίδα.

Εἶναι ἡ ἀναπόλησι ἀόριστη μὰ θελκτικὴ, θαμπὴ μὰ ἀνακουφιστικὴ, γιὰ ὅ,τι πέρασε ἢ γιὰ ὅ,τι λείπει. Εἶναι ἡ ἀναπόλησι τοῦ ξενιτεμένου γιὰ τὸ τραπέζι τὸ πασχαλινό, γιὰ τὴν πατρικὴ στέγη, γιὰ τὰ πρόσωπα τ' ἀκριβὰ καὶ ἀγαπημένα.

Ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ ἐλπίδα, πού ζωντανεύει καὶ ὕλοποιεῖ τὰ ἀβέβαια ὄνειρα καὶ φέρνει ἀνόμεσα ἀπ' τὴν τραχύτητα τῶν παθῶν κι' ἀπ' τὶς ἀνηφοριὲς τοῦ Γολγοθᾶ τῶν ψυχῶν στὴν ἀναστάσιμη μέρα, στὴ μέρα τῇ Λ α μ ρ ὴ.

ΒΑΣ. ΒΛ. ΣΦΥΡΟΕΡΑΣ



ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ ἄ. μ. τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΑΛΗ ΠΑΣΣΑ ΤΕΠΕΛΕΝΛΗ(*)

Γράμμα τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ πρὸς τὸν Προβλεπτὴν τῆς Πρεβέζης, σταλὲν ἐξ Ἰωαννίνων τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου 1793:

«Εὐγενέστατε καὶ ἀγαπητὲ φίλε καὶ ἀφωσιωμένε Προβλεπτὰ τῆς Πρεβέζης, χαῖρε. Σοῦ κάμνω γνωστὸν ὅτι ἔλαβον τὴν ἐπιστολὴν σου καὶ μανθάνω ὅτι ἀπηγόρευσες εἰς ὑπηκόους μου νὰ πηγαίνουν σὲ μακρυνὰ μέρη καὶ μὲ αὐτὸ ἀπέδειξες τὰ καλὰ αἰσθήματα τῆς καλῆς γειτονίας καὶ τῆς μεταξύ μας εἰλικρινοῦς φιλίας, καὶ σοῦ εἶμαι πολὺ ὑπόχρεως. Νὰ εἶσαι βέβαιος ὅτι ἔχω καὶ ἐγὼ τὰ αὐτὰ αἰσθήματα καὶ εἰς οἰανδήποτε περίστασιν ποὺ ἤθελε παρουσιασθῇ, θὰ πράξω καὶ ἐγὼ τὰ ἴδια χάριν τῆς καλῆς γειτονίας. Ἀρκεῖ νὰ μοῦ γράψης, καὶ ἐγὼ θὰ εἶμαι πρόθυμος νὰ σὲ ἐξυπηρετήσω καὶ νὰ σὲ εὐχαριστήσω καὶ εἶμαι πάντοτε εἰς τὴν διάθεσίν σου. Ὁ Θεὸς νὰ σοῦ χαρίξῃ ὑγίαν. . .»

Γιάννινα 13 Ὀκτωβρίου 1793.

Υ. Γ. Ὁ κομιστὴς τῆς παρούσης Σταθάκης θὰ σοῦ συστήσῃ τὰ πάντα προφορικῶς καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ τὸν ἀκούσῃς μὲ εὐμένειαν.

Ὁ Γενικὸς Προβλεπτὴς γράφει εἰς τὸν Δόγην τῇ 27 Ἰανουαρίου 1794:

«. . . Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐνταῦθα δυσκόλου ὑπηρεσίας μου ἔλαβα συχνὰ εὐκαιρίαν ν' ἀναφέρω Ὑμῖν περὶ τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ, περὶ τῆς φιλοδοξίας του καὶ τῶν μεγαλεπήβολων σχεδίων του ὅπως ἐξαπλώσῃ τὰς κτήσεις του, καθὼς ἐξέφρασα καὶ τὰς ἀνησυχίας μου, διότι ἔχομεν ἓνα τόσον ἀλαζόνα γείτονα. Οὗτος εὐρέθῃ πολλὰκις μπλεγμένους εἰς αἱματηροὺς κατὰ τῶν Σουλιωτῶν ἀγῶνας, οἱ ὅποιοι κατάρθωσαν νὰ τὸν ἀποκρούσουν ἀπὸ τοὺς ἀποκρήμινους βράχους των καὶ διετήρησαν τοιοῦτοτρόπως τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἐτοίμασεν ἡμεῖς νὰ ἀνεγείρῃ ἀποθήκας καὶ πύργους εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Πρεβέζης ἄκραν, ὅπου εἶχεν ἀποφασίσει νὰ κάμῃ τοιαῦτα ἔργα. Τώρα ὅμως, ἐπανελθὼν εἰς τὰ πρότερα μεγαλεπήβολα σχέδια, συγκεντρώνει εἰς τὸν Λούρον ἐργάτας καὶ διάφορα ὕλικά καὶ τὰ διεκπεραιώνει εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν, εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος τῆς Πρεβέζης καὶ προτίθει νὰ ἀνεγείρῃ ἐκεῖ φρούρια καὶ ἀποθήκας...

28 Φεβρουαρίου 1794. Ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Δόγην:

«...Ἐξακολουθοῦν αἱ προετοιμασίαι τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ διὰ τὰ ἔργα εἰς τὸ Κόκκινον. Εἰς τὰ δύο ἄκρα ἔναντι τῆς Πρεβέζης, εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, πρόκειται νὰ ἀνεγείρῃ ἓνα μεγάλο τετράγωνον ὁμοιον μὲ τὸ τοῦ Λούρου, εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἀνεγείρῃ

(*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος.

ἀποθήκας ἐνθ' εἰς τὰς γωνίας θὰ κάμῃ φρούρια, τὰ ὅποια λέγουν ὅτι θὰ χρησιμεύσουν ὡς καταφύγια τῶν ἐργατῶν πού θὰ φυλάσσουν τὰς ἀποθήκας. Εἰς τὸ ἄλλο ἄκρο ἔναντι τῆς Πρεβέξης θὰ ἀνεγείρῃ ἓνα τοῖχον πάχους 7 ποδῶν, μήκους 200 βημάτων καὶ πλάτους 100. Καὶ ἐντὸς τοῦ περιβόλου τούτου θὰ κάμῃ ὀπίτια δι' ἓνα συνδικισμόν... Μεγάλῃ ἀνησυχία σημειοῦται εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Πρεβέξης ἀπὸ τὰ τολμηρὰ αὐτὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ Πασσᾶ... Ἀνέφερα τὰ καθέκαστα καὶ εἰς τὸν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ Βάβυλον καὶ ἐλπίζω νὰ ἀποσπάσῃ καμμίαν διαταγὴν, ἵνα σταματήσουν τὰ σχεδιαζόμενα ἔργα. Ἀλλὰ δὲν γνωρίζω κατὰ πόσον θὰ εἶνε ἀποτελεσματικαὶ αἱ διαταγαὶ πρὸς τὸν Ἀλῆν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Ἡ τωρινὴ ἡπιότης, ἡ κατάπτωσις τοῦ Κράτους ἐκείνου, ἀφυπνίζει καὶ ἐνθαρρύνει τὸ πνεῦμα τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν κατὰ τόπους Διοικητῶν εἰς τὰς ἀπομεμακρυσμένας Ἐπαρχίας καὶ ὁ Ἀλῆς ἔχει τὴν ἰδιοφυϊάν καὶ ὅλα τὰ μέσα νὰ ἀγνοήσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἡγεμόνος του καὶ νὰ προβάλλῃ ἀντίστασιν. Πλούσιος, ἰσχυρὸς, ἐλαυνόμενος καὶ κλυδωνιζόμενος ἀπὸ μίαν ἀπέραντον φιλοδοξίαν ἵνα ἄρχῃ ὡς ἀπόλυτος αὐθέντης, γνωρίζει ὅλας τὰς τέχνας αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ τὸν φέρουν πρὸς τὸν ἐπιδιωκόμενον σκοπόν. Ψυχρὸς ὑπολογιστής, προικισμένος μὲ τεραστίαν θέλησιν, γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων τὶ εἰδους ἀντιστάσεις ἡμποροῦν νὰ συναντήσουν τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του εἰς τὴν πραγματοποιήσιν των. Ἐξ ἄλλου τὰ ὑπὸ τῶν Συνθηκῶν καθοριζόμενα ἀποτελοῦν ἓνα ἐλάχιστον φραγμὸν εἰς ἓνα τόσοον φιλοδόξον ὡς ὁ Ἀλῆς, ὅστις δὲν λογαριάζει τίποτε καὶ προχωρεῖ ἀμέριμος εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῶν σχεδίων του. Θὰ χρησιμοποιοῖ τὴν πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν. Καὶ ἔστειλε τὸν Μουχαρράφ συνοδευόμενον ἀπὸ πολλὴν ἀκολουθίαν, καὶ ἀφοῦ παρέμειναν τρεῖς ἡμέρας εἰς Βόνιτσαν τροφοδοτούμενοι δι' ἐξόδων μας, μετέβησαν κατόπιν εἰς Λευκάδα καὶ ἐζήτησαν ἀκόμῃ μίαν φορὰν ἀπὸ τὸν Ἐκτακτὸν Προβλεπτήν νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὰς κτήσεις μας ὅλας τὰς οἰκογενεῖας πού εἶνε ὑπήκοοί του. Μὲ τὸ μέσον τοῦτο ἐπιδιώκει νὰ προσεταιρισθῇ τοὺς ἀρματολούς καὶ νὰ τοὺς ἐγκαταστήσῃ εἰς τὰ οἰκήματα πού ἀνεγείρει. Εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην ὁ Ἐκτακτὸς Προβλεπτής ἀπήντησεν ὅτι οἱ ξένοι ὑπήκοοι οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὰς Ἑνετικὰς κτήσεις χαίρουν ἀκρας ἐλευθερίας καὶ ὅτι ἔρχονται μόνοι των καὶ κανεὶς δὲν τοὺς προσκαλεῖ διὰ τῆς βίας καὶ οὐτε δύναται νὰ τοὺς ἀπελάσῃ, διότι ἡ Ἑνετικὴ Πολιτεία τοῖς παρέχει ἄστυλον συμφώνως μὲ τὸ διεθνὲς δίκαιον. Καὶ μίαν ἄλλην αἴτησιν ὑπέβαλεν ὁ Μουχαρράφ, ἀπεσταλμένος τοῦ Ἀλῆ, δηλαδὴ ἐζήτησε νὰ τῷ ἐπιτρέψωμεν νὰ καταδιώξῃ τοὺς κατοικοὺς καὶ τοὺς ληστὰς ἐντὸς τοῦ ἐδάφους μας....»

4 Μαΐου 1794.—Ο ἴδιος Γεν. Προβλεπτής πρὸς τὸν Δόγην :

«... μοῦ γράφουν ὁ Ἐκτακτὸς Προβλεπτής τῆς Λευκάδος καὶ ὁ τῆς Πρεβέξης ὅτι ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς δὲν παύει νὰ προκαλῇ διχονοίας μεταξὺ τῶν ἀρματολῶν καὶ φοβούμενος περισσότερον παντὸς ἄλλου τὸν Καπιτὰν Γρίβαν, τὸν ἔθεσεν ἐκτὸς νόμου καὶ τώρα ὑποβάλλει τοὺς ἐλθροὺς αὐτοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Κατσιγογιάννην, εἰς τὸν ὅποιον ἀνέθεσεν τὴν φύλαξιν ὅλου τοῦ ἐδάφους του, πού ἦτο προτιότερα χωρισμένον εἰς δύο μέρη μεταξὺ τῶν ἀρματολῶν. Ἀλλὰ ὁ Καπιτὰν Γρίβας μὲ ἰσχυρὸν ἀριθμὸν ὁπαδῶν του, ἐπιδόθεις εἰς τὴν ληστείαν, φαίνεται ὅτι παρεμποδίζει τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ καὶ θὰ ματαιώσῃ τὴν πραγματοποιήσιν των, διὰ καταστροφῶν, διὰ τοῦ τρόμου καὶ διὰ τῶν ζημιῶν πού θὰ προκαλέσῃ εἰς βάρος τῶν ἐργατῶν πού εἶναι ἀπρησχολημένοι εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Πρεβέξης ἄκραν. Πρῶτα θύματα ὑπῆρξαν τὰ μονόξυλα πού μεταφέρουν τὰ ὕλικά καὶ τοὺς ἐργάτας, τὰ ὅποια ὑπέστησαν τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Καπιτὰν Γρίβα καὶ τῶν ὁπαδῶν του. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Ἀλῆς ζητεῖ παρ' ἡμῶν νὰ ἀπελάσωμεν τὸν Καπιτὰν Γρίβαν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των ἀπὸ τὰς κτήσεις μας...».

Δέσμη ἀρ. 1055.—Κέρκυρα 20 Σεπτεμβρίου 1794.— Ὁ Κάρολος Βίδμαν, Γενικὸς κατὰ θάλασσαν Προβλεπτής, γράφει εἰς τὸν Δόγην :

«... Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς τῶν Γιαννίνων φαίνεται ὅτι ἐγκατέλειψε τὰς ἐργασίας εἰς τὰ κτίρια τὰ ἀνεγειρόμενα ἐναντι τῆς Πρεβέζης. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ μὴ ἐπεχίρει περαιτέρω ἔργα καὶ νὰ μὴ μᾶς δημιουργήσῃ νέας ἐνοχλήσεις ὁ ἀνήσυχός του χαρακτήρ. Εἶναι λίαν φιλόδοξος καὶ συμφεροντολόγος ταυτοχρόνως. Ἄλλως τε δὲν εἶναι ἥσυχα τὰ σύνορα ὅπου ὀρῶσιν διάφοροι κακοποιοί, οἱ ὁποῖοι ληστεύουν καὶ διαρπάζουν. Τελευταίως συνέλαβον καὶ μερικοὺς ὑπηκόους μας καὶ ζητοῦν ἐξαγορὰν ἵνα τοὺς ἀπελευθερώσουν. Οὗτοι εἶναι οἱ λεγόμενοι ἀρματωλοί, εἶδος ἐνόπλων συγκεντρωμένων ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐπιφόρτισμένοι μὲ τὴν ἀσφάλειαν τῶν μερῶν ἀπὸ τοὺς ληστὰς καὶ δολοφόνους, ἐνῶ εἶναι οἱ ἴδιοι λησταὶ καὶ δολοφόνοι. Ἔδωκα διαταγὴν εἰς τὸν Προβλεπτὴν τῆς Πρεβέζης νὰ ἀπελάσῃ ὅλους τοὺς κακοποιούς. . .»

Κέρκυρα 26 Ἰανουαρίου 1795. Ὁ αὐτὸς πρὸς τὸν Δόγην :

«... ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, ἀναχωρήσας ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀρταν, ἵσως διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὰς κτήσεις του εἰς τὸν Λοῦρον καὶ εἰς τὸ Κόκκινο, πού εἶναι ἀπέναντι τῆς Πρεβέζης. Τὸν συνοδεύουν ὁ υἱὸς του Βελῆ μπέης καὶ 500 ἐνοπλοι. Δὲν εἶναι γνωστὰ αἱ διαθέσεις του καὶ οἱ σκοποὶ του καὶ μάλιστα εἰς μίαν ἐποχὴν τόσοσιν πηχράν. Λέγουν ὅτι σχεδιάζει νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Μουσελίμη τοῦ Βραχωρίου εἰς τὸ Ξηρόμερο, πού εἶναι ἐχθρὸς του καὶ λέγουν μάλιστα ὅτι ἤδη ἀπέστειλε ἓνα ἀριθμὸν ἐκ τῶν ἐνόπλων του ἐκεῖ. . .»

Κέρκυρα 12 Φεβρουαρίου 1795. Ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Δόγην :

«... ὁ Ἀλῆς ἀφοῦ παρέμεινε μερικὰς ἡμέρας εἰς τὴν Ἀρταν, ἐπανέκαμψεν εἰς τὰ Γιάννινα μετὰ τοῦ Βελῆ μπέη καὶ τῆς ἀκολουθίας του. . .»

Ἐπιστολὴ τοῦ ὑποπροξένου τῶν Ἑνετῶν ἐν Ἀρτῇ πρὸς τὸν Γεν. Προβλεπτὴν. — 28 Φεβρουαρίου 1795 :

«... κατόπιν παραμονῆς 18 ἡμερῶν ἐνταῦθα ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Γιάννινα. Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια ὁ Ἀλῆς ἐνοικίασε, μὲ ἄλλο ὄνομα, ἀπὸ τὴν Σουλτάναν τοὺς δασμοὺς καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἀρτας, διότι οὗτος, ἀπληστος ὅπως εἶναι, δὲν παρμελεῖ καμμίαν ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν ἵνα αὐξήσῃ τὰ πλούτη του καὶ ἵνα ἐξαπλώσῃ τὴν ἐπιρροήν του καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἐπαρχίαν. Ἠθέλησε νὰ ὑπενοικιάσῃ τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς καὶ τοὺς ἄλλους φόρους εἰς τοὺς προκρίτους τῆς Ἀρτης, μὲ αὐξήσιν ἐνὸς τρίτου πέραν τοῦ συνηθισμένου καὶ ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι ἐφαίνοντο διστακτικοί, διότι θὰ εἶχον, ἀσφαλῶς, ζημίαν, ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς, γὰρ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἀποφασίσουν, τοὺς ἔδωκε τὴν ἄδειαν νὰ αὐξήσουν τοὺς δασμοὺς εἰς βάρος τῶν ἐμπορευομένων ὑπηκόων μας. Τοιουτοτρόπως ἀπὸ τρία τοῖς ἑκατόν, οἱ δασμοὶ ὑψώθησαν εἰς 12 ο)ο. . .»

Δέσμη 1056. — 22 Ἰουλίου 1795 Ὁ Γεν. Προβλεπτὴς πρὸς τὸν Δόγην :

«... Ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς συνεκέντρωσε περὶ τοὺς τρεῖς χιλιάδας ἐνόπλους Ἀλβανοὺς καὶ δὲν εἶναι ἀκόμη γνωστὸν εἰς τί ἀποβλέπει. Μερικοὶ λέγουν, ὅτι θέλει νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸ πλυσίον Πασσαλίκι τοῦ Δελβίνου τὸν πρωτότοκον υἱὸν του Μουχτάρ, εἰς τὸν ὁποῖον ἠλπίζεν, ὅτι κατόπιν τῶν ἐνεργειῶν του θὰ τοῦ τὸ παρεχόμεν ἢ Ὑψηλὴ Πύλη, ἀλλὰ τώρα φαίνεται, ὅτι τὸ Πασσαλίκι θὰ δοθῇ εἰς τὸν Μουσταφᾶ Πασσᾶν, υἱὸν τοῦ Σελίμ Πασσᾶ, ὁ

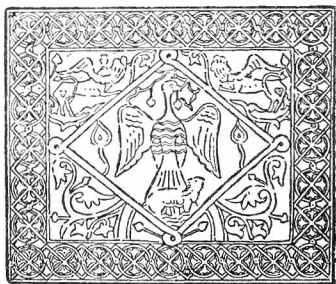
ὁποῖος ἔπese θῦμα τῆς βίας τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλ' οὗτος ὀλίγον αἰσθάνεται τὴν μακρονήν ἐπιρροὴν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τὴν ὁποίαν δὲν σέβεται καθόλου, οὔτε φοβεῖται. Καὶ ὅμως, εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν φαίνεται ὅτι δὲν θὰ ἀντιδράσῃ, διότι ἀλλέως θὰ προῦκάλει ἀνοικτὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. Καίτοι εἶναι εἰς τὸ ἔπακρον φιλόδοξος, ἀλλὰ δὲν τὸν ἀπολείπει ἡ ὀξυδέρκεια. Φαίνεται πιθανώτερον, ὅτι προτίθεται νὰ ἀνεγείρῃ ἓνα πύργον εἰς τὸ Ζάλογγον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἓνα βουνὸ μετὰ τοῦ Παλαιοκάστρου καὶ τοῦ Λούρου, ἀπέχον τέσσαρας ὥρας ἀπὸ τὸ σύνορόν μας τῆς Πρεβέζης. Ἡ θέσις τοῦ Ζαλόγγου εἶναι σπουδαία, διότι χρησιμεύει ὡς πέρασμα τῶν κατοίκων τῆς Πρεβέζης διὰ τὸ Σοῦλι καὶ Μαργαρίτι. Κύριος ὁ Ἀλῆς τῶν δασμῶν καὶ ὅλου τοῦ ἐμπορίου εἰς τὰς ἀπεράντους κτήσεις του, θὰ εὗρισκε τοιουτοτρόπως τὸ μέσον νὰ ἐμποδίσῃ τὸ ἐμπόριον ποῦ διεξάγεται ἐκεῖ, ἢ νὰ τὸ καταστήσῃ ὑποχείριον τῶν θελήσεών του καὶ νὰ δαμάσῃ καὶ τοὺς καπιτανέους τῶν ἀρματωλῶν... Εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ πύργου θὰ ἀντιστοῦν οἱ Σουλιῶτες, ποῦ εἶναι λαὸς θαρραλέος καὶ πολεμικὸς καὶ ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς βράχους, ὅπου κατοικεῖ, ἀπέκρουσε πάντοτε τὰς ἐπιθέσεις τοῦ Ἀλῆ, ποῦ ἐπεχείρησε πολλάκις νὰ τοὺς καθυποτάξῃ. . .»

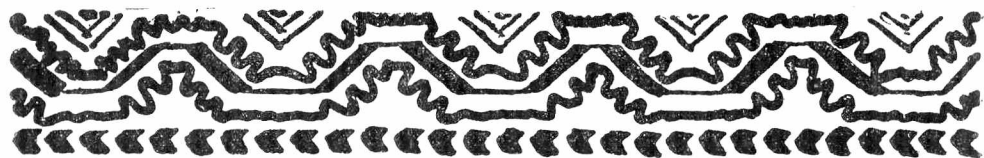
25 Δεκεμβρίου 1795. Ὁ ἴδιος πρὸς τὸν Δόγην :

«. . . ἡ πανώλης ἐσημειώθη εἰς τρία χωριὰ τῶν Γιαννίνων, ἀλλὰ περιορίσθη εἰς αὐτὰ καὶ μόνον, κατόπιν τῶν μέτρων ποῦ ἔλαβεν ὁ ἀγρυπνῶν πάντοτε Ἀλῆς. Τὰ θύματα ὑπῆρξαν ἀρκετά. Τώρα ἐξέλιπε τὸ κακό. . .»

4-2-1796. «. . . ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς προσπαθεῖ νὰ κερδίσῃ τὴν εὐνοίαν τοῦ Καπιτάν Πασσᾶ καὶ τῆς Σουλτάνας, ἵνα γίνῃ κύριος τῶν μερῶν τῆς Ἀρτης καὶ τῆς πόλεως, ποῦ εἶναι φέουδον κατὰ τὸ ἡμῶς εἰς τὸν Καπιτάν Πασσᾶ καὶ κατὰ τὸ ἄλλο ἡμῶς εἰς τὴν Σουλτάναν. . .»

ΔΕΣΜΗ 1058.— 1 Φεβρουαρίου 1796: «... Ὁ Ἀλῆς εὗρίσκεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀλβανίας, ἵνα ὑπανδρεύσῃ τὸν μικρότερον υἱόν του μὲ τὴν κόρην τοῦ Πασσᾶ τοῦ Βερατίου. . . ἐκεῖ ὁ Ἀλῆς βοηθεῖ δύο ἰσχυρὰς οἰκογενεῖας τοῦ Δελβίνου, αἱ ὁποῖαι ἐστασίασαν κατὰ τοῦ νομίμου Πασσᾶ. Συνέβησαν αἱματηραὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν. Ὁ Πασσᾶς τοῦ Δελβίνου ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἔδραν του, ἀλλὰ ἐνισχυθεὶς ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς κατοίκους, οἱ ὁποῖοι φοβοῦνται τὸν Ἀλῆν, ἀντέστη θαρραλέως εἰς τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν του καὶ τὰ χωριὰ ἐν τῷ μετὰ ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς καὶ σιδήρου. Καὶ ἐπειδὴ τὰ γεγονότα αὐτὰ λαμβάνουν χώραν ἐγγὺς τῶν συνόρων μας τοῦ Βουθρωτοῦ, ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ ἐνισχύσεις εἰς τὸ ἐκεῖ κάστρον. . .»





ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΑΠΟ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ

Η ΕΝΘΥΜΗΣΗ ΤΟΥ 1584

Α' — ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Με τὸν ὄρο «ἐ ν θ ύ μ η σ η», χαρακτηρίζουμε τὸ κάθε χρονογραφικῆς ἑφῆς ἢ σημασίας σημείωμα, τὸ ὁποῖο ἔχει γραφῇ γιὰ ἀπομνημόνευση καὶ ἐνθύμημα παντοδαπῶν γεγονότων, συνήθως ἱστορικῶν σὲ παλαιά, ἐκκλησιαστικά, ἢ καὶ ἄλλα, βιβλία, χειρόγραφα ἢ ἐντυπα, σὲ περιθώρια, κείμενα, παράφυλλα, καθὼς καὶ τὶς διάφορες ἐπιγραφές ναῶν, καὶ γενικά, κάθε ἀπομνημονευτικῆς γραφῇ ἀπὸ τὴν ὁποία, ὁ ἱστορικός, ὁ χρονογράφος, ὁ ἱστοριοδίρης, ὁ λαογράφος, ὁ γλωσσολόγος, μποροῦν νὰ ἀρυσθῶν πληροφορίες γιὰ πρόσωπα, πράγματα καὶ περιστατικά τοῦ παρελθόντος.

Ὁ συντάκτης τῶν «ἐνθυμήσεων», συχνότατα εἶναι ἄγνωστος· εἴτε γιατί δὲ νόμισε ἀναγκαῖο, εἴτε γιατί δὲ θέλησε νὰ αὐτοκατονομασθῇ. Ἀλλὰ τόσο αὐτὲς, ὅσο καὶ οἱ ἄλλες πού εἶναι γνωστὸς ὁ συντάκτης τους, «ἀπὸ ἱστορικῆς, γλωσσικῆς καὶ λαογραφικῆς ἀπόψεως, εἶναι πολλοῦ λόγου ἄξια», ὅπως σημειώνει ὁ Δ. Σάρορος (1) ὅτι κατέδειξαν, πρῶτος, ἀπὸ τὸ 1899 ἀκόμα, ὁ Σπ. Λάμπρος, ὁ Παραμυθίας Ἀθηναγόρας ἀργότερα (2), καὶ τελευταῖος ὁ Χρ. Σούλης (3), προλογίζοντας τὶς ἀπ' αὐτοὺς καταρτισμένες καὶ στὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» δημοσιευόμενες συλλογές ἐνθυμήσεων καὶ ἐπιγραφῶν (4).

«Πολύτιμες ἱστορικὲς πηγὲς τοῦ τόπου μας», χαρακτηρίζει ὁ Ἀθηναγόρας τὶς διάφορες αὐτὲς ἐπιγραφές, ἐπιστολές, «ἐνθυμήσεις», «ἐνδείξεις» καὶ «ση-

μειώσεις», τὶς ὁποῖες, ἀπὸ αἰῶνες, ἡγούμενοι καὶ μοναχοί, «ὀλιγογράμματοι μὲν, πεφωτισμένοι ὁμως», ἀποθησαύρισαν στὰ διάφορα λειτουργικά τῶν μονῶν καὶ ἐκκλησιῶν βιβλία, ἐπιτελώντας ἔτσι ἀνεπίγνωτα ἔργο ἱστορικῶν χρονογράφων.

«Ἀποτελοῦν αὐτὲς, ἀναντιρρήτως, γράφει ὁ Χ. Σούλης, τὶς πιὸ γνήσιες καὶ πιὸ ἀνόθευτες πηγὲς τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἱστορίας, καὶ μποροῦν νὰ διαφωτίσουν πολλὰ ἀπὸ τὰ σκοτεινὰ σημεῖα τῆς».

Καὶ ἡ χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ί α (ἡ σύνταξις δηλ. χ ρ ο ν ι κ ῶ ν), ὅπως εἶναι γνωστό, στὴ Δύση ὅσο καὶ στὴν Ἀνατολή, ἦταν ἔργο τῶν Μοναχῶν, καὶ στὰ μοναστήρια κυρίως ἀναπτύχθηκε, καὶ ἀκμασε πιὸ πολὺ, κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Τὴν ἱστορία μάλιστα τῶν δυτικῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτή, τὴ γνωρίζουμε, σχεδὸν ἀποκλειστικά, ἀπὸ τὰ ἔργα τῶν χρονογράφων.

Χαρακτηριστικὸ ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῇ εἶναι καὶ τὸ ὅτι ὁ μὲν Κ. Μέρτζιος, τὴ συλλογὴ τῶν πληροφοριῶν πού περιέχονται γιὰ τὰ Ἡπειρωτικὰ πράγματα σὲ διάφορα Ἑνετικά ἔγγραφα ἀπὸ τὰ 1319 ἴσαμε τὰ 1673, τὴ δημοσιευμένη στὰ «Ἡπ. Χρονικά» τοῦ 1940, τὴν ὀνομάτισε Μικρὴ Ἡπειρωτικὴ Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ί α, ὁ δὲ Παραμυθίας καὶ Πάργας Ἀθηναγόρας, τὴν ἀντίστοιχη συλλογὴ τοῦ ἐνθυμήσεων, τὴ δημοσιευμένη στὸ ἴδιο περιοδικὸ σύγγραμμα τοῦ 1928, τὴν τιτολόφρησε Νέο Κ ο ν β α ρ ἄ.

Δὲ νομίζουμε ἀναγκαῖο νὰ ἐνδια-
τρίψουμε περισσότερο στὴν παράθεση
κι' ἄλλων ἀκόμα στοιχείων, γιὰ τὴν ἀπό-
δειξη μιᾶς σχεδὸν ἀλήθειας: Ὅτι οἱ
«ἐνθυμήσεις»—ἰδιαίτερα σὲ περιπτώσεις
ἔλλειψης ἢ ἀνεπάρκειας ἱστορικῶν—εἶ-
ναι σπουδαιότατες πηγὲς γιὰ τὴν ἀπο-
κατάσταση γεγονότων σκοτεινῶν περιό-
δων τῆς Ἡπειρώτικης Ἱστορίας. Εἶναι
ὅμως ἐπίσης αὐταπόδεικτο, ὅτι κι' αὐτές,
κατὰ τὴν προσπάθεια ἀποκάθαρσής τους
καὶ ἁρμονικῆς προσαρμογῆς τῶν ἱστορι-
κῶν στοιχείων πὺν περιέχουν, πρὸς τὰ
ἀπὸ ἄλλες πλευρὲς ἱστορικὰ δεδομένα,
ὕποκνινται στοὺς ἴδιους—ὅπως κι' οἱ
καθαρὰ ἱστορικὲς—κανόνες ἐλέγχου καὶ
κριτικῆς. Ἀκόμα καὶ ἡ γνησιότητά τους,
βασικά, πρέπει νὰ θεωρῆται ὑπὸ ἀμφι-
σβήτησης (5).

Ἰδιάζουσας ἐπίσης σημασίας εἶναι

«1584 εὐρέθη ἡ ἰκὼνα της θεοτοκου ἑλεούσα εἰς τὸ κάστρο καὶ μια
καλογραία Παρθενία μοναχὴ οπου εκαθονταν εἰς τὸ καμπαναρίω τοῦ
κάστρου Ἰοπία μετα ἐπιμεληας ἐπαρθη ἀπὸ τὴν μονὴν της Ἀγίας
Παρασκευης οταν εκαμαν οἱ ἀγαρηνη τὴν ἐκκλησιαν ναματζάχη κε ἡ
ριθησα παρθενια εφοτισθη δια αποκαλυψεως νά τὴν ἀφιερωση εἰς τὸ
νησι εἰς τὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Νικολάου ἐπονομαζόμενου γκουματίων».

Τὴν ἐνθύμηση αὐτὴ ὁ συλλογεὺς τῆς,
τῇ βοήκῃ γραμμένη στὸ τελευταῖο φύλ-
λο τοῦ Ψαλτήριου τῆς ἐκεῖ Μονῆς τοῦ
Ἁγίου Παντελεήμονα.

Πρὶν ἀπὸ τὸν ὁποιοδήποτε σχολια-
σμό καὶ ἐλεγκο τῆς κάθε ἐνθύμησης,
βασικῆς σημασίας θέμα εἶναι ἡ ἔρευνα
γιὰ τὸ ἂν αὐτὴ καλὰ διαβάστηκε ἀπὸ τὸ
συλλογέα στὸ πρωτότυπο κείμενό τῆς.
Στὴν προκείμενη περίπτωσι, ὑπάρχει
κάτι πὺν συντελεῖ ὥστε, ἡ ἐνθύμηση
αὐτὴ, νὰ παρουσιάζῃ, στίς ἀρχικὲς τῆς
προτάσεις, μιὰ κάποιαν μορφὴ ἀσυντα-
ξίας: Ὁ πρῶτος σύνδεσμός τῆς «καὶ» ἐμ-
φανίζεται νὰ ἐνῶνῃ κατὰ τρόπο, κάπως
δυσνόητο, τὴν εὔρεση τῆς εἰκόνας, μετὰ τὴν
καλογραία Παρθενία: «εὐρέθη — λέει
ἡ σχετικὴ φράση—ἡ εἰκὼνα τῆς Ἑλεού-
σας, καὶ ἡ μιὰ καλογραία... ὅπου ἐκαθό-
ταν εἰς τὸ καμπαναρεῖο, Ἰοπία ἐπαρθη
κ.τ.λ.»

Εἶναι, πιστεύω, ἀναμφισβήτητο,

ἡ ἔρευνα, τοῦ πότε συντάχτηκε ἡ ὑπὸ
ἐξέταση ἐνθύμηση: Συχνότατα ὁ χρόνος
αὐτός, δὲ συμπύπτει μὲ τὴ χρονολογία
πὺν στὸ κείμενο ἀπομνημονεύεται· οὔτε
καὶ ἀναφέρεται ἀπὸ τὸ συντάκτη τῆς (6):
Ἐπάρχουν καὶ περιστατικὰ κατὰ τὰ ὁ-
ποῖα, ὁ ἴδιος ἐνθυμησεογράφος, γιὰ τὸ
ἴδιο περιστατικὸ, καταχωρίζει, σὲ δυὸ
διάφορα, καὶ κατὰ τόπο ἀκόμα βιβλία,
ἐνθυμήσεις, γιὰ τὸ ἴδιο περιστατικὸ, μὲ
διάφορους ὅμως καὶ ἀσύμφωνους χρονι-
κοὺς προσδιορισμοὺς (7).

Παραθέτουμε πὺν κάτω πρὸς ἔρευ-
να τὸ κείμενο μιᾶς ἀπὸ τῆς ἐνθύμησης
αὐτῆς, πὺν εἶναι καταχωρημένο στὸ
«Νέο Κουβαρά» τοῦ Ἀθηναγόρα ὑπὸ
ἔτος 1584, καὶ ἀναφέρεται στὴν εὔρεση
τῆς εἰκόνας τῆς Παναγίας τῆς Ἑλεού-
σας τοῦ Νησιοῦ τῶν Γιαννίνων.

ὅτι τὸ «ἡ ὁποία» τῆς ἐνθύμησης, ἀναφέ-
ρεται, ὄχι στὴν καλογραία, ἀλλὰ στὴν
εἰκὼνα· ὅταν λοιπὸν ἀποχωρίσουμε ἀπὸ
τὰ προηγούμενα τὴν ἀναφορικὴ αὐτὴ
πρόταση, διαπιστώνουμε ὅτι, ἐκεῖνο πὺν
φέρνει ἀνωμαλία στὴν ὑπολειπόμενη ἀρ-
χικὴ φράση, εἶναι ὁ συμπλεκτικὸς σύν-
δεσμος «καὶ», πὺν φαίνεται νὰ συνδέῃ,
δυὸ κατ' ἐπιφάνεια ἀσύνδετες μεταξὺ
τους ἔννοιες: τὴν εἰκὼνα πὺν βρέθηκε,
καὶ τὴν καλογραία πὺν καθόταν στὸ καμ-
παναρεῖο.

Ἐφιστῶντας περισσότερο τὴν προ-
σοχή μας στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο, ὁ
αὐτὸς συντάκτης ὁρθογραφεῖ πὺν κάτω,
τὸν ἴδιο συμπλεκτικὸ σύνδεσμο («...να-
ματζάχη κε ἡ ρηθεῖσα...»), παρατηροῦ-
με ὅτι τῇ δίφθογγῳ αἰ τὴν ἀντικατά-
στησε αὐτὸς ἐκεῖ μὲ τὸ γράμμα ε. Ἡ
ἀνορθογραφία ὅμως αὐτὴ, βρῖσκεται σὲ
ἁρμονία μὲ τὸ γενικὸ τῆς ἐνθύμησης ἀ-
νορθόγραφο, καὶ χωρὶς σχεδὸν τονισμοὺς

χαρκτηῖρα. Θὰ μπορούσε μάλιστα κανεὶς νὰ ὑποστηρίξη ὅτι, ἐκεῖνο πού βρίσκεται σέ δυσαρμονία πρὸς τὸ ἀνορθόγραφο κείμενο, εἶναι τὸ πρῶτο ἐκεῖνο ὀρθογραφημένο «καί», πού συνδέει τόσο ἀπροσάρμοστα τίς ἔννοιες πού εἴπαμε. Ἐὰν λοιπὸν τὰ τρία αὐτὰ γράμματα τοῦ «καί» τοῦ χρονογράφου, σχηματίζουν στὸ πρωτότυπο τῆς ἐνθύμησης, τὴν ἐπίσης τριγράμματη λέξη «ἀπό», τὸ κείμενό της θὰ γινόταν στὸ σημεῖο αὐτὸ σαφές: — Ἀπὸ μιὰ καλόγρια πού εἶχε τὸ κατοικίό της στὸ Καμπαναρεῖο τοῦ Κάστρου, βρέθηκε (μὲ τὴν παρέμβαση δηλ. θείας ἀποκάλυψης, ἢ ὕστερα ἀπὸ ἐνυπνιασμό της ὑποδείχθηκε ἀπ' αὐτὴ τὸ μέρος στὸ ὁποῖο εἶχεν ἀποκρυφτῇ) ἡ εἰκόνα τῆς Ἐλεούσης, ἡ ὁποία εἶχε παρθῇ «μ ε τ' ἔ π ι μ ε λ ε ί α ς» (μὲ κρυφὴ δηλ. φροντίδα καὶ χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦν οἱ Τοῦρκοι) ἀπὸ τὸ Ναὸ τῆς Μονῆς τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, ὅταν οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ τὸν κατέλαβαν καὶ τὸν

μετέβαλαν σὲ Ναμαζγκιάχ.

Θὰ μπορούσε ὁμως τὰ τρία αὐτὰ γράμματα, νὰ σχηματίζουν, καὶ τὴν ἐπίσης τριγράμματη λέξη «εἰς»:..εὐρέθη ἡ ἰκὼνα... εἰς τὸ καστρὸ εἰς μιὰ καλογραία. Ἡ ἔννοια παραμένει σχεδὸν ἡ ἴδια· παραμερίζεται—στὸ στάδιο τοῦλάχιστο τῆς ἀνεύρεσης—μονάχα τὸ στοιχεῖο τοῦ ὁραματισμοῦ ἢ ἐνυπνιασμοῦ, πού τὸ ἀντικαθιστᾷ τὸ παράλληλο τῆς ἀποκρυψῆς τῆς εἰκόνας, ἡ ὁποία βρέθηκε τελικὰ στὴ σκίητῃ τῆς καλογραίας Παρθενίας.

Μὲ βάση αὐτὴ τὴ σειρά τῶν περιστατικῶν, προχωροῦμε στὴν περαιτέρω ἔρευνα τῆς ἐνθύμησης αὐτῆς.

Τὰ κύρια τοπωνυμικὰ—ἱστορικὰ σημεῖα της, εἶναι: Τὸ Κάστρο, τὸ Καμπαναρεῖο τοῦ Κάστρου, ἡ Μονὴ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, τὸ Ναματζάχη τῶν Τούρκων, καὶ ὁ Ναὸς Ἀγίου Νικολάου Γκιουμάτων.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δὲς στὰ «Ἠπειρ. Χρονικά» τοῦ 1937, σελ. 104 καὶ ἐπ.
2. Δὲς στὸ «Νέο Κουβαρά» του, ὅπου ἀμέσως πρὸ πάντων, 1929.
3. Δὲς στὸ ἴδιο περιοδικὸν σύγγραμμα 1934.
4. Ὁ τελευταῖος, καὶ Τούρκικων παρόμοιων, στὸ ἴδιο περιοδικόν, 1933.
5. Σὲ παρόμοιο π. χ. καὶ ἀσθενῇ ἀκόμα

ἔλεγχω, δὲν ἀντέχει ἡ ἀπὸ τὸ Χ. Σούλη περισυλλεγεῖσα ἐνθύμηση τοῦ χωριοῦ Λιγγιάδες (δὲς στὰ Ἠπ. Χρόν. 1934 σελ. 119, ἐνθύμηση 151), ἡ ὁποία φαίνεται γιὰ εἰδικὸ σκοπὸ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων παρασκευασμένη.

6. Δὲς π. χ. ἐνθύμηση 111 στὰ Ἠπ. Χρόν. 1934 σελ. 111.

7. Παράβαλε π. χ. ἐνθυμήσεις 113 καὶ 118, ὅπου ἀμέσως πρὸ πάντων σελ. 111 καὶ 112.

Β'—ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ

Τὸ πολυγωνικὸ σχῆμα πού ἐμφανίζει σήμερα τὸ Γιαννιώτικο Κάστρο, εἶναι, σὲ μορφή καὶ σὲ ἔκταση, τὸ ἴδιο σχεδὸν μὲ τὸ ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς καθορισμένο. Ὀλόκληρο ὁμως τὸ ἐξωτερικόν του τεῖχος, τὸ ἔχτισε ὁ Ἀλῆ Πασιάς ὁ Τεπελενλῆς «... ἐκτείνας ὀλίγον τι τὴν περιοχὴν τοῦ φρουρίου...», ὅπως μνημονεύει ὁ Ἀραβαντινὸς στὸ ἀντίστοιχο τμήμα τῆς χρονογραφίας του (1).

Κοιτίδα τοῦ Γιαννιώτικου Κάστρου, πιστεύεται ὅτι εἶναι τὸ μικρότερο παρόμοιο, πού τριγύριζε, καὶ περιβάλλει, καὶ τώρα ἀκόμα τὴ δυτικὴ Ἀκρόπολὶ του, ἐκεῖ δηλ. ὅπου ἀργότερα χτίστηκε τὸ

τζαμί τοῦ Ἀσλὰν Πασιά, τὸ ὁποῖο χρησιμοποιεῖται τώρα γιὰ Δημοτικὸ Μουσεῖο. Ἡ Ἀκρόπολις αὐτή, πρωτοχτίστηκε, κατὰ πᾶσα πιθανότητα, στὸν καιρὸ πού ὁ Ἰουστινιανός, ἔφκιανε—μέσα τοῦ βίου μ. Χ. αἰῶνα—τίς μακρονῆς καὶ παράλληλες σειρὰς τῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων, πού ἀποσκοποῦσαν νὰ ἀναγκαστοῦν τὴν ἀπὸ βορρᾶ κάθοδο τῶν βαρβάρων τῆς ἐποχῆς, ὅπως ἀπὸ καιρὸ σὲ διάφορα γραπτά μὲν ἔχω ἀναφέρει (2). Στὸ μεταξύ, γιὰ διάστημα πέντε σχεδὸν αἰώνων, δὲν ἔχουμε γι' αὐτὸ καμμιά πληροφορία.

Ὅταν, ὕστερα ἀπὸ πεντακόσια περί-

που χρόνια (1082) ὁ γιὸς τοῦ Ἰταλονορμανδοῦ Ροβέρτου Γουϊσκάρδου, Βαημοῦνδος, ἀποβλέποντας σὲ εὐρύτατους κατακτητικούς σκοπούς, κατέλαβε, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Ἰταλία, τὰ Γιάννινα, τὰ βρῆκε περιτειχισμένα, καὶ μὲ μιὰ μονάχα Ἀκρόπολη, πιθανώτατα, αὐτὴ πὺν προαναφέραμε, τὴν ὁποία ὁμοῦς βρῆκε ἐπισφαλῇ. Κι' ὅχι μονάχα τὴν ἴδια ἀνῶρθωσε, ἀλλὰ καὶ ἄλλη, σὲ ἄλλο μέρος τῶν τειχῶν, ὅπου τοῦ φάνηκε πὺν συμφέρο, ὁχυρότερη ἀνοικοδόμησε (*).

Πιστεύουμε ὅτι, ὁ Βαημοῦνδος τὴ δεύτερη αὐτὴ Ἀκρόπολη—ἀφοῦ, ὅπως ἀναφέρεται, περιλαμβανόταν κι' αὐτὴ μέσα στὰ τότε τείχη τῆς πόλης—τὴν ἀνῆγειρε στὴν ἀνατολικὴ προβολὴ τοῦ Βράχου, ἐκεῖ δηλ. ὅπου στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα βρέθηκε ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασιᾶ, ὁ τάφος τοῦ κατὰ τὸν 14ο αἰῶνα Δεσπότη τοῦ Κάστρου Θωμᾶ τοῦ Προελοῦμπου, καὶ ὁ Ἀλῆς οἰκοδόμησε στὸ 18ο τὰ παλάτια του, μορφοποιώντας τὴ σὲ ἐσωτερικὸ Κάστρο, τὸ καὶ σήμερα γνωστὸ «Ἵτς Καλέ».—Τὰ τείχη πὺν βρῆκε τότε τοῦ Κάστρου ὁ Βοημοῦνδος, δὲν ἐπεκτεινόταν, ἔχουμε τὴ γνώμη, ἴσαμε τὰ ὅρια τὰ ὁποῖα τοῦ ἔδωσε, ὁριστικὰ πιά, στὰ 1204 ὁ Δεσπότης Μιχαὴλ ὁ Α', ἰδρυτὴς τοῦ Ἡπειρώτικου Δεσποτάτου.

Μιὰ γι' αὐτὸ ἐνδειξὴ εἶναι ἡ ἐξῆς: Ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ (*) ἀλλὰ κι' ἀπὸ τὸ Λαμπριδῆ (5) σημειώνεται ὅτι, ἀπὸ τοὺς καιροὺς ἀκόμα τοῦ Ἀνδρόνικου τοῦ Προεβύτερου (ἀρχές 14ου αἰῶνα) ἀνάμεσα στὶς συνοικίες πὺν ἦταν σχηματισμένες ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ τότε Φρουρίου, ἦταν καὶ οἱ δυὸ ἐβραϊκὲς τῆς πόλης (ἡ μιὰ πρὸς τὴ Λειβαδιώτῃ, ἡ ἄλλη πρὸς τὴ Σιαράβα).

Ἐπιπρόσθετα, στὸ παλαιότατο κτίριο τῆς Συναγωγῆς τῶν Ἑβραίων, πὺν βρισκόταν μέσα ἀπὸ τὰ σημερινὰ τείχη τοῦ Κάστρου καὶ κατεδαφίστηκε στὰ πρῶτα χρόνια τῆς δυναστείας τοῦ Ἀλῆ, σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς πλευρές του, σημειωνόταν, ὅπως ἀναφέρεται (6), ἀρχικὴ χρονολογία κτίσεως τῆς, ἐννεακόσια χρόνια πρίν' κοντὰ δηλ. στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἑνατης μ. Χ. ἑκατονταετηρίδας.

Εἶναι, καὶ ἀπὸ παράδοση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἱστορικὰ ἀκόμα δοσμένα γνωστὸ, ὅτι ἡ Γιαννιώτικη Ἑβραϊκὴ παροικία, ἦταν ἀπὸ παλαιότατα στὰ Γιάννινα ἐγκαταστημένη (*). Ἡ ἀρχαιότατη λοιπὸν αὐτὴ Ἑβραϊκὴ Συναγωγὴ πὺν ἐξυηρετοῦσε καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Βαημοῦνδου τὶς ἔξω τότε ἀπὸ τὰ τείχη τοῦ Κάστρου Ἑβραϊκὲς συνοικίες, εἶναι συνεπότερο νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἦταν κι' αὐτὴ ἔξω ἀπὸ τὸ περιτείχισμα, καὶ κατὰ συνέπεια, αὐτὸ νὰ ἐκκλίνει τότε μέσα του πολὺ μικρότερη ἔκταση ἀπὸ ὅση τὰ ἀργότερα τείχη τοῦ Δεσποτάτου, τὰ χτισμένα μετὰ τὸ 1204.

Ἀπὸ τὸν Λαμπριδῆ (8) ἀναφέρονται κατοπινὲς ἐπισκευές του, ἀπὸ τοὺς Δεσπότες: Μιχαὴλ τὸ Β' στὰ 1250, Θωμᾶ Ἀγγελο, στὰ 1300, καὶ Θωμᾶ τὸν Γ', τὸν λεγόμενον Προελοῦμπο. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς στὰ 1373 (9) ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἀνέγερση τοῦ μεγάλου τῆς πόλης Πύργου (πὺν εἶναι πιθανὸν αὐτὸς πὺν σώζεται ἀκόμα στὸ Ἵτς-Καλέ). Ἀλλὰ καὶ τὴν πόλη, ὅσο μπορούσε αὐτὸς ὁχύρωσε.

Στὰ 1388—κατὰ τὴν πρώτη του ἐποτέλεια—καθὼς καὶ στὰ 1430, ὅταν ὁριστικὰ συνθηκολόγησε μὲ τοὺς Τούρκους, τὸ Κάστρο, ἦταν ἀρκετὰ ἰσχυρὸ ὥστε ν' ἀντισταθῇ σὲ πολὺμνηο ἰώως, κι' ἀπὸ μεγάλες δυνάμεις πολιορκία, κι' οἱ ἀφεντάδες του νὰ μπορέσουν νὰ ἐπιτύχουν, πολὺ γι' αὐτοὺς εὐνοϊκοὺς ὅρους γιὰ τὴν παράδοσή του. Στὰ 1611, μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Διονύσιου, οἱ Χριστιανοί, (μὲ μερικοὺς Ἰσραηλίτες), ἦταν ἀκόμα οἱ μόνοι κάτοικοί του καὶ εἶχαν ἀκόμα κανόνια καὶ βίγλες καὶ στρατὸ. Καὶ μόνον ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία τῆς διώχτηκαν ἀπὸ τὴν προστασία τῶν τειχῶν του, κι' ἐγκαταστάθηκαν σ' αὐτὸ οἱ Τούρκοι.

Καὶ στὸν καιρὸ ἀκόμα, πὺν (1670) ἐπισκέφτηκε τὰ Γιάννινα ὁ Ἑβλητὰ Τσελεπῆς (10), ὅπως ἀπὸ τὸ συντάκτη τοῦ σχετικοῦ ἀρθρου Χρ. Σοῦλη, μὲ βάση τὴν ἀφήγησιν τοῦ Τσελεπῆ, συμπεραίνεται, τὸ Γιαννιώτικο Κάστρο,

είχε τὸ ἴδιο περίπου περιμετρικὸ σχῆμα ποὺ ἔχει καὶ σήμερα.

Ὅταν τέλος τὸν Ἡγεμονικὸ θρόνο τῶν Γιαννίνων τὸν κατέλαβε ὁ Ἀλῆς ὁ Τεπελενλῆς (1778), τὸ παλαιότατο αὐτὸ Βυζαντινὸ Κάστρο, εἶχε βέβαια ὑποστῇ τὶς ἐπιδροαίεις τῶν αἰώνων ποὺ εἶχαν περάσει. Στὸ μεσοδιάστημα— ἀπὸ τὸ 1611 μέχρι τότε—σημαντικὲς ἐπισκευές του, φαίνεται, δὲν εἶχαν γίνεῖ μετὰ τὴν τελειοποίησιν καὶ τὴ γενίκευσιν τῆς χρήσεως τοῦ τηλεβόλου ὡς τοῦ κυριωτέρου μέσου ἐπίθεσης, τὰ Κάστρα τῆς ἐποχῆς, εἶχαν χάσει τὴν παλιὰ μεγάλη στρατηγικὴ τους σημασίαν. Γιὰ τοὺς Τούρκους δὲ τῶν Γιαννίνων, μετὰ τὸ 1611, δὲ σημειώθηκε καμμιά περίπτωσις ποὺ νὰ τοὺς κίνη νὰ φοβηθοῦν ὁποιαδήποτε κατὰ τοῦ Κάστρου ἐχθρική ἐνέργεια.

Ὁ Ἀλῆς ὅμως, εἶχε μέσα του μορφοποιήσει ἓνα σωρὸ ἀνταρσιακῆς φιλοδοξίας. Καὶ δέκα χρόνια μετὰ τὴν πραξικοπηματικὴ του ἀνοδο (1788) στὸ ἀξίωμα τοῦ Βαλῆ τῶν Γιαννίνων, ἄρχισε νὰ τὸ ἐπισκευάζῃ ⁽¹⁾. Ἀπὸ κάποια ἐπιγραφὴ ποὺ δημοσιεύεται ἀπὸ τὸ Χρῆστο Σούλη ⁽²⁾, ἐπισκευές του—ποὺ μᾶλλον πρέπει νὰ ἦταν κατασκευές—φαίνεται νὰ εἶχαν συνεχισθῇ καὶ κατὰ τὰ 1812. Τὴ μεγάλη ὅμως, μᾶλλον ἀνακαίνισις καὶ σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κατασκευὴ του, τὴν καταπιάστηκε ὁ Ἀλῆς ἀπὸ τὰ 1815.

Αὐτὸ μαρτυρεῖται, τόσο ἀπὸ ἐνεπιγραφὰς πλάκες ἐντειχισμέναις—ἀπὸ τὸν ἴδιο βέβαια—στὰ καινούργιασμένα τείχη ⁽³⁾, ὅσο καὶ ἀπὸ μιὰ ἐνθύμησις ποὺ εἶναι καταχωρημένη στὸ τελευταῖο φύλλο Μηναίου τῆς προαναφερομένης Μονῆς τοῦ Ἀη-Παντελεήμονα τοῦ Νησιοῦ, καὶ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Ἀθηναγόρα στὰ Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ τοῦ 1929 (σελ. 36).

Ἀπὸ τὴν ἐνθύμησις αὐτή, τῆς ὁποίας συντάκτης εἶναι ὁ κατὰ τὸ 1815 Ἡγούμενος τῆς Μονῆς Ἀνανίας,—τόσο σ' αὐτόν, ὅσο καὶ τοὺς μοναχοὺς αὐτῆς τῆς Μονῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων ἀκόμα τοῦ Νησιοῦ, εἶχεν ἐπιβληθῇ, ὅπως στὴν ἴδια ἐνθύμησις ἀναφέρεται, προσωπικὴ ἀγ-γαρεία—, βεβαιώνεται ὅτι ἡ ριζικὴ αὐτὴ ἀνακαίνισις τοῦ Κάστρου ἄρχισε στίς «10 Μαγίου 1815», κατὰ τὴν ὁποία ἐπρόσταξεν ὁ Βεζύρης Ἀλῆ Πασῆς καὶ εἰκίασε τὸ κάστρο γύρω ἀπὸ τὸ παλῶν, καθὼς φαίνεται ἕως τὴν σήμερον (ὅταν δηλ. μετὰ τὸ τελείωμά του—ἀγνωστο πότε—ἔγραφε-κι' αὐτὸ ἀκόμα μᾶς εἶναι χρονικὰ ἀγνωστο—ὁ Ἡγούμενος Ἀνανίας).

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Ἀλῆ ἴσαμε σήμερα, καμμιά στὸ Κάστρο αὐτὸ δὲν ἔχει ἐπέλθει μεταβολή.

(Συνεχίζεται)

1) Β'. σελ. 246.

2) Περβλ. καὶ Σ. Γ. Δάκωρη, Ἰωάννινα ἡ νεώτερη Εὐρώπη, στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρ. Ἑστία», τεύχ. Ὀκτωβρίου 1952, σ. 538 καὶ ἐπ.

3) Δὲς Ἀθηναγόρα, Ἡ Ἐκκλησία Ἰωαννίνων, «Ἡπειρ. Χρονικὰ» 1928, σ. 5.

4) Ὅπου πρὸ πάντων, σ. 240.

5) Περιγραφὴ Ἰωαννίνων, σ. 21, 25 καὶ ὅπου ἄλλου.

6) Δὲς Ἀθανασίου, Β', σ. 114, σμ. 2.

7) Δὲς καὶ Ἰωσήφ Μάτσα, Γιαννιώτικα Ἑβραϊκά τραγούδια, στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρ. Ἑστία» Β' σ. 587 καὶ ἐπ.

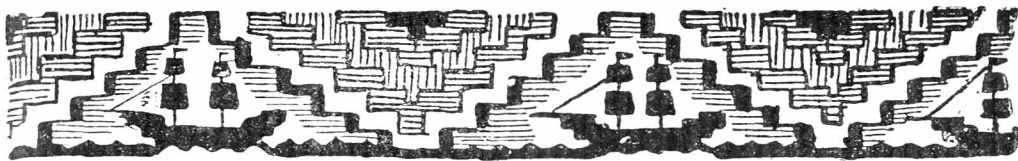
8) Ὅπου πρὸ πάντων, σ. 24.

9) Ἀθανασίου, ὅπου πρὸ πάντων Α', σ. 141 καὶ 142.

10) Δὲς Περιοδικὸ «Ἡπειρ. Γράμματα», Ταξίδι Τούρκου περιηγητοῦ γλπ. σ. 198.

11) Γ. Α. Μ. Ρ. Ἰ. Δ. η, ὅπου πρὸ πάντων σ. 24.

12—13) Τουρκικὲς ἐπιγραφές, ὅπου πρὸ πάντων.



ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΑΓΝΩΣΤΟΙ Η ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΑΙ
ΜΟΡΦΑΙ ΤΗΣ Η Π Ε Ι Ρ Ο Υ

Ο ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΠΑΡΑΜΥΘΙΑΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ

Ἡ Ἡπειρος ἔχει νὰ παρουσιάσῃ μακρὰν καὶ ἑνδοξὸν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν.⁽¹⁾ Ἦδη ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τῆς Ἡπείρου πιθανώτατα τὴν Νικόπολιν προέκρινεν, ἵνα παραχειμάρῃ, ὥς γράφει εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολὴν (γ', 12). Πολυπληθεῖς εἶναι οἱ ἐν Ἡπείρῳ ἀθλήσαντες καὶ ἀναδειχθέντες ἄξιοι ὁπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ πατέρες, μάρτυρες, ὅσιοι. Διὰ τοῦτο καὶ πολλαὶ ἦσαν αἱ κατὰ καιροὺς μητροπόλεις καὶ ἐπισκοπαὶ⁽²⁾, πολλὰ δὲ καὶ αἱ μοναὶ⁽³⁾ καὶ τὰ ἐν γένει ἱερὰ καθιδρυμένα⁽⁴⁾. Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχαὶ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Ἡπείρου αἱ ἀνήκουσαι εἰς τὸ κλίμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως ἦσαν αἱ ἐξῆς περίπου, γινομένων κατὰ καιροὺς καταργήσεων, συγχωνεύσεων ἢ νέων ἀναγνωρίσεων ἐντὸς τοῦ πλαισίου αὐτῶν⁽⁵⁾:

1. Ἀγχιάσμου, 2. Ἀδριανουπόλεως (= Δρυϊνουπόλεως), 3. Ἀπολλωνίας, 4.

Ἀργυροκάστρου (= Δρυϊνουπόλεως), 5. Ἄρτης (καὶ Ναυπάκτου), 6. Αἰλῶνος, Ὀρικοῦ καὶ Καννίνης, 7. Βελεγράδων, 8. Βελλᾶς καὶ Κονίτσης, 9. Βερατίου, 10. Βουθρωτοῦ (καὶ Γλυκῆς), 11. Γηρομερίου, 12. Γκόρας καὶ Μόκρας, 13. Δελβίνου, 14. Δρυϊνουπόλεως ἢ Δροπόλεως (καὶ Πωγωνιανῆς), 15. Δυρραχίου, 16. Δωδώνης καὶ Περιστερεᾶς, 17. Ἐλαίας (καὶ Πάργας), 18. Εὐροίας, 19. Ζαγορίου, 20. Ἰωαννίνων, 21. Κοζύλης, 22. Κορυτσᾶς, 23. Μετσόβου, 24. Νικοπόλεως (καὶ Πρεβέζης), 25. Παραμυθίας, (Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίου), 26. Ραδοβυζίου, 27. Ρωγῶν, 28. Σελασφόρου, 29. Φιλιατῶν, 30. Φοινίκης, 31. Φωτικῆς, καὶ 32. Χειμάρρας.

Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐπίσκοπος Παραμυθίας Προκόπιος, ἄγνωστον πῶς ὄνο-

1. Π. Φουρίκη, Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν ἱστορίαν. Νικόπολις—Πρέβεζα: Ἡπειρ. Χρον., Τ. Γ' (1928) 117—159 καὶ Τ. Α' (1929) 262—294. Ἀ ὅ ἡ ν α γ ὅ ρ α Μητροπολίτου Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν, Ἡ Ἐκκλησίᾳ Ἰωαννίνων: Ἡπειρ. Χρον. Τ. Γ' (1928) 3—49. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐκκληρ. ἱστορία, ἐν λ. Ἡπειρος τῆς Μεγ. Ἑλλῆν. Ἐγκυκλοπαιδείας, Τ. ΙΒ' σ. 342—345.

2. Γερμανοῦ Μητροπολίτου Σάρδεων, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐν Ἡπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως: Ἡπειρ. Χρον. Τ. ΙΒ' (1937) σ. 11—103.—Γ. Α. Σ ἰ ζ ο ν ὁ μ ο υ. Ἀπὸ τῆς Χριστιανικῆς ἱστορίας τῆς Ἡπείρου: Ἡπειρ. Ἐστία, ἔτος Α', τεύχος Λεύτερον (Ἰούνιος 1952) σ. 121—131. Ἀ ὅ ἡ ν α γ ὅ ρ α Ἡ Ἐκκλησίᾳ Ἰωαννίνων: ΗΝ, Γ' 3—49.

3. Ὁνομασταὶ μοναὶ ἐν Ἡπείρῳ, ἐνθα ἐλειτούργουν καὶ σχολεῖα, ἦσαν: αἱ τῆς νηϊδος τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Βελλᾶς, τῆς Μολυβδοσεπέδου, τῆς Ζέριμας, τῆς Καμύτσανης, τοῦ Γηρομερίου, τῆς Βοτσᾶς, τοῦ Προφ. Ἡλίου ἐν Ζίτση, τοῦ Αρνάνου, τῆς Γκούρας κ.ἄ. (Γ. Α. Ο ἰ ζ ο ν ὁ μ ο υ, Ἀπὸ τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας τῆς Ἡπείρου, Ἡπειρ. Ἐστία, ἔτ. Α', τεύχ. 2 (Ἰούνιος 1952) σελ. 121—131, τεύχ. 3 (Ἰούλιος 1952) σ. 237—241 καὶ τεύχ. 6 (Ὀκτώβριος 1952) σελ. 555—9, τεύχ. 7 (Νοέμβριος 1952) σ. 679—82, τεύχ. 8 (Δεκέμβριος 1952) σελ. 804—7.

4. Γ. Α μ π ρ ἰ δ ο υ, Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ ἀγαθοεργημάτων, ἐν Ἀθ. 1880.

5. Βλέπε ἀνωτέρω τὴν ἐπ' ἀριθ. 2 σημείωσιν.

μαζόμενος κατά κόσμον και ποῖον τὸ ἐπώνυμον αὐτοῦ, κατήγετο ἐκ Νάξου (ἢ Ναξίας κατά τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο). Ἡ Νάξος, ἀποτελοῦσα μετὰ τῆς Πάρου τὴν μητροπόλιν Παροναξίας, κατοικεῖτο, ὡς πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ νῆσοι, ὑπὸ λαοῦ εὐσεβεῶς, ὡς καταδεικνύει καὶ τὸ πλῆθος τῶν μονῶν, ἐκκλησιῶν καὶ ἐν γένει σεβασμῶν, ἅτινα κατακοσμοῦσιν αὐτάς. Περί τὰ δέκα ἑξ μοναστήρια ἦσαν ἐν Νάξῳ, π.χ. τὸ τῆς Παναγίας τῆς Πεφανερωμένης ἢ Ἀκρωτηριωτίσσης, τοῦ Ταξιάρχου Μιχαήλ ἢ Κυριασώματος, τοῦ Ταξιάρχου ἐπίσης Μιχαήλ κατὰ τὸ χωρίον Σαγκοί, τοῦ Τιμίου Στανουῦ, τοῦ τῆς Παναγίας τῆς Δροσιανῆς, τοῦ Ἀγίου Ἀντωνίου, Κυρίας τῆς Ὑψηλοτέρας, Καλαρρύτσια, Τριποδιώτσια, Κρητόμαρτυς κ. ἄ., ὡς καὶ τέσσαρα τῶν δυτικῶν: τῶν λαζαριστῶν, τῶν καπουκίνων, τῶν φράων καὶ τὸ γυναικεῖον τῶν οὐρσουλινῶν (*). Ἡ Νάξος ἔχει νὰ παρουσιάσῃ ἀρκετοὺς ἄνδρας διακριθέντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὰ γράμματα, ὡς εἶναι ὁ Καλλίνικος ἱερομόναχος (ε), Νικοδήμος ὁ Ἀγιορείτης (Καλλιβουρτζής) (*), οὗτινος τὸ τεράστιον συγγραφικὸν ἔργον, καὶ ὁ ἐνάρετος βίος ὡς καὶ ἡ μεγίστη ψυχικὴ ὠφέλεια, ἣν ἤσκησεν ἐπὶ τὸ δουλεύον ἔθνος καὶ ἐπὶ τοὺς Χριστιανοὺς ἐν γένει δικαίως συνηγοροῦσιν ὑπὲρ τῆς ἀγιοποιήσεώς του (*). Ἐπίσης ὁ ἐξάδελφος τούτου Ἱεροθεὸς ὁ κατ' ἀρχῆς ἐπίσκοπος Εὐρίπου (μέχρι τοῦ 1799) καὶ εἴτα μητροπολίτης Ἰωαννίνων (ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1799 ἕως 1810) (*), ὁ Ἰω. Σακελλίων (*) κ. ἄ. (βλ. Τρ. Ε. Εὐαγγελίδου, Ἡ παιδεία ἐπὶ τουρκοκρατίας, τ.

Β', ἐν Ἀθήναις 1936 σ. 37—45). Πληθος εἶναι τὰ ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα τὰ σωζόμενα καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τὴν ἱστορίαν, τὴν παιδείαν, τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν καὶ τὰ νομικὰ ἔθιμα τῆς Νάξου, εὐρισκόμενα α) εἰς τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Νάξου καὶ εἰς χεῖρας ἰδιωτῶν καὶ ἰδρυμάτων, β) εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, γ) εἰς τὴν Ἱστορικὴν καὶ Ἐθν. Ἐταιρείαν καὶ δ) εἰς τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους. Ἡ Νάξος συνδέεται ἀρκεῖντως μετὰ τῆς Ἡπείρου (βλ. καὶ Βασ. Βλ. Σφυρόερα, Ὁ φιλικὸς Ἰω. Παπαρηγόπουλος καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς: Ἡπερ. Ἐστία, ἔτος Α', τευχ. 7 (Νοέμβριος 1952) σελ. 661—672).

Ἐκ τοιούτου λοιπὸν περιβάλλοντος προερχόμενος ὁ Προκόπιος, ἔτυχε τῆς προστασίας καὶ ἐπιμελημένης ἀνατροφῆς ἀπὸ τῆς παιδικῆς τοῦ ηλικίας παρὰ τοῦ ὡς ἄνω ἐπισκόπου Εὐρίπου Ἱεροθέου. Παρὰ τῷ αὐτῷ ἐπισκόπῳ Εὐρίπου ἐξεργάσεν ὡς ἱεροδιάκονος, καὶ ὁ εἴτα ἐπίσκοπος Νεόφυτος ὁ Καρύστου ὅστις παρηκολούθησε τὸν Ἱεροθεὸν καὶ εἰς τὴν μητροπόλιν Ἰωαννίνων, σχετισθεὶς δ' ἐκεῖ μετὰ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἀρχιδιάκονος αὐτοῦ καὶ εἴτα πρωτοσύγγελος ἐν Ἀρτῇ (Γ. Γρυτάρη, Νεόφυτος Καρύστου: Νέα Πανδώρα, τ. ΙΑ' (1863) σ. 165 κ.ε. — Ἀν. Ν. Γούδα, Βίαι Παράλληλοι, τ. Α', ἐν Ἀθ. 1869 σ. 419 κ.ε.). Ὁ Προκόπιος ἀσφαλῶς εἶχε σχέσεις μετὰ τοῦ Νεοφύτου, ἀφοῦ ἀμφότεροί ἠκολούθουν τὸν Ἱεροθεὸν ὡς Εὐρίπου κατ' ἀρχάς καὶ ὡς Ἰωαννίνων ἔπειτα.

Ὁ Ἱεροθεὸς ἐν Εὐβοίᾳ εἶχε συχνὴν ἐπικοινωνίαν καὶ μετὰ τοῦ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ἐξάδελφου του, Νικοδήμου Ἀγιορείτου (Καλλιβουρτζή). Ὁ Νικοδήμος μάλιστα ἐν Σκυροπούλᾳ συνέγραψε πρὸς χάριν τοῦ Ἱεροθέου βιβλίον συμβουλευτικὸν ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ τῷ 1801 δαπάνῃ τοῦ Ἱεροθέου, οὗ ὁ πλήρης τίτλος εἶναι: «Εἰς δόξαν Πατρὸς, Υἱοῦ, καὶ Ἀγίου Πνεύματος, τοῦ ἐνός Θεοῦ. Ἐ γ χ ε υ

1. Π. Γ. Ζεζιάντου, Ἱστορικαὶ ἔρευναι περὶ τὰς Ἐκκλησίας τῶν νήσων τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου Θαλάσσης. Τόμος πρῶτος (τευχὸς πρῶτον), ἐν Ἐρμούπολει 1913 σ. 114 κ.ε. — Βλ. βιβλιογραφίαν ὑπὸ Δ. Π. Π. (α σ ζ ἄ λ η) ἐν λ. Νάξος τῆς Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλ., τ. 18 σελ. 31 β.

2. Θ. Μ. Ἀριστοζιλέους, Κωνσταντῖνον Α' τοῦ ἀπὸ Σιναίου βιογραφία καὶ συγγραφαὶ ἐλάσσονες, Κων/πολεις 1866 σ. 152—3.

3. Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολο-

γία, ἐν Ἀθ. 1868 σ. 624—626. Μ. Ἰ. Γεδεών, Ἀποσημειώματα Χρονογράφου, ἐν Ἀθ. 1932 σ. 117 (ἐνθα εἰκὼν τοῦ Νικοδήμου).

4 Βλ. «Ἅγιος Παῦλος ὁ Ξηροποταμίτης», Μηνιαῖον περιοδ. τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Ἀθφ ἱεράς ὁμωνύμου κοινοβιακῆς μονῆς, ἔ. Α' (1953), τευχ. 36—37, σ. 572—3.

5. Μ. Ἰ. Γεδεών, Ἀποσημειώματα Χρονογράφου (1800—1913), ἐν Ἀθ. 1932 σ. 166 (ἐνθα καὶ εἰκὼν τοῦ Ἱεροθέου).

6. Μ. Ἰ. Γεδεών, ἔ. ἀ. σ. 316 (καὶ εἰκὼν).

ρίδιον συμβουλευτικόν, περί Φυλακῆς τῶν πέντε Αἰσθήσεων, τῆς τε Φαντασίας καὶ τῆς τοῦ Νοῦς καὶ Καρδίας. Καὶ περὶ τοῦ, ποῖα εἰσὶν αἱ πνευματικαὶ καὶ οἰκεῖαι τοῦ Νοῦς ἡδοναί. Συντεθὲν μὲν πρότερον, καὶ ἐπιδιορθωθὲν ὕστερον, παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις ἐλαχίστου Νικοδήμου Ἀγιορείτου. Νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθὲν, διὰ φιλοτίμου δαπάνης τοῦ Πανιερωτάτου, Ἑλλογιμωτάτου τε, καὶ Θεοπροβλήτου Μητροπολίτου, ἁγίου, Πρώην μὲν Εὐρίπου, νῦν δὲ Ἰωαννίνων, κυρίου κυρίου Ἱεροθέου τοῦ Ναξίου, οὗ τινος καὶ χάριν συνετέθη. Προσετέθη δὲ παρ' αὐτοῦ, καὶ τὸ Σχῆμα τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου, τῇ Θαύμᾳ τῆς ἐπὶ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου γενομένης ὑπερφυσικῆς Ἐκλείψεως τοῦ Ἡλίου. Τὸ Ἡρωϊκὸν Εὐαγγέλιον τοῦ Ἑσπερινοῦ τοῦ Πάσχα, καὶ Ἀπολογία τις ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Ἀοράτου Πολέμου κειμένου σημειώματος περὶ τῆς κυρίας Θεοτόκου. Εἰς κοινήν τῶν Ὁρθόδοξων πάντων ὀφέλειαν. Ἐπιστοαίᾳ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Ἀνθίμου Γαζῆ. 1801 αῶα» (Εἰς 4ον μικρόν, σ. 326+1 α. α. βλ. Α. Γρίνη—Μέξα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1800—1863. Τόμος Α' (1800—1839), ἐν Ἀθ. 1939 σ. 10—11, ἀριθ. 58).

Ἐκ Χαλκίδος μετέβησαν εἰς Ἰωάννινα ὁ μητροπολίτης Ἱεροθέος, ὁ Νεόφυτος καὶ ὁ Προκόπιος κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1799. Ὁ ἔως τότε Ἰωαννίνων Μακάριος (1780—1799) περιπέσων εἰς τὴν δυσμένειαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ μετετέθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1799 εἰς τὴν μητρόπολιν Παλ. Πατρῶν(1).

Εἰς τὰ Ἰωάννινα τότε ἠκμαζεν ὁ πανίσχυρος Ἀλῆ πασᾶς (πασᾶς Ἰωαννίνων 1788—1822), εἰς τὸ κράτος ὅπως τὸ ὁποῖον ἠνθιεῖ ἡ Ἑλληνικὴ καὶ χριστιανικὴ παιδεία(2).

Ὁ Προκόπιος ἦτο πιστὸς ἀκόλουθος τοῦ μητροπολίτου, μὲ βαθεῖον διακόνιον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα. «Ἦμουν καὶ ἐγὼ εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ μαζαρίτου γέροντά μου», λέγει εἰς τὸ δημοσιευόμενον ἔγγραφο.

Τότε εἰς τὴν γειτονεύσαν Ἑπτανήσον ἐξελίσσοντο σημαντικὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Ἡ μακραίων βενετοκρατία (1386—1797) κατελύθη ὑπὸ τῶν Δημοκρατικῶν Γάλλων καὶ ἐγκατεστάθη κατ' ἀρχὰς ἡ κατοχὴ αὐτῶν (1797—1799). ἔπειτα οἱ Ρῶσοι μετὰ τῶν συμμάχων των Τούρκων ἀνεγνώρισαν τὴν Ἰόνιον Πολιτείαν (1800—1807), μετ' αὐτὴν ἐπὶ ἤλθεν ἡ κατοχὴ τῶν αὐτοκρατορικῶν Γάλλων (1808—1814) καὶ τέλος τὸ καθεστὼς τῆς Ἀγγλικῆς Προστασίας (1815—1863), μεθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἑνωσις τῶν Ἑπτὰ Νήσων μετὰ τῆς μητρὸς

Ἑλλάδος (βλ. Ἀ. Μ. Ἰδρωμένον, Ἰωάννης Καποδίστριας Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθ. 1900 σ. 6 κ. ε. — τοῦ αὐτοῦ Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Ἑπτανήσου (1815—1864), ἔκδοσις Β', Κέρκυρα 1935 σ. 15—146. Ἀνδρ. Μ. Ἀνδρεάδου, Ἡ Ἑπτανήσιακή Δημοσία Οἰκονομία κατὰ τὴν περίοδον 1797—1814. Κέρκυρα (1936)).

Αἱ σχέσεις τῆς Ἡπείρου μετὰ τῆς ἀπέναντι Ἑπτανήσου καὶ διη μετὰ τῶν νήσων Κερκύρας, Παξῶν καὶ Λευκάδος, εἶναι στενωπταὶ κατ' ὅλην τὴν τουρκοκρατίαν, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ καὶ τῆς Ἑλλήν. Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὰ Ἀρχαιοφυλακεία τῆς Ἑπτανήσου καὶ εἰς τὸ Ἀρχεῖον τῆς Ἰονίου Γερουσίας σώζονται ἀπύπολοι γραφαὶ πηγὰι χρησιμώταται διὰ τὴν Ἡπειρωτικὴν ἱστορίαν τῶν χρόνων τούτων. Αἱ νῆσοι αὗται ἦσαν τὰ καταφύγια τῶν καταδιωκομένων ἢ καὶ τὰ ὄρητῆρα τῶν ἀγωνιζομένων καὶ βοηθοῦντων τοὺς ἀγωνιστάς.

Ὁ Ἀντώνιος Μαρίας Καποδίστριας, πατὴρ τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδιστρίου (1), ὑπῆρξε διάσημος νομικὸς καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα τῆς Ἰονίου Πολιτείας. Ὡς πρεσβευτὴς τῆς Ἰονίου Γερουσίας ἐστάλη μετὰ τοῦ Νικολάου Γραδεβίγου Σιγούρου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ἐπικυρωθῇ τὸ νέον Ἰόνιον Σύνταγμα ὑπὸ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, ὅπερ ἐγένετο συμφώνως πρὸς τὴν σύμβασιν τὴν ὑπογραφείσαν τῇ 21 Μαρτίου 1800 ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελίμ τοῦ Γ', τοῦ Τσάρου Παύλου καὶ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Γ' τῆς Ἀγγλίας. Γραμματεὺς τῆς πρεσβείας ἐλήφθη ὁ νεώτατος υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου Καποδιστρίου Λύγουστινος. Τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ἐκλήθη Βυζαντινὸν καὶ ὑπεγράφη μετὰ μεγάλης ἐπιστημότητος ἐν Κωνσταντινουπόλει (=Βυζαντίῳ). Κατὰ τὴν ἐπιστολήν τῆς πρεσβείας εἰς Κέρκυραν ὁ Ἀντώνιος Καποδίστριας διωρίσθη παρὰ τῆς Πύλης τῇ 25 Ὀκτωβρίου 1800 αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος μετὰ τοῦ Νικολάου Σιγούρου κόμης Δεσφύλα, ἵνα διοργανώσουν τὰς Ἑπτὰ Νήσους κατὰ τὸ Βυζαντινὸν Σύνταγμα.

1. Τ. ρ. Ε. Εὐαγγελίδου, Ἱστορία τοῦ Ἰωάννου Καποδιστρίου Κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος (1828—1831) μετ' εἰσαγωγῆς, πολλῶν εἰκόνων, καὶ ἐπιλεγόμενων, ἐν Ἀθ. 1894 σ. 10 κ. ε.—Α. Μ. Ἰδρωμένον, Ἰωάννης Καποδίστριας Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθ. 1900.—Μ. ἀρ. κ. ο. υ. Θεοτόκη, Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ αἱ στάσεις αὐτῆς ἐν ἔτεσι 1800, 1801, 1802. Ἱστορικαὶ σημειώσεις ἐξαγόμεσαι ἐκ τῶν ἐγγράφων τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας, ἐν Κερκύρᾳ 1889 (σ. 195 κ. ε. βιογραφικά). Σ. π. Η. Ἀμπεροῦ, Ἡ ἱστορικὴ σχολὴ τῆς Ἑπτανήσου: Νέος Ἑλληνομνήμων, τόμ. ΙΒ' (1915) σ. 319—347.

1. Ἀθηναγόρας, Παραμυθίας καὶ Πάργας. Ἡ Ἐκκλησία τῶν Ἰωαννίνων: ΗΧ, Γ' (1928) 40.

2. Φ. Μηχαλοπούλου, τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννησις (1648—1820), Ἀθήνα 1930.—

πατριαρχ. καὶ συνοδικῶν σιγίλλων. Τὸν Μάϊον τοῦ 1800 ἐγένετο ὁμόνομος ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Ἰωαννίνων. τὸν Ἰούνιον 1803 προσηγοτήθη εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Παραμυθίας, τὸν Αὐγουστον δὲ τοῦ 1809 ἐγένετο πάλιν πατριαρχ. ἐξαρχία, τὸν Ἰαν. 1821 πάλιν ἐπισκοπὴ, τὸν Μάϊον τοῦ 1863 συνηνώθη πάλιν μετὰ τὴν τῆς Παραμυθίας (Γερμανοῦ ἔ. ἀ. σ. 32). Σήμερον ὑπάγεται εἰς τὴν μητροπόλιν Παραμυθίας φερουσῆς τὴν ἐπωνυμίαν «Παραμυθίας, Φιλιατῶν καὶ Γηρομερίων». Ὁ Σαμουὴλ ἐφημέριος ἐπισκοπὸς τῆς ἐπισκοπῆς Γηρομερίων τῷ 1800 καὶ παρητήθη τῷ 1803, διότι ἡ ἐπισκοπὴ ἀπὸ Ἰουνίου 1803 ἕως Αὐγ. 1809 συνηνώθη μετὰ τῆς Παραμυθίας (Γερμανοῦ ἔ. ἀ. σ. 54).

Ἀποθανόντος τοῦ μητροπολίτου Ἰωαννίνων Ἱεροθέου (1810). ἐξελέγη τὸν Ὀβριον τοῦ 1810 «διὰ μεταθέσεως ὁ πανιερ. μ. Λαρίσης κυρ. Γαβριὴλ» ἐν Ἰωαννίνοις ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ μεταβάντος μὴτον Γρεβενῶν Βαρθολομαίου καὶ τὸν ἐπισκόπων Βελλῶν Θεοδοσίου καὶ Δουϊνιουπόλεως Γαβριὴλ (Γερμανοῦ ἔ. ἀ. σ. 70). Ὁ Γαβριὴλ ἐποίμανε τὴν μὴλιν Ἰωαννίνων μέχρι τοῦ 1826.

Ὁ Προκόπιος λέγει «μετὰ παρέλθουσιν ἑπτὰ χρόνους» ἀπὸ τῆς χειροτονίας του (8 Ἰουλ. τοῦ 1806 ἢ 1808) ἀπέθανεν ὁ Ἱεροθέος (1810), προφανῶς μὴ ἐνθυμούμενος καλῶς λόγῳ τοῦ γηρατός ὅτι ἀπὸ τοῦ 1806 ἢ 1808 ἕως 1810 δὲν εἶναι ἑπτὰ ἔτη. ἐκτός ἂν τὸ ἑπτὰ ἔτη πολυλογίηται ἀπὸ τοῦ 1806 ἕως 1813 ὅτε ἐπαυθὴ ἀπὸ Παραμυθίας. Δὲν γνωρίζομεν ἂν ὁ νέος μητροίτης Ἰωαννίνων Γαβριὴλ ἦτο φίλος ἢ ἐχθρὸς τοῦ Προκοπίου καὶ ἂν ἠνένησε τὴν ἐξωσίν του ἐκ Παραμυθίας.

Ὁ Προκόπιος λέγει ὅτι ἐξηναγκάσθη ὑπὸ τοῦ Ἀλὴ πασᾶ ἵνα φύγῃ ἐκ Παραμυθίας διὰ νὰ ἐγκατασταθῇ Παραμυθίας ἄλλος ἀρχιερεὺς, ὅστις «ἐπῆγε με γροῖσα εἰς τὴν Κυρίαν Βασιλικήν, ὁμοῦνον τοῦ Ἀλὴ πασᾶ, καὶ αὐτὴ ἐμεσολάβησεν εἰς τὸν ἀλιτήριον, ἀσκήσασεν ἐμὲ ἀπὸ ἐκεῖ, καὶ ἐβάλεν αὐτόν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἠθέλα διὰ νὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου, με ἐφυλάκισεν δ' ἂ μῆνας πέντε» με ἐξεγύμνωσε καὶ με ἄφησε μόνον μετὰ τὴν γλώσσαν εἰς τὸ στόμα καὶ με εἶχεν εἰς, Ἰωάννινα χωρὶς ποσὼς νὰ με ἀφήσῃ νὰ ὑπάγω εἰς ἄλλον μέρος διὰ νὰ ζήσω. Εὐχριστόμουν λοιπὸν οὕτω φυλακισμένος εἰς Ἰωάννινα, ἕως σχεδὸν ὅτε ἠκολούθησε καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος».

Τὸ μόνον ἀσάφες εἰς τὴν περιγραφὴν ταύτην εἶναι τοῖτος ἦτο ὁ νέος αὐτὸς ἀρχιερεὺς, διότι κατὰ μὲν τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους τοῦ Σάρδεων Γερμανοῦ (ἔ. ἀ. σ. 82) τὸν Προκόπιον διεδέχθη ὡς Παραμυθίας ὁ Ἀμβρόσιος τῇ 14 Ἀπριλ. 1813, κατὰ δὲ τὸ σημειώμα τοῦ Δ. Α. Παναγιωτίδου (Κώδιξ τοῦ ΙΗ' αἰ. κατὰ προικοδοσιῶν ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπό-

λει Παραμυθίας καὶ ἱστορικαὶ τινες ἐξ αὐτοῦ σημειώσεις: ΕΦΣΚ, τ. ΚΖ' (1900) σ. 312α) στηριζόμενον εἰς τὴν Χρονογραφίαν τῆς Ἡπείρου τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, τῷ 1812 ἀπαντᾷ ὁ Παρθένιος. Ἡμεῖς κλίνομεν πρὸς τὸν Ἀμβρόσιον ἔχοντες μεῖζονα ἐμπιστοσύνην πρὸς τὰ γραφόμενα τοῦ Γερμανοῦ, βασιζόμενον εἰς τοὺς Πατριαρχ. Κώδικας.

Ἐκ τοῦ δημοσιευομένου ἐγγράφου διαλευκαίνονται τὰ ὑπὸ τοῦ Δ. Α. Παναγιωτίδου (ἔ. ἀ. σ. 312α) παρουσιαζόμενα κενὰ ἀπὸ τοῦ 1822 ἕως 1827, ὅτι δηλ. κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ὁ Προκόπιος εἶχε δραπετεύσει ἐξ Ἡπείρου καὶ διέμεινε κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Κάλαμον, ἐπὶ τοῖα ἔτη, ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1821, μετὰ ταῦτα δὲ διέβη εἰς Ἰθάκην, ἐνθα διέμεινεν «ἕως ἐσχάτως».

Ἐκ τούτου φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε πολλὴν χρόνον ἀφ' ὅτου εἶχε φθάσει εἰς Παλ. Πάτρας καὶ ὁπόθεν γράφει πρὸς τὸν Κυβερνήτην τὰς δύο ἀναφορὰς του τῇ κγ' Ἰανουαρίου 1830 καὶ ιθ' Φεβρουαρίου 1830.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης μέχρι τῆς 21 Νοεμβρίου 1833 (π. ἡ.), ὅτε διωρίσθη ἐπίσκοπος Γορτύνης, δὲν ἔχομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος στοιχεῖα.

Καθ' ὅλον τὸ ἀπὸ 1813 καὶ ἐξῆς διάστημα εἶναι γνωστὸς ὡς «πρόρων Παραμυθίας» καὶ οὕτως ὑπογράφεται.

Ἐξ Ἰωαννίνων ἔφυγε διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀλὴ πασᾶ ὑπὸ τὸν συντακτικὸν στρατευμάτων (Ἰουλ. 1820 ἕως 24 Ἰαν. 1822 π. ἡ.) (βλ. Ἀθηναγόρα, Ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ Ἀλὴ πασᾶ — Ἱστορικαὶ ἐπανορθώσεις: ΔΙΕΕ, τ. Η' (1922) σ. 368—382), ὅπως εἶχον φύγει καὶ πολλοὶ ἄλλοι πρόζοιτοι Ἰωαννῖται (Σταῦρος Ἰωάννου, Ἰωάν. Βηλαράς, Ἀλ. Π. Κουτσαλέξης, Ἀλ. Νούτσος κ. ἄ. (βλ. ἐμὴν μελέτην: Σίμος Ἀγγ. Σίμος).

Φεύγων, πιθανῶς ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν πορείαν, ἣν καὶ οἱ ἄλλοι, δηλ. διὰ τὸν Βλαχοχωρίων τῆς Πίνδου, τὸν Τζουμέρκων καὶ τοῦ Μακρονόρους ἢ τὸν Ἀγράφων. Μέσῳ Ἀρτης ἢ Πρεβέζης μοι φαίνεται πολὺ δύσκολον νὰ ἐγίνεν ἡ φυγὴ τὸν πεζῇ. Διὰ τῆς Ἀκαρνανίας ἦλθεν εἰς τὴν νησίδα Κάλαμον τὸν Δεβρίον 1821, ἥτις ἦτο κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν καταφύγιον τὸν γυναικαπαίδων καὶ ἄλλων διωκόμενων τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, ὡς ἦτο τοιαυτὴ διὰ τὴν Ἀνατολικὴν Χ. Ἑλλάδα ἢ Σαλαμίς καὶ ἡ Αἴγινα (βλ. Κ. Ν. Ράδου, οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ ἀρματοῦλοι ἐν Ἑπτανήσῳ: Ἐπετηρὶς Φιλολ. Συλλόγου Παρνασσοῦ, τ. ΙΒ' (1916) σ. 36 σημ. 1). Ἐκεῖθεν ἔγραψε πρὸς τὸν τότε μητροπολίτην Ἀρτης Ἀνθίμον (Σεβρίον 1820 ἕως 7 Νοβρίου 1826) (Γερμανοῦ ἔ. ἀ. σ. 16). Πρὸ τοῦ Ἀνθίμου μητροίτης Ἀρτης ἦτο ὁ Πορφύριος (ἀπὸ Ἀπριλ. 1806), ὅστις ὅμως λόγῳ ταραχῶν ἀπεμακρύνθη καὶ ἡ μη-

τρ)λης Ἀρτης δι' ἐπεμβάσεως τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ὑπῆχθη εἰς τὴν μητρὶν Ἰωαννίνων (Ἀ θ η ν α γ ο ρ α. Ἡ Ἐκκλησία Ἰωαννίνων: ΗΧ, Γ' (1928) 41. — Γ ε ρ μ α ν ο ὕ ἔ. ἄ.σ. 15—16).

Ὁ Πορφύριος περιήρχετο τῇδε κάκεισε καὶ ἀρξάμενον τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνος προσήλθεν αὐθορμήτως καὶ προσέφερεν ἀνυπολόγιστους ὑπηρεσίας (Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἔξ Οἰκονόμων, τὰ Σωζόμενα Ἐκκλησιαστικά Συγγράμματα, τόμ. Β', ἐν Ἀθ. 1864 σ. 6, 14, 18, 20, 24, 39, 40, 47, 76, 163. — Γ ε ρ μ α ν ο ὕ ἔ. ἄ. σ. 15, 16. — Β α σ. Ἀ τ έ σ η, Ἐπίτομος Ἐπισκοπικὴ ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον, τόμος Α', ἐν Ἀθ. 1948 σ. 27, 28). Ἐκ Καλάμου ὁ Προκόπιος μετὰ τριετὴ ἐκεῖ παραμονὴν ἦλθεν εἰς Ἰθάκην, ἔνθα ἔτυχε φιλοξενίας καὶ βοηθείας παρὰ τὸν εὐσεβὲν κατοίκων, κατ' ἐξοχὴν δ' ὑπὸ τοῦ καπετάν Ἰωάννου Βλασοπούλου. Ἡ Ἰθάκη ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ναυτικοὶ αὐτῆς ἐμυήθησαν ὑπὸ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ φιλικῶν ἔξ Ἰθάκης Δρακούλη καὶ Καραβία, ὑπὸ τοῦ Ἰωάν. Βλασοπούλου Ρόσου προξένου ἐν Πάτραις καὶ τοῦ Ἀλεξ. Ροδοθεάτου ἐμπόρου ἐν Τεργέστη. Ὁ Γρηγ. Δενδρινὸς ἀρχιερεὺς, ὁ Διον. Εὐμορφόπουλος στρατηγὸς κ. ἄ. εἶναι λαμπρὰ τέκνα τῆς Ἰθάκης. Ἐν Ἰθάκῃ ἐγεννήθη καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός. Τὴν Ἰθάκην ἐπισκέφθη καὶ ὁ λόρδος Βύρων, ἡγάτα δὲ πολὺ αὐτὴν ὁ κόμης Γκιλφορδ.

Ἐξ Ἰθάκης ὁ Προκόπιος ἔφυγε προφανῶς ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς ἡμερομηνίας τοῦ δημοσιευομένου ἐγγράφου (23 Ἰανουαρ. 1830) καὶ ἦλθεν εἰς Παλ. Πάτρας, ἔνθα ἦσαν, γαίνεται, καὶ συγγενεῖς του. Πόσον χρόνον ἔμεινεν εἰς Πάτρας καὶ ποίας βοηθείας ἔτυχε παρὰ τῆς Κυβερνήσεως μέχρι τοῦ διορισμοῦ του εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Γορτύνης (21 Νοεμβρίου 1833 π. ἡ.), δὲν γνωρίζομεν ἐπὶ τοῦ παρόντος.

Διὰ τοῦ ἀπὸ 21 Νοεμβρίου (3 Δεκεμβρίου) 1833 Βασ. Διατάγματος «Περὶ διορισμοῦ τοῦ προσωπικοῦ τῶν ἐπισκοπῶν τοῦ Βασιλείου», δημοσιευθέντος εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 33 τῆς 27 Νοεμβρ. (9 Δεκ.) 1833 φύλλον τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως σελ. 288, ὁ πρῶν Παράρτημα Σ. Ἐπίσκοπος κ. Προκόπιος διορίσθη Ἐπίσκοπος Γορτύνης.

Οὗτος ἠνυχάρισεν τὴν Σύνοδον καὶ τὸν Βασιλεῖα διὰ τὸν διορισμὸν τοῦτον. Λόγῳ ὅμως τοῦ γήρατος ἤτο ἀνίκανος νὰ διοικῇ τὴν ἐπαρχίαν καὶ ἡ Σύνοδος, ἐπιθυμοῦσα τὴν βελτίωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης, ἐξέδωκεν ἀπόφασιν ἀπαλ-

λαγῆς τοῦ ὡς ἑξῆς: «...θεωροῦσα ὅτι ὁ Σ. Ἐπίσκοπος Γορτύνης Κ. Προκόπιος δὲν εἶναι ἐπιτῆδιος...ὡς ἐκ τῆς πείρας ἀπεδείχθη: α) διότι εἶναι ὑπερῆρος, β) διότι δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἀξιοσύνην, οὔτε τὴν ἱκανότητα τὴν ἀναγκαίως εἰς τὸ ἐπισκοπικὸν ἔργον απαιτούμενην, καὶ τοῦτο ἐξέφρασε καὶ ὁ ἴδιος πρὸς τὴν Σύνοδον δι' ἀναφορᾶς του, γ) διότι πάσχει σωματικῶς πάθος πολυχρόνιον καὶ διστάτον ἢ μᾶλλον ἀνίατον, ὡς ὁ ἴδιος λέγει εἰς τὴν ἀπὸ 16 Ἰουνίου καὶ ὑπ' ἀριθ. 226]114 πρὸς τὴν Σύνοδον ἀναφορὰν του, δι' ἧς ἐξήτει ἄδειαν εἰς τὸ νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας διὰ θεραπεῖαν ἱατρικὴν καὶ συγγενικὴν περιποίησιν καὶ διότι πάσχει οὕτω δεινῶς δὲν δύναται πλέον οὔτε νὰ λειτουργήσῃ εἰς εὐλογίαν τῶν Χριστιανῶν, οὔτε νὰ περιοδεύσῃ εἰς ἐπίσκεψιν τοῦ λογικοῦ ποιμνίου του...Γνωμοδοτεῖ, α) ...νὰ παύσῃ ἀπὸ τῶν ἐπισκοπικῶν χρεῶν του, β) νὰ συσταθῇ εἰς τὴν εὐμένειαν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ. καὶ νὰ ἐξαιτηθῇ παρ' αὐτῆς ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου μηνιαία συντάξεις ἀπὸ 80—100 δραχμῶν διὰ βίου ἐξοικονομησίν του...» (Ἀριθ. Πρωτ. 1422]. Διεκπ. 706 ἐκ Ναυπλίου τῇ 7 Ἰουλίου 1834 ἡ Σύνοδος πρὸς τὴν Γραμματεῖαν, παρὰ: Βασ. Ἀτέση ἔ. ἄ. σ. 173—174).

Εἰς τὸ ἐγγράφον τοῦτο τὸ Ὑπουργεῖον ἀπῆντησε διὰ τοῦ ἀπὸ 24 Ἰουλίου (5 Αὐγούστου) 1834 Βασ. Διατάγματος (Ἐφημ. Κυβερνήσεως 1834 ἀρ. φύλ. 30 σ. 238), δι' οὗ ἀπῆλλαξε τὸν Προκόπιον τῶν καθηκόντων του ὡς ἑξῆς: «1. Ἡ παραίτησις τοῦ Σ. Ἐπισκόπου Γορτύνης κ. Προκόπιου γίνεται δεκτὴ... 3. Εἰς τὸν Σ. πρῶν Ἐπίσκοπον Γορτύνης κ. Προκόπιον χορηγεῖται μηνιαία συντάξεις ἑκατὸν δραχμῶν διὰ βίου, πληρωτέα ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου».

Διὰ δὲ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1422]1519]768 ἀπὸ 2-8-1834 ἐγγράφου ἡ Σύνοδος πρὸς τὸν τέως Γορτύνης Προκόπιον ἐγνώρισεν αὐτῷ διὰ τῆς ἀπαλλαγῆς του, αὐτὸς δὲ διὰ τῆς ἀπὸ 12 Σεπτεμβρίου 1834 ὑπ' ἀριθ. 125 ἐκ Πατρῶν ἀναφορᾶς του ἠνυχάρισεν τὴν Σύνοδον (Β. Ἀ τ έ σ η ἔ. ἄ. σ. 173—175. Τ. Α. Γ ρ ι τ σ ο π ο ὕ λ ο υ, Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου: Ε.Ε.Β.Σ., τ. Κ' (1950) σ. 252). Ὡς ὀλίγον, πολὺ ὀλίγον θὰ ἔζησε μετὰ ταῦτα.

* *

Ἀναφορὰ τοῦ πρῶν Παραμυθίας Προκόπιου ἐκ Παλ. Πατρῶν τῇ 23 Ἰανουαρίου 1830 πρὸς τὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος περὶ ἐξοικονομήσεως.

Ἐξοχώτατε καὶ σεβαστὲ Κυβερνήτα!

Ἐγὼ ὁ ταπεινὸς καὶ πτωχὸς ἱκέτης τῆς Ἐξοχότητός σου Ἀρχιερεὺς πρῶην Παραμυθίας ἐπίσκοπος ἀπὸ τὴν νῆσον Ναξίαν ὑπῆρξα παιδιόθεν ἀνάθεμα τοῦ ποτὲ Κυρίου Ἱεροθέου μητροπολίτου Ἰωαννίνων, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐφιλιώθη μὲ τὸν μακαρίτην πατέρα σας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μετὰ ταῦτα ἐστερώσε περισσότερον αὐτὴν τὴν φιλίαν καὶ εἰς Κέρκυραν, ὅτε ὡς ὑπέρτιμος καὶ ἑξαρχος πάσης Κερκύρας, ἐδιωρίσθη ἀπὸ τὴν ἁγίαν Σύνοδον ὁμοῦ μὲ δύο ἐπισκόπους του, δηλ. τὸν ἅγιον Παραμυθίας Κύρ Χρῦσανθον, καὶ τὸ ἅγιον ποτὲ Χειμάρρας Κύρ Παρθένιον, διὰ τὰ χειροτονήσῃ τὸν τότε παπᾶ Κύρ Ἰωάννην Τζιγάλαν μητροπολίτην Κερκύρας. Εἰς τὴν ὁποίαν περιστάσιν ἦμουν καὶ ἐγὼ εἰς τὴν συνοδείαν τοῦ μακαρίτου γέροντά μου, καὶ συχνάκις ἤλθα μὲ αὐτὸν εἰς τὸ ἀρχοντικόν σας. Ἠκολούθησαν ὅμως συγχύσεις ἐκ τοῦ τότε παπᾶ Πιέρρου Βούργαρη καὶ ἴσως νὰ εἶναι γνωστὸν εἰς τὸ ἀξιολόγιστον ὑποκείμενόν σας, μετὰ ταῦτα, 1806, ὁ αὐτὸς ποτὲ γέροντάς μου μὲ χειροτόνησε νόμιμον καὶ κανονικὸν Ἀρχιερεῖα τῆς θεοσώστου ἐπισκοπῆς Παραμυθίας, καὶ μὲ δύο ἐπισκόπους του, δηλ. τὸν ἅγιον ποτὲ Ἀργυροκάστρου Κύρ Γαβριήλ, καὶ τὸν ἅγιον π.(οτὲ) Γερομερίου Κύρ Σαμουήλ. Μετὰ παρέλευσιν ἐπὶ χρόνων, ἀφοῦ ὁ μακαρίτης γέροντάς μου ἀπέθανεν, ἐπῆγεν ἄλλος Ἀρχιερεὺς, ὑποχρέωσε τὴ Βασιλική, ὁμοζυγον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, καὶ αὐτὴ ἐμεσολάβησεν εἰς τὸν ἀλιτήριον καὶ μὲ ἀσήκωσεν ἐκεῖθεν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤθελα διὰ τὰ δώσω τὴν παραίτησίν μου, μὲ ἐφυλάκωσε διὰ μῆνας πέντε, μὲ ἐξεγύμνωσε καὶ μὲ ἄφησε μόνον μὲ τὴν γλῶσσαν εἰς τὸ στόμα, καὶ μὲ εἶχεν εἰς Ἰωάννινα χωρὶς ποσῶς νὰ μὲ ἀφήνῃ νὰ ὑπάγω εἰς ἄλλον μέρος διὰ τὰ ζήσω. Εὐρισκόμουν λοιπὸν οὕτως φυλακωμένος εἰς Ἰωάννινα ἕως σχεδὸν ὅτε ἠκολούθησε καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἱεροῦ Ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος Πατριδος μας καὶ τότε ἔφυγον ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα διὰ νυκτός καὶ ἀπερνᾶω ἀπὸ βουνὸν εἰς βουνόν, πεζός, χωρὶς ποσῶς νὰ ἠμπορέσω διὰ τὰ πάρω μαζί μου τὸ παραμικρὸν ἀπὸ ὅ,τι εἶχον. Καὶ εὐχαριστῶ τὸν Θεὸν ὅπου μὲ ἐβοήθησε νὰ γλυτώσω μόνον τὴν ζωὴν μου, τὸν Δεκέμβριον λοιπὸν (1821) ἐπέρασα εἰς Κάλαμον ὅπου ἔμεινα χρόνους 3. Ἐν τούτῳ ἔγραψα εἰς τὸν τότε μητροπολίτην τῆς Ἀρτας διὰ τὰ μὲ προφθάσῃ ἐπειδὴ εὐρισκόμην εἰς ἐσχάτην πενίαν ὡς ὑπάρχω νῦν. Καὶ μὲ ἀπεκρίθη ὅτι ἤθελε μὲ βοηθήσῃ ἂν ἤθελα νὰ ὑπάγω εἰς Ἀρταν, ἐγὼ ὅμως ἐπρόκρινα κἀλλιον νὰ ἀποθάνω τῆς πείνας, γυμνός, καταφροννημένος, καὶ πένης πενήτων ὡς ὑπάρχω νῦν, παρὰ νὰ ὑπάγω νὰ βλέπω τὴν βαρβαρότητα τῶν Τούρκων. Ἀν εἶχα ἀσφάλειαν καὶ τῆς ζωῆς μου.

Ἐπειτα ἀπέρασα εἰς Ἰθάκην, ὅπου ἔμεινα ἕως ἐσχάτως. Καὶ ἐκεῖ ἔζησα ὡς δὲν ἤθελον, ἐπειδὴ οἱ ἐκεῖσε Χριστιανοὶ εἶναι ἐλεήμονες, εὖσπλαγχοι, εὐπρόσδεκτοι, πλὴν εἶναι πτωχοί, ἕνας ὅμως καπετὰν Τζοάνης Βλασόπουλος ἔξεχει τῶν ἄλλων, ὅτι ὑπάρχει ἕνας δεύτερος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, ἠλέησε τόσον ἐμέ, ὥσάν καὶ ἄλλους πολλοὺς Χριστιανοὺς ξένους, αἰχμαλώτους καὶ πτωχοὺς ὡς ἐμέ. Πολλάκις ἐπεθύμησα νὰ ὑπάγω εἰς Πελοπόννησον

καὶ τὰς λαμπρὰς ἡμέρας τῆς ἐξοχότητός σας, ἐμποδίσθηκα ὅμως ἀπὸ ἑλλειψιν τῶν ἐξόδων μου καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων. Μ' ὅλον τοῦτο ὅλας αὐτὰς τὰς δυστυχίας μου ἐπαρακαλοῦσα τὸν ἅγιον Θεὸν συνεχῶς διὰ νὰ ἐνδυναμώσῃ τοὺς ἀγαθοὺς πατριώτας καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ποτὲ βασιαν-
σμένης πατρίδος μας Ἑλλάδος.

Ὅθεν βλέπων νῦν σὲ τὸν γλυκὺν σπινθῆρα τὸν προορισμένον παρ' ἐκεί-
νου τοῦ γλυκυτάτου καὶ νοητοῦ Ἡλίου Χριστοῦ, διοικητὴν καὶ ἐλευθερωτὴν
ταύτης τῆς γλυκυτάτης Πατρίδος μας Ἑλλάδος, προσέρχομαι ἱκετικῶς ἐνθυμί-
ζων αὐτῷ ὅτι διὰ ὅσην ὁ αἰμίνηστος πατὴρ σας φιλίαν εἶχε μὲ τὸν ἐν μακαρίᾳ
μητροπολίτῃ ἅγιον γέροντά μου, ἣν ἐστὶ γνωστὴ εἰς τὸ ἄξιόσεβαστον ὑποκεί-
μενόν σας καὶ διὰ ὅσην φιλανθρωπίαν ἔδειξες καὶ δείχνεις εἰς τοὺς πτωχοὺς, νὰ
εὐσπλαγχνισθῇς καὶ ἐμὲ τὸν δυστυχῆ Ἀρχιερέα καὶ νὰ μὲ δώσῃς τρόπον τοῦ
ζῆν καθὼς ἔδειξες καὶ εἰς ἑτέρους, καὶ δείχνεις πάντοτε ἀενάως, ἐγὼ δὲ θέλει
δέομαι θεομῶς τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ νὰ χαρίζῃ εὐτυχίαν καὶ μακροημέρευσιν
εἰς τὴν ἐξοχότητά της, καὶ ὅλην τὴν οἰκογένειάν της.

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι ἱκέτης πρὸς Θεὸν ἔνθερος, εὐχέτης διάπυρος
καὶ ἐν ὀρισμοῖς πρόθυμος.

Ὁ πρῶν Παράμυθιας

Π ρ ο κ ό π ι ο ς

Τῇ καγ' Ἰανουαρίῳ αὐλ' (=1830)

Ἐκ Π. Πατρῶν

(Ὁπισθεν) ἀριθ. 604

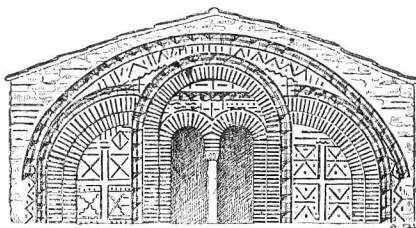
Προκόπιος πρῶν Παράμυθιας

Περὶ ἐξοικονομήσεως

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον καὶ σεβαστὸν Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος Κύριον Κύριον Ἰωάν-
νην Ἀ. Καποδίστριαν προσκυνητῶς.

ΓΚΑ, Θερσεΐας 1830

Ὁ πρῶν Παράμυθιας Προκόπιος οὗτος ἀπηυθύνθη καὶ διὰ νεωτέρας ἀνα-
φορᾶς του πρὸς τὸν Κυβερνήτην «ἐθ' Φεβρουαρίου αὐλ' (=1830)», εἰς τὴν ὁ-
ποίαν ἐπαναλαμβάνει τὰ αὐτὰ μὲ ἐλαχίστας διαφορὰς,





ΙΩ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

Ο ΑΓΓΛΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΤΗΣ ΤΖΩΡΤΖ ΧΟΥΗΛΕΡ

(ΧΕΙΜΑΡΡΑ - ΛΕΥΚΑΔΑ - ΑΡΤΑ - ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΣΤΑ 1675)

Ο σερ Τζώρτζ Χουήλερ, Άγγλος περιηγητής, γεννήθηκε στην Ολλανδία το 1650. Στην Αγγλία σπούδασε στην Όξφόρδη, όπου πήρε τον τίτλο του διδάκτορος. Το 1673 ταξίδεψε στη Γαλλία, Έλβετία και Ιταλία. Το 1675 αποφάσισε να ταξιδέψει στην Ελλάδα και στην Ανατολή. Κατέβηκε στην Ιταλία και στη Βενετία γνωρίστηκε με τον Ζάκ Σπόν, (1647-1685), γιατρό και αρχαιολόγο και αποφάσισαν να ταξιδέψουν μαζί. Ο Σπόν είναι γνωστός σαν πρωτοπόρος έρευνήτης των μνημείων της Ελλάδας. Από τη Βενετία με καράβι πέρασαν στη Δαλματία, κατέβηκαν στις ακτές της Χειμάρρας, στα νησιά του Ιονίου κατόπι κάνοντας το γύρο της Πελοποννήσου, επισκέφτηκαν τα νησιά του Αιγαίου και πήγαν στην Κ/πολη και απ' εκεί στη Μ. Ασία.

Στην επιστροφή ο Τζ. Χουήλερ περιηγήθηκε τη Β. Πελοπόννησο, πήγε στη Ναύπακτο, Αμφισσα, Δελφούς, Λεβαδεία, Βοιωτία, Αττική και Αθήνα. Στην Αθήνα έμεινε και περιγράφει τα μνημεία της, την πολιτική και κοινωνική ζωή της εποχής εκείνης. Στην περιήγηση αυτή ασχολήθηκαν και οι δυο με τη συλλογή διαφόρων αρχαιοτήτων. Ο Χουήλερ ασχολήθηκε και με την βοτανολογία και έκανε πλούσια συλλογή φυτών. Ο Σπόν μάζεψε πολύτιμους θησαυρούς, νομίσματα, επιγραφές και χειρόγραφα. Δημοσίευσε περιγραφή του ταξιδιού του με τον τίτλον «Ταξίδι στην Ελλάδα, Δαλματία, Ελλάδα και Άνατολη» (1678). Ο δικός μας ο συγγραφέας τα χειρόγραφα, τις αρχαιότητες και τη συλλογή φυτών που έφερε από την Ελλάδα τα χάρισε στο Πανεπιστήμιο της Όξφόρδης.

Όταν έμαθε ότι το βιβλίο του Σπόν το μεταφράζουν Άγγλικά, για να το εκδώσουν, εξέδωσε το δικό του με τίτλο «Ταξίδι στην Ελλάδα» Λονδίνο 1682. Το αφιέρωνει στο Βασιλιά της Αγγλίας Κάρολο το Β' (1630-1685) σαν δείγμα σεβασμού και ύποταξης. Στην αφιέρωση γράφει: «Έχει το βιβλίο αυτό παρατηρήσεις που έκανε ο συγγραφέας στα ταξίδια του στην Ελλάδα, μια χώρα, που ήταν κάποτε η κυρίαρχος το πολιτισμένου κόσμου και το πιο φημισμένο φυτώριο όπλων και γραμμάτων, αλλά τώρα είναι αξιοθρήνητο παράδειγμα της αστάθειας των ανθρώπινων πραγμάτων».

Το βιβλίο έχει σχήμα μέγα, σελίδες 14+483+4 σελ. εικόνες αρχαίων νομισμάτων. Έχει χάρτη της Αττικής και Βοιωτίας και πολλές εικόνες μνημείων, σχέδια και επιγραφές. Μεταφράστηκε και Γαλλικά το 1689.

Ο συγγραφέας γύρισε στην Αγγλία τον Νοέμβριο του 1676. Το 1683 χειροτονήθηκε ιερέας και ως το τέλος της ζωής του (1723) ήταν προϊστάμενος στο Μητροπολιτικό ναό του Ντάραμ, ενός από τους πιο ιστορικούς στην Αγγλία.

Τὰ μέρη πού εἶδε τὰ περιγράφει ζωντανὰ καὶ μὲ λεπτομέρειες. Δυστυχῶς δὲν βγῆκε νὰ περπατήσει στὴν Ἡπειρο καὶ οἱ πληροφορίες, πού ἀκολουθοῦν στὴ μετάφραση πού παραθέτομε, ὅπως λέει καὶ ὁ ἴδιος, τοῦ δόθηκαν ἀπὸ ἄλλους καὶ δὲν προέρχονται ἀπὸ αὐτοψία. Τὶς δίνουμε ἐδῶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ προσθέσουν κάτι στὴν ἱστορία τῆς ἐποχῆς αὐτῆς.

α') Χειμάρρα.

Ἀπάνω, ἀπέναντι ἀπὸ τὴ Σάσσωνα, βλέπαμε τὰ ψηλὰ βουνὰ πού πρῶτα ὀνομάζονταν Ἀκροκεραύνια καὶ τώρα τὰ λένε Χειμάρρα. Πρὸς τὴν παραλία ὑπάρχουν πέντε ἢ ἑξὶ χωριά, πού ἀμύνονται ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ δὲν τοὺς πληρώνουν τὸ χαράτσι. Τὸ μεγαλύτερο ἀπ' αὐτὰ τὰ χωριά ὀνομάζεται Χειμάρρα, βρίσκεται στὴν κορυφὴ ἐνὸς βράχου μὲ γκρεμοὺς ὁλόγυρα ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές. Ἐκεῖ καταφεύγουν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς ὅταν παρουσιασθεῖ ἀνάγκη. Ἄν τοὺς ἐπιτεθοῦν ἀπὸ τὴ θάλασσα, φεύγουν στὰ βουνὰ, πού σχεδὸν εἶναι ἀπάρτητα, καὶ παύουν μαζὶ τοὺς ὅτι μποροῦν νὰ σηκώσουν. Ἀλλὰ ἂν τοὺς ἐπιτεθοῦν ἀπὸ τὴ στεριά, ὑπάρχουν τόσα περάσματα, πού ἂν τὰ πιάσουν, μποροῦν νὰ νικήσουν ὁλόκληρο στρατό, κυλώντας μονάχα πέτρες πάνω του. Ἐχουν ἓνα λιμάνι πού τὸ λένε Πάγορρο. Ἀκολουθοῦν τὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία καὶ πνευματικῶς ὑπάγονται στὸν Μητροπολίτη Ἰωαννίνων, μὴ πόλη τῆς Θεσσαλίας, δυὸ μέρες περὶπου δρόμο ἀπὸ τὸν τόπο τους⁽¹⁾. Τοὺς ἐκτιμοῦν καὶ τοὺς θεωροῦν καλοὺς στρατιῶτες, γιατί κατάγονται ἀπὸ τὴν ἀνδρεία φυλὴ τῶν Μακεδόνων. Εἶναι τόσο κακοὶ κλέφτες, ὅσο καὶ οἱ Μανιάτες, πού κατάγονται ἀπὸ τοὺς Λακεδαιμόνιους. Δυὸ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος τὸ ἴδιο φημισμένοι στὸν πόλεμο, ἂν καὶ τώρα οἱ ἀπόγονοι καὶ τῶν δυὸ ἔχουν κακὸ ὄνομα γιὰ τὴν κλεψιά, γιατί λένε γι' αὐτοὺς, ὅτι «ποὺλᾶνε Τούρκους στοὺς Χριστιανοὺς καὶ Χριστιανοὺς στοὺς Τούρκους»⁽²⁾.

β') Λευκάδα.

Αὐτὸ τὸ νησί στὴν ἀρχαιότητα ὀνομάζονταν Λευκάδα καὶ οἱ νέοι Ἕλληνες τὸ λένε ἔτσι ἀκόμα, γιατί μόνο τὸ κάστρο ὀνομάζεται Ἀγία Μαύρα⁽³⁾, ἀπὸ ἓνα μοναστήρι, πού βρισκόνταν ἐκεῖ,

ὅταν τὸ νησί ἦταν στὴν κατοχὴ Βενετσιάνων. Γυρίζοντας στὴν Βενετία, ὑποχρεωθήκαμε νὰ μοῦμε σ' ἓνα λιμάνι τοῦ νησιοῦ πού ὀνομάζεται Γλυμμένο καὶ εἶναι τὸ καλύτερο τῶν νησιῶν, ἔχοντας ἀρκετὸ βάθος καὶ σκάλωμα. Ἀπὸ κεῖ θελήσαμε νὰ πάμε νὰ ἰδοῦμε τὸ κάστρο καὶ πήραμε μὴ βάρακα, πού τὴ λένε μονόξυλο, γιὰ νὰ μᾶς πάει ἐκεῖ. Πήγαμε μὲ τὰ κουπιά τέσσερις-πέντε ὥρες ἀπὸ τὸ κανάλι πού τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴν ἀντικρινὴ στεριά, καὶ ἔτσι φτάσαμε ἐκεῖ. Ὁ Στράβων λέει, ὅτι στὰ παλιὰ χρόνια ἦταν ἐνομένη μὲ τὴ στεριά καὶ πῶς αὐτὸ τὸ στενὸ σκάφτηκε γιὰ νὰ τὴ χωρίσει· αὐτὸ εἶναι πολὺ πιθανό. Ἐδῶ στὸ πρὸ στενὸ μέρος τοῦ καναλιοῦ ἦταν χτισμένη ἡ ἀρχαία Λευκάδα, πάνω σ' ἓνα ὕψωμα, ἓνα μίλι ἀπὸ τὴν παραλία. Φαίνονται ἀκόμα κάμποσα ἀπομεινάρια· ἡ πόλη εἶχε γιὰ λιμάνι ὁλόκληρο τὸ κανάλι καὶ προπάντων τὰ μέρη ἐκεῖνα πού εἶχαν τὸ πρὸ πολὺ νερό. Ὁ Ὀρτέλιος⁽⁴⁾ καὶ ὁ Φερρόριος κάνουν λάθος πιστεύοντας ὅτι αὐτὴ ἡ πολιτεία ἦταν ἐκεῖ πού βρίσκεται τώρα ἡ Ἀγία Μαύρα. Δὲν ἔχουν πάει στὸ μέρος αὐτό, γιὰ νὰ ἰδοῦν ὅτι ἡ Ἀγία Μαύρα, εἶναι τρία μίλια ἀπὸ κεῖ, στὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ. Τὸ κάστρο εἶναι καλὸ καὶ ἔχει κάμποσες στοργγυλᾶς ἐπάλξεις τοποθετημένες σὲ χαμηλὸ ἔδαφος. Αὐτὸ ὅμως πού τὸ κάνει ἀξιόλογο, εἶναι ὅτι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ πλησιάσει οὔτε ἀπὸ τὴ στεριά οὔτε ἀπὸ τὴ θάλασσα, παρὰ μὲ μονόξυλα ἢ βάσκες μικρές, πού ἔχουν βύθισμα 0,30 μ. Χωρίζεται μ' ἓνα χαντάκι 10—13 μέτρα πλατὺ, ἀπὸ δυὸ μικρὰ νησιά, πού εἶναι σὰν προσότια στὸ Κάστρο καὶ κατοικοῦν σ' αὐτὰ Τούρκοι καὶ Ἕλληνες. Τὰ σπίτια τοὺς εἶναι πολὺ χαμηλά, χτισμένα ἀπὸ ξύλα. Ἀλλὰ γιὰ ἀποξημίωση, οἱ ἴδιοι εἶναι πολὺ καλοντυμένοι καὶ εἶναι τρωμεροὶ πειρατὲς στὶς θάλασσες αὐτές. Ὁ Πασᾶς τοῦ Μωριά ἤρθε ἀπὸ κεῖ ἐφέτος μὲ τὸ σκοπὸ νὰ

κάψει τις γολέττες ἢ τὰ μικρά τους κά-
τεργα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁ Ντουράγκ-μπεης,
περιφημὸς πειραγῆς ἀπὸ τὴ Ναύπακτο,
εἶχε στὴ διοίκησή του ἑπτὰ ἢ ὀχτώ. Ἀ-
φήσαμε τὴ μικρὴ βάρκα μας στὴν παρα-
λία καὶ πήγαμε στὴν Ἀγία Μαύρα, περ-
πατώντας πάνω σ' ἓνα ὑδραγωγεῖο μα-
κρὸ ἓνα μίλι, ποὺ χρησιμεύει γιὰ γέφυ-
ρα σ' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ πᾶνε ἐκεῖ
μὲ τὰ πόδια, ἂν καὶ δὲν εἶναι πλατὺ πε-
ρισσότερο ἀπὸ μιὰ γυάρδα καὶ δὲν ἔχει
τίποτε γιὰ νὰ κρατιέσαι. Αὐτὸ κάνει καὶ
τὸν πιὸ δυνατό ἄνθρωπο νὰ τρέμει ὅταν
τὸ περνάει καὶ ἐιδικότερα σὰν συναντή-
σει κανένα νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἄλλη με-
ριά, γιατί μονάχα δυὸ ἄνθρωποι μπο-
ροῦν νὰ περάσουν. Στὸ κάστρο καὶ στὰ
προάστια εἶναι πάνω ἀπὸ πέντε-ἑξὶ χι-
λιάδες κάτοικοι. Ὡστόσο θὰ κακοπερ-
νοῦσαμε ἐκεῖ, ἂν δὲν εἶχαμε τὰ ψάρια,
ποὺ φέροιμε μαζί μας, γιατί δὲ βρήκαμε
τίποτε ἐκεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ ἄσχημο κοασί, ἄ-
σχημο ψωμί καὶ χειρότερο τυρὶ. Στὸ νησί
ὑπάρχουν τριάντα χωριά περὶπου, στὰ
ὁποῖα κατοικοῦν φτωχοὶ Ἕλληνες, ποὺ
καλλιεργοῦν τὴ γῆ καὶ πιάνουν ψάρια·
εἶναι στὴ δικαιοδοσίᾳ ἐνὸς Ἐπισκόπου,
ποὺ τὰ εἰσοδήματά του, ὅπως φαίνεται,
εἶναι φτωχικά. Τὸ νησί εἶναι πλούσιο
σὲ σιτᾶρι, πορτοκάλια, λεμόνια, ἀμύγδα-
λα καὶ βοσκὰς γιὰ τὰ ζῶα τους καὶ ἔχει
ἑκτασὶ 30—40 μίλια.

γ') Ἄρτα.

Τὸ κάστρο τῆς Ἀγίας Μαύρας δὲν
ἀπέχει περισσότερο ἀπὸ δώδεκα μίλια
ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο, ποὺ τώρα
ὀνομάζεται Κόλπος τῆς Ἄρτας. Κοντὰ
στὸν κόλπο ἦταν ἡ ὀνομαστή πολιτεία
Ἀκτιον, περὶφημη γιὰ τὴ ναυμαχία τοῦ
Αὔγουστου Καίσαρα ἐναντίον τοῦ Μάρ-
κου Ἀντωνίου. Σήμερα δὲ μιλοῦν πιά
γιὰ τὴν πολιτεία αὐτῇ.

Ἐπειδὴ δὲ θέλαμε νὰ προχωρήσουμε
πιὸ πέρα, μιλήσαμε μ' ἓναν μορφωμένον
ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν Ἄρτα, ὁ ὁποῖος μᾶς
βεβαίωσε ὅτι ἡ Ἄρτα δὲν ἦταν ἡ Ἀμ-
βρακία, ὅπως μᾶς λένε οἱ γεωγράφοι
μας, ἀλλὰ ὅτι ἡ πόλη Ἀμβρακία, ποὺ
ἔδωσε τὸ ὄνομα στὸν κόλπο αὐτό, ἀπέχει

ἀπ' ἔδῳ περισσότερο ἀπὸ μιὰ μέρα δρό-
μο. καὶ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς κατοίκους
ἀκόμα Ἀμβρακία. Τώρα δὲν εἶναι παρὰ
ἓνα χωριὸ στὸ βάθος τοῦ κόλπου καὶ
ἀπέχει ἓνα μίλι ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ὑπάρ-
χει ἐκεῖ ἓνα γέφυ, ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦν
καὶ γιὰ ἀποθήκη γιὰ τὰ ἐμπορεύματα,
ποὺ μεταφέρονται ἀπ' ἐκεῖ. Ἡ πόλη
Ἄρτα ἀπέχει ἀπ' ἐκεῖ δεκαπέντε περὶ-
που μίλια, χτισμένη δίπλα σ' ἓνα ποτά-
μι, τὸ ὁποῖο πιθανῶς εἶναι ὁ Ἀχέρων
τῶν ἀρχαίων, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν Πλί-
νιο, χύνεται στὸν κόλπο τῆς Ἀμβρακίας.
Βούρο - πόταμο εἶναι τὸ κοινὸ ὄνομα
ἐνὸς ποταμοῦ, ποὺ περνάει κανεὶς ὅταν
ἔρχεται πρὸς τὴν Ἀμβρακία, ποὺ χωρὶς
ἀμφιβολία στὰ ἀρχαῖα χρόνια ὀνομάζον-
ταν Ἀραχθός, ἂν καὶ τώρα δὲν περνάει
καὶ τόσο κοντὰ ἀπὸ τὴν πόλη Ἀμβρα-
κία. Ἴσως τὰ παλιὰ χρόνια ἦταν μεγα-
λύτερο κι' ἔφτανε ἔτσι ὡς αὐτῇ (').

Τὸ στόμιο τοῦ κόλπου δὲν ἔχει πλά-
τος πάνω ἀπὸ ἐνάμισι μίλι, ἂν καὶ ἡ
περιφέρειά του εἶναι πάνω ἀπὸ ἑξήντα
μίλια. Στ' ἄριστά ἐκεῖ ἓνα Τουρκικὸ
ὄχυρό, μὲ λιγώτερους κατοίκους ἀπὸ τὴν
Ἀγία Μαύρα. Ὀνομάζεται Π ρ ε β ε ζ α
καὶ εἶναι τὸ μέρος ὅπου ἦταν ἡ ἀρχαία
Νικόπολη, ποὺ τὴν ἔχτισε ὁ Αὐγουστός
γιὰ ἀνάμνηση τῆς νίκης του ἐναντίον
τοῦ Μάρκου Ἀντωνίου (*). Στὴν Ἄρτα οἱ
κάτοικοι ὑπολογίζονται σὲ ἑπτὰ ἢ ὀχτώ
χιλιάδες. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων εἶ-
ναι μεγαλύτερος ἀπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ
συνὸρ Μάρκος Μανέας, ἓνας πλούσιος
ἔμπορος ἀπὸ τὴν Ἄρτα, μοῦ εἶπε ὅτι ἡ
μητρόπολη τῆς πόλεως, ἡ Εὐαγγελί-
στρια ('), εἶναι μεγάλο κτίριο, ἔχει τόσες
πόρτες καὶ παράθυρα ὅσες εἶναι οἱ ἡμέ-
ρες τοῦ χρόνου καὶ στηρίζεται σὲ διακό-
σιες καὶ πέντε μαρμαρίνες κολῶνες.
Πρόσθεσε, ὅτι ὅπως δείχνει μιὰ ἐπιγρα-
φὴ πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα, χτίστηκε ἀπὸ
τὸν Δούκα Μιχαὴλ Κομνηνὸ. Ἡ πολι-
τεία αὐτῇ καὶ ἡ γύρω περιοχὴ ἐμπορεῦ-
νται τὸν καπνὸ, αὐγοτάραχο καὶ γου-
ναρικά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα κάνουν καλὸ ἐμ-
πόριο.

Ὁ Μητροπολίτης τῆς Ἄρτας τὰ πα-
λαιότερα χρόνια εἶχε ἔδρα στὴ Ναύπα-

κτο, ἀπ' ὅπου τώρα ἔφυγε, γιατί ἐκεῖ ὑπάρχουν λίγοι Χριστιανοί. Παλαιότερα εἶχε ὀχτὸ ἐπισκόπους, ἀλλὰ ὁ αὐτοκράτορας Ἰωάννης Παλαιολόγος ἐχώρισε τὴν ἐπαρχία του σὲ δυὸ μητροπόλεις, γὰρ νὰ ὑψώσει τὴ Μητροπόλη Ἰωαννίνων. Οἱ πόλεις πού ἔμειναν στὴν Ἄρτα εἶναι: 1. Ρωγοί, μιὰ μικρὴ πόλη, 10 μίλ. ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, 2. Βόνιτσα, μιὰ πόλη μὲ κάστρο στὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ κόλπου, 3. Ἄστος⁽⁹⁾ μιὰ νησιωτικὴ πόλη, δυὸ μέρες δρόμο ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ 4. Ἀχελῶος⁽¹⁰⁾, πὺν παίρνει τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ἀχελῶο. Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ μέρους αὐτοῦ ἔχει τὴν ἔδρα του στὸ Ἀγγελόκαστρο καὶ ἔχει στὴ δικαιοδοσία του τὸ Ζαπάντι, Μεσολόγγι καὶ τὸ Αἰτωλικό.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1.— Ἄν καὶ μιλάει γὰρ τὰ Γιάννινα πὸ κάτω, δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβει ὅτι δὲν εἶναι στὴ Θεσσαλία, ἀλλὰ στὴν Ἠπειρό.

2.— Αὐτὸ τὸ λέει σὰν εἶδος παροιμίας ἢ σὰν λαϊκὸ ρητό. Θὰ ἦταν ἐνδιαφέρον νὰ ξέραμε ἂν πραγματικὰ λέγονταν κάτι τέτοιο γιὰ τοὺς Χειμαρριῶτες.

3.— Στὸ κείμενο εἶναι ἀρσενικό: Ἄγιος Μαῦρος.

4.— Ἀβραάμ Ὁρτέλιος ἢ Ὁρτελς, ὅστερα ἀπὸ τὸν Μερκάτορα, ὁ μεγαλύτερος γεωγράφος τῆς ἐποχῆς του. Γεννήθηκε στὴν Antwerp τοῦ Βελγίου τὸ 1527 καὶ πέθανε στὴν ἴδια πόλιν τὸ 1598. Ταξίδεψε πολὺ καὶ προπάντων στὴν Δύση. Ἐξέδωκε Ἀτλαντα μὲ τίτλο «Θέατρο τοῦ Κόσμου» μὲ 53 χάρτες. Ἐγραψε καὶ ἄλλα βιβλία σχετικὰ μὲ τὴ Γεωγραφία. Τὸ 1575 διορίστηκε ἐπίσημος Γεωγράφος τοῦ Φίλιππου Β' τῆς Ἰσπανίας. Φυσικὸ ἦταν στὴν ἐποχὴ πού ἔγραψε καὶ σχεδίασε τοὺς χάρτες νὰ ἔχει καὶ λάθη.

5.— Ἐδῶ οἱ πληροφορίες του εἶναι ἀσάφεις καὶ μπερδεμένες. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ἡ Ἀμβρακία ἦταν ὅπου σήμερα εἶναι ἡ Ἄρτα, χτισμένη στὴν ἀριστερὴ ὀχθὴ τοῦ Ἀραχθού. Ἰσως λέγοντας Βουρο-πόταμο νὰ ἐννοεῖ τὸν

δ') Γιάννινα.

Τὰ Γιάννινα εἶναι πολιτεία μεγάλῃ-τερη ἀπὸ τὴν Ἄρτα καὶ κατοικεῖται ἀπὸ πλουσίους Ἑλληνες ἐμπόρους. Ὁ Μητροπολίτης ἔχει στὴ δικαιοδοσία του τέσσερις ἐπισκοπές: 1. Τὸ Ἀργυρόκαστρο, ὅχι μεγάλη πόλη. 2. Τὸ Δέλβινο, πὺν δὲν εἶναι παρὰ ἓνα χωριό. 3. Βουθρωτό, στὸ ὁποῖο ὑπάρχουν τὰ χωριὰ τῆς Χειμάρρας. 4. Τὸ Γλυκὺ, πὺν ὀνομάζεται ἔτσι ἀπὸ τὸν ποταμὸ Γλυκὺ ἢ τελευταία αὐτὴ ἐπισκοπὴ ἐκτείνεται ἀπὸ τὴν Παραμυθιά ὡς τὴν Πάργα, ὀχυρὸ πὺν ἀνήκει στοὺς Βενετούς, πάνω στὴν παραλία.

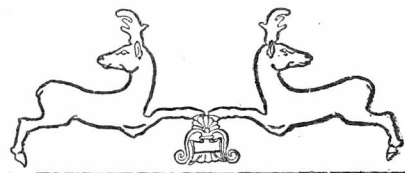
Λοῦρο, ἀλλὰ ὁ Λοῦρος πέφτει κάπως ἀπόμε-κτρα ἀπὸ τὴν Ἄρτα. Βέβαια ὁ Ἀραχθὸς καὶ στὴν ἀρχαιότητα ὀνομάζονταν ἔτσι καὶ ἀπο-κλείεται νὰ εἶναι ὁ Ἀχέρον.

6.— Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἡ Νικόπολη ἀπέχει 7 χιλιόμε. ἀπὸ τὴν Πρέβεζα καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ τὰ ἔρεπια της.

7.— Πρόκειται γὰρ τὴν Παρηγορίτισσα τῆς Ἄρτας. Εἶναι κτίσμα τοῦ Θ' αἰ. ἀλλὰ τὸν ΙΓ' αἰ. ὁ Μιχαὴλ Β' Ἀγγελος, Δεσπότης τῆς Ἠπείρου, τὴν ἐπεξέτεινε καὶ τὴν ἐκόσμησε ἐσωτερικὰ. Ἡ ἐπιγραφὴ πὺν ἀναφέρει ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ἀναφέρει ὅτι χτίστηκε τὸ 819.

8.— Ὁ συγγραφεὺς μεταγράφει στὸ κείμενο ἄσχημα σχεδὸν ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν τόπων, ἔτσι κι ἐδῶ δίνει ἓνα ὄνομα πόλεως, πὺν δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβει κανεὶς ποιά ἐννοεῖ: Ἀσταζὸς ἢ Παζός;

9.— Πρέπει νὰ εἶναι τὸ Ἀργίνο, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὰ χωριὰ καὶ τίς πόλεις πὺν βάζει κοντά. Δὲν ξέρω κατὰ πόσο μποροῦμε νὰ βασιστοῦμε στὴν πληροφορία του ὅτι τὸ Ἀγγελόκαστρο, ἓνα χωριὸ σήμερα, ἦταν ἔδρα ἐπισκόπου καὶ γιατί. Λέγονταν ποτὲ τὸ Ἀργίνο-Βραχώρι, Ἀχελῶος; Τὸ Αἰτωλικὸ τὸ γράφει «Ἀνατολικό».





ΝΙΚΟΛ. Β. ΠΑΤΣΕΛΗ

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΝ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΝ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΝ
ΕΞΕΛΙΞΙΝ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ (*)

Ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου, μεταξὺ τῶν μεγάλων φυσιογνωμιῶν τοῦ ἔθνους ὅσαι μὲν τὴν δρᾶσιν καὶ τὰ κατορθώματά των ἔγιναν εἰδωλα τῆς φυλῆς, τιμητικὴν θέσιν κατέχει ὁ Ἰωαννίτης Γεώργιος Σταύρου (1788-1869) ὁ ὁποῖος ἀντιπαλαίων κατὰ μυρίων δυσκολιῶν καὶ συκοφαντιῶν, εἰς μίαν ἐποχὴν ποῦ ἡ τοκογλυφία ὠργίαζεν, ἰδρυσεν τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν τῆς Ἑλλάδος (1841), τὸν οἰκονομικὸν αὐτὸν κολοσσὸν τὸν ὁποῖον διευθύνας μὲ ἐντιμότητα, θετικότητα καὶ εἰλικρίνειαν ἐπὶ 27 ἔτη, τὸν ἐτοποθέτησεν ἐπάνω εἰς ὑγιεῖς βάσεις, καὶ τὸν κατέστησε, συμπαραστάτην τῆς δημοσίας πίστεως τῆς χώρας, τῆς ὁποίας ἡ ζωὴ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς Τραπέζης, ἡ εὐεργετικὴ ἐπίδρασις τῆς ὁποίας ἀπετέλεσε σπουδαῖον παράγοντα τῆς ἐκπολιτιστικῆς καὶ οἰκονομικῆς μας ἀναπλάσεως (1).

Παρὰ τὸν Γ. Σταύρου ὅμως ὁ ἀμερόληπτος κριτὴς πρέπει νὰ τοποθετήσῃ καὶ τὸν βορειοηπειρώτην Κ. Βράνην, πρῶτον ὑποδιευθυντὴν τῆς Τραπέζης, τὸν «πολύτιμον Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἔδιδε τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ ἐθνικωτέρου τῶν ἔργων τῆς κυβερνήσεως», καὶ τὸν Ν. Ζωσιμᾶν «τὸν παρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων ἐπευφημούμενον διὰ τὰς μεγάλας πρὸς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας», ὅπως ἔγραφεν ἡ ἡμερὶς «Αἰών».

Ἡ συνδρομὴ ὅμως τῶν ἡπειρωτῶν εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα, δὲν σταματᾷ εἰς τὸν Γ. Σταύρου, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐπὶ αἰῶνα ἦτο συνδεδεμένον μὲ τὴν πίστιν καὶ τὸ χρῆμα. Τὸ ἔργον του εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας ἔρχεται νὰ συνεχίσῃ ὁ Γεώργιος Τισσαμενὸς ἡ κατὰ τὸ πατρώνυμον Καραγιαννόπουλος ἀπὸ τὸ Ζαγόρι, ἀπὸ τοὺς πρῶτους προέδρους καὶ ὁργανωτὰς τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ διευθυντῆς τῆς Ἀστυνομίας Πειραιῶς κατὰ τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ 1853 (2).

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τεύχους (σελ. 255).

1. Διὰ Γ. Σταύρου βλέπε ἡμετέραν μελέτην εἰς Παράρτ. Ἡπειρ. Χρον. Β' καὶ δύο ἄρθρα μας εἰς «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» 27)2 καὶ 20)3)1940.

2. Διὰ Γ. Τισσαμενὸν βλ. Λαμπριδῆ: Ζαγορισιανά. Δελ. Ἱστορ. καὶ Ἐθνολ. Ἑταιρείας Νέα Σειρὰ Τόμ. Ι. τεύχος Β. (Γραμματοφυλάκιον Σ. Κουμανοῦδῃ).

Τοῦτο συνεχίζει ἄλλος συμπατριώτης μας, ὁ Εὐστάθιος Σῖμος ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα (1804-1878), πολιτικός μὲ χρηστά ἦθη καὶ ρήτωρ εὐγλωττος, τοὺς λόγους τοῦ ὁποίου ὁ Καρολίδης χαρακτηρίζει ὡς «ἀριστοῦργήματα πολυπαθείας, ἠνωμένης μετ' ἐμβριθοῦς ἐρευνητικότητος καὶ κρίσεως καὶ καλλιπεοῦς παραστάσεως».

Ὁ Σῖμος, θιασώτης τῆς Μ. Ἰδέας καὶ πληρεξούσιος εἰς τὴν πρώτην Ἐθνοσυνέλευσιν, εἶνε ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τοῦ Νόμου περὶ Συντάξεων τῶν Δημ. Ὑπαλλήλων, εὐεργετήσας μεγάλως τὴν ὑπαλληλικὴν τάξιν τῆς χώρας.

Ὁ Σῖμος ὅμως προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα, ὅταν τὸ 1872 ἐστάλη ὡς πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ Δεληγεώργη, εἰς μίαν ἐποχὴν ποῦ αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν εἶχον διακοπῇ συνετελεσθῆς τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστάσεως. Καίτοι τότε οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς χώρας ἐθεώρουν τὴν πολιτικὴν ἐκείνην τὸ «σαβάνωμα τοῦ ἀνατολικοῦ ἤματος», ἐν τούτοις ὁ Σῖμος φρονῶν ὅτι μία καλὴ γειτονία μετὰ τὴν Τυρκίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ματαιώσῃ ὅλους τοὺς ρωσικοὺς κινδύνους, τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον θὰ ἠδύνατο νὰ προαχθῇ καλλίτερον, καὶ ὅτι ἡ πολιτικὴ μιᾶς χώρας δὲν πρέπει νὰ στηρίζεται εἰς συναισθηματικούς λόγους, ἀλλ' εἰς τὴν ρεαλιστικὴν πραγματικότητα, ἐδέχθη τὴν ἐντολήν, ἐπιδείξας οὕτω πολιτικὴν σύνεσιν, καὶ καὶ ἐβελτίωσεν ἀρκετὰ τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν.

Ὁ Σῖμος ὅμως συνέτεινεν ἐπὶ πλέον καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν διάπλασιν καὶ μόρφωσιν τῶν πολιτικολόγων ρητόρων, δικηγόρων καὶ νέων πολιτευτῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ τὴν μετάφρασιν καὶ ἐκδοσιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῆς Ἱστορίας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ Μινιέ, ἔργον τὸ ὁποῖον εἰς τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ 1862-1864, ἐθεωρεῖτο τὸ Εὐαγγέλιον τῶν πολιτευομένων. (1)

Περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος εἰς τὸν οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν ὄρξοντα τῆς Ἑλλάδος, ἀναφαίνεται ἡ σημαίνουσα φυσιογνωμία τοῦ Κωνσταντίνου Καραπάνου (1840-1914) ἀπὸ τὴν Ἄρταν, ἄνδρὸς μὲ ἦθος ὑπερήφανον, χαρακτηρὰ ἀτεγκτον, ὁ ὁποῖος συμπληρώσας τὴν ἔκτακτον ἰδιοφυΐαν του εἰς οἰκονομικὰ ζητήματα, μὲ εἰδικὰς οἰκονομολογικὰς σπουδὰς εἰς Παρισίους, ἀνεμίχθη εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῆς χώρας, μετὰ τὴν προσάρρησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρους τῆς Ἠπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ προηγουμένως ἐσχημάτισε κολοσσιαίαν περιουσίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, συνεργαζόμενος μὲ τὸν ζάπλουτον πενθερόν του Χρηστάκη Ζωγράφον.

Ὁ Καραπάνος, χαρακτηρὸ πολυσύνθετος καὶ δυνατὸς εἰς ὅλα, τὴν κράσιν, τὴν ὑγείαν, τὸν νοῦν, τὴν ἐργασίαν, τὴν μελέτην, τὴν κρίσιν, διεκρίνετο διὰ τὰς

(1) Διὰ Σῖμον βλ. Περιοδ. Μην. «Βύρων» Τόμ. Γ' Φύλλον ΙΑ' σελ. 625-627. Π. Καραολίδου, Σύγχρονος Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων. Τόμ. Ζ' - Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Ὁθωνος, σελ. 190. Τρύφων. Εὐαγγελίδου: Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας 1936, τόμ. Α' σελ. 345-346.

ἀναλύσεις καὶ τὰς κρίσεις τῶν προϋπολογισμῶν του. Αἱ ὁμιλίας του εἰς τὴν Βουλὴν ἐθεωροῦντο καὶ ἦσαν αὐθεντικά. Ὅταν ὁ Καραπάνος ὁμιλεῖ εἰς τὴν Βουλὴν δι' οἰκονομικὰ ζητήματα, ἔχυνεν ἄπλετον φῶς εἰς τὸ ἐξεταζόμενον θέμα.

Ὁ Καραπάνος, ἀνὴρ νέων ἰδεῶν καὶ μὲ πλήρη ἐπιστημονικὴν κατάρτισιν, ἐφιλοδόγησε τὰ γίνῃ ἀρχηγὸς κόμματος μὲ ἀρχὰς νεωτεριστικὰς καὶ εὐρυτάτην αὐτοδιοίκησιν. Τὰς ἀρχὰς του ταύτας ἀνέπτυξεν ὁ Καραπάνος εἰς Σῦρον, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1887, χαρακτηρίσας τὸ κόμμα του «Προοδευτικόν» ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοί του τὸ ὠνόμαζον «κόμμα τῆς χρεωκοπίας».

Τὸ πρόγραμμα ὅμως ἐκεῖνὸ τοῦ ἡπειρώτου πολιτικοῦ ὕδεποτε εἶδε τὸ φῶς, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν ρουσφετιῶν, τὰ κόμματα ἀρχῶν, ὅπως τὰ ὠνεῖσθαι ὁ Καραπάνος, ἦσαν καταδικασμένα εἰς ἀποτυχίαν. Ἡναγκάσθη ὅθεν οὗτος νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὸν Δεληγιάννην, μὲ τὸν ὁποῖον συνέδεσε τὴν πολιτικὴν του τύχην, εἰς τὸ κόμμα τοῦ ὁποῖου ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ σπουδαιότερον μέλος μετὰ τὸν πρωθυπουργόν, εἰς μίαν ἐποχὴν πού τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα κατεῖχον τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὸν δημόσιον βίον τῆς χώρας, οἱ δὲ μεγάλοι πολιτευταὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οὔτε σαφεῖς γνώσεις καὶ θεωρίας εἶχον διὰ παρόμοια ζητήματα, οὔτε συνεπῶς τὸν τρόπον τῆς θεραπείας, διακρινόμενοι μόνον διὰ τὴν ρητορικὴν τῶν εὐφραδείων, στεροῦμενοι ὅμως βάσεων οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας ὁ Καραπάνος ἦτο τέλειος γνώστης. Ὁ Καραπάνος πράγματι ἐκτὸς τῶν οἰκονομολογικῶν του μελετῶν, εἰς τὰς ὁποίας μὲ πολλὴν ἐμβροίθειαν εἶχεν ἐγκύψει, εἶχε καταρτίσει καὶ εἰδικὸν του οἰκονομολογικὸν πρόγραμμα. Προϊδὼν τὴν χρεωκοπίαν καὶ οἰκονομικὴν καταστροφὴν τοῦ κράτους, πρᾶγμα πού καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς κατήγγειλεν ὡς ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς πολιτικῆς τῶν δανείων πρὸς κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος τῶν προϋπολογισμῶν καὶ τὴν μὴ ὑπαρξὶν ἐπιστημονικοῦ προγράμματος συμφώνου πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ τότε κράτους. (1)

Ὁ Καραπάνος ὅμως μὲ τὴν δεινὴν του μαχητικότητα καὶ τὸν σφοδρὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Τρικούπη εἰς τὴν Βουλὴν, θεωρῶν τὴν χρεωκοπίαν ὡς ἐπικειμένην, τὴν δὲ πολιτικὴν τοῦ Τρικούπη ὡς προμελετημένην ἀπάτην πρὸς τοὺς δανειστὰς, πού εἶχον ἐμπιστευθῇ τὰ κεφάλαιά των εἰς ἑλληνικὰ δάνεια, διέσεισε σφοδρῶς τὴν πίστιν τῆς χώρας εἰς τὸ ἔξωτερόν.

Τὴν ἐκλαίκευσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, πού εἶχεν ἀναλάβει ὁ Καραπάνος, καὶ ἡ ὁποία ἕως τότε ἐθεωρεῖτο λαβύρινθος εἰς τὸν ὁποῖον ἐλάχιστοι

(1) Νομίζομεν ὅτι καὶ ἐὰν ἀκόμη ἰδρῖτο τὸ κόμμα τοῦ Καραπάνου, τοῦτο θὰ προῦκαλει μᾶλλον πρόσκομμα εἰς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, πού εἶχεν ἀνάγκην ἰσχυρὰς καὶ ἀξιοπρεποῦς ἀντιπολιτεύσεως, ἡ ὑπαρξὶς τῆς ὁποίας ὅμως ἦτο ἀδύνατος ἐφ' ὅσον εἶχε καταλάβει τότε τοὺς ἐξέχοντας Ἑλληνας πολιτευτὰς ἡ μανία τῆς ἀναρρήσεως εἰς ἀρχηγούς, μανία πού κατένεμε τὰς δυνάμεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως καὶ τὴν καθίστα ἀνίκανον εἰς τὴν ἀσκήσιν τοῦ προσήκοντος καὶ ἀποτελεσματικοῦ ἐλέγχου ἐπὶ τῶν Κυβερνητικῶν πράξεων.

Διὰ Κ. Καραπάνον βλ. Γ. Φιλαρέτου: Σημειώσεις ἀπὸ τοῦ 75 ὑψώματος Α. σελ. 87 καὶ 105.

ἐτόλμων νὰ εἰσέλθουν, ἀνέλαβεν ἕτερος ἡπειρώτης, ὁ ἀκατάβλητος καὶ ἀπόσι-
τος εἰς τὴν ἀποθάρρουνσιν καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν Ἀ γ η σ ί λ α ο ς Γ ι α ν ν ὀ -
π ο υ λ ο ς ἐκ πατρὸς ἐκ Πρεβέξης.

Ὁ Γιαννόπουλος, κάτοχος τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων, εἶχεν ἀναλάβει τὴν
παρακολούθησιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν των, μὲ τὴν ἐφημερίδα «Ἐφημερίς», τὴν
διεύθυνσιν τῆς ὁποίας εἶχεν ἀναλάβει τότε ὁ Δελβινακιώτης Ἀριστείδης Ρού-
κης, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν εἶχε μεταφέρει ἀπὸ τὸ Μπάρι τῆς Ἰταλίας, ὅπου εἰργά-
ζετο ὡς ἀνταποκριτὴς ἐφημερίδων. Χάρις εἰς τὴν ἐκλαΐκευσιν αὐτὴν τῶν οἰκο-
νομικῶν ζητημάτων ἀπὸ τὸν Καραπάνον καὶ τὸν Γιαννόπουλον, ὁ ἐλληνικὸς
λαὸς ἠδύνατο ἔκτοτε νὰ παρακαλουθῇ τὰ δημόσια οἰκονομικὰ ζητήματα τῆς
χώρας.

Ὅπως ὁμως ὁ Καραπάνος προσέφερε τὰς ὑπηρεσίας του ὡς Ὑπουργὸς
τῶν Οἰκονομικῶν (1), οὕτω καὶ ὁ υἱὸς του Ἀ λ έ ξ α ν δ ρ ο ς Κ α ρ α π ά -
ν ο ς (1873—1946) ὁ γνωστὸς διὰ τὰ φιλογαλλικὰ του αἰσθήματα, τὸ λεπτὸν
καὶ πολιτισμένον πνεῦμα, ὁ ἥπιος, ἥρεμος καὶ ἐκ φύσεως εὐγενής, πραγματικὸς
εὐπατρίδης, ἤρχετο νὰ συνεχίσῃ μίαν παράδοσιν, εἰς τὸν διπλωματικὸν ὁμως
τομέα.

Ὁ Ἀλέξ. Καραπάνος, ἀπὸ τοὺς στενωτέρους συνεργάτας τοῦ Ἐλευθ. Βε-
νιζέλου, συντελεῖ μὲ τὸν ἥπιον καὶ εὐγενῆ χαρακτῆρα του εἰς τὴν ἀμβλυνσιν τῶν
πολιτικῶν παθῶν καὶ τὴν ὁμαλωτέραν διεξαγωγὴν τῶν κοινοβουλευτικῶν συζη-
τήσεων εἰς μίαν ἐποχὴν ἀρκετὰ ταραχώδη.

Ὁ Ἀλέξανδρος Καραπάνος ἀθόρυβος, σεμνός, μορφὴ συμπαθητικὴ, πραγ-
ματικὸς ἀριστοκράτης, ἔχων ὅλα τὰ γνωρίσματα τοῦ πραγματικοῦ ἡπειρώτου,
ἦτοι ἄδολον πατριωτισμόν, σοβαρὰν καὶ μελετημένην δρᾶσιν, σεβασμὸν πρὸς τὸν
νόμον, ὅχι θορυβώδεις καὶ μαχητικὰς ἐπιδείξεις, ἀλλὰ στοιχεῖον θετικὸν εἰς
τὴν δημοσίαν ὑπόθεσιν, ὅπου ἂν ἐκλήθη εἰς τὸν διπλωματικὸν τομέα τῆς ἱστο-
ρίας μας, ἵνα προσφέρῃ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας του, παντοῦ ἔδειξε τὸ μέτρον
τῆς πολιτικῆς του ἐντιμότητος, τῆς στερεᾶς του ὀρθοφροσύνης καὶ τοῦ γνησίου
του πατριωτισμοῦ.

Εἰσελθὼν νέος εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑπηρεσίαν, ὑπηρέτησεν ἀλληλοδιαδό-
χως εἰς διαφόρους πρεσβείας, καὶ κατ' ἐπανάληψιν Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Κατὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον, χρηματίσας διπλωματικὸς σύμβουλος τῆς
Στρατιᾶς Ἠπείρου, διεξήγαγε τὰς διαπραγματεύσεις καὶ ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολ-
λον παραδόσεως τῆς Πρεβέξης.

Εἰς τὴν ὑπὸ τὸν θεῖον του Γ. Ζωγράφον σχηματισθεῖσαν Κυβέρνησιν
τῆς Αὐτονόμου Ἠπείρου, ὁ Καραπάνος ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργ. τῶν Ἐξωτ. πρὸς ἐξυ-

(1) Ὁ Καραπάνος ἐχρημάτισε δύο φορές Ὑπουργ. τῶν Οἰκον. τὸ 1890, καὶ 26-11-1902
—15-6-1903, ἐπὶ πλεον δὲ τῶν Ναυτικῶν καὶ Δικαιοσύνης 16-12-1904—12-6-1905. Εἰς τὴν
Κυβέρνησιν τοῦ Δεληγιάννη, ἐκτὸς τοῦ Καραπάνου, ἐχρημάτισεν ὡς Ὑπουργ. τῆς Παιδείας
καὶ ὁ εὐγλωττος ρήτωρ τοῦ Κοινοβουλίου, ἀπὸ τὸ Πάτερον τοῦ Μαλακασίου Γ ε ρ ο κ ω -
σ τ ὁ π ο υ λ ο ς. Βλ. «Ἀγών» Λαμπρίδου 25 Φεβρ. 1900, Πα πα ρ ρ η γ ο π ο ὑ λ ο υ :
Ἐνθ. ἀνωτ. 7Β σ. 33. Κ α ρ ο λ ῖ δ ο υ ἔ ν θ. ἀνωτ. Ζ' σελ. 300.

πληρέτησιν τοῦ πανελληνίου ἐκείνου σκοποῦ τῆς ἀπελευθερώσεώς της, τὴν ὁποίαν ὅμως ἡ μοῖρα δὲν ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ καὶ ἱκανοποιήσῃ τὸ ὄνειρον ἐκεῖνο τῆς ζωῆς του.

Εἰς τὴν κυβέρνησιν Ν. Καλογεροπούλου κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1916, ὁ Ἀλ. Καραπάνος, λόγῳ τῶν φιλογαλλικῶν του αἰσθημάτων, ἀνέλαβε τὸ Ὑπουργ. τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὡς τοιοῦτος διεξήγαγε διαπραγματεύσεις, διὰ τὴν ματαιωθεῖσαν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος. Σημειωτέον ὅτι τοὺς ὅρους ἐκείνους τῆς συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον, ὁ Καραπάνος ὑπέβαλε προηγουμένως εἰς τὸν τότε Βασιλέα Κωνσταντῖνον, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ τοὺς ἐμελέτησε, τοὺς ἐπέστρεψε μὲ ἰδιοχειροὺς σημειώσεις τοῦ τότε συμβούλου του Γ. Στρέϊτ. Διὰ τὴν ἐπέμβασιν ἐκείνην τοῦ Στρέϊτ, ὁ Καραπάνος διεμαρτυρήθη εἰς τὸν Βασιλέα. Εἰς ἀπάντησιν δὲ τούτου ὅτι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἦτο κοινοβουλευτικὴ καὶ συνεπῶς ὥφειλε νὰ δείχνῃ ὀλιγωτέραν εὐαισθησίαν εἰς τοὺς τύπους, ὁ Καραπάνος εἶχε τὸ θάρρος νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὸν Ἀνακτα, ὅτι καὶ ὅταν ἀκόμη στερεῇται κοινοβουλευτικῆς πλειονοψηφίας, ὑπέχει ὁλόκληρον τὴν εὐθύνην «τῶν πολιτικῶν πράξεων καλύπτουσα τὸ στέμμα» καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησιν, μὴ γενομένην δεκτὴν ἀπὸ τὸν Βασιλέα, κατόπιν βεβαιώσεως τούτου ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ ἔπαυε κάθε ἀνάμιξις τοῦ Στρέϊτ εἰς τὰ ζητήματα ἑξωτερικῆς πολιτικῆς (1).

Ὡς πρέσβυς εἰς τὴν Ρώμην, συνετέλεσεν ἀρκετὰ εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, πού εἶχον διακοπῇ κατόπιν τοῦ γνωστοῦ ἐπεισοδίου τῆς καταλήψεως τῆς Κερκύρας, μὲ τὴν διπλωματικὴν του δὲ δεξιότητα συνετέλεσεν εἰς τὴν ὑπογραφὴν συμφώνου φιλίας μὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Σερβίαν, ὅταν ὁ Βενιζέλος ἐπανελθὼν εἰς τὴν ἀρχὴν μετὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ 1928, συνήψε τὰ γνωστὰ σύμφωνα φιλίας μὲ ὅλα τὰ κράτη, ἵνα οὕτω ἡ Ἑλλὰς ἀφοσιωθῇ εἰς τὴν ἐπούλωσιν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου τραυμάτων καὶ εἰς τὴν ἀνασυγκρότησιν, ἀπηλλαγμένη ἑξωτερικῶν περισπασμῶν.

Ὁ Ἀλ. Καραπάνος καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν γεροντικὴν του ἡλικίαν διερχόμενος τὰς τελευταίας του ἡμέρας ὡς ἐρημίτης εἰς προάστιον τῶν Παρισίων, ἀνεκούφιζε τοὺς ὑπὸ ἐχθρικὴν κατοχὴν πενομένους Ἕλληνας, ἀποστέλλων εἰς αὐτοὺς συχνὰ ὅ,τι θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνακουφίσῃ τὴν πενίαν καὶ τὰς στερήσεις των.

Εἰς τὸν διπλωματικὸν τομέα ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν προσέφερε τὰς υπηρεσίας του καὶ ὁ ἀγαθὸς εἰς τὰς προθέσεις, εὐγενὴς τὸν χαρακτῆρα, ἀληθὴς ἱππότης τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν, προικισμένος μὲ ὅλας τὰς λεπτειλίους ἀποχρώσεις τῶν εὐγενῶν ἀντιλήψεων τῆς ζωῆς, διαθέτων ἔντιμον ὄνομα καὶ ὁ πρῶτος Γεν. Διοικ. Ἡπείρου Γ ε ὡ ρ γ ι ο ς Ζ ω γ ρ ά φ ο ς ἀπὸ τὸ Κεστοράτι, ὑπόδειγμα σόφρονος καὶ μεμετρομένου πολιτικοῦ (1863—1920) (2).

(1) Γ. Βεντῆρη: Ἐνθ. ἀνωτ. Β' σελ. 203—204. Πρὸβλ. Κ. Παπαρηγόπουλος: Ἱστορία Τόμ. ΣΤ' β σ. 231. Ἐφημερίδα «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» Ἀθηνῶν τῆς 15 Νοεμβρίου 1946. Ἡ μεγάλη οἰκογένεια Καραπάνου, προσέφερεν ὡς Ὑπουργ. τῆς Προνοίας, εἰς τὴν Κυβέρνησιν Ι. Ράλλη, κατὰ τὴν κατοχὴν τοῦ 1941, καὶ τὸν ποινικολόγον Βασίλειον Καραπάνον.

(2) Οἱ μετὰ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον 1912 Γεν. Διοικ. τῶν νέων χωρῶν εἶχον περιβληθῇ μὲ κάθε διοικητικὴν ἐξουσίαν, πλην τῶν ἀναγομένων εἰς τὰ πολεμικὰ ἔργα.

Ὁ Ζωγράφος διαθέτων γλῶσσαν ἀξίαν τοῦ πλουσίου του ταλάντου καὶ ἰσχυροῦ του πνεύματος, κρίσιν ὁρθὴν καὶ διανυγῆ, προσέφερε δύο φορὰς τὰς ὑπερεσίας του ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν.

Εἰς τὴν Κυβέρνησιν Δ. Ράλλη (1909) ὁ Ζωγράφος εὗρέθη ἐνώπιον καταστάσεως ἀρκετὰ ἐκρύπτου καὶ σοβαρᾶς, ποὺ εἶχε προκληθῇ ἀπὸ τὴν διακοίνωσιν τῶν Μ. Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα περὶ προσεχοῦς ἀποχωρήσεως τῶν ἀγνημάτων τῶν ἀπὸ τὴν Κρήτην. Ἡ Τουρκία συνεπεῖα τῆς διακοινώσεως ἐκείνης εἶχεν ἀρχίσει κινητοποιήσιν στρατιωτικὴν πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σύνορα, ὁ δὲ Τοῦρκος δικτάτωρ Σεφκὲτ πασᾶς ἠιείλει ὅτι θὰ ἔκαμνε στρατιωτικὸν περίπατον ἵνα ἀπολαύσῃ τὸν πρωῒνόν του καφὲν εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος.

Εἰς ἀντιπερισπασμὸν λοιπὸν τῶν ἀπειλῶν ἐκείνων ὁ Ζωγράφος ὡς Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνέλαβε διαπραγματεύσεις μὲ τὸν εἰς Ἀθήνας πρέσβυν τῆς Βουλγαρίας, αἱ ὁποῖαι διαπραγματεύσεις καίτοι διεκόπησαν συνεπεῖα τῶν ὑπερβολικῶν ἀξιώσεων τῆς Βουλγαρίας, ἐν τούτοις συνέτειναν ἀρκετὰ εἰς τὸν κατευνασμὸν τῶν ὑπεροπτικῶν ἀξιώσεων τοῦ Σεφκὲτ πασᾶ καὶ τῶν διάλυσιν τῶν ὀνείρων του.

Διὰ δευτέραν φορὰν ἐχρημάτισεν Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὴν Κυβέρνησιν Γούναρη τὸ 1915, εἰς τὴν ὁποίαν ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ σημαντικωτέρα μορφή μετὰ τὸν Πρωθυπουργόν.

Ὁ Ζωγράφος ἔχαιρε τοιαύτης ἐκτιμήσεως εἰς τὸν πολιτικὸν κόσμον, ὥστε τὸ 1920 διάφοροι παράγοντες, ἀποβλέποντες εἰς μίαν σοβαρὰν ἀντιπολίτευσιν κατὰ τοῦ Βενιζέλου, εἰς τὸν Ζωγράφον ἀπετάθησαν ὡς τὸν ἀγνότερον, ἐπιστημονικώτερον καὶ ἐμβριθέστερον πολιτικόν. Ἡ συνεχῶς ὅμως κλονιζομένη ὑγεία του διέλυσε τὸ ὄνειρον ἐκεῖνο.

Τὸ ἐπιστέγασμα ὅμως τῆς ὅλης σταδιοδρομίας τοῦ Ζωγράφου εἶναι ἡ ἐκλογή του ἀπὸ τὸ εἰς Ἀθήνας Ἡπειρωτικὸν Συνέδριον ὡς προέδρου τῆς προσορινῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀυτονομίας Β. Ἡπείρου, ὅταν διὰ τοῦ Πρωτοκόλλου τῆς Φλωρεντίας 3)17 Δεκεμβρίου 1913 ἀπεφασίσθῃ ἡ θεμελίωσις τοῦ Ἀλβανικοῦ κράτους εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος.

Ἀποτέλεσμα τῆς γενναίας ἐκείνης ἀντιστάσεως ἦτο τὸ Πρωτόκολλον τῆς Κερκύρας 5)17 Μαΐου 1914, μὲ τὸ ὁποῖον καὶ αὐτοὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἀνεγνώριζον τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα τῆς Β. Ἡπείρου, καὶ τὸ ὁποῖον πρωτόκολλον ἀποτελεῖ καὶ σήμερον ἓνα ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τίτλους διεκδικήσεών μας εἰς τὸ ἀλύτρωτον αὐτὸ γῆμα.

Ὁ Ζωγράφος ὅμως πρὶν ἐπιδοθῇ εἰς τὴν πολιτικὴν, συνετέλεσεν ἀρκετὰ εἰς τὴν γεωργικὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, παρασχὼν μὲ τὸν ἀδελφόν του Σόλωνα πρότυπον καλλιεργείας εἰς τοὺς Θεσσαλοὺς, τὰ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ἀπερραντα κτήματά του «Ζωγράφεια» καὶ «Λαζαρίνα». Δύναται ὅθεν οὗτος νὰ θεωρηθῇ ὁ κυριώτερος σκαπανεὺς τῆς γεωργικῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος.

Ἐγκύψας μάλιστα οὗτος εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀγροτικοῦ ζητήματος, διὰ τὴν πρόοδον καὶ βελτίωσιν τῶν ὕρων τῆς ἐφαρμοζομένης εἰς τὴν

Ἑλλάδα διὰ τὴν καλλιέργειαν σίτου καὶ βάμβακος καὶ παραγωγὴν τῆς ζαχαρώδους μεθόδου, συνέγραψε τὸ 1911 εἰδικὴν μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα ἐν Θεσσαλίᾳ» ⁽¹⁾, ὅπου πρὶν ἀκόμη τὸ ἐπίσημον κράτος ἐφαρμόσῃ τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν μεγάλων ἀγροτικῶν κτημάτων ὑποστηρίζει τὴν ὁμαλὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀγροτῶν εἰς ἰδιοκτητίας, διὰ τῆς ἐκουσίας ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτητὰς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἀγροκτημάτων μὲ λογικὰς τιμὰς, κανονιζομένας ἐν ἀνάγκῃ ἀπὸ τὸ κράτος ⁽²⁾.

Τὸ ὄνομα ὅμως τῆς οἰκογενείας Ζωγράφου εἶναι συνδεδεμένον καὶ μὲ μίαν ἀπόπειραν, εἰς τὴν ὁποίαν προηγήθη αὕτη κατὰ ἡμῖς καὶ πλέον αἰῶνα εἰς τὴν προσπάθειαν ποὺ καταβάλλει τὰ κράτος σήμερον, διὰ τὴν ἱδρυσιν ἐργοστασίου ζαχαρώδους ἐκ τεύτλων, ἱδρύσασα τοιοῦτον εἰς τὴν Λαζαρίναν μὲ τὰ σύγχρονα τότε μέσα.

Εἰς τὸν παραγωγικὸν ὅμως τομέα καὶ τὴν γεωργικὴν ἀνάπτυξιν τῆς χώρας μεγάλως συνέτεινεν καὶ ἡ ἱδρυσις παρὰ τοῦ Μετσοβίτου Μεγάλου Εὐεργέτου Γ. Ἀβέρωφ εἰς Λάρισαν γεωργικῆς σχολῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἀβερῶφ εὐεργετικὴ Σχολή», διὰ τὴν κατάρτισιν βοηθῶν γεωπόνων, καταλλήλων διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν πορισμάτων τῆς γεωργικῆς ἐρεῦνης καὶ τὴν διάδοσιν τῶν γεωργικῶν γνώσεων εἰς τὸν ἀγροτικὸν κόσμον.

Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ βιομηχανίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν στροφὴν τοῦ πληθυσμοῦ της, εἰς τὴν πλουτοφόρον ἐργασίαν ἀποβλέπων καὶ ἄλλος συμπατριώτης μας, ὁ φιλόπατρις Ε. Ζάππας ἀπὸ τὸ Λάμποβο, ὠργάνωσε διὰ διαθήκης εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀνὰ τετραετίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ὁλύμπια» πανελληνίους διαγωνισμοὺς τῶν προϊόντων τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀγῶνας νὰ βραβεύωνται ὅσοι διεκρίνοντο εἰς τὴν πλουτοφόρον παραγωγικὴν ἀμίλλαν.

Ὁνειροπόλησεν ὁ φιλόπατρις Λαμποβίτης, μὲ τὴν ἐπιθυμίαν του ἐκείνην νὰ ἀναουστήσῃ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ὑπὸ τὴν νεωτέραν ὅμως πρακτικὴν των μορφήν τῆς παραγωγικῆς ἀμίλλης τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἄλλος Ἡπειρώτης, ὁ Γ. Ἀβέρωφ, ἀνεμαρμάρωνε τὸ παναθηναϊκὸν Στάδιον, διὰ τὴν σωματικὴν ἀμίλλαν τῆς νεολαίας.

Δυστυχῶς ὅμως, οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες ποὺ ἠκολούθησαν τὸν θάνατον τοῦ Ζάππα, μεταξὺ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου, εἶχον ὥς ἀποτέλεσμα νὰ χαθοῦν τὰ κολοσσιαῖα κληροδοτήματα τοῦ Ζάππα, τὸ δὲ Ζάππειον Μέγαρον νὰ χρησιμοποιῆται διὰ σκοποὺς ξένους πρὸς τὸν προορισμὸν του.

1) Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρου, ὁ Ζωγράφος συνέγραψε μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφόν του Σόλωνα τὸ 1902, μελέτην ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ ἐν Θεσσαλίᾳ Ζαχαροπλαστεῖον».

2) Δ. Πουρνάρα: Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα ἐν Ἑλλάδι, 1931, σημ. σελ. 76.

Ἡ διάδοσις ὅμως τῆς γεωργίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν, εἶναι συνεδεμένη μὲ τὸ ὄνομα ἑνὸς φανατικοῦ θεράποντος τῆς γεωργικῆς ἐπιστήμης, τοῦ Σ π υ ρ ῖ δ ω ν ο ς Χ α σ ι ῶ τ η, ἀπὸ τὸ Μονοδένδρι τοῦ Ζαγορίου, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους παράγοντας διὰ τὴν ἵδρυσιν τοῦ Ὑπουργείου Ἐθνικῆς Οἰκονομίας εἰς τὴν Κυβέρνησιν Βενιζέλου, μετὰ τὸ κίνημα τοῦ Γουδί.

Ἐξαιρετικὴν ἱκανότητα εἰς τὸ διπλωματικὸν σῶμα ἐπέδειξε καὶ ὁ ἐπὶ ἔτη πρέσβυς εἰς τὸ Λονδίνον, λόγιος καὶ ἔξοχος διπλωμάτης Ἰ ω ά ν ν η ς Γ ε ν ν ά δ ι ο ς ἀπὸ τὰ Δολιανὰ (1844—1932), ἀντάξιος υἱὸς καὶ συνεχιστὴς τῶν μεγάλων ἔργων τοῦ ἀειμνήστου πατρὸς του, μεγάλου Διδασκάλου τοῦ Γένους, Γεωργίου Γενναδίου. Ὁ Γεννάδιος εἶνε ὁ ἰδρυτὴς τῆς εἰς Ἀθήνας φερωνύμου βιβλιοθήκης, ἡ ὁποία μὲ τοὺς 20.000 τόμους της, σπανίας ἐκδόσεως καὶ πολυτελοῦς βιβλιοδεσίας, καὶ μὲ τὰ σπουδαιοτάτης σημασίας χειρόγραφα, συναποτελεῖ πιστὴν παράστασιν τοῦ τρισχιλιετοῦς δημοιοργικοῦ πνεύματος τῶν Ἑλλήνων καὶ μνημεῖο ἑσαεὶ τῆς ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας τοῦ δωρητοῦ της.

Ὁ Γεννάδιος νέος ἀκόμη, κατὰ τὴν προπαρασκευὴν τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, διεξήγαγε τὰς διαπραγματεύσεις, κατόπιν τῶν ὁποίων ἐκλήθη ἡ Ἑλλάς νὰ παρακαθίσῃ εἰς τὸ Συνέδριον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχεν ὁ ἴδιος ὡς βοηθητικὸν μέλος τῆς ὑπὸ τὸν Δεληγιάννην ἐπιτροπῆς.

Σπουδαίας ὑπηρεσίας προσέφερεν ὁ Γεννάδιος τὸ 1888, ὅταν ὡς πληρεξούσιος ὑπουργὸς ἐπέτυχε τὴν ἀτελῆ εἰσαγωγὴν τῆς σταφίδος εἰς Ἀμερικὴν, καθὼς καὶ μετέπειτα εἰς Λονδίνον μὲ ἐλαττωμένους τελωνειακοὺς δασμοὺς.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909, ὁ Γεννάδιος ἐφέρετο ὡς ἐπὶ κεφαλῇ τῆς τότε Κυβερνήσεως, ὡς γνωστὸς διὰ τὰ ἀντιβασιλικά του αἰσθήματα, διὰ τὸν λόγον ὅτι πανθεὶς ὑπὸ τοῦ Τρικούπη ὡς πρέσβυς εἰς τὸ Λονδίνον καὶ μὴ ἐπαναδιορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Γεωργίου, παρὰ τὰς ὑποσχέσεις του, εἶχεν ἀναλάβει τρομερὸν κατὰ τῆς δυναστείας ἀγῶνα, διὰ τῆς «Ἀτλαντίδος» τῆς Νέας Ὑόρκης καὶ τῆς «Νέας Ἡμέρας» τῆς Τεργέστης τοῦ Χαλκοκονδύλη.

Ὁ Γεννάδιος, ὡς λόγιος, ἐτίμησε τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα μὲ τὰς σοφὰς ἱστορικός του διατριβάς καὶ ἔτυχεν ἐξαιρετικῶν τιμῶν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τιμῆς ἕνεκεν ἐξελέγη τακτικὸν μέλος τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας τῆς Φιλολογίας, ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου καὶ Κανταβρυγίας καὶ εἶναι τὸ πρῶτον ξένον μέλος τῆς «Σοσάϊτυ ὀφ Διλιτάντε».

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)



ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΕΙΚΟΣΙΕΝΑ (*)

3.—ΣΟΦΙΑΝΟΣ

Ἐπίσκοπος Δρυϊνουπόλεως καὶ Ἀργυροκάστρου (1711)

Στις ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα, ὁ χοι-
στιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Ἠπειροῦ ἐπέ-
ρασε ἕναν μεγάλον κίνδυνον. «Ἐνας
χείμαρρος ἐξωμόσεως ἠπείλει νὰ κατα-
κλύσῃ τὴν Ἠπειρον», ξεφωνίζει ὁ Σπύ-
ρος Ἀραβαντινός (1). Τὰ ἴδια πᾶνω
κάτω γράφουν καὶ ἄλλοι πολλοὶ σημαν-
τικοὶ ἱστορικοὶ τῆς. Τὸ τυχερὸ ὅμως,
ποὺ στὴν κρίσιμη ἐκείνη περίοδο ἕνα
καινούργιο ἐθνικὸ ἀστὲρ φάνηκε στὸν
Ἠπειρωτικὸν ὁρίζοντα. Ἦταν ὁ νεαρὸς
δεσποτὴς Λουϊνουπόλεως καὶ Ἀργυρο-
κάστρου Σοφιανὸς—ἀγνοημένος κι'
ἀπὸ τοὺς ἐπισκοπικοὺς καταλόγους ποὺ
γράφτηκαν ὡς τὰ τώρα. Ἀξιώτερος ἴ-
σως, καὶ ἀπὸ τὸν μακρυνὸ του πρόγο-
νο Ματθαῖον, ποὺ—ὅπως εἶναι γνω-
στὸ—ἐπρωτοστάτησε στὴν αὐτὴν ἐπα-
νάσταση τοῦ Διονύσιου τοῦ Συλόσοφου
στὰ 1611.

Ὁ Σοφιανὸς ἄρχισε τὴν ἀντιστασια-
κὴ του δράση παρασκηνιακά. Ἀργότερα
ὅμως ἡ κατάσταση ἔγινεν ἐκρηκτικὴ καὶ
οἱ ἀγροεὶς θεοσκότοι ἐπικίνδυνα ἀπειλητικοί.
Τότε ὁ Σοφιανὸς δὲ πόρεσε νὰ κρατη-
θῇ περισσότερο στὰ παρασκήνια. Ἐξῶσε
φανερὰ τὸ σπαθὶ του «κι' ἐπῆρε δίπλα
τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια» τῆς
Νεμέρτσας. Βρέθηκε ἀπὸ τοὺς πρώτους
ἐκεῖ ποὺ τὸν ἐκαλοῦσε τὸ καθήκον τῆς
τιμῆς, ἀνάμεσα στὸ ἀγωνιζόμενον ποί-

μνίῳ του, καὶ τὸ ἐσκέπασε μὲ τὶς ἡγε-
τικές του φτεροῦγες. Ἔστησε λοιπὸν τὸ
λημέρι του στὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Θα-
νάση στὴν Πολίτσιανη, «... ἵνα διδάξῃ
τοὺς περιόικους καὶ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς
τὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν ἀποτροπὴν
τοῦ κινδύνου τῆς ἐξωμοσίας. Εἰς τὴν δι-
δασκαλίαν αὐτοῦ ὀφείλεται ἡ ἐμμονὴ τοῦ
τμήματος τούτου καὶ τῆς Ρίζης καὶ Ζα-
γοριάς εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν κατὰ
τὸ 1730—1735, ὅτε οἱ κάτοικοι τῶν χω-
ρίων τούτων ἀντέστησαν κατὰ τῶν ἀγροί-
ως ἐπιτεθέντων γειτόνων ἐξωμοτιῶν, οἵ-
τινες ἄλλοτε μὲν διὰ τῆς βίας, ἄλλοτε δὲ
διὰ μυρίων ἐκβιαστικῶν τρόπων προσε-
πάθον νὰ ἐκβιάσουν αὐτοὺς νὰ ἀλλαξο-
πιστήσουν». (2)

Αὐτὰ γράφει γιὰ τὸ Σοφιανὸ ὁ Γερ-
μανὸς γεωγράφος Α. Philippson. Ἀλλὰ καὶ
ὁ Σπ. Ἀραβαντινός, ἐκεῖ ποὺ μᾶς μι-
λάει γιὰ τὴ σοβαρὴ ἐθνικὴ ἀλλοίωση,
ποὺ ἐπρόκειτο νὰ πάθῃ ἡ Ἠπειρος ἀπὸ
τοὺς ἀθρόους ἐξισλαμισμοὺς, καταριέται
τὸν Ἀνώτερο Κλῆρο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης
γιὰ τὴν ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία ποὺ ἐ-
δειξε στὸ ζήτημα αὐτό. Ξεχωρίζει μόνον
τὸ Σοφιανὸ τὸ δικό μας, γιὰ τὸν ὅποιον
γράφει: «Ἐξαερέτως μνημονεύονται αἱ
προσπάθειαι αἱ καταβληθεῖσαι ὑπὲρ τοῦ
πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας ἐν τοῖς ἀ-
μέσως προγενεστέροις χρόνοις (Κοσμά

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον τεῦχος (σελ. 249) καὶ τέλος.

1.—Βλ. Σπ. Ἀραβαντινοῦ: Ἱστορία Ἀλῆ πασᾶ, Ἀθ. 1895 σελ. 29, σημ. 1.

2.—Α. Philippson: Thessalien und Epirus, σελ. 213.

τοῦ Αἰτωλοῦ) ὑπὸ τοῦ Σοφianoῦ, Ἐπισκόπου μὲν Δρυϊνουπόλεως χρηματίσαντος, παραιτηθέντος δὲ (τὸ 1711) τοῦ θρόνου καὶ γενομένου μεγαλοσχήμου τῆς ἐν Πολιτσίανη Μονῆς τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ὁ σεβάσμιος οὗτος ἀνὴρ τὰ μέγιστα συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀναχαίτισιν τοῦ χειμάρρου τῆς ἐξωμόσεως, τοῦ ἀπειλοῦντος νὰ κατακλύσῃ τὴν Ἡπειρον»⁽³⁾.

Φαίνεται ὅτι ὁ Σοφιανὸς ἦταν Πολιτσιανίτης ἢ γενικὰ Πωγωνίσσιος καὶ ἀρκετὰ μορφωμένος, ἀφοῦ ἵδρυσεν καὶ Σχολὴν στὸ Μοναστήρι του, ἣ ὁποία ἐπρόκειπε πολὺ καὶ στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα διατηροῦσε καὶ τμήμα Ὑφαντουργικῆς⁽⁴⁾.

Ὁ Σοφιανὸς ἀπέθανεν καὶ ἐθαφτηκε στὸν Ἀη-Θανάση. Τὸ δὲ μνήμα του ὀνοματίζεται «τ ο ὕ δ ε σ π ὁ τ η» καὶ εἶναι εὐλαβικὸ προσκυνητάρι.

4. — Παπᾶ Γιάννης Θεμελῆς.

Συγκαιριανὸς τοῦ δεσπότη Ἀργυροκάστρου Σοφιανοῦ, ἦταν καὶ ὁ Παπᾶ Γιάννης ὁ Θεμελῆς—ὁ πατέρας τοῦ Σαμουήλ τοῦ Κουγκιῶτη—ποῦ κρατοῦσε ἀπὸ τὸ Μαχαλᾶ, ἓνα χωριὸ τοῦ Δελβίνου ἐρημωμένο σήμερα. Στὴν ἀρχὴ ἡ δράση τοῦ Παπᾶ Γιάννη στὸν ἐθνικὸ καὶ θρησκευτικὸ τομέα περιορίζονταν μόνον σὲ μιὰ παιθητικὴ ἄμυνα καὶ ἀντίσταση. Δὲν ἄργησεν ὅμως νὰ περάσῃ στὴν ἐπίθεσιν, τὴν ὁποίαν ἐκληροδότησεν καὶ στὸ γυιό του Σαμουήλ, πού σ' ὅλην τὴν ζωὴ ἀδιάκοπα ἐπολεμοῦσε τοὺς Τούρκους. Ποτέ του δὲν ἐσυνθηκολόγησεν. Οὔτε στὸ θάνατό του ἀκόμη. Ξεψύχησεν πολεμῶντας ἀγέρωχα καὶ ἡρωικά.

Τὸ σύνθημα τὸ ἔδωκαν τέσσερις χωριανοὶ τοῦ Παπᾶ Γιάννη, πού ἀλλαξοπίστησαν. Ἐπρόδωκαν τὴν τελευταία στιγμὴν τὸν ἀγῶνα του καὶ δὲν ἐπῆγαν κοντὰ του.

Ἐξαγριωμένοι γι' αὐτὸ οἱ (Μαχα) Λιῶτες, ἓνα βράδυ, ἐπῆγαν στὸ Μαχαλᾶ καὶ μέσα σὲ μιὰ νύχτα ἔκαμαν τὸ χωριὸ τους «κάχτα», μαζὺ μὲ τίς τέσσερις

οἰκογένειες πού ἐτούρκεψαν καὶ ἀπόμειναν ἐκεῖ. Ἐκαψαν ζωντανούς κάπου 30—32 νοματέους. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς βρίσκονταν καὶ βρόφη ἀκόμη στὴ σαρμάτσα! Κατόπι ἐγκρέμισαν καὶ τὸ μιναρὲ πού ἔστησαν οἱ Τούρκοι στὴν ἐκκλησίαν τους καὶ ἔβγαλαν τὸ ἄχτι τους. Ἀπὸ τότες ἔχει νὰ λαλήσῃ πέτος στὸ Μαχαλᾶ. Λαλοῦνε μόνον κουκουβάγιες στὰ χαλάσματα τοῦ συνονόματου Καλιᾶ, αἰώνιες μοιρολογίστρες τῶν ἀδικοσκοτωμένων...

Ἀπὸ δὴ καὶ πέρα ἀνῆψε ἓνας ἐμφύλιος ἀλληλοσπαράγμός, πού βάσταξε ἀπὸ τὰ 1734-1740 (καὶ κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Philipson ἀπὸ τὸ 1730-1735) καὶ ἐχάλασε χῶρες καὶ χωριά.

Ζωηρὴ εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ τραγικοῦ χαλασμοῦ μᾶς δίνει τὸ Σιγίλλιο τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ Β' ἀπὸ τὸ Δέλβινο, πού φέρει τὸν τίτλον: «Ἐνωσις Ἐξαρχίας τοῦ Γηρομερίου μετὰ τῆς Ἐπισκοπῆς Βοθροντοῦ καὶ Γλυκέως πρὸς μερικὴν βοήθειαν αὐτῆς δυστυχισάσης», τὸ ὁποῖον νὰ τί γράφει:

«...κατελάβομεν ἤδη καὶ τὴν ἀνωτάτην Ἐπισκοπὴν Βοθροντοῦ καὶ Γλυκέως μάλ' ἔνδεως ἔχουσιν καὶ ἐξαπρηθεῖσαν παντελῶς καὶ δυστυχία ἐσχάτῃ περιπεσοῦσαν. Ὡς γὰρ ἀνηνέχθη καὶ ἐδηλοποιήθη ἡμῖν διὰ κοινῆς ἀναφορᾶς τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων καὶ τῶν ἀρχόντων χριστιανῶν τῆς πολιτείας ταύτης, διὰ τὴν καταδυναστείαν καὶ τυραννικὴν ἐπικράτειαν κυριευθεῖσα τυραννικῶς ὑπὸ τοῦ περιέχοντος αὐτὴν ἀλβανικοῦ ἔθνους καὶ τὰς συνεχῶς ἐπιγενομένους αὐτοῖς καὶ στάσεις καὶ ἐμφυλίους πολέμους τῶν ἐνοικούντων αὐτῇ Χριστιανῶν, οἱ μὲν πλείους φυγῇ χρησάμενοι μετανάσται ἐγένοντο τῇδε κάκεισε διασπαρέντες, ὡς μηκέτι ἀντέχουν δυνάμενοι, ὁ δὲ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύων ἤδη θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Βοθροντοῦ καὶ Γλυκέως κύρ Παρθένιος διὰ τὸν ὑφορῶ-

3. Κοῖτα: Σπ. Ἀραβαντινοῦ: Ὁπου παραπάνω, σελ. 29 ὑπόσημ. 1

4. Α. Philippon: Ὁπου παραπάνω σελ. 213.

μενον κίνδυνον καὶ αὐτὸς μετανάστης ἐγένετο καὶ ὑστερούμενος καὶ αὐτῶν τῶν πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαιῶν διὰ τὴν τῶν Χριστιανῶν ὀλιγότητα, δυστυχίαν τε καὶ ταλαιπωρίαν. Καὶ κινδυνεύει ἔκτοτε ἢ ἐπισκοπῇ αὕτη καὶ τὸ ἐν αὐτῇ λειπόμενον τῶν ὀρθοδόξων σύστημα πνευματικῆς προστασίας στερηθῆναι καὶ ἀρχιερατικῆς ἐπισκέψεως ἐκπεσεῖν, ὅπερ οὐ μικρὸν ἀπειλεῖ τοῖς σωζομένοις ἐκείσε καὶ περιληφθεῖσιν ὀρθοδόξοις τὸν ψυχικὸν κίνδυνον» (¹).

Ἀτυχῶς τὸ ἐπίσημο τοῦτο ἔγγραφο εἶναι ἀχρονολόγητο. Χρονολογεῖται μόνο ἀπὸ τοῦ γεγονότος ὅτι ἐγράφηκε ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Σεραφεῖμ Β' τὸν Δελβινιώτη, ποὺ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀνέβηκε στὸν Πατριαρχικὸ θρόνον στίς 27 Ἰουλίου

1757 καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἐπίσκοπο Βοθροῦντοῦ καὶ Γλυκῆως Παρθένιο, ποὺ δὲν ἐξοῦσε, ἕως, στίς 25 Ἰουνίου 1758. Εἶχεν ἀντικατασταθῇ—πρὶν ἀπὸ ὀλίγους μῆνες—ἀπὸ τὸν λόγιο Γιαννιώτη Ἐπίσκοπο Παῖσιο Δήμαρο (²). Εἶναι βέβαιον λοιπὸν ὅτι ἀνάμεσα σ' αὐτὰ τὰ δυὸ χρονολογικὰ ὁρόσημα (27-7-1757 ἕως 25-6-1758), ποὺ μόλις ἀπέχει τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο δέκα μῆνες καὶ εἴκοσι ὀκτὼ ἡμέρες, εἶναι γραμμένο τὸ Σιγίλλιο.

Καὶ ὁ Παπᾶ Γιάννης εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀγνοημένους ἥρωες. Μόνο ἡ λαϊκὴ μοῦσα τὸν ἐπῆρε στὰ φτερά της καὶ τὸν ἔχει κρυφὸ καμάρι. Διατηρεῖται ἀκόμη στὰ στόματα τοῦ λαοῦ τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγοῦδι :

Κάτω στὸν Παντελεήμονα, καὶ στὸν πλατὺ τὸν κάμπο,
στὸ μῦλο τοῦ Μοναστηριοῦ, ποὺ τότεipan Συνατοῦρι,
οἱ μπέηδες συνάχτηκαν, μαζί μὲ τοὺς ἀγάδες,
καὶ φώναξαν τοὺς Χριστιανοὺς νὰ γίνουμε ραγιαδες,
ὅπως καὶ τ' ἄλλα τὰ χωριά ραγιαδες ἐγινῆκαν.
Κι' ἂν θέλουν τὴν ἐλευθεριά, μπέηδες κι' αὐτοὶ νὰ γίνουν,
θὲ νὰ χαλάσουν τσ' ἐκκλησιές, κι' ὅλοι τζαμιὰ νὰ χτίσουν.

Κανένας δὲν τοὺς μίλησε, κανένας δὲν τοὺς κρένει,
ἀπ' ὅλους κεῖν' τοὺς Χριστιανοὺς, ὅπ' ἦσαν συναγμένοι.
Ὁ Παπᾶ Γιάννης σ' κώθηκε καὶ μὲ θυμὸ τοὺς κρένει :

Ἀκοῦστε ἀφέντες μπέηδες καὶ σεῖς καλοὶ ἀγάδες :
Οὔτε Τοῦρκοι γενόμαστε, οὔτε σὲ σᾶς ραγιαδες.
Τὸ βιό μας θὲ νὰ πύρωμε κι' ὁ τόπος νᾶν' δικός σας.
Πάλε μὲ χρόνους, μὲ καιροὺς, πάλε θὰ ξαναρθοῦμε.
Μόν' νοιώθω πόνο στὴν καρδιά, σὰν δάγκωμα ἀπὸ φίδι,
κούγω στὸν Παντελεήμονα, Χότζας νὰ μπαγλατίζῃ (³).

Ἄρα ὁ Παπᾶ Γιάννης ἀπὸ τίς ἀπάτητες βουνοπλαγιές τῆς Μουργκάνας καὶ ὁ Σοφιανὸς ἀπὸ τὰ ψηλῶματα τῆς Νε-

μέρτσας, μαζί μὲ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀφανεῖς ἥρωες καὶ τὸ ἀνάνυμο καὶ ἀλογάριαγο πλῆθος τῶν ἀγωνιστῶν, ἐβά-

1. Κοῖτα: Περιοδ. «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» Τόμ. IB', σελ. 35-38.

2. Ν. Νίτσου: Μονογραφία περὶ τῆς ἐν Ἡλείῳ κόμης Τσαμαντᾶ, σελ. 70.

3. Κοῖτα: Ἐφημ. «Θεσπρωτία» Φιλιατῶν ἀριθ. φύλ. 202 καὶ ἡμερομηνία 7-11-1934—Περιοδ. «Ἡπειρ. Ζοή» τευχ. 5ον σελ. 9—10 (Σεπτέμβριος) 1946, Ἀθῆναι.—«Θεσπρωτικὰ Νέα» Ἀθηνῶν, 1952.

σταξαν τὴ Ρωμοσύνη καὶ τὴ Χριστιανοσύνη ἐκεῖ ἀπάνω στὰ βόρεια μέρη τῆς Ἡπειροῦ καὶ ὅχι ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. Ἡ τιμὴ αὐτῇ ἀνῆκει στοὺς πολυπάθους προγόνους μας: Στὸν Ἡπειρωτικὸ λαὸ ὀλόκληρον—ἀπὸ μικρὸν σὲ μέγαν—γὰ τὸν ὁποῖο θρυλεῖται ὅτι εἶχε τὸ θρησκευτικὸ του αἵσθημα σὲ τέτοιο βαθμὸ ξεπεσμένο, ὥστε, ἂν δὲν περνοῦσε ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, δὲν θὰ ὑπῆρχε σήμερα ρουθοῦνι ἑλληνικὸ στὴν Ἡπειρο! Ἔτσι γράφουν καὶ θέλουν νὰ πιστεύουν οἱ καλλίτεροι βιογράφοι καὶ θαυμαστές του.

Τὸν καιρὸ ὅμως ποῦ ἔγραφαν αὐτὰ οἱ μακαρίζτες, τὰ παλαιὰ ἐπίσημα κείμενα—ποῦ ζωντάνεψαν τώρα καὶ τοὺς διαψεύδουν—βρίσκονταν καταχωνιασμένα στὰ διάφορα ἀρχεῖα τους καὶ δὲν τοὺς ἦταν εὐκόλο νὰ τὰ συμβουλευθοῦν.

Ἐδῶ ταιριάζουν ἀπόλυτα τὰ ἐπιγραμματικὰ λόγια τοῦ Μακρυγιάννη, ποῦ ἔγραφε τὰ ἀπομνημονεύματά του:

«Ἐνα ποτάμι μόνον μὲ παρακίνησε κ' ἐμένα νὰ γράψω· ὅτι τούτην τὴν πατριδα τὴν ἔχομεν ὅλοι μαζί, καὶ σοφοὶ καὶ ἁμαθεῖς καὶ πλούσιοι καὶ φτωχοὶ καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ καὶ οἱ πλέον μικρότεροι ἄνθρωποι· ὅσοι ἀγωνιστήκαμεν, ἀναλόγως ὁ καθεὶς, ἔχομεν νὰ ζήσωμεν ἐδῶ. Τὸ λοιπὸν δουλέψαμεν ὅλοι μαζί, νὰ τὴν φυλάξωμεν κι ὅλοι μαζί καὶ νὰ μὴν λέγῃ οὔτε ὁ δυνατός «Ἐγώ», οὔτε ὁ ἀδύνατος. Ξέρετε πότε νὰ λέγῃ ὁ καθεὶς «Ἐγώ»; Ὅταν ἀγωνιστῇ μόνος του καὶ φκειάσει ἢ χαλάσει, νὰ λέγῃ «ἐγώ». Ὅταν ὅμως ἀγωνίζονται πολλοὶ καὶ φκειάνουν, τότε νὰ λένε «Ἐμεῖς». Εἴμαστε εἰς τὸ «Ἐμεῖς» καὶ ὅχι εἰς τὸ «Ἐγώ».

Νὰ ποῦμε καὶ τὸ ἄλλο; Γιατὶ νὰ τὸ κρύβωμε; Τὸν καιρὸ ποῦ πέρασε ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, δὲν εἴχαμε κἀν ζήτημα ὁμαδικοῦ ἐξισλαμισμοῦ. Ὁ Ἡπειρωτικὸς λαὸς εἶχε δώσει τότε τὴν μάχη του—στὸν τομέα αὐτὸν—καὶ τὴν ἐκέρδισε μὲ μεγάλες θυσίες. Ἀπεναντίας, εἴχαμε «τὰ ξι ν μ ε μ ν η μ ἔ ν ω ν», ποῦ σχηματίστηκε, στὴν ἀρχή, στὰ Γιάννενα ἀπὸ τὸν σοφὸ

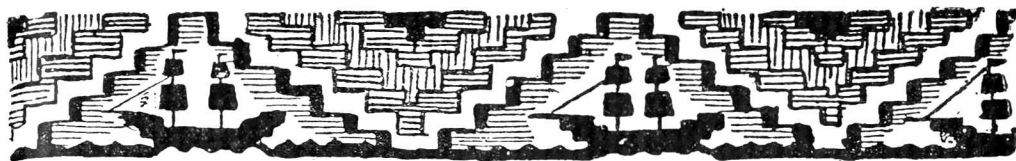
Διδάσκαλο τοῦ Γένους Εὐγένιο Βούλγαρη καὶ ὀργανώθηκε ἀργότερα στὸ Ἅγιονόρος ἀπὸ τὸν ἴδιον πάλι. Πρῶτοι καὶ καλλίτεροι ἀπὸ τοὺς «μ ε μ ν η μ ἔ ν ο υ ς», οἱ Κοσμάς Αἰτωλός καὶ Σαμουὴλ ὁ Κουγκιώτης⁽⁴⁾.

Τὸ Ἔθνος, ἀπὸ τὴν ἄμυνα ὅπου βρίσκονταν ὡς τὰ τότε, πέρασεν ὀριστικὰ στὴν ἐπίθεση. Πυρετώδεια ἀνοικοδομοῦσε ἐκκλησιές, μοναστήρια καὶ τίς ἐρημωμένες ἐπισκοπές του. Ἰδρυνε Σχολές καὶ γενικὰ ἐνοικοκυρεῖονταν καὶ ἐτοιμάζονταν γὰρ τὸ μεγάλον ξεσηκωμό, γὰρ τὴν καινούργια του ἐξόρμηση ἐναντίον τοῦ Κατακτητοῦ. Καὶ ἔτσι φτάσαμε ραγδαίᾳ στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία καὶ στὸ 21. Καὶ στὴν κορυφὴ ὅλης αὐτῆς τῆς Ὀργανωτικῆς Κίνησης—ποῦ θὰ ἀσχοληθοῦμε σὲ εἰδική μας μελέτη—στέκονταν περὶ φανα ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός. Πλάϊ, πλάϊ μὲ τὸν Πατριάρχη Σεραφεῖμ Β' τὸν Δελβινιώτη—ποῦ ἦταν καὶ ὁ κυριώτερος ἐμπνευστής καὶ ἐμφυχωτής της—τοὺς δεσποτάδες Ἰωαννίκιο τοῦ Δελβίνου καὶ Δοσίθεο τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ τὸν Σαμουὴλ τὸν Κουγκιώτη, ποῦ ἐξελίχτηκε ἀργότερα σὲ Πολέμαρχο τοῦ Σουλίου.

Ἄν, κατὰ τὴν πορεία τοῦ Κινήματός, ἔκαμεν ὁ Παπᾶ Γιάννης καὶ ὠρισμένες ὁμιλήσεις—πολλές ἢ ὀλίγες, ἀδιάφορο—νομίζομεν ὅτι εἶναι καιρὸς νὰ τὸν ἀμνηστεύσῃ ἡ ἱστορία. Φαίνεται ὅτι ἐχρειάζονταν. Ἦτανε σκόπιμο νὰ τίς κάμῃ. Ἀφοῦ καὶ ὁ μακρυνὸς του ἀπόγονος ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρόσταζε: «Φωτιά καὶ τσεκούρι στοὺς προσκυννημένους»!

Ἐνας πρωτοφανὴς καὶ αἱματηρὸς χαλασμός ἦταν τὰ τραγικὰ ἀποτελέσματα καὶ ὁ θλιβερὸς ἀπολογισμὸς τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ, ποῦ ἐπληξε—τὴν τέταρτη δεκαετηρίδα τοῦ 18ου αἰῶνα—τὰ βορειοδυτικὰ κυρίως τμήματα τῆς Ἡπειροῦ.

(4) Κοίτα: Ἀ θ α ν. Π ε τ ρ ῖ δ η: Περιοδ. «Ἀπόλλων» Πειραιῶς, τόμ. Ε' σελ. 867 καὶ 868 σημ. 1.



ΑΝΑΣΤ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΗ δημοδ/λου

Η ΜΟΝΗ ΖΑΛΟΓΓΟΥ

ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΟΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΑ ΧΡΕΝΙΑ
ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ ἱστορία τῆς Μονῆς Ζαλόγγου, πού βρίσκεται πάνω στους βράχους τοῦ ὁμό-
νυμου καί θρυλικοῦ βουνοῦ, εἶναι - ὅπως
καί τόσων ἄλλων Ἑπαιρωτικῶν ἱστορι-
κῶν μνημείων - πολλή σκοτεινή. Δέν
γνωρίζουμε πότε συστήθηκε· οἱ βυρβα-
ρικές ἐπιδρομές κι' ὁ καταλύτης χρόνος
ἐξαφάνισαν πολλά ἱστορικά στοιχεῖα τῆς
Χριστιανικῆς Ἑπείρου.

Τόσο ὁμως ἀπό τήν παράδοση, ὅσο
καί ἀπό τήν ἐπιτόπια ἐξέτασή μας, βγαί-
νει τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Μονή πρὸ τοῦ
1800, προτοῦ δηλαδὴ συσταθῇ στὴ θέση
πού βρίσκεται σήμερα, ἦταν χτισμένη
στὴν πρὸ ψηλὴ κορυφῇ τοῦ Ζαλόγγου,
ἐκεῖ ἀκριβῶς πού σώζονται τὰ εἰσώτια
τοῦ ναοῦ τῶν Ταξιαρχῶν καί πού ἐρη-
μώθηκε τὸ 1942 ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς.
Ἐκεῖ πάνω, στὰ θεόρατα αὐτὰ ὕψη,
ὑπῆρχαν ξεροπήγαδα, πού σώζονται μέ-
χρι σήμερα, καί πού γεμίζανε μὲ τὸ νερὸ
τῶν ραγδαίων χειμωνιάτικων βροχῶν (1).
Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμε ὅτι ἡ Μονή,
χτισμένη κατὰ τὸ Βυζαντινὸ πρότυπο,
ἀνάμεσα ἀπὸ βαθύσκια δάση, μὲ τίς ἀτέ-
λειωτες κορυφογραμμὲς τοῦ Βαλαωρίτη,
τοῦ Ξεροβουνιοῦ καί τῶν Τζουμέρκων
κατὰ τὸ βορρῆ, τὸν ἀπέθαντο κάμπο τῆς
Λάμαρης μὲ τίς κοντυλογραμμένες λο-

φοσειρές του, στὰ Ν. Α. τῆς καί κατὰ
τὸ Νοτιὰ τὸ γαλανὸ Ἰόνιο μὲ τοὺς ἀση-
μένιους ἀφρούς του, παρουσίαζε μαγευ-
τικὴ θέα.

Φαίνεται πὼς ἐκεῖνοι πού ἔβαζαν τὸ
ράσο γιὰ νὰ σώσουν τὴν ψυχὴ τους, φρόν-
τιζαν ταυτόχρονα καί γιὰ τὴν αἰσθητικὴ
τους ἱκανοποίησιν· καί δὲν διάλεγαν μέρη
ἐρημικά καί ἀνήλια, μακριὰ δηλ. ἀπὸ τὰ
ἐγκόσμια, στὶς ἐρημιές, ὅπου ἡ ψυχὴ
ἀπερίσπαστη ἀπὸ τίς κοσμικὰς φροντίδες
στρέφεται εὐκολώτερα πρὸς τὸν οὐρα-
νό... Αὐτὸ γινόταν στοὺς πρώτους χρι-
στιανικοὺς χρόνους. Ἀπὸ τὸν 7ον ὁμως
αἰῶνα καί ὀψίτε, τὰ πράγματα εἶναι ἐν-
τελῶς διαφορετικά. Ἡ μονοτονία δὲν
ἀρέσει πιά, ὅπως ἀναφέρουν καί πολλὰ
γραφεῖα μοναχῶν πού μᾶς πληροφοροῦν
γιὰ τίς προτιμήσεις τους. Ἀξιολημείωτη
ἐπίσης εἶναι μιὰ ἐπίσημη περιγραφή τοῦ
Ἰσαακίου Κομνηνοῦ, γιοῦ τοῦ Αὐτοκρά-
τορα Ἀλεξίου Α', ὁ ὁποῖος γράφει :

«Ὁ ποταμός, ἡ θάλασσα, οἱ ὀρηγῖνες
ταύτης, ἡ τῆς ἀειθαλοῦς πόας κτηνοτρόφος
νομή καί ἱππόβοτος, τὸ τῆς καθέδρας λοφόν
καί ἐλευθέριον ἐπανάστημα, ἡ λεπτὴ εὐκράσια
ἀέρος καί χύματος καί εὐεκτικὴ ἰσχναῖς αἰ-
ραις, οἱ ἀείζωοι περὶ τὰ χεῖλη τοῦ ποταμοῦ
δύνακες ταύταις ὑποσφίζοντες ἐμμουσον, ἡ
ἄπλετος πεδιάς καί εὐτερπὴς ἀποψις, θέρου
ῶρα ἀσταχῶν ἀνθεῖ καί ταῖς ἀνδρίζιν αὐ-
τῶν ἐπιβρίθουσα πολλὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς τὴν εὐ-
φροσύνην ἐπιβραβεύουσιν, ὥραιων δὲ πτόρθων
ἄγχιστα τῆς Μονῆς ἐσμός ἀναφύεται καί τοῖς-
δε περιπλέκονται βότρυες, ὕδωρ δὲ βλυστάνει
τὸ εὐειδέστατον καί ψυχρότατον ἀνεχθῶς τῶν
διψῶντων ἐπευφραῖνον τοὺς φάρυγγας».

Μὲ τέτοια κριτήρια στὴν ἐπιλογὴ τῆς

1. Τὸ ὅτι ἡ Μονὴ Ζαλόγγου ὑπῆρχε πρὸ
τοῦ 1800 καί ἤκμαζε μάλιστα, τοῦτο εἶναι
γνωστὸ, ἀφοῦ ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλὸς κατὰ τὴν
τετάρτη περιοδείαν του (1777 καί μετὰ) γνω-
ρίζοντις περὶ τῆς ἀκμῆς τῆς Μονῆς αὐτῆς
διηλθεν καί ἀπὸ τὸ Ζάλογγο. (Ἰδέ καί Δ. Σα-
λαμάγκα, Ὁ γνωστὸς Καλόγηρος κοσμάς σελ. 22).

τοποθεσίας οι κτίτορες της Μονής Ζαλόγγου διάλεξαν το καλαισθητικώτατο αυτό μέρος, για τὸ χτίσιμό της. Ἀργότερα ὁμοως καὶ μετὰ τὸ 1803 (τὴ χρονιά δηλ. τοῦ ἐπικιοῦ ἀγώνα μεταξύ τῶν Σουλωτῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ στοὺς βοήχους τοῦ Ζαλόγγου), ἡ Μονὴ γιὰ λόγους ἀγνωστούς κτ' ὥσως λόγῳ τῆς καταστροφῆς της ἀπὸ τὴς ὁρᾶς τοῦ Ἀλῆ καὶ λόγῳ ἐλλείψεως γιὰ ὅλο τὸ χρόνο τοῦ ἀπατοιμένου νεροῦ ἐγκαταλείφθηκε, καὶ χτίστηκε χαμηλότερα, στὴ θέσῃ πού βρίσκαται σήμερα, χωρίς μὲ τοῦτο νὰ ὑστερῇ καὶ πάλι στὴν ἐκλογὴ τοῦ τοπίου.

Δυστυχῶς δὲ μποροῦμε νὰ καθορίσωμε μὲ ἀκριβεία τὴ χρονιά πού χτίστηκε στὴ νέα θέσῃ της ἡ Μονή, γιὰτὶ ἀπὸ μὴ ἐπιγραφὴ πού βρέθηκε στὴ μεσαία Πύλῃ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Μονῆς (μεταξὺ τῶν Γυναικωνίτη καὶ τοῦ κυρίως ναοῦ) λείπει ἡ χρονολογία κτίσεώς της. Ἡ διαφωτιστικὴ λοιπὸν αὐτὴ ἐπιγραφὴ, νὰ τί γράφει: Ο ΝΑΟΣ ΑΝΕΚΕΝΙΣΘΗ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΟΥ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΔΙΑ ΜΕΤΟΧΗΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ... (ἐδῶ λείπει τὸ τμήμα τῆς χρονολογίας).

Ὅστε λοιπὸν ὁ ἡγούμενος Διονύσιος ἔχτισε τὸν ὑπάρχοντα ναὸν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου τῆς Μ. Ζαλόγγου καὶ δὲν πρόπει νὰ τὸν ἔχτισε πρὸ τοῦ 1800, ἀφοῦ οἱ ἐπιγραφές τόσο στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ (χρονολογία ἀγιογραφίας ΑΩΙΖ' δηλ. 1817), ὅσο καὶ ἐπὶ τῶν διαφόρων κυρίων τῆς Μονῆς καὶ τῆς μάνδρας αὐτῆς, αὐτὸ μᾶς λένε. Ἡ ἐπιγραφὴ π.χ. πού ἔστιν στὸ ἐπάνω μέρος τῆς θύρας τῆς μάνδρας πού περιβάλλει τὴ Μονή, ἔχει χρονολογία: 1831 Φεβρουαρίου 27 καὶ γράφει: ΑΝΕΚΕΝΙΣΘΗ Η ΜΑΝΔΡΑ ΕΚ ΘΕΜΕΛΙΟΥ ΔΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΝΑΝΙΑ ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗ....

Ὁ ἀναφερόμενος στὴν ἐπιγραφὴ ἡγούμενος Ἀνανίας βρῆκε μαρτυρικὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς τούρκους σπαῆδες τῶν

Λουβιάνων γιὰ περιουσιακὲς διαφορὰς μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Μονῆς. Ὁ Ἀνανίας κομματιάστηκε ἀπὸ τὰ τούρκικα γιγατάρια καὶ μετὰ, ἀφοῦ τὸν βάλανε στὸ τσουβάλι, τὸν πετάξανε σὲ μὴ σπηλιά, καὶ θάφτηκε ἀπὸ χριστιανοὺς χωριοκοίς.

Ὅπως προανέφερα, πρῶτος ἡγούμενος στὴ νέα θέσῃ τῆς Μονῆς ἦταν ὁ Διονύσιος. Ὁ Διονύσιος ἐδεῖξε γιὰ τὴν ἀνασύστασίν της ἀμέριστο τὸ ἐνδιαφέρον του. Ἐχορηγοποίησε δὲ γιὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ «Ἅγιος Δημήτριος» καὶ ἔλικά ἀπὸ τὴν παρακειμένη ἀρχαία Κασσώπη. Οἱ μαρμαρίνοι κίονες π.χ. τοῦ τρούλλου τοῦ ναοῦ, καθὼς καὶ ἡ ἐμπρὸς στὸ Ἅγιο Βῆμα ἐπιτύμβια πλάκα ἀρχαίου Κασσωπαίου ἡγεμόνα, πού φέρει τὴν ἐπιγραφὴ «ΑΝΙΚΑΤΟΣ ΚΕΦΑΛΟΥ», (2) εἶναι ἀπὸ τὰ ἐναπομείναντα λείψανα τοῦ ἀρχαίου Κασσωπαίου πολιτισμοῦ. Ἡ ἀγιογραφία τοῦ ναοῦ πού ἐκτελέστηκε, ὅπως προανέφερα τὸ 1817, εἶναι μᾶλλον κατὰ τὰ πρότυπα τῶν Βυζαντινῶν ἀγιογράφων. Δυστυχῶς οἱ λογιζομένοι στὶς μορφές τῶν ἁγίων ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ Ἰσλάμ στὸν πόλεμο τοῦ 1897 ἔχουν φθείρει τὴν ἐσωτερικὴ αἰσθητικὴ τῆς τοῦ ναοῦ, οἱ δὲ ρωγμὲς τῶν τοίχων τῶν ἀπὸ παλαιὰ καὶ πρόσφατες σεισμικὲς δονήσεις καὶ ἄλλα αἰτία, τὸν καθιστοῦν ἐτοιμόρροπο. Τὰ ὑπόλοιπα μοναστηριακὰ ἑξαρτήματα (κελλιά μοναχῶν, ξενῶνες κλπ.) τὰ ἔκαψαν οἱ Γερμανοὶ καταχτήτες τὸ 1942.

Ἡ διοίκηση τῆς Μονῆς καὶ ἡ
ἐθνικοκοινωνικὴ της ἀποστολὴ.

Ἡ Μονὴ Ζαλόγγου ἐκτὸς ἀπὸ τὶς χιλιάδες γυδοπρόβατα, τοὺς μύλους, νεροτρουβιές, μαντάνια, ἐλαιῶνες, ἀμπέλια, πού διέθετε, εἶχε ὡς ἰδιοκτησία της

2. Τὴν ἐπιγραφὴ αὐτὴ τὴν πρωτοδημοσίευσεν ὁ Δ. Εὐαγγελίδης στὴν Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδα 1914. Ἐπίσης γι' αὐτὴ γράφει στὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» 1934 σελ. 110 ὁ Χρῆστος Σούλης.

καὶ τὰ παρακείμενα χωριά Καμαρίνα καὶ Πολύβρυσσος. Διευθυντὴς καὶ διαχειριστὴς ἦταν ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς. Τὰ παρακείμενα χωριά Καμαρίνα, Πολύβρυσσος καὶ Παλαιορόφορος, διέθεταν ἀπὸ ἕναν ἀντιπορόσωπο (τριμελὲς ἐπιτροπὴ), γιὰ τὴν παραλαβὴ τοῦ ἀναλογούντος μεριδίου χορημάτων (λάσσαι), μὲ τὰ ὁποῖα πληρώνονταν οἱ δάσκαλοι καὶ ἐξυπηρετοῦντο διάφοροι ἄλλοι κοινωφελεῖς σκοποί, δηλ. ἐνίσχυση φτωχῶν οἰκογενειῶν, προικοδότηση ὀρφανῶν κοριτσιῶν κλπ. Πολλὲς φορὲς ἡ Μονὴ γιὰ διαφόρους λόγους δὲν εἶχε ἡγούμενο. Τότε τὴ διαχείριση ἀναλάμβανε ἡ ἐπιτροπὴ τῶν χωρικῶν. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὴ θρησκευτικο-εκπαιδευτικὴ τῆς ἀποστολῆς καὶ τὶς φιλανθρωπικὰς καὶ ἀγαθοεργίας τῆς, ἡ Μονὴ ἀποτελοῦσε πάντοτε τὸ κέντρο τῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων τῆς Προβέξης καὶ ἕνα ἀπὸ τὰ ἀξιοσημεῖωτα προπύργια ἐθνικῆς δράσης τῆς Ἠπείρου. Ἐκεῖ οἱ ὄπλαρχηγοὶ παίοναν τὶς μεγάλες ἀποφάσεις καὶ καταστρώναν τὰ πολεμικὰ σχέδια τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα.

Μεσ' στὴν κορυφὴν τοῦ Ζάλογγο, ψηλά [στὸν ἈηΤαξιάρχη] ἔχουν οἱ Κλέφτες σὺνάξη, ἔχουν κι ἕνα [τραπέζι, ἔχουν κι ἕνα γλυκὸ κρασί ἀπὸ τὴν Καμαρίνα. . .

Οἱ ἡγούμενοι τῇ Μονῆς καὶ τὸ μοναχικὸ προσωπικὸ τῆς ἔλαβαν πάντα ἐνεργὸ μέρος στὸς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τοῦ 1897 καὶ 1912. Ἡ ἀνυχνὴς μάχη τοῦ 1897 καὶ ὁ θάνατος τεσσάρων μοναχῶν στὸ πεδίου τῆς τιμῆς ἐπιβεβαιώνει τὰ προαναφερθέντα, τὸ δὲ παρακάτω παρατιθέμενο ἐπίσημο ἔγγραφο τὰ συμπληρώνει.

Πιστοποιητικὸν

Τὸ δίκαιον καὶ ἡ ὑποχρέωσις μὲ κάμουνον νὰ βεβαιώσω καὶ ὁμολογήσω ὅτι διελθὼν μετὰ τοῦ ἐθελοντικοῦ σώματός μου κατὰ τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου 1912 ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ βράχου τοῦ Ζαλόγγου, ἐνθα ἡ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῶν Ταξιαρχῶν, ὁ ἐν αὐτῇ ἐπιστατεύων Ἱερεὺς οἰκονόμος Νικόλαος Ναστούλης ἀπὸ τὸ πλησιόχωρον Σέ-

σοβον μᾶς ὑπεδέχθη μὲ ἀνοιχτὰς ἀδελφικὰς ἀγκάλας παρασχὼν εἰς ἡμᾶς πᾶσαν περιποίησιν καὶ πολὺτιμον πληροφορίαν καὶ ὁδηγίαν σχετικὴν πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐκεῖ ἀποστολῆς μᾶς. Ὁ αὐτὸς μετὰ χριστιανικῆς καὶ ἐθνικῆς αὐταπαρνήσεως ἀνηγῶν πάντας τοὺς πέριξ αὐτοῦ κινδύνους, ἐτίθετο ὡς ἄλλος Σαμουὴλ παρὰ τὸ πλεονόν μας, μεγάλως συντελὼν οὕτως εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πατριωτικοῦ μᾶς ἔργου. Τιμῆς δὲ καὶ εὐγνωμοσύνης ἔνεκεν δίδομεν πρὸς αὐτὸν τοῦτο, ἵνα τοῦ χρησιμεύσῃ ὅπου πρέπει.

Ἐν Πούντῃ Φαναρίου τῇ 30 Ὀβρίου 1912

Ὁ Ὀπλαρχηγός

(Τ.Σ.) Καπετὰν Κανέλλος

(Τ.Σ.) Καπετὰν Ζάλογγος

Οἱ ὄπλαρχηγοὶ Καπετὰν Κανέλλος καὶ Καπετὰν Ζάλογγος ἀρκετὲς φορὲς ἀπὸ τὸ 1908 μέχρι τὸ 1912 ἦλθαν ἀπὸ τὴν παλαιὰ Ἑλλάδα στὰ χωριά τῆς σκλαβοκρέμνης Προβέξας, γιὰ τὴν προπαρασκευὴ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνα καὶ τὴν ἐξύψωση τοῦ πατριωτικοῦ φρονήματος τῶν κατοίκων, μὲ δομητήριό τους τὴ Μονὴ Ζαλόγγου.

Ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ τελευταίου ἐκτελοῦντος χρῆς ἡγουμένου στὸ Ζάλογγο, ἱεροῦς Νικολάου Ναστούλη (χειρόγραφο διαστάσεων 20X15) καὶ ὁ ὁποῖος τὰ ὑπογράφει μὲ τὸ ψευδώνυμον «ὁ Κασσωπαῖον καὶ Ζαλόγγου», παραθέτω αὐτούσια τὰ ἐξῆς στοιχεῖα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη στὴ Μονὴ Ζαλόγγου κατὰ τὸν ἀπελευθερωτικὸ πόλεμον τοῦ 1912 :

Ἡ δράσις τοῦ ἀρχηγοῦ
τῶν ἀνταρτικῶν δυνάμεων Ἠπείρου
Δημ. Τ. Νότη Μπότσαρη

Ὅταν κατὰ τὸ ἐθνοσωτήριον ἔτος 1912 οἱ πατριῶτες ἐκ τῶν διαφόρων χωριῶν τῆς σκλάβας Ἠπείρου ἐπήγαν στὴν Ἄρτα νὰ παραλάβουν ὅπλα γιὰ νὰ χτυπήσουν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀπελευθερώσουν τὴν πατρίδα τῶν, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀνταρτικῶν δυνάμεων Ἠπείρου Δημ. Τ. Νότης Μπότσαρης διὰ πατριωτικοῦ λόγου ἐνθουσίασεν ὅλους τοὺς ἐκεῖ προσδραμόντας πατριώτας καὶ τοὺς συνέστησε νὰ φανοῦν ἀντάξιοι τῶν ἀρχαίων προγόνων τους.

Ἀπὸ τὴν Ἄρτα ὁ Μπότσαρης ἔχων μαζί του τριακοσίους ἀντάρτας καὶ μερικοὺς στρα-

τιώτας ἤλθε σὸ χωρίον Παλαιορόφορος, ὅπου καὶ διενεκτήρευσεν. Τὴν ἐπομένην ἀνῆλθεν εἰς Ζάλογγον διὰ τὴν τελευτὴν μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἡρωϊκῶν πεσόντων Σουλιωτῶν καὶ Σουλιωτισσῶν κατὰ τὸ ἔτος 1803. Ὁ τότε ἡγούμενος Ζαλόγγου Νικόλαος Ναστούλης ὑψωσε πρῶτος στοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγγου τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἐπίσης παρουσίᾳ πολυπληθῶν ἀνταρτῶν, τοῦ ἀρχηγοῦ τούς Μπότσαρη καὶ τοῦ Βουλευτοῦ Γρανίτσα, ὁ ὧς ἄνω ἡγούμενος ἔβαλε μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν Σουλιωτῶν καὶ Σουλιωτίδων τῶν πεσόντων ἐνδόξως ὑπὲρ τοῦ ἀνεσπέρου φωτός τῆς ἐλευθερίας τὸ ἔτος 1803. Μετὰ ταῦτα ὁ Μπότσαρης γονατίσας ἔμπροσθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ (τοῦτο ἔπραξαν ἅπαντες οἱ παρερισκόμενοι), ὥρμισεν τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτὸν ὀπλοφόρους χωρικοὺς ὅτι δὲν θὰ ἀφίσουν τὰ ὅπλα τους, ἐὰν δὲν ἐλευθερωθῇ ἡ σκλαβωμένη Ἡπειρος.

Τέλος ὁ ἡγούμενος τοὺς ὠδήγησε σὸ μέρος τοῦ βράχου, ὅπου ἔπαιον σὸ βράθυρο αἱ Σουλιώτισσαι. Ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλιταὶ μάχυναν λουλούδια καὶ πετραδάκια καθὼς καὶ χῶμα ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου χώρου, καὶ τὰ ἐναπόθεταν ὡς φυλακὸν στίς παλάσκεις τῶν.

Μετὰ τὸ Ζάλογγο ὁ Μπότσαρης μὲ τὰς ἀνταρτικὰς του δυνάμεις πέρασε στὰ Δουβίνα καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐπῆγε σὸ Καναλάκι—Νεμίτσα. Στὴ Νεμίτσα ἔβαλε πῦρ ἐναντίον τῶν Τούρκων διὰ τὴν ἀντίληφθαι οἱ Τούρκοι ὅτι ὑπάρχει δύναμις στρατοῦ. Ἀφῆσε στὴ γραμμῇ Φαναρίου τοὺς ἀντάρτας καὶ μὲ ὀλίγους ὀπλίτας ἐπεσκέφθη τὸ Σούλι, τὴν πατρίδα τῶν προγόνων του, καὶ κατ' εὐθείαν ἐφθασε σὸ Μπιζάνι.

Αὐτὰ λοιπὸν ἀντλοῦμε ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο τοῦ Παπανικόλα καὶ τὰ ὅποια μᾶς παρουσιάζουν παραστατικώτατα μιὰ ἱστορικὴ πτυχὴ ἀπὸ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῶν Ἡπειρωτῶν καὶ τῆς πατριωτικῆς δράσεως τῶν Ἱερωμένων τῆς Μονῆς.

Οἱ Ἠγούμενοι τῆς Μονῆς.

(ἀπὸ τὸ 1800 μέχρι τὸ 1916)

Δυστυχῶς κανένα γραπτὸ δὲν βρέθηκε πὺρ νὰ ἀναφέρει λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὴν Ἑθνικὴ καὶ τὴν Ἱστορικο-θρησκευτικὴ δράσιν τῶν Ἱερωμένων τῆς Μονῆς. Ὁ κατάλογος πὺρ παραθέτω πρὸ κάτω ἀρχίζει ἀπὸ τὶς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τελευτᾷ στίς ἀρχὰς τοῦ 20ου.

Πρῶτος ἡγούμενος ἐπῆρξε ὁ Διονύσιος (1800-1825), ὁ ἰδρυτὴς τῆς Μονῆς στὴ νέα της θέση.

Διάδοχος τοῦ Διονυσίου ἐπῆρξεν ὁ

Ἀνανίας (1825-1832), ὁποῖος συνέπληρωσε τὴν ἀνέγερσιν τῆς Μονῆς καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἔγινε ἐπίσης ἡ μάνδρα πὺρ τὴν περιβάλλει.

Ἀπὸ τὸ 1832 μέχρι τὸ 1878 δυστυχῶς μᾶς μένουν ἀγνωστα τὰ ὀνόματα τῶν προσώπων πὺρ διετέλεσαν ἡγούμενοι τῆς Μονῆς.

Τὸ 1878 ἡγουμενεύει κάποιος Ἀγαθάγγελος ἀπὸ τὸ Κανάλι.

Τὸ 1890-1891 ὁ ἡγούμενος Εὐάγγελος.

Τὸ 1892-1895 ὁ Μεγαλόσχημος Ὀσίος Σερφεῖμ μοναχός.

Τὸ 1895-1897 ἡγουμενεύει κάποιος Παπαθανάσης.

Μέχρι τὸ 1908 ἡ μονὴ παραμένει χωρὶς ἡγούμενο καὶ μὲ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐπιτροπῆς τῶν χωριῶν.

Τὸ 1908-1916 ἡγουμενεύει ὁ ἱερεὺς Νικόλαος Ναστούλης ἀπὸ τὸ Σέσσοβο.

Τὸ 1916 ὅμως καταργήθηκαν οἱ ἐπιτροπὲς διαχειρίσεως τῆς Μονῆς τῶν γύρω χωριῶν καὶ ἰδρύθηκαν τὰ ἡγουμενοσυμβούλια, συνελεύς τῆς ὑπ' ἀριθ. 2934] 17-5-1916 ἀποφάσεως τοῦ Ὑπουργείου Θρησκευμάτων καὶ Ἑθνικῆς Παιδείας. Τὸ κατωτέρω ἐπίσημο ἔγγραφο ἐπιβεβαιοῖ πληρῶστα τὰ παραπάνω καὶ γι' αὐτὸ τὸ παραθέτω :

«Ἀξιότιμε κύριε Ἰωάννη Καζούζη,

Διὰ διαταγῆς τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργείου εἰς τὸ ἐξῆς αἱ Ἱεραὶ Μοναὶ θὰ διοικεῖν δι' Ἠγουμένων καὶ Ἠγουμενοσυμβούλιων, οὐχὶ δὲ ὅπως μέχρι σήμερον ὑπὸ ἐπιτροπῶν ἐκ λαϊκῶν. Φέροντες τοῦτο ἐν γνώσει ὑμῶν, δηλοῦμεν ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι σας ὡς ἐπιτρόπου ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Ζαλόγγου ἔληξε καὶ ὅτι τοῦ λοιποῦ οὐδεμίαν ἀνάμειν ἐν τῇ διοικήσει καὶ διαχειρίσει τῆς Μονῆς ταύτης θὰ ἔχετε, καθ' ὅσον αὕτη θέλει διοικεῖσθαι συμφώνως πρὸς τὴν ὑπ' ἀριθ. 2934 καὶ ἡμερομηνίαν 17 Μαΐου ἐ. ἔ. διαταγὴν τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργείου.

Εὐχαριστοῦντες δὲ ὑμῖν διὰ τὰς πρὸς τὴν Μονὴν ὑπηρεσίας σας, διατελοῦμεν μετ' εὐχῶν πατριζόν.

διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης

(Τ. Σ.) † Ὁ Νικοπόλεως Ἰωαννῆς

Ἐν Πρεβέζῃ τῇ 8 Ἰουλίου 1916

Καὶ ἔδρα τοῦ ἡγουμενοσυμβουλίου ἦταν ἡ Μονὴ Ζαλόγγου μὲ μετόχια τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους Λιθαρίου καὶ Κω-
ξηλίου, τὴ Μονὴ Λεκατσᾶ, τὴ Μονὴ Ἀ-
βάσσου καὶ τὴ Μονὴ Ἀγίας Πελαγίας
Καστροσυκιᾶς. Τὸ 1930 ὁμῶς διελύθη-

σαν τὰ ἡγουμενοσυμβούλια καί, ὅπως
ὅλα τὰ μοναστήρια, ἔτσι καὶ ἡ Μονὴ
Ζαλόγγου, περιήλθε διαχειριστικῶς στὰ
Σχολεῖα γιὰ τὴν ἐξυπηρέτηση ἐκπαιδευ-
τικῶν σκοπῶν καὶ ἀναγκῶν.

ΤΑ ΠΑΘΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Στίχοι ἀδόμενοι ἐν Ἡπειρῷ ὑπὸ παιδικῶν χορῶν ἀνά τὰς ὁδοὺς κατὰ τὴν Μεγ. Πα-
ρασκευὴν, ὡς καὶ ὑπὸ μαυροφόρων γυναικῶν πρὸ τοῦ «ὑπνώττοντος Νυμφίου» κατὰ τὴν πάν-
νυχον ἀγρυπνίαν τοῦ Ἑπιταφίου.

Ἐκ τῆς ἀνεκδότου μουσικολαογραφικῆς συλλογῆς τῶν: Ι. Κ. Κ.—Κ. Σ. Κ.

Ρυθμός ἐξάσημος διτρός· χαίος

δακτυλικός: — υ | — υ

Ἦχος π. ᾠ. — κε.

Κ α τ ω ε τ α Γ ι ε ε ρ ο β ο ο λ υ μ α ρ και

ε του Χ ρ ι ε του ου του τ α φ ο ρ ν - ε κ ει δ εν τ ρ ι ι δ εν

η η τ α ν ε ρ ν - ε κ ει δ εν τ ρ ι ι φ υ τ ρ ω ν ει

Ἐπώδός.

Ρυθμός τετρασημος π. ᾠ. Το δ εν τ ρ ο ν - η τ αν ο ο Χ ρ ι ὁ ε τ ο

λ ο ς ρ κ η η ρ ι ζ α η Π α ν α γ ι α ρ κ ι α ν τ α τ α ρ ι ζ ο

κ λ ω ν α α ρ α λ α ρ ν - η τ αν ο ι ρ ι Α π ο ε τ ο λ ο ι



ΧΡΙΣΤΟΦ. Μ. ΜΗΛΙΩΝΗ

Ο ΛΑΖΑΡΟΣ

ΣΤΟ ΧΩΡΙΟ ΠΕΡΙΣΤΕΡΙ ΤΟΥ ΠΩΓΩΝΙΟΥ

Μιά δυσκολία που παρουσιάζεται στη λαογραφική μελέτη, είναι οι διαφορές που βρίσκουμε από τον ένα τόπο στον άλλον, από το ένα χωριό στο άλλο πολλές φορές, μολονότι αυτά ίσως δεν απέχουν πολύ τοπικά. Έτσι, όταν απλωθούμε σε πολλά χωριά μια φορά, δε θα μπορούσαμε να ξετάσουμε το θέμα μας σε όλες τις λεπτομέρειες. Το στένεμα όμως του πλάτους μας δίνει αντίθετα την ευκολία να προχωρούμε περισσότερο σε βάθος. Γι' αυτό λοιπόν η λαογραφική έρευνα πρέπει να γίνεται ειδικά για το κάθε χωριό — από ένα ή από διάφορα άτομα — κι' έπειτα να γίνεται η σύγκριση. Τοῦτο διευκολύνεται με τον έπαρχιακό τύπο και, ειδικά για τον τόπο μας, με την «Ηπειρωτική Έστία».

* *

Από τους σημαντικότερους «άγεμους» των παιδιών στο Περίστερι Πωγωνίου (Μέγγουλη) είναι ο Λάζαρος ή Λάζαρης. Ένώ τα κάλαντα του δωδεκαημέρου, που σε άλλες περιοχές έχουν την πρωτεύουσα θέση, περιορίζονται στο κοινό τραγούδι του «Αη - Βασίλη, ο Λάζαρος αποτελεί ολόκληρη ιεροτελεστία. Από τα τραγούδια του τα περισσότερα είναι έγκωμιαστικά. Αλλά γι' αυτά θα μιλήσω πιο κάτω.

Δυό είναι οι ομάδες των παιδιών που γυρνούν στα σπίτια. Τη μια τη σχηματίζουν τα παιδιά του «πάνω και του κάτω μαχαλά» και την άλλη «του πέρα». Πριν από δέκα ή δεκαπέντε μέρες φρον-

τίζουν όλα τα παιδιά κι' αντιγράφουν σε ένα «δεφτέρι» τα τραγούδια και κάθε μέρο μαζεύονται σε ώρισμένο μέρος και μαθαίνουν να τα τραγουδούν. Έτοιμάζουν επίσης τα «τζιομάκια». Αυτά έχουν μήκος κοντά ένα μέτρο (ανάλογα με το ανάστημα του παιδιού) και διάμετρο γύρω στα τρία εκατοστόμετρα. Συχνά τελειώνουν σε κεφάλι («ζιόμπος»), ώστε να αποτελούν ένα είδος ροπαλίου. Την Πέμπτη, πριν από την ημέρα του Λαζάρου, μαζεύονται συνήθως στο «χαγιάτι» της εκκλησίας, για να βιάσουν τα «τζιομάκια». Τους περνούν ελικοειδώς τρεις σήρες με χρώμα κόκκινο, κίτρινο και γαλάζιο. Τι συμβολίζουν τα χρώματα δεν παραδίδεται.

Την παραμονή του Λαζάρου μαζεύονται στην εκκλησία (του Αγίου Νικολάου ή μια ομάδα, του μοναστηριού ή άλλη), ανάβουν τα καντήλια και περιμένουν τη δύση του ήλιου. Έχει ορισθή και ένας ταμίας, ένας γραμματικός, που κρατά κατάλογο των σπιτιών, κι' ένας αυγούλας με καλάθι για τα αυγά. Όταν βασίλεψη ο ήλιος, χτυπούν την καμπάνα, σχηματίζουν γραμμή κι' αρχίζουν να περιφέρονται γύρω από την εκκλησία τραγουδώντας τό: «Σήμερα μαύρος ουρανός». Όταν φθάσουν πίσω από το ιερό, όπου θάβουν τους παπάδες, σταματούν, διακόπτουν αυτό το τραγούδι και τραγουδούν τό: «Για σήκου, σήκου Δέσποινα...».

Κατόπι ξεκινούν πάλι με αργό βήμα συνεχίζοντας το προηγούμενο τραγούδι, από το σημείο όπου το είχαν διακόψει,

ὥσπου αὐτὸ νὰ τελειώσῃ, σταματώντας κάθε φορὰ πού φτάνουν πίσω ἀπὸ τὸ ἱερὸ καὶ ξανατραγουδώντας το: «Γιὰ σήκου, σήκου Δέσποινα...» (*) Κι' ἔπειτα ξεκινοῦν γιὰ τὰ σπῖτια κρατώντας στὰ χέρια τὸ τζιομάκι κι' ἓνα μεγάλο κουδούνι. Πρὶν μποῦν στὸ σπῖτι, χτυποῦν τὰ κουδούνια, καθὼς κι' ὅταν βγαίνουν. Πρῶτο τραγούδι πού τραγουδοῦν εἶναι

Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου.

Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου παραδίδονται γραπτῶς. Τὰ ἀντιγράφουν δηλαδή τὰ μικρότερα παιδιά ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα. Ἀπὸ πότε ἀρχισαν νὰ τὰ γράφουν δὲν ξέρω θετικά. Μερικά, ὅπως τὸ «Σήμερα μαῦρος οὐρανός», δείχνουν πότε-πότε μιὰ τάση λόγια πού δὲν ξέρουμε ἂν ὀφείλεται σὲ κάποιον λόγιον ἢ στὴν παράδοση. Πάντως τοῦτο ἐνισχύει μιὰ πληροφορία, ὅτι τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου τὰ εἶχε καταγράψῃ γιὰ πρώτη φορὰ ὁ δάσκαλος τοῦ χωριοῦ Γεώργιος Μόσχος (στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα). Μὲ τὴν ἐσφαλμένη τώρα ἀντιγραφή καὶ τὰ λάθη τῶν παιδιῶν ἔχουν πάθει ἀρκετὰς ἀλλοιώσεις, ὥστε μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς σὲ ὀρισμένα σημεῖα μᾶς

τὸ «Κυλὴν ἐσπέρα σας γονεῖς» καὶ ἀκολουθοῦν τὰ ἐγκωμιαστικά. Γιὰ φιλοδώρημα παίρνουν χρήματα ἢ αὐγά.

(*) Ἡ τελετὴ αὕτη θυμίζει πολὺ τὴν περφορὰ τοῦ ἐπιταφίου. Ἐς σημειωθῇ ἀκόμη πὼς τὸ τραγούδι πού τραγουδοῦν δὲν ἀναφέρεται στὸ Λάζαρο, ἀλλὰ στὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ. Ἴσως αὐτὸ μᾶς βοηθήσῃ νὰ βροῦμε τὴν ἀρχὴ τοῦ ἐθίμου. Πάντως ἐλπίζω νὰ ἐπανεέλθω ἀργότερα στὸ θέμα.

παρουσιάζεται «πρόβλημα κειμένου». Σὲ ἄλλα σημεία πάλι δὲν καταλαβαίνομε τὸ νόημα τῶν στίχων.

Γιὰ τὴ δημοσίευσιν πού κάνω εἶχα προστά μου δυὸ χειρόγραφα (πρόσφατα βέβαια· παλαιότερα δὲν εὗρισκονταν) πού παρουσίαζαν μερικὰς διαφορὰς. Διορθῶν τὰ σφάλματα πού εἶναι ὀλοφάνερα, ἀναφέροντας μόνο σὲ ὑποσημείωση λάθη, τῶν ὁποίων ἡ διόρθωσις ἀπομακρύνεται κάπως ἀπὸ τὴ γραφή. Ἀκόμα ἀναφέρω καὶ διαφορὰς τῶν δύο χειρογράφων. Δὲν ἔκανα ἀξιολόγησιν τῶν χειρογράφων, γιατί παρατήρησα ὅτι δὲν ὑπῆρχε καλύτερο καὶ χειρότερο. Γι' αὐτὸ ἐπίσης καὶ δὲν ἔβαλα σύμβολο στὸ καθένα.

1.

Σήμερα μαῦρος οὐρανός, σήμερα μαῖρη μέρα,
σήμερον ὅλοι θλίβονται καὶ τὰ βουνὰ λυπιοῦνται.
σήμερα βάλαν τὴ βουλή οἱ ἄνομοι Ἑβραῖοι,
οἱ ἄνομοι καὶ τὰ σκυλιὰ καὶ τρισκαταραμένοι
γιὰ νὰ σταυρώσουν τὸ Χριστό, τῶν πάντων Βασιλέα (1).
Κι' ὁ Κύριος ἐθέλησε νὰ μπῇ σὲ περιβόλι
νὰ λάβῃ Δεῖπνο μυστικό, γιὰ νὰ τὸν λάβουν ὅλοι.
Ἡ Παναγία ἢ Δέσποινα καθόταν μοναχὴ της·
τὰς προσευχὰς της ἔκανε γιὰ τὸν μονογενῆ της.
Φωνὴ τῆς ἦρθε ἐξ οὐρανοῦ (2) κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
— Σῶσον Κυρὰ τὰς προσευχὰς, σῶσον καὶ τὶς μετάνοιες, (3)

1. Ἐνα χορφ.: τὸν Παντοβασιλέα.

2. ἄλλη γραφή: φωνὴ ἐξηλθε οὐρανοῦ.

3. χορφφ. καὶ οἱ μετάνοιες.

- καὶ τὸν υἱό σου πιάσανε καὶ στὸ φρονιὰ τὸν πᾶνε
καὶ στοῦ Πιλάτου τὰς αὐλὰς ἔκει τὸν τυραννοῦνε.
- Χαλκιά, χαλκιά, φκιάσε καρφιά, φκιάσε τρία περόνια.
Κι' ἐκεῖνος ὁ παράνομος βαρεῖ καὶ φκιάνει πέντε.
- Σύ, φαράε, πὺν τᾶφκιασες πρέπει νὰ μᾶς διδάξης.
- Βάλτε τὰ δυὸ στὰ πόδια του καὶ τ' ἄλλα δυὸ στὰ χέρια,
τὸ τρίτο τὸ φαρμακερὸ βάλτε το στήν καρδιά του.
νὰ τρέξη αἷμα καὶ νερό, νὰ λιγωθῇ ἡ καρδιά του,
Κι' ἡ Παναγιὰ σὰν τ' ἄκουσε, ἔπесе καὶ λιγώθη.
Σταμνὶ νερὸ τῆς ρίξανε, τρία κανάτια μόσκο
καὶ τρία νεροδόσταμνα (4), γιὰ νὰ τῆς ἔρθη ὁ νοῦς της.
Κι' ἀφοῦ τῆς ἔρθε ὁ λογισμός, κι' ἀφοῦ τῆς ἔρθε ὁ νοῦς της,
ζητεῖ μαχαίρι νὰ σφαγῇ, φωτιά νὰ πάη νὰ πέση,
νὰ βοῇ γκρεμὸ νὰ γκρεμιστῇ γιὰ τὸν μονογενῆ της.
Ἡ Μάρθα κι' ἡ Μαγδαληνὴ καὶ τοῦ Λαζάρου ἡ μάνα
καὶ τοῦ Ἰακώβ ἡ ἀδερφή, οἱ τέσσερις ἀντάμα,
ἐπιάσαν τὸ στρατὶ - στρατί, στρατὶ τὸ μονοπάτι.
Τὸ μονοπάτι τοὺς ἔβγαλε μὲς στοῦ ληστοῦ τὴν πόρτα.
- Ἐνοιξε, πόρτα τοῦ ληστοῦ καὶ πόρτα τοῦ Πιλάτου
κι' ἡ πόρτα ἀπὸ τὸ φόβο της ἀνοίγει μοναχὴ της.
Κοιτάει δεξιὰ, κοιτάει ξεροβά, κανένα δὲ γνωρίζει.
Κοιτάει καὶ δεξιώτατα, βλέπει τὸν ἄγι' Ἀγιάννη.
- Ἀγιάννη, Ἀγιάννη Πρόδρομε καὶ βαπτιστὴ τοῦ υἱοῦ μου,
μὴν εἶδες τὸν υἱόκα μου κι' ἔσε διδάσκαλόν σου ;
- Δὲν ἔχω στόμα νὰ σοῦ πῶ, γλῶσσα νὰ σοῦ μιλήσω,
δὲν ἔχω χέρι πάλαμο (5), διὰ νὰ σοῦ τὸν δείξω.
Βλέπεις ἐκεῖνο τὸ γυμνὸ, τὸ παραπονεμένο,
ὁποῦ φορεῖ ποκάμισο στὸ αἷμα βουτηγμένο,
ὁποῦ φορεῖ στήν κεφαλὴ ἀγκάθινο στεφάνι ;
Ἐκεῖνος εἶν' ὁ υἱόκας σου κι' ἐμὲ διδάσκαλός μου.
Κι' ἡ Παναγιὰ πλησίασε, γλυκὰ τὸν ἐρωτοῦσε :
- Δὲ μοῦ μιλᾷς, παιδάκι μου, δὲ μοῦ μιλᾷς, παιδί μου.
- Τὶ νὰ σοῦ πῶ, μανούλα μου, τὶ νὰ σοῦ μολογίσω !
Κατὰ τὸ Μέγα Σάββατο, κατὰ τὸ μεσονύχτι,
ὅταν λαλήσῃ ὁ πετεινός, λαλήσουν οἱ καμπάνες
λαλήσῃ κι' ἡ Ἀγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι' ἑξηνταδυὸ καμπάνες—

4. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα : μὲ ροδόσταμνα (κατὰ παρετυμολογίαν μὲ τὸ προηγούμενο : σταμνί).

5. Ἵσως : χεροπάλαμο.

ὅποιος τ' ἀκούει σῶζεται κι' ὅποιος τὸ λέει ἀγιάζει
κι' ὅποιος καλὸς φυκράζεται, Παράδεισο θὰ λάβῃ,
Παράδεισο καὶ λίβανο ἀπὸ τὸν Ἅγιο Τάφο.

Ὅπως εἶπαμε, τὸ τραγούδι αὐτὸ τὸ τραγουδοῦν γύρω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία. Στοὺς τελευταίους στίχους φαίνεται πὺς ὑπάρχει χάσμα. Μετὰ τό: «καμπάνες» θὰ ὑπῆρχε στίχος πού θὰ μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Ἐξ ἄλλου παρατηροῦμε ἀναχρονισμούς: 1) «Ὅταν λαλήσουν οἱ καμπάνες». 2) «λαλήση κι' ἡ Ἁγία-Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι». Ὁ πρῶτος δικαιολογεῖται, γιὰτὶ μέσα στὴ συνείδησή του ὁ Χριστιανὸς ἔχει τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ μεσάνυχτα τοῦ Μ. Σαββάτου λαλοῦν οἱ καμπάνες. Στὴ δευτέρῃ περιπτώσῃ ὁ στίχος προέρχεται ἀπὸ ἄλλου, μᾶλλον ἀπ' τὸ θρηνο τῆς Κων/λῆς. Ἐπίσης γίνεται σύγχυση ἀνάμεσα στὸν Ἰωάννη τὸ μαθητὴ καὶ στὸν Ἰωάννη τὸν Προδρόμο.

2.

Γιὰ σήκουν, σήκουν Δέσποτα, καὶ μὴ βαρυνκοιμᾶσαι·
οἱ ἐκκλησιᾶς διαβάζουνε, τὰ μοναστήρια ψέλνουν
κι οἱ ἐδικές σου οἱ ἐκκλησιᾶς δὲ ψέλνουν, δὲ διαβάζουν.
Γιὰ σήκωσε τὰ μαθητούρια σου, νὰ ψάλουν, νὰ διαβάσουν,
νὰ ποῦν τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ, τὰ πάθη τοῦ Λαζάρου.
Ὁ Λάζαρος ἀπέθανε καὶ πάλι ἀνεστῆθη
καὶ τάραξε τὸ δάχτυλο καὶ χύθηκε ἡ μελάνη
καὶ λέρωσε τὰ ρούχα του καὶ τὰ πουνκάμισά του.

Καθὼς ἀναφέραμε, τὸ τραγούδι αὐτὸ τραγουδιέται πίσω ἀπὸ τὸ ἱερὸ τῆς ἐκκλησίας γιὰ τὸν παπᾶ, πού εἶναι θαμμένος ἐκεῖ. Οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι δὲν ἔχουν καμμιά σχέση μὲ τὴν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου. Στὴ Δυτικὴ Μακεδονία—κι' ἄλλου ἴσως—ὅπως μοῦ ἔλεγε φοιτητὴς ἀπὸ αὐτὴν, τραγουδοῦν τὴν παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων τὸ παρακάτω τραγούδι τοῦ γραμματικοῦ. Παλαιότερα ἴσως νὰ τραγουδοῦσαν ἀνάλογο καὶ ἐδῶ. Ἀπὸ αὐτὸ λοιπὸν πρέπει νὰ προέρχωνται οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι μὲ συμφυρμό. Τὸ τραγούδι ἔχει ὡς ἐξῆς:

Γραμματικὸς καθότανε στὴν ἄκρη στοῦ ποτάμι
καὶ ἔγραφε, κοντύλιαζε μ' ἐννιά λογιᾶς μελάνι.
τὸ καλαμάρι ἐσκίστηκε κι' ἐχύθη τὸ μελάνι,
καὶ τὸ μελάνι χύθηκε κι' ἔβαψε τὸ ποτάμι.
Πραματευτὴς ἐπέρασε κι' ἔβαψε τ' ἄλογό του
καὶ ἔβαψε τὰ ρούχα του καὶ τὰ πουνκάμισά του.

3.

Καλὴν ἐσπέρα σας, γονεῖς, ἂν εἶναι ὀρισμός σας
Λαζάρου τὴν ἀνάσταση νὰ πῶ στ' ἄρχοντικό σας.
Σήμεραρον ἔρχεται ὁ Χριστὸς ἐν πόλει Βηθανία
ὁ ἐπουράνιος Θεὸς μὲ κλάδους μὲ Βαῖτα.
Βρίσκει τὰς δύο ἀδελφάς, Μάνθα (6) καὶ τὴ Μαρία
νὰ κλαίουσι τὸν Λάζαρο, τὸν μόνον ἀδελφὸ τους (7).
Τρεῖς μέρες τὸν θρηνοῦσανε, τρεῖς τὸν μοιρολογοῦσαν

6. =Μάρθα.

7. χορφε: ἀδελφὸ μας.

- τετάρτη μέρα ὁ Χριστὸς ἐκίνησε γιὰ νὰ ῥθῃ
 [Βρίσκει τὰς δύο ἀδελφάς, Μάνθα καὶ τὴ Μαρία]
 πίπτουνε καὶ τὸν προσκυνοῦν, τοὺς πόδας του φιλοῦνε.
 — Χριστέ, ἐδῶ ἂν ἔτυχες, θὰ ἔζη ὁ ἀδελφός μας
 καὶ τώρα μᾶς ἀπέθανε πρὸ τέσσερας ἡμέρας.
 Χριστέ, ἐμεῖς πιστεύομε καὶ τώρα, ἂν θελήσης,
 τὸν ἀδελφό μας Λάζαρο δύνασαι (*) ν' ἀναστήσης
 Καὶ ὁ Χριστὸς ἐδάκρυσε, τὸν Ἄδη φοβερίζει:
 — Χάρων καὶ Ἄδη Τάρταρε, τὸν Λάζαρο πῶς θὰ πάρω:
 Γιὰ ἔβγα ἔξω, Λάζαρε, φίλε ἀγαπητέ μου.
 Καὶ παρενθὺς ὁ Λάζαρος εὐρέθη ἀναστημένος,
 ντυμένος μὲ τὸ σάβανο, μὲ τὸ κερὶ ζωσμένος.
 Τότε αἱ δύο ἀδελφαί, Μάνθα καὶ ἡ Μαρία,
 ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ καὶ ὅλη ἡ Βηθανία
 δόξα φωνάζουν στὸ Χριστό, τὸ Λάζαρο ξετάζουν:
 — Γιὰ πές μας τί 'δες, Λάζαρε, στὸν Ἄδη ποὺ ἐπῆγες;
 — Εἶδα τρόμους καὶ βάσανα, φόβους καὶ τυραγνίες.
 Λίγο νερὸ προσφέρετε τὸ στόμα νὰ ξεπλύνω
 καὶ τὰ φαρμάκια τῆς καρδιᾶς νὰ τὰ καταπραῖνω.
 καὶ γιὰ τοῦ Ἄδη τὰ δεινὰ μὴ μὲ ρωτᾶτε πλέον.

Αὐτὸ τὸ τραγούδι τὸ τραγουδοῦν τὰ παιδιὰ σ' ὅλα τὰ σπίτια μόλις μποῦν.

Ἐδῶ τελειώνουν τὰ τραγούδια ποὺ ἀναφέρονται στὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ τὰ πάθη
 τοῦ Λαζάρου. Τὰ ἐπόμενα εἶναι ἐγκωμιαστικά.

ΜΕΡΟΣ Β' — ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΑ

1.—Γιὰ τὸ ἀνύπαντρο παλληκάρι (1)

- Ἄγορι, ἀγορίτσι μου, καλὸ μου παλληκάρι,
 σοῦ μήνυσαν οἱ λύγερές κι' οἱ κόρες π' ἀγαποῦσες (2)
 Σύρε νὰ πάρης τὸ Βελῆ, μὴ βρέξῃ, μὴ χιονίσῃ,
 μὴν κατεβίσῃ ὁ Δούναβης καὶ πάρῃ τὸ γιοφύρι.
 — Ἐγὼ 'χω πόρο καὶ περῶ, πόρο γιὰ νὰ περάσω
 καὶ στὰ κλωθογυρίσματα νὰ διπλωθῶ νὰ κάτσω,
 νὰ βλέπω τίς παντέμορφες πῶς πέφτουν, πῶς κοιμοῦνται,
 πῶς πέφτουν τ' ἄνθη ἐπάνω τους, τὰ μῆλα στίς ποδιές τους,
 τὰ κόκκινα γαρούφαλλα τροῦρω στοὺς λαιμούς τους.

8. ἓνα χορφ: « δι νὰ τὸν ἀναστήσης ».

1. Οἱ τίτλοι δὲν ὑπάρχουν στὰ χειρόγραφα.

2. χορφ: σοῦ μύρισαν οἱ λύγερές καὶ κόρρια π' ἀγαποῦσες (?)

Ἡ διόρθωσή μου ὅμως ἐνισχύεται καὶ ἀπὸ ἄλλου. Βλέπε: Θεοφ. Ἀθανασιάδης: « Ἡ
 ἑορτὴ τοῦ Λαζάρου ἐν Δραγαρίφ Ζαγορίου » (ἄσμα τῶν νέων), Λαογραφία, 5 (1915)
 σελ. 403.

2.—Γιὰ ἀνύπαντρο κορίτσι.

Ἐδῶ ἔχουν θύγω ἔμορφη, θύγω καμαρωμένη,
 Τῆς τάζουν γιὸ τοῦ βασιλιᾶ, τῆς τάζουν γιὸ τοῦ ρήγα,
 δὲ θέλει γιὸ τοῦ βασιλιᾶ, δὲ θέλει γιὸ τοῦ ρήγα,
 μὰ κεῖνο τ' ἀρχοντόπουλο μὲ τίς πολλὰς χιλιάδες.
 Κι' ἐκεῖνο τ' ἀρχοντόπουλο πολὺ προικιὸ γυρεύει:
 Γυρεύει μύλους δώδεκα, νεροτρουβιὲς δεκάξι.
 Οἱ πέντε ἀλέθουν μὲ νερό, οἱ ἕξι μὲ τὸ γάλα
 κι' ὁ τρίτος ὁ καλύτερος ἀλέθει μὲ τὸ δάκρυ.
 Γυρεύει ἀμπέλια ἀτρύγητα—ὅλο μὲ τρυγητάδες,
 γυρεύει(ν) καργιᾶς ἀράβδιστες—ὅλο μὲ ραβδιοτάδες,
 γυρεύει χίλια πρόβατα—ὅλο μὲ τὰ κουδούνια,
 γυρεύει κι' ἑκατὸ σκυλιά—ὅλο μὲ τὰ μαγκούρια. (3)

3.—Γιὰ τοὺς ξενίτες.

Ἐδῶ ἔχουν τοὺς πολίτες μας, τοὺς πολὺ μακρυνὰ στὰ ξένα·
 νὰ πᾶν καλὰ στὸ πάει τους, καλὰ στὸ ἔρθιμό τους,
 νὰ φέρουν χίλια φούρφουρα (4) καὶ πεντακόσιες λίρες,
 νὰ φέρουν κι' ἄλλογο καλὸ μὲ τὴν καλὴ τὴ σέλλα.
 Ἡ σέλλα ἀξίζει τὰ ἑκατὸ καὶ τὸ καβάλι χίλια.
 καὶ τὰ σκαλοπατήματα ἀξίζουν τρεῖς χιλιάδες
 τὰ τέσσερά του πέταλα, ὅλο φλωρὶ κι' ἀσήμι,
 τὰ εἰκοστέσσερα καρφιά, σπειροὶ μαργαριτάρια.

4.—Γιὰ τὰ νιόγαμπρα.

Ἐδῶ ν' τὰ σπίτια τὰ ψηλά, τὰ μολυβοχτισμένα,
 ἔδῳ κοιμοῦνται νιόγαμπρα καὶ νιοστεφανωμένα:
 Στὰ γόνατά του τὴν κρατεῖ, στὰ μάτια τὴ λογιάζει:
 —Μωρή, δὲν εἶσαι ὁμορφη, μωρὴ δὲν εἶσαι ἄσπρη.
 —Καὶ πῶς δὲν εἶμαι ἔμορφη, καὶ πῶς δὲν εἶμαι ἄσπρη;

3. Σὲ ἓνα ἄλλο δημοτικὸ τραγούδι τοῦ χωριοῦ μου ἓνας στίχος λέει: φκιάνει τὰ δαχτυλίδια τῆς μαγκούρια τῶν σκυλιῶν τῆς. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ κάτι σχετικὸ μὲ τὰ σκυλιά. Τὶ εἶναι αὐτὸ δὲν ξέρω.

4. μᾶλλον τὰ Βυζαντινὰ «πέρφυρα».

5.—Γιὰ παιδί πού τέλειωσε τὸ σχολεῖο.

Ἐδῶ ἔχουν τὸν νιόκα μου τὸν πολυκανακάρη.
 Τοῦ λένε νὰ γυναικευτῇ, τοῦ λένε νὰ γαμπρέψη,
 δὲ θέλει νὰ γυναικευτῇ, δὲ θέλει νὰ γαμπρέψη.
 Θέλει νὰ πάη στὴν ξέντειά, στὸ μέγα τὸν ἀφέντη
 νὰ φέρη λίγο ἀπόπανθο καὶ λίγο ἀπὸ λίβανι, (?)
 νὰ φέρη καὶ τὴ λύγερη μὲ ροῦχο, μὲ καμάρι.

6.—Γιὰ παιδί τοῦ σχολείου.

Ἐδῶ ἔχουν τὸ γραμματικό, τὸν πολυγραμματισμένο.
 Στὸ δάσκαλο τὸν ἔπεβαν, στὸ δάσκαλο τὸν πέβουν
 κι' ὁ δάσκαλος τὸν ἔπεβε μ' ἓνα κλωνάρι μόσκο·
 —Μωρὲ τὸ ποῦ 'ν' τὰ γράμματα, τὸ ποῦ 'ναι καὶ ὁ νοῦς σου;
 —Τὰ γράμματά εἶναι στο χαρτί.....
 κι' ὁ νοῦς μου πάει κι' ἐπέρασε πέρα στὶς μαυρομάτες,
 πῶχουν τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ γαιτάνι,
 πῶχουν τὰ ματοτσίνωρα σὰν ἐλληνικο δοξάρι.

7.—Γιὰ παιδί πού δέν ἐπῆγε ἀκόμη στὸ σχολεῖο.

Μωρὲ σπυρί, σπυρόπουλο, σπυρὶ μαργαριτάρι,
 ὅταν σ' ἐγέννα ἡ μάνα σου καὶ σὲ καρδοπονοῦσεν
 ἐγὼ στὴ θύρα στέκομουν, Θεὸ παρακαλοῦσα·
 «Κύργιε μ' νὰ γένης βασιλιάς, Κύργιε μ' νὰ γένης ρήγας».
 Καθὼς ἐπαρακάλεσα καὶ ἄκουσα πού γίνκες,
 Ἐκόπτε (⁵) ἡ φούντα τέσσερα καὶ τὸ γαιτάνι πέντε
 καὶ τὸ ξεφτερογάϊτανο πάει στὰ δεκαπέντε.
 —Γιὰ τσώπα, τσώπα, γιόκα μου, κι' ἐγὼ θὰ τοῦ τὸ φκιάσω,
 νὰ φέρη λύτρα ἡ μάνα σου, λύτρα ἡ ἀδερφή σου,
 λύτρα καὶ μισόλυτρα ἡ ἀγαπητικὴ σου.
 Στοὺς οὐρανοὺς τὰ διάβαζαν, στοὺς κάμπους τὰ θερίζαν
 καὶ στὰ νερὰ τῆς θάλασσας τὰ λεφτοκοπανίζουν.
 Στὴ μέση βάζουν τὸ Χριστό, στὴν ἄκρη Θεοτόκο.
 καὶ στὰ κλωθογυρίσματα βάζουν τὸν Ἀγιαγιάννη
 —Ἀγιάννη, Ἀγιάννη Πρὸδρομε καὶ γριβοκαβαλλάρη,
 βοήθησε καὶ σκέπασε καὶ τοῦτ' τὸ παλληκάρι,
 νὰ περπατῇ νὰ χαίρεται στοὺς κάμπους καβαλλάρης
 μὲ τ' ἄλογο του παίζοντας μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι.

5. Ἴσως: Ὠρίστηκε ἡ τιμὴ της. Οἱ παρακάτω στίχοι ἀναφέρονται προφανῶς στὰ ροῦχα τοῦ νεογέννητου παιδιοῦ. Εἶναι ὅμως δύσκολο νὰ παρακολουθήσουμε τὸ νόημα· γιὰ τὸ φαίνεται πὼς ὑπάρχουν πολλὰ κενά.

8.—Στή μικρή κοπέλλα.

Μωρή μικρή, μικρούτσικη καὶ γαϊτανοζωσμένη,
 μωρή τὸ ποῦ ᾽ν' ἡ ρόκα σου, τὸ ποῦ ᾽ναι καὶ ὁ νοῦς σου;
 —Ἡ ρόκα μου στὴ ζώση μου κι' ὁ ἀργαλειὸς γυφαίνει
 κι' ὁ νοῦς μου πάει κι' ἐπέρασε πέρα στὰ παλληκάρια,
 πῶχουν τὸ μάτι σὰν ἐλιά, τὸ φρύδι σὰ γαϊτάνι,
 πῶχουν τὰ ματοσίναρα. σὰν (ἐ)λληνικὸ δοξάρι.

9.—Στή γριά.

Μπάμπω μ', μπάμπω μ', τὸ μαγνάδι σου τὸ μελικολλημένο.
 Τὸ μέλι τὸ τρῶν οἱ ἄρχοντοι καὶ τὸ κερί οἱ ἄγιοι (°)
 καὶ τὸ μελισσοβότανο τὸ τρῶν τὰ μελισσοῦδια.
 Ὅσο' ἄστρο εἶχει ὁ οὐρανὸς καὶ φύλλα ἀπὸ τὰ δέντρα,
 τόσα καλὰ νὰ δώσῃ ὁ Θεὸς ἐδῶ πού τραγουδοῦμε.

10.—Γιὰ τ' ἀργαστήρια.

Ἐδῶ ᾽χουν τ' ἀργαστήρια μας, νὰ πάρουν, ν' ἀγοράσουν·
 νὰ ῥθοῦν καὶ τὰ κορίτσια μας, νὰ πάρουν, ν' ἀγοράσουν,
 νὰ πάρουν τέλι γιὰ ποδιές, μετάξι γιὰ τὶς ζώνες.
 Νὰ ῥθοῦν καὶ τὰ παιδάκια μας, νὰ πάρουν, ν' ἀγοράσουν,
 νὰ πάρουν καπέλλα ἔμορφα, τσαρούχι τελετίνι,
 νὰ πάρουν λαμπάδες κόκκινες γιὰ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη.

11.—Γιὰ τοὺς τσελεγκάδες.

Στροῦγγες, στροῦγγες, σ' τοῦτ' τὰ μαντριά
 ἀρνοκάτσικα, τρακόσια γίδια,
 τοῦ πιστικοῦ βαρὺ κανίστρι. (?)
 Λάμπει ὁ κόρφος του, λάμπει ἡ ποδιά του.
 Τὰ γκομπλίτσια του πάνω ριγάρι, (?)
 τὰ καρδάρια του κάτω ριγάρι, (?)
 ἡ βρακοζώνα του γιομᾶτο ψεῖρες,
 τὸ βρακάκι του γιομᾶτο κόντες,
 τὴ σκουφίτσα του τὴν ἔφαγαν τὰ γίδια,
 τὰ τσαρούχια του ξερουλιασμένα,
 τὰ ψαλίδια του ὅλο φλωρί κι' ἀσήμι.

*
* *

Τέλος, ἂν κανεὶς δὲν τοὺς ἀνοίξῃ, τραγουδοῦν τὸ δίστιχο:

«Ἐδῶ ᾽ν' τοῦ μπούφου ἡ φωλιά
 τοῦ βρυκολάκου ἡ τρύπα»,
 πού ἀσφαλῶς κανεὶς δὲ θᾶθελε νὰ τὸ ἀκούσῃ ἔξω ἀπὸ τὴ θύρα του...

6. τὰ χειρόγραφα: οἱ ἄλλοι.

Η ΧΑΡΑΔΡΑ ΤΟΥ ΒΙΚΟΥ

«Θέλω νά περπατάω γκρεμούς, ραϊδιά, ψηλά στεφάνια...»

Ταξιδεύοντας κανέναν στον τόπο του και περιγράφοντας τὰ ὠραία αὐτὰ ταξίδια, προσφέρει πολλά. Γνωρίζει πρῶτα - πρῶτα στό ἀναγνωστικό κοινόν τις «ἄγνωστες» σελίδες τῆς γεωγραφίας τῆς Ἠπείρου μας, ὥστε αὐτὲς νὰ γίνουν τουριστικὰ ἀντικείμενα· προσφέρει καὶ γνωρίζει τὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμὸ τοῦ τόπου του καὶ ξαναζωντανεύει τὴν ἀγάπη πρὸς αὐτὸν ἐκείνων πού ἀπ' τὶς ἀνάγκες τῆς ζωῆς ἔκοψαν κάθε δεσμὸ μαζί του. Ἀπὸ τίς σκέψεις αὐτὲς ξεκινώντας, ἔκαμα τὸ παρακάτω ταξίδι μου στὴ χαράδρα τοῦ Βίκου. Τὸ ταξίδι αὐτό εἶναι φοβερό καὶ μακρυνὸ καὶ τὰ κότσια μου δὲ βαστοῦν τώρα, ἀλλὰ—στό χαρτί—θὰ γίνη... Κι' ἂν ἔχη κενά, ἃς τὸ συμπληρώσουν ἄλλοι, ποῦναι κάθε μέρα στὸν περιβόητο «Βίκο».

Ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου, τὸ μεγαλειώδες αὐτὸ χάσμα πού διασχίζει τὸ μισὸ σχεδὸν Ζαγόρι, ἔχει μᾶκρος 20—25 περίπου χιλιόμετρα, πλάτος ἀπὸ τὰ δύο μέτρα κάτω, μέχρι τὰ 300 ἐπάνω, καὶ ὕψος ἀπὸ 100—800 (περίπου). Οἱ ἀποστάσεις αὐτὲς δὲν μετρήθηκαν ἀπὸ κανέναν, ἀλλὰ τόσο ὑπολογίζονται. Τὰ βράχια αὐτά, εἶναι, ἀλλοῦ (στὴν πῶς μεγάλη τους ἔκταση) συμπαγῆ, καὶ ἀλλοῦ σάν χτιστὸς μὲ «πλακανήθρες» πανύψηλος τοίχος, στὰ πλεῖστα δὲ σημεῖα τους εἶναι τελείως κάθετα (ιδίως στὸ Ρογκοβό), σάν νὰ τᾶκοψε κανεὶς μὲ τὸ μαχαίρι κατακόρυφα, ἀποτελοῦντα μὲ τὸ ἔδαφος ὀρθὴ γωνία.

Στὸ μονοκόμματο αὐτὸ συμπαγῆ βράχο τῶν 700 καὶ 800 μέτρων βλέπει κανεὶς περίεργες φοβερὲς ροφωματιές σ' ὅλη τὴν κάθετῃ ἔκτασιν, πού ἂν θελήσης, ἔστω καὶ ἀπὸ σίγουρο πάτημα, νὰ τίς περιεργασθῇ, σὲ πιάνει φόβος, πού ἄθελα τὰ χέρια σου ψάχνουν νὰ βροῦν στήριγμα.

Ἡ ἐπιφάνεια τῶν βράχων ἔχει διάφορα χρώματα: ἄσπρο, σταχτί, πράσινο (μούσκλη), καφὲ ἀνοιχτὸ πρὸς τὸ κόκκινο (τὰ «Κοκκινάδια») καὶ ὅπου ὑπάρχουν ροφωματιές καὶ μικρὲς προεξοχές, προβάλλουν πρασινάδες, ἀπὸ μονοετὴ θαμνώδη χόρτα μέχρι πεύκο καὶ ἔλατο καὶ φοῦξι κρεμασμένο ἀπ' αὐτές. Πῶς ζοῦν αὐτὰ τὰ πελώρια δένδρα, πού πασχίζουν νὰ βγοῦν στὴν κορφὴ του; Σὲ ἄλλα σημεῖα, πού οἱ προεξοχές αὐτὲς εἶναι πλατύτερες (τὰ «στεφάνια») καὶ συνεχεῖς σὲ ἀρκετὴ ἔκταση, τὰ «ζ'νάρια», ὀργιάζει ἡ βλάστηση, ἀπὸ «σκοροδούλια» καὶ «μπουρντένιας» μέχρι «μυράντζα» καὶ ἔλατο· κι' ἀπάνω στὰ βράχια του καὶ στὰ κοτόνια του ἀκόμα, πρῶτος καὶ καλύτερος ὁ χιλιοτραγουδιμένος «ἀμάραντος», καταπράσινος χειμῶνα - καλοκαίρι: «Γιὰ ἰδέστε τὸν ἀμάραντο σὲ τί γκρεμὸ φυτρώνει...»

Στὴν κεντρικὴ χαράδρα, «ἐκβάλλουν» καὶ ἄλλες παράπλευρες, τὸ ἴδιο φοβερὲς στὴ θέα καὶ κατάφυτες χαραδρώσεις. Τέτοιες ἀξιόλογες, εἶναι μιὰ μικρὴ, ἀλλὰ καταπράσινη, πού κατεβαίνει ἀπὸ τὰ «Κεφάλια Γκροῦ μερὰ» στὸ

«Ρογκοβίτικο» Βίκο, μιὰ ἄλλη μήκους 2 - 3 χιλιόμετρων, ἣ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν «Ποὺλιαλιά» τοῦ Βραδέτου, περνάει ἀπὸ τὸ «Καταφύ» Καπεσόβου καὶ βγαίνει στὸ «Σνίτς» τοῦ Βίκου, κάτω ἀπ' τὰ «Βιτς'νά». Αὐτὴ δὲν ξέρω ἂν εἶναι βατὴ σ' ὅλο τὸ μάκρος της· σ' ἓνα σημεῖο της ποὺ κατέβηκα γιὰ πρῶτες βοήθειες (περνώντας τυχαίως γιὰ τὸ Βραδέτο) σὲ γκρεμισμένη ἀπ' τὰ ραδιὰ βλαχοπούλα (ποὺ μάζευε φραξὶ γιὰ τὶς βαφές της), κατέβηκα ἀπὸ τσουγκάνια καὶ στεφάνια. Εἶναι ἐξ ἴσου φοβερὴ καὶ γραφικὴ μὲ τὸ Βίκο καὶ ἀπὸ τὸ βάθος της, ποὺ ναι τὸ ἴδιο μὲ τοῦ Βίκου, ξεκινάει καὶ ἀνηφορίζει ἡ περίφημη «Σκάλα Βραδέτου». Ἡ ἄλλη καὶ ἡ πιὸ μεγάλη, τοῦ «Μεγαλάκκου», ξεκινάει ἀπὸ τὰ στεφάνια τῆς «Κροούνας», γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ «Κλῆμα».

Ἀνάμεσα στὶς χαραδρώσεις αὐτές, περιλαμβάνεται ἓνας βραχὺς ὄγκος, ποὺ σκεπάζεται ἀπὸ ἓνα ὑπέροχο ὄροσπέδιο μὲ χωράφια, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦνται, καὶ τὸ σὰν ἀετοφωλιά ἀπάνω του ὑπέροχο χωριονάκι, μὲ τὰ εἴκοσι κάτασπρα φιλόξενα σπιτάκια του, τὸ Βραδέτο ἢ τὸ «Μπαλκόνι τοῦ Ζαγοριοῦ» (1300 ὑψόμετρο), ποὺ τὴν βάρφτισε ἔτσι ἡ Ἀργυρὴ (τύπος Βραδενιῆ), καὶ στὸ ὁποῖο σκαρφαλώνεις, ὅπως εἶπα, ἀπὸ μιὰ μοναδικὴ ἴσως στὸν κόσμον σὲ κατασκευὴ καὶ νοικοκυρῶσύνῃ «Σκάλα».

Ἡ χαράδρα τοῦ Βίκου ἀρχίζει ἀπὸ τὸ «Παλιογέφυρο», κάτω ἀπ' τὸ Τσεπέλοβο, καὶ τελειώνει στὸ Βιτς'κό, ἓνα γραφικὸ χωριονάκι χωμένο ἐπάνω σ' ἓνα λόφο ποὺ φράζει τὸ ἀνοιγμά του πρὸς τὸ «Βοϊδομάτι». Διαρρέεται δὲ ἀπὸ ἓνα ποτάμι ποὺ πηγάζει ἀπ' τὸ «Γυφτόκαμπο», τὰ «Ριζιανὰ» καὶ τὸν «Ὁβριόλακκο» καὶ βγαίνει κάτω πρὸς τὴν Κόνιτσα, γιὰ ν' ἀνταμώσῃ τὸν Ἀῶο.

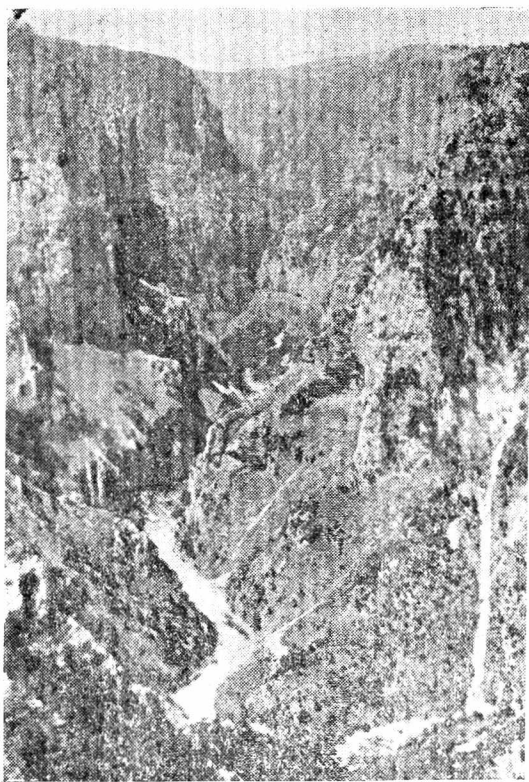


Ἡ ΠΟΡΤΑ ΤΟΥ ΒΙΚΟΥ, μὲ τὸ «Παλιογέφυρο» καὶ τὸ πρῶτο «καδί». Φαίνεται τὸ στενὸ ἀνοιγμα τῶν βράχων. Ὁ σταυρὸς δείχνει τὸ μονοπάτι τῆς «πλακανήθρας» ποὺ κατεβαίνει ἀπ' τὸ Μοναστήρι τοῦ Ρογγοβοῦ. (Φωτ. † Ν. Ἀνθοπούλου)

Τὸ ἀνοιγμα στὴν ἀρχὴ του εἶναι θεαμακώτατο· τὸ θαυμάζει κανεὶς ἐκτατικὸς δοξολογῶντας τὸν Κατασκευαστὴ του. Σὲ ἀπόσταση 50 μέτρων πρὶν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ του, εἶναι ἓνα ὑπέροχο μονότοξο πανύψηλο γεφύρι, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπικοινωνοῦσαμε τὰ περασμένα χρόνια τὸ χειμῶνα μὲ τὰ Γιάννενα. Στὸ γεφύρι αὐτό, ἡ κάθεσι καὶ θαυμάζεις τὸ μεγαλεῖο ποὺ σὲ περιβάλλει (μπάμ - μπουμ κι' οἱ ψαρόδες μὲ τὶς βαρεῖες στὸ ποτάμι), χορτασμένος ἀπ' τὸ ψωμοτύρι καὶ τὸ νερὸ τῆς «Ἀθνας» (μιᾶς βρυσούλας, λίγο πιὸ ψηλὰ, πρὸς τὸ Τσεπέλοβο), ἢ τὸ περνᾷς βιαστικὰ τὸ καλοκαίρι γιὰ νὰ δροσιστῇ στὸ γάργαρο νερὸ τῆς καὶ νὰ πάρῃς κουράγιο γιὰ τὴν ἀνηφορίαν τῆς «Ποὺλιας».

Τὰ βράχια τῆς χαράδρας τὰ συνδέει τὸ «Π α λ ι ο γ ε φ υ ρ ο», μονότοξο, πανύψηλο καὶ παμπάλαιο πέτρινο γεφύρι. Ἦταν ὁ παλαιὸς δρόμος (ποῖος ξέρει πότε)· σώζεται σήμερα καὶ τὸ γκαλντερίμι ἀπὸ τῇ μιᾷ πλευρά. Βράχοι συμπαγεῖς πανύψηλοι ἀπὸ τὶς δυὸ μεριές, πὺν προχωρῶντας πρὸς τὰ μέσα στενεύουν στὰ 1-2 μέτρα⁽¹⁾. Ἐκεῖ σχηματίζεται βαθειὰ «ὀ β ί ρ α», τὸ πρῶτο «κ α δ ι» τοῦ Βίκου, ἀδιάβατο συνήθως. Μέσα σ' αὐτό, καὶ στὸ δεξι πλάϊ, εἶναι ἡ περιβόητη ἐπικλινέστατη «Π λ α κ α ν ή θ ρ α», τῇ διάβαση τῆς ὁποίας ἡ ζωγράφος κυρία Μανιᾶ - Κολοκοτρώνη, ἀκόμη θὰ θυμᾶται. Τὴν εἶχαμε ὁδηγήσει ἐκεῖ ἀπὸ τὸ

(1) Ἐδῶ ἔγινε μελέτη κατασκευῆς φράγματος καὶ τεχνητῆς λίμνης, παρὰ τοῦ Δ/τοῦ Δημοσίων Ἔργων κ. Κανελλοπούλου.



ΠΑΝΟΡΑΜΑΤΙΚΗ ΑΠΟΨΙΣ ΤΟΥ ΒΙΚΟΥ ἀπὸ τὸ «Σνίτς» μέχρι τὸ «Κλήμα». Στὸ βάθος διακρίνεται τὸ Κουκουλιώτικο βουνό.

[Φωτ. Ἡλ. Γιαννακοῦ]

μονοπάτι τοῦ «Παλια Γιώργη Ρογκοβοῦ», γιὰ νὰ σχεδιάσῃ τὸ γεφύρι, τὶς σπηλιές, τὸ ποτάμι, τ' ἀσκηταριό. Ποῦ νᾶξερε ὅτι, γλιστρώντας ἀπ' τὴν «Πλακανήθρα» στὸ κατέβασμα, ...μπλούμ! στὸ ἀπύθμενο δεύτερο «καδί» ἢ τὸ «καδί τοῦ Μεταξᾶ» (ἐξαιρετος Τσεπελοβίτης σκαλιστῆς καὶ μανιόδης ψάλτης καὶ ψαράς). Τὸ ποτάμι ἐκεῖ εἶναι ἀδιάβατο· τὰ δὲ «στεφάνια» του τὰ περνοῦν ὅσοι ἔχουν κατσικοπόδαρα καί... γερὸ κεφάλι!

Πάνω ἀπ' τὴν «Πλακανήθρα», εἶναι τὰ «Σ κ έ μ ι α Κ ά σ σ α» (γχορμίστηκε ἀπὸ ἓνα σκέυι ὁ Κάσσος, Νεγαδιώτης τζομπάνος τοῦ μοναστηριοῦ, μαζεύνοντας σιαλαρέους) καὶ στὴ μέση τοῦ βράχου, μιὰ βαθειὰ σπηλιά, καὶ στὴν ὀροφὴ τῆς μιᾶ τρύπα, τ' «Ἄ σ κ η τ α ρ ι ό ».

Μπροστὰ σ' αὐτό, κρέμονται δυὸ γρεντές, ὑπολείμματα σκάλας πὺν ἀνέβαιναν οἱ Ἄσκηταί! Δὲν θὰ βρεθῇ τάχα κανεὶς νὰ τὸ ἐξερευνήσῃ; Ποῖος ξέρει τί μπορεῖ νὰ περιέχῃ.

Στὰ ράφια τῶν βράχων, κουρνιάζουν πολλὰ ἀγριοπερίστερα· ἂν βρεθῇς ἔξω ἀπὸ τὸ καρτέρι τὴν ὥρα πὺν ἔρχονται, πάει τὸ κεφάλι σου ἀπ' τὰ κατσκάρια (=πετροῦλες) πὺν ὀρίζονται.

Μετὰ τὸ δεύτερο «καδί», ἂν δὲνῆταν τὸ τρίτο στὸ «Ἰταμο», θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ κἀν τὸ καλοκαίρι συντομώτατο καὶ ρωμαντικώτατο περίπατο, ἀπὸ τὸ «Σ ε λ ᾱ τ ο» στὸ Μῦλο Λαζαρίδη, καὶ ἀπ' τὸ μονότοξο παλιὸ Μπαγιώτικο γεφύρι—καὶ λίγο πὺν κάτω τώρα τὸ καινούριο δίτοξο στοὺς Κήπους. Στὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ Βίκου, πὺν στὴν ἀρχὴ του καὶ στὰ βράχια του ἐπάνω δεξιὰ εἶναι χτισμένο σὲ ὑπέροχη τοποθεσία (τῆς ἐποχῆς τῆς αὐτοκρατορίας Πουλχερίας τὸ 1050; μ. Χ.) τὸ Μοναστήρι τ' Ἀη-Γιάννη Ρογκοβοῦ, ὅπως καὶ κάτω ἀπ' τὸ Μονοδενδρί-

τικο μέχρι τὸ «Βιτο'κό», ὁργιάζει σὲ κυριολεξία ἡ βλάστηση. Δάσος πυκνότατο, ὡς τὴν ἄκρη στὸ νερὸ ἀπὸ λογίων δένδρα καὶ φυτὰ καὶ τὸ ποτάμι, σὰν ἄσπρο φίδι μέσα στὸ καταπράσινο δόλογυρά του. Ἡ ποικιλία τοῦ πράσινου τοῦ Βίκου καὶ τοῦ «Κοζιὰκοῦ», δὲν ὑπάρχει σ' ἄλλο μέρος.

Μετὰ τοὺς Κήπους, ἔρχεται ἀμέσως τὸ «Ριζιανώτικο» ποτάμι καὶ πὺδ κάτω τὸ τρίτοξο γεφύρι τοῦ «Καλόγερου». Στὸ σημεῖο αὐτὸ χαμηλώνουν γιὰ λίγο τὰ βράχια, γιὰ νὰ βοηθήσουν ἴσως τὸ πέρασμα ἀπάνωθ' ἐκείνους τοῦ αὐτοκινητόδρομου πρὸς Κήπους καὶ Κοζιὰκοῦ. Λίγο πὺδ κάτω, τὸ μεγαλειῶδες μονότοξο γεφύρι τοῦ Νούτσου καὶ σὲ

λίγα μέτρα ἀπ' αὐτό, ἡ νέα γέφυρα τοῦ αὐτοκινητόδρομου, ποὺ συνδέουν τὰ πανύψηλα βράχια τοῦ «Κόκορου».

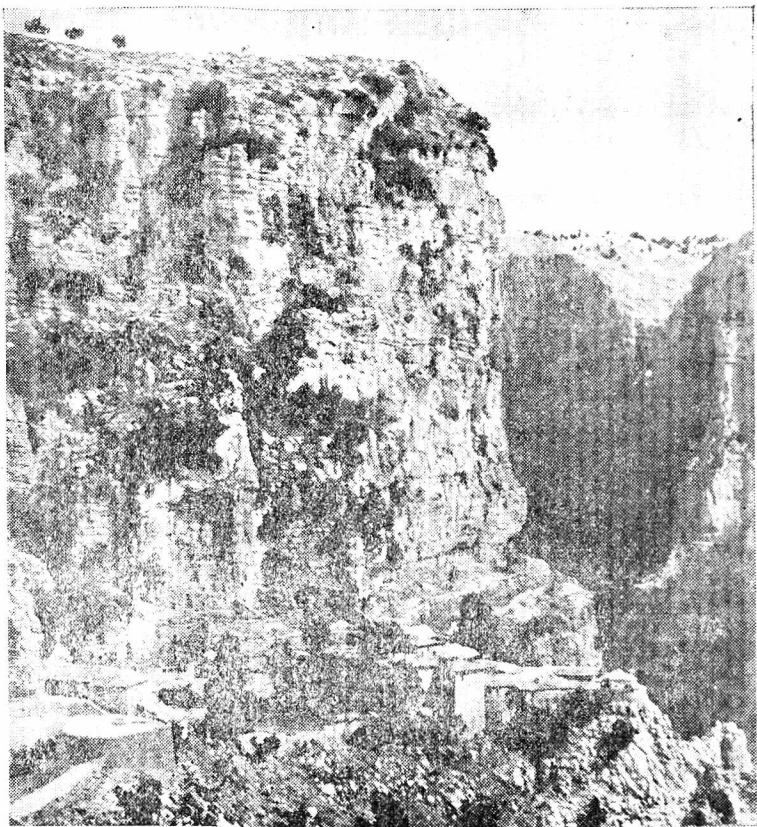
Ζερβιά μας ἔχομε τὸ Δίλοφο καὶ δεξιά μας τὸ Κοκοῦλι, καὶ προχωροῦμε ὡς τὸ γεφύρι τῆς Βίτσας ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὑψώνονται ἀπ' ἐδῶ ἡ Βιτο'νὴ καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἡ Κουκουλιώτικη Σκάλα. Ἀπ' ἐδῶ καὶ κάτω, οὔτε γεφύρι, οὔτε δρόμος: «Στὸν Ἄδη θὰ κατέβω καὶ στὸν Παράδεισο»....

Διασχίζει κανεῖς τὸ φοβερὸ μᾶκρος τῆς χαράδρας, περπατώντας, μὲ κόπο βέβαια, στὰ κοτρόνια τῆς κοίτης τοῦ ποταμοῦ, παρακάμπτοντας τὰ «καδιά», ἀπὸ τὰ «χαλάσματα». Τὰ χαλάσματα εἶναι

Η ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ.

στὸν κεντρικὸ Βίκο, κοντὰ στὸ Μονοδένδρι. Διακρίνεται τὸ μονοπάτι γιὰ τὰ «σπιτάλια» καὶ στὸ βάθος τὰ «δένδρα Βραδέτου».

[Τὸ κλισὲ παραχωρῇ. ἦκε εὐγενῶς ἀπὸ τὴν ἑφημερίδα «Ζαγορησιακὰ Νέα»].



ήμικυκλικά ἐπικλινέστατα πλάγια, μήκους περὶ τὰ 100 μέτρα στὸ πέρασμα καὶ βάθους τὸ ἴδιο, καλυπτόμενα μὲ ἀμμουδιά, τὴν ὁποία, μόλις τὴν πατήσης, κυλίεσαι μαζύ της στὸ «καδί», χωρὶς νὰ μπορῇ νὰ σὲ σώσῃ κανένας· γι' αὐτό, τὸ πέρασμά των γίνεται μὲ ταχύτητα (ἀρέντα). Στὴν ἀρχὴ τῆς χαράδρας, κάτω ἀπ' τὰ «Κάσα» καὶ ἀπὸ τὸ «Σνίτς» μέχρι τὸ «Κλήμα», καὶ ἰδίως κάτω ἀπὸ τὴν Ἀγία Παρασκευὴ καὶ τὸ «Καταφύ» Βραδέτου, εἶναι φοβερὸ τὸ διάβα τῆς χαράδρας τοῦ Βίκου, ἔχοντας πλάϊ σου κι' ἀπάνωθ' σου τὰ πελώρια (1000 μ.) καὶ φοβερὰ βράχια καὶ μία στενὴ λωριδίτσα τοῦ χαρούμενου ἑλληνικοῦ οὐρανοῦ. Ἐκεῖ μέσα νοιώθει πράγματι τὸ «θηρίο» ὁ ἀνθρώπος τῇ σμικρότητά τοῦ... ἀναστήματός του!

Ἔτσι φθάνεις, ὕστερα ἀπὸ πολὺωρη πορεία, στὸ «Κ λ ῆ μ α», πού εἶναι μεγάλη σιάδια καὶ δάσος πυκνότατο ἀπὸ διάφορα δένδρα, ἰδίως λεφτοκαρυές· ἐδῶ βγαίνει ὁ «Μεγαλάκκος», ἄλλος Βίκος αὐτός, πού ἔρχεται ἀπὸ τὴν «Κ ρ ο ὦ ν α» καὶ τὰ «Ι' α ρ γ α ρ ἑ λ ι α». Ἀπ' ἐδῶ (ἀπ' τὸ Κλήμα), ὅπου εἶναι μιὰ ωραία πηγὴ μὲ παγωμένο νερό, προχωρεῖς ξεκούραστα, περνᾷς ἓνα γεφυράκι μὲ «σταλίκια» (κατασκευῆς Ζιάκα) καὶ φθάνεις στὸ «Βιτσό». Ἐδῶ παίρνεις τὴν ἀνάσα σου, γιατί βγήκες «σάικος» (=σῶος) ἀπ' τὴ φοβερὴ αὐτὴ χαράδρα, καὶ θανμάξεις ἀντικρύζοντας πάλι, ἀντίθετα τώρα, τὸ ἄγριο καὶ ἐπιβλητικὸ της μεγαλεῖο καὶ τὰ χαρούμενα καμάρια τοῦ Ζαγοριοῦ, τὸ Πάπιγκο καὶ τὴν Ἀ ρ τ σ ί σ τ α.

Αὐτὴ εἶναι — μέ... λίγα λόγια — ἡ κεντρικὴ καλοκαιρινὴ διάβαση τοῦ Βίκου, ἀπὸ ὅλα δὲ τὰ γύρω χωριά ὑπάρχουν καὶ ἰδιαίτερα μονοπάτια· ἀλλὰ αὐτά, εἶναι γιὰ πολὺ γυμνασμένους ἀλπινιστάς, ὅπως εἶναι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς περίοικους, ἰδίως Βραδετ'νοί, Καπεσοβίτες καὶ Παπιγκιώτες.

Πῆγα μιὰ φορὰ μὲ τοὺς Καπεσοβίτες ἀπὸ τὴ διάβασι «Σ τ ε ν ἄ». Αὐτοί, γυναῖκες—ἄνδρες, περνοῦσαν τραγου-

δώντας καὶ χορεύοντας, καὶ ἑμένα μὲ κρατοῦσαν μπρός—πίσω κι' ἔτρεμα σάν... γύφτος! Ἦταν καλοκαίρι· κοιμηθήκαμε στὸ «Κλήμα», ἀλλὰ γύρω ἀπὸ τὶς παχειὲς φωτιὲς τοῦ Βίκου, κι' ἀκούγαμε τὰ μεσάνυχτα, στὴ σγαλιὰ τῆς νύχτας τὰ νυχτοπούλια μὲ τὴ φόβια τοῦς κραυγὴ, πού φώναζαν ἀπ' τὶς τρύπες τοὺς καὶ τὰ βράχια, τό... «Γιῶργο»!

Ἀνέβηκα τὴν ἐπομένη χαράματα στὸ «Ζ' ν ἄ ρ' τ' Μ π ο υ λ τ ζ ἄ τ'» γιὰ κυνήγι, στὰ μέσα τοῦ πελώριου μονοκόμματου βράχου, στὰ 500 του μέτρα κι' ἄλλα τόσα ἐπάνω ἀπὸ μᾶς, κι' ἔτρεμα... μὴ βγῇ μπροστά μου κυνήγι, ἀγκαλιασμένος μ' ἓνα κοτρόνι καὶ ἀτενίζοντας ἀπὸ ἐκεῖ δειλὰ τὸ φοβερὸ μεγαλεῖο τοῦ Βίκου στὴ θέση «Ν τ ε ν ἰ ζ» (λέξεις τουρκικὴ· σημαίνει θάλασσα). Ἀπέναντι ἢ «Κ α π ν ι σ μ ἑ ν'» (μεγάλῃ σπηλιά, στὴν ὁποία διαχειμᾶζουν γιδοπρόβατα). Δεξιὰ, τὸ χάος τοῦ «Μεγαλάκκου». Ἀπέναντι πελώριος τριγωνικὸς βραχώδης κατακόκκινος ὄγκος, πού στὸ κεφάλι του βαστάει τὸ Κουκουλιτζίκο βουνό, τὰ ὀμαλώτατα σιάδια τῆς «Γ' κ ο β ο σ ἰ τ σ α ς» Καπεσόβου, καὶ χιλιάδες πρόβατα καὶ γαλαροκούδουνα. Μπροστά, στὸ βάθος, τὸ «Βιτ'σ'κό»· πέρα κι' ἀπάνω μας, ἡ ἀπεραντώσυνή κι' ὁ οὐρανός! Καὶ κάτω, ἀκούγαμε τὰ γέλια καὶ τὰ πειράγματα τῆς παρέας, καὶ μυρίζαμε τὸν καπνὸ πού μᾶς λιβάνιζε. Εἶχαν τοιμάσει κιόλας τὶς ψησταριὲς μὲ τὰ «τ ζ ε ρ τ ζ ἑ λ ι α» γιὰ τὰ κοκορέτσια, καὶ ἀνυπομονοῦσαν ν' ἀκούσουν τὶς ντουφεκιές.

Μὲ κατέβασε ἓνας Παπιγκιώτης δέμενον καὶ χρεμαστὸν «σ ι ο ὦ κ λ ο ν» (σῶσε με, Παναγία μου!...) Ἦ συντροφιά, ἄλλοι δύο, μακαρίτηδες τώρα, κατέβηκαν τραγουδώντας καὶ φοριτωμένοι «μᾶνα» καὶ «παιδί», πού γιὰ νὰ τὰ πλησιάσῃ ὁ ἕνας, ἀναγκάσθηκε ὁ ἀθέοφοβος νὰ πηδήσῃ δύο μέτρα στὸ κενὸ (σὲ χάος 500 μέτρων!) στὸ «Ντενίζ», πού κάνει φοβερότερο τὸ χάος, σὲ μιὰ πληκνήθηρα πούθηταν ἀπέναντι στὴ σπηλιά, στὸ κατῆρι τῆς «Καστανιάς»· καὶ μὲ τὰ τσαρούχια του μάλιστα!

“Ας αφήσω πού, γρηγορώτερα, ὁ ἱ-
διος εἶχε γίνει ἐρεισίνωτό μου. Κρέμασε,
ἀμέριμνος γιὰ τὸ τί ἔβλεπε, τὰ πόδια
του στὸ χάος σὰν σὲ καρέκλα, κι’ ἐγὼ
στηριζόμενα στὶς πλάτες του!!!... (Δυὸ
φορὲς σῶσε με!..., τώρα πὺν τὰ θυμᾶ-
μαι...).

“Ὀλη σχεδὸν ἡ χαράδρα Βίκου, ὅπως
βλέπετε, εἶναι βατὴ χωρὶς κίνδυνο γιὰ
ὅλους τοὺς πεζοπόρους τὸ καλοκαίρι.
Τὸ χειμῶνα ὅμως μόνο γιὰ τοὺς λίγους
ἀπὸ τοὺς περίοικους καὶ ἰδίως γιὰ τοὺς
κυνηγαροὺς. Γιατί, γιὰ νὰ περάσης τὸ
«Τ ρ ὅ π ι ο λ’ θ ἄ ρ» καὶ τὸ «Σ α μ ἄ ρ»,
καὶ νὰ κατεβῆς ἀπὸ τὰ Βραδετ’νὰ στὴ
«Γ κ ο β ο σ ῖ τ σ α» καὶ στὸ «Μ π ε ζ ν-
τ ι ἄ κ ο» καὶ στὸ «Μ ε γ α λ ἄ κ κ ο» ἀπ’
τὰ «Κ α κ ἄ τ ἄ ἔ λ α τ α», πρέπει νάχης
δυὸ κεφάλια, καὶ ποδάρια καὶ καρδιά ἁ-
γοιόγιδου! Τὸ κυνήγι ὅμως τὸ τρελλὸ
καὶ τὸ ἀφθαστο σὲ θεαματικότητα, σὲ
πίνει καὶ στὰ πιδὸ ἀπᾶντα «στεφάνια»
τοῦ Βίκου, ὅπου μόνο μὲ τὰ νύχια τῶν
χειρῶν καὶ τῶν ποδιῶν γαντζώνεσαι καὶ
σκαρφαλώνεις.

Τὰ γράφω, καὶ σφίγγεται ἡ καρδιά
μου! “Ὅταν τὰ ἔζησα, ἦμουν τρελλόπαι-

δο· «ἔ καὶ νὰ γύριζαν, νᾶρχονταν
πίσω...»!

Εἶδα μιὰ φορὰ τὸ Γιῶργο Ράφτη
ἀπὸ τὸ Καπέσοβο σ’ ἓνα «τσουγκάν»
στὸ Βίκο (εἶχε χάσει μιὰ... γίδα): “Εμεῖς
στὸ ποτάμι, κι’ αὐτὸς 500 μέτρα ἐπάνω
ἀπὸ μᾶς, «τσιουγκανιασμένος», φώναζε
μὴν τὴν εἶδαμε! “Ἐπessa μπρούμυτα, νὰ
μὴν τὸν βλέπω!.. Σὰν «γουμεραετός» στὸ
καραοῦλι του ψηλὰ σὲ «σκέμι» μοῦ φά-
νηκε...

“Ὀλος ὁ Βίκος, ὅπως εἶπα, εἶναι κα-
ταπράσινος. Ἡ βλάστηση ὀργιάζει ὅλες
τὶς ἐποχὲς τοῦ ἔτους· καταπράσινα εἶναι
καὶ τὸ χειμῶνα τὰ χορτάρια του, κι’ ἡ
τοῦφα καὶ τὰ κισσάρια του καὶ τὰ ἐλα-
τά του· γι’ αὐτὸ καὶ στὴν Κ α π ν ι-
σ μ έ ν (η) καὶ σὲ ἄλλες «μπιστερές» του,
ξεχειμιάζουν Βραδετ’νὰ καὶ Παπιγκιώ-
τικα γιδοπρόβατα.

“Ἀπ’ ἐκεῖ μέσα, ἀπ’ τὸ Βίκο, βγαίν’
ἡ ἀνοιξη στὸν κόσμο· ἐκεῖ πρωτοσταφυ-
λιάζ’ ὁ γράβος καὶ κρούει ἡ μισράντζα
καὶ τὸ κλαρί. “Ἀπ’ ἐκεῖ μέσα βγαίνουν
ζευγαρωμένα τὰ κοτσύβια καὶ τ’ ἀηδό-
νια, γιὰ νὰ κάνουν παραδείσια τὴ φύση
τοῦ τόπου μας, κι’ ἐκεῖ πρωτοτραγου-
δοῦν τὸν ἔρωτά τους. Κι’ ὅσα ζευγάρια
φωλιάζουν μέσα του, ἀχολογοῦν τὸ Βίκο

Η ΘΕΣΙΣ «ΚΛΣ-
ΣΑ», ἐπάνω ἀπ’ τὸ
«Παλιογέφυρο».
“Ὁ σταυρὸς δεί-
χνει τὸ σημεῖο ὅ-
που εἶναι τὸ ἀνε-
ξερεύνητο «Ἀσκη-
ταριό». Στὸ βάθος
ὁ «Κοζιακός».

(Φωτ. Π. Γιαννακοῦ)



μέ το παθητικό και μεθυστικό τους τραγουδι! 'Εκεί στα βράχια, στα «σκέμια» και στις «ραφοματιές» του, τριγυρνούν οι άετοι με τη φοβερή τους την κραυγή και τον κρυγμό απ' τὰ νύχια τους, πού τὰ τροχάν στα βράχια, και απ' εκεί ξεκινούν τὰ κουκκάλογα με τὸν ἄστεγο επιβάτη τους... 'Εκεί πρωτολαλάει ὁ κοῦκος κι' ἀρχινάει τὸ ξενογέννημά του, κι' εκεί, στίς ράχες του και στα «σκέμια» του και στα «πλάϊα» του, τσιακαρίζουν γλυκά κι' εἰρηνικά οἱ πέρδικες και λέν το «Ξύπν' ἀφέντη μου»...

Χαρὰ και τύχη στοὺς ἀγαπητούς μας χωριανούς με τὴ μεθυστική ζωὴ πού ζοῦν στὸν παραδείσιο τόπο μας!

Εἶδα τὸ Βίκο και τὸν ἔζησα ἀπὸ παντοῦ. Θαῦμα τὸ ὄραμά του απ' τὸ Τσουγκάνι τὸ Μοναστήρι τοῦ Ρογκοβοῦ και συναρπαστικό τὸ ἀκουσμά του κι' ὁ ἄχός του κατὰ τὴν ἀνοιξη. Φοβερό τὸ θέαμά του στὸ Μονοδενδρίτικο απ' τὴν Ἀγία Παρασκευὴ με τὰ «σπιτάλια» της, πού τὰ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ καταφύγιο οἱ κάτοικοι, τραβῶντας τίς σανίδες τῆς διάβασης, πού στήνονταν σὲ χάος 600 μέτρων μυσταγωγικὸ τὸ πέρασμά του και τὸ ξενύχτισμα στα βράθη του!

Ἀλλά, ὅποιος δὲν εἶδε τὸ Βίκο απ' τὴ «Μπελόη» τοῦ Βραδέτου, δὲν θὰ πρέπει νὰ λέη ὅτι καρδιοχτύπησε ἀπὸ τὸ ἄγριο και φοβερό του Μεγαλεῖο! Γι' αὐτό, στὸ σημεῖο αὐτό, θὰ πρέπει νὰ γίνη ἕνας ξενῶνας ἢ ἕνα καταφύγιο ἢ κάτι τουριστικὸ σημάδι, πού νὰ λέη και νὰ τραβῇ.

Μεγάλο και δύσκολο τὸ ταξίδι πού ἔκανα, φοβερό στὸ διάβα του και ἀλησμόνητες οἱ χαρὲς τῆς θύμησής του. Πού νὰ μποροῦσα νὰ δημοσιεύσω τίς φωτογραφίες (δὲς μοῦ γλύτωσαν) τοῦ ἑσπερικοῦ τοῦ Βίκου, (και ἰδίως μερικὲς πού εἶχα τὸ... θάρος, γιὰ νὰ τίς βγάλω, νὰ ξαπλωθῶ με τὸ στήθος στὸ κενὸ τῆς «Μπελόης», ἐμπιστευμένος στα χέρια

τοῦ ἀδελφοῦ μου), γιὰ νὰ δῆτε κάτι απ' τὸ Βίκο...

Παρ' ὅλα ὅσα ἔγραψα, νοιώθω ὅτι ἡ εἰκόνα τοῦ Βίκου δὲν εἶναι ἐδῶ ὠλοκληρωμένη. Παρακαλῶ τοὺς Καπεσοβίτες κυνηγαίους νὰ συμπληρώσουν τὴν εἰκόνα τοῦ Βίκου, κάνοντας ἕνα κυνήγι γιὰ ἀγριογίδα, και ἄς μὴ φοβηθοῦν. Στὰ χαριά, ὅταν κάνουν παγάνα, θάβναι παλιές, παμπάλαιες ἀναμνήσεις, και δὲν ἀπαγορεύεται...

* *

Καταλαβαίνομε τώρα ὅλοι πόσο ἔχει νὰ ὠφεληθῇ ὁ Τουρισμὸς τοῦ Ζαγοριοῦ με τέτοια ἀνὰ τὸ Ζαγόρι ταξίδια. Ταξίδια λοιπὸν τέτοια ἄς κάνουν ὅλοι οἱ Ζαγορίσιοι: στὸν Κοζιακό, στὸ Πάπιγκο απ' τὴ Ραϊδόβολη και τὴ Δρακόλιμνη, στὸ Γυφτόκαμπο, στ' ἀπάτητα δάση τῆς Λάϊστας, στὸν Ἀβαλο και στὸ Βρυσσῶρι και στὸν Ἀῶο γιὰ πέστροφες και σ' ὅλο τὸ Ζαγόρι—ὁ καθένας τὸ κομματάκι του, τὸ χωριό του—γιὰ ν' ἀχωμε ἔτσι-τὴ γεωγραφία τοῦ Ζαγοριοῦ και με ὅλ' αὐτά, νὰ βγῇ τὸ περίφημο λεύκωμα του.

Ἐγώ, με τὰ κουρασμένα μου τώρα πόδια, θὰ ξαναγυρίσω ἀκόμα μιὰ φορὰ νὰ πῶ νερό στὸν «Κλέφτη», θὰ ξαναβγῶ στὴ «Μόρφα» και στὸν «Κουροῦντζο» και θὰ ξαναπιῶ νερό ἀπὸ τίς ἑπτὰ βρυῖδες τοῦ... καταπράσινου και ζάρκου «Πεστρίτσου» και τῆς ἱστορικῆς «Τσιουκατζίνας» τοῦ Τσερνεσιοῦ κι' απ' ἐκεῖ, θὰ ξαναγυρίσω σιγὰ σιγὰ, νὰ τὰ χαρῶ και νὰ τὰ χορτάσω απ' τὰ «Μακρυνιώτικα σιάδια» και απ' τὰ «Μνήματα» και τὴν «Κρανιά» τοῦ «Κοζιακοῦ», στὸ «Παλιόγεφυρο» και στὴν «Ἀνθα» και στῆς «Πούλιως».

Κι' ἐκεῖ... ἄς μ' εἶρη «μερ' ἀγλύκαντη, μέρα φαρμακωμένη»... Θὰ πῶ με χαρὰ τότε τὸ «ἄς μείνω γιὰ πάντα κοντά σου !...».



ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ

Κί' αν σέ κουράζω κάποτε καί παίρνεις καί θυμώνεις,
νάξερές πόσο τρυφερά σοῦ βλέπω τὸ θυμό...

Χαρά μου ἐσύ, τὸ πύρωμα μιᾶς ἄγριας ἀνεμώνης
κοντὰ στὸν ἐγκρεμό.

Μὰ δέν προκάνω νὰ χαρῶ στὸ μάγουλο τὸ χρῶμα,
καί νά, ἡ καρδιά συχώρεσε, γελάει καί προσκαλεῖ.
Σκαλί - σκαλί μ' ἀνέβασες στήν ὁμορφιά, κι' ἀκόμα
μέ πᾶς σκαλί - σκαλί.

ὦ! τῆς καρδιᾶς σου οἱ συννεφιές πῶς εἶναι ὠραῖες!

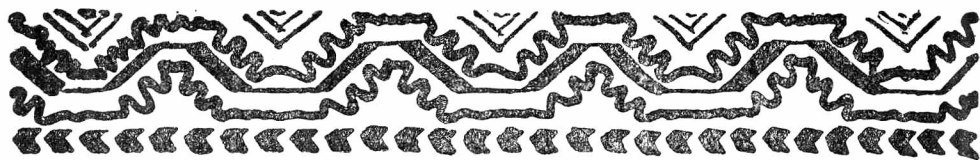
[Πῶς εἶναι!

Σύννεφο πού ζεμάτησε συγχνώμη ἥλιος κρυφός.

Μεῖνε ἔτσι, ὅπως σ' ἀγάπησα, μεῖνε ὅπως εἶσαι! Μεῖνε,
νά προσκυνάω τὸ φῶς.

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ





ΘΑΝΑΣΗΣ ΨΑΛΙΔΑΣ

Στὸ Λ. Βρανούση, τὸν ἐμπνευστή του

Μωρέ Βεζίρ Ἀλήπασια παναδεματισμένε,
πόκαμες μάτια χριστιανῶν ἀμέτρητα νὰ κλαῖνε,
καθὼς στοὺς χρόνους γύρισα τῆς ἀφεντιᾶς σου πίσω,
τὰ γένια σου ἤμουν ἔτοιμος, κακόγερε, νὰ βρίσω·
μὰ εἶπα: ἀπ' τὶς τόσες σου ἁμαρτίες καὶ τὸ πολὺ κατράμι
γιὰ τὴν ψυχὴ σου ὁ Γεραμπῆς κάποιο χαλάλι ἄς κάμει
—ναί, μωρέ πλιάκο μου, καθὼς εἶδα, ἱερὸ ζευγάρι,
νὰ ξεπροβαίνουν ὁ Γιατρὸς μὲ τοῦ ποιητῆ τὴ χάρη
κι ὁ φίλος του ὁ Ἀρχιδάσκαλος (πούχε κι αὐτὸς στή μπάλα
σημαδεμένα τῆς σοφίας τὰ δῶρα τὰ μεγάλα),
δίδυμοι κλώνοι π' ἀνθισαν στὴν ἴδια αὐλὴ σου, μπύρω,
μ' ἄλλους στίς τέχνες ἀκουστοὺς καὶ στ' ὄρματα ἀπὸ γύρω.

Τοῦτος λοιπόν, μὲ κεφαλὴ στρόγγυλη σὰ φεγγάρι
καὶ πούηταν μέτωπο ἢ μισή, μὲ μάτια ὁπούχαν πάρει
τῆς γνώσης κάτι ἀτάραχο, μὰ κι ἀφοδιὰν ἀντρίκια,
γραμματικὸς πού θύμιζε πολὺ τ' ἀρματολίκια,
στάθηκε καταδεχτικὸς, μ' ὄψη ἄρχοντα Γιαννιώτη
πούξερε πὼς μιλάει πιστοῦ χωριάτη Τζουμερκιώτη :

«Πρὶν γιὰ τ' ἀγύριστο κι ἐγὼ κινήσω τὸ ταξίδι,
Ψαλίδας ἤμουν, ἔκοβε κι ἡ γλώσσα μου ψαλίδι.
Ψυχοπιασμένος ἀπ' τὸ θιὸς ἐχούμενου πατέρα,
πῆγα στοὺς Μόσκοβους μακριὰ καὶ στὴν Ἀούστρια πέρα.
Χορτάτα γράμματα ἔμαθα· σὰν ἄλλους προκομμένους
ὅμως δὲν ἔμεινα ἀδεκεῖ, μὰ πίσω γιὰ τοῦ Γένους
τὴ φῶτιση ἦρδα, ἡ γνώση μου γιὰ νὰ σπαρδεῖ δωπέρα,
κι ἄς εἶχα τὸν Τεπελενλή νυχτόημερη φοβέρα.
Νοικοκυρόπουλα πολλὰ ξεσκόλισα μὲ ζῆλο
μὲ τὴν Ἰσιὰδα γιὰ ὁδηγὸ καὶ τὴν Ἀλῆδεια φίλο.
Φθόνος, χαμέρπεια—κήρυξα— καὶ δεισιδαιμονία,
νὰ ποιά κακὰ ἀφανίζουνε τὴ Ρωμιοσύνη, τρία.
Ξύπνα, τοὺς ἔκραζα ὁλουνῶν, μὲ τὴ σπουδὴ φωτίσου,
νὰ μὴ γενεῖς ἀνδράποδο πόλεαν οἱ πρόγονοί σου.

Τάλεγα φόρα, ξέφοβα, γιὰ νὰ τ' ἀκούει ὁ πάσα
 ἔνας, χωρὶς νὰ τὰ ψηφᾶω κάτι διαόλου ράσα
 ποὺ μοῦ προσάναφταν φωτιές· καὶ μέ τοὺς τουρκολάτρες
 ὅλο σ' ἀμάχη βρίσκομουν, κιότηδων ἀκαμάτρες
 ψυχές· μὰ καὶ στὸν Εὐρωπαῖο, στὸν ἄρπαγον Ἑγγλέζο
 μπροστά, τοῦ λόγου τὸ σπαθὶ καλὰ ἤξερα νὰ παίζω.

Τοῦτα ὥσπου μισοκαίρισα : τότ' ἀναψε ἄκρη σ' ἄκρη
 λαμπάδα, ἀπὸ τῆς Γκεγκαριᾶς ὡς τοῦ Μοριᾶ τὰ μακρῆ.
 Κάηκαν τὰ Γιάννενα—χαρτιά, σπίτι μου κι ἔχος στάχτη,
 μὰ πάει κι ὁ τύραννος· πολλοὶ βγάλαν μαζί μου τ' ἄχτι.
 Ἀπ' τὸ Ζαγόρι (ὅπ' ἄφηκα σπλάχνα μου δυὸ κι ἑκεῖνον,
 τὸν παραπάνω ἀπ' ἀδερφό, τὸν τύπο τῶν Ἑλλήνων)
 πέρασα ἀντίκρυα στὰ νησιὰ κι ὅλο ζητοῦσα ἀπέκεια
 μπαρούτι στοὺς πατριῶτες μας νὰ στείλουν καὶ ντουφέκια.
 Τὰ δασκαλάκια τύπωναν καμιὰ γραμματικούλα
 κι οὔτε γροικοῦσαν πὼς χτυπάει καρδιὰ σέ στήθη δοῦλα.
 Μὰ ἐγὼ ἀναγάλλιαζα ν' ἀκούω βαδιὰ πολέμου ἀχοῦρες
 καὶ Χιμαριῶτες σύνταζα γιὰ κεῖ μέ τίς κουμποῦρες.
 Σέ γλώσσα ἀπλή ξαπόλαγα γραφές ὁλοῦδε ἀράδα,
 νὰ ξαναγένει ἐλληνικό, ν' ἀναστηθεῖ ἡ Ἑλλάδα,
 ξέροντας νὰ πολιτευτῶ καὶ μέ τὴν Ἰγγλετέρα
 καὶ μέ τοὺς ἄλλους δυνατοὺς—κακὴ ψυχρὴ τους μέρα !
 Τέλος ἀξιώθηκα νὰ ἰδῶ, Θεέ μου, τὴ δίκια κρίση,
 πάλι μισή : σέ λεύτερη γῆς δὲν ἔχω πατήρει.

Στὸ θαλασσοδόρεχτο ἔχειρα τῆς Ἀγία Μαύρας χῶμα
 κι ἀκόμα ἀνάσταση ἐκ νεκρῶν προσμένω, ἀδέρφια, ἀκόμα

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ



Δ Ι Ψ Ω !..

Ἄργες περνοῦσαν οἱ ὥρες, μεσ' στὸ φρικτὸ μαρτύριο τοῦ Σταυροῦ. Ἀπὸ τὰ χέρια Του, καθὼς Τοῦ τᾶχαν τρυπήσει τὰ χοντρὰ καρφιά, ἔσταζε ἀκόμα αἷμα στὴ γῆ τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ πονοῦσε ἀκόμα φριχτά. Σταγόνες πηγμένο αἷμα στεφάνωναν τ' ὠχρό Του μέτωπο, κάτου ἀπὸ τὸν ἀκάνθινο στέφανο· στὰ πλευρά Του, οἱ μαυρογάλαζιες γραμμὲς τοῦ μαστιγώματος, περιτύλιγαν σὰ φεΐδια τὸ κορμί Του : σημάδια αὐτὰ τῆς ἀπανθρώπινης σκληρότητας καὶ τοῦ φτονεροῦ σαρκασμοῦ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Ἀθέλητο, ἀδύναμο, ξεψυχισμένο βογγητό, ξέφευγε ἀπὸ τὰ χεῖλια Του, κι' εἶχε στὸν ὦμο γείρει τὸ βασανισμένο Του κεφάλι· ἀπόμακρος, σὰν ἀπὸ κάποιο κόσμος ποὺ δὲν ἦταν πιά δικός Του, ἔφτανε ἴσαμε τ' αὐτιά Του ὁ θοῆνος τῆς Μάννας, ποὺ ἀντίκριζε πάνω στὸ σταυρὸ τὸ γυιὸ Της, πληγωμένο, βασανισμένο, ὠχρό, στὸ χαροπάλεμα τῆς ψυχῆς ποὺ ξέφευγε.

Εἶχεν ἀρχίσει νὰ μὴ βλέπη πιά καθαρὰ μπροστά Του, σὰ νᾶχε πέσει σὲ κάποιο βῦθος, σὲ κάποιο κόσμο, ποὺ δὲν ἦταν πιά ἡ γῆς, μὰ οὔτε ἀκόμα ὁ οὐρανός. Γοργῆς περνοῦσαν στὴ φαντασία Του οἱ εἰκόνες τῆς περασμένης Του ζωῆς :

(Τὰ θυμόταν τάχα αὐτός του, ἢ τοῦ τᾶχαν ἱστορήσει ;...) ἡ εἰκόνα τοῦ σπηλαίου ὅπουχε γεννηθῇ, πέρασε στὴ θολωμένη Του φαντασία : Τζομπάνηδες· τὰ γλυκά, τὰ γεμάτα ἐγκαοτήρηση μάτια ἐνὸς βοδιοῦ, Τὸν κοίταζαν ἀπὸ κοντά, στὸ μισοσκόταδο μιᾶς φάτνης· κατάχρυσα φορέματα, πορφύρες, πετράδια, ἀρώματα· τρεῖς βασιλιάδες, ποὺ πέσαν καὶ Τὸν προσκυνήσαν· μιὰ ψαλμωδία—ἓνας παίαντας... ποῦθε νᾶρχόταν τάχα ; — θοριαμβικὴ, γλυκύτατη, ἔφτανε ἴσαμε τὸ σκοτισμένο Του μυαλό : — « Δ ὅ ξ α ἐ ν ὅ ψ ῖ σ τ ο ι ε ... ».

Κατόπι, ἓνα ξανθὸ παιδάκι μὲ γαλάζια μάτια, κι' ἓνας γέρος ἀσπρομάλλης μὲ ἥρεμη καὶ γλυκεῖα φυσιογνωμία, Τοῦ μάθαινε νὰ καταπιάνεται τὴν πλάνη, τὸ πριόνι, τὰ σύνεργα τοῦ μαραγκοῦ· κι' ἡ μάννα Του παρέκει, Τὸν κοίταζε γλυκά...

Μιὰν ἄλλη Πασκαλιά στὰ Ἱεροσόλυμα... Νά ! ἐκεῖ κάτου !... Ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ σταυροῦ, φαινόταν κίόλας ὁ Ναός... Τρεῖς μέρες τὸν εἶχε χάσει ἡ Μάννα Του· κι' ὅταν ἀνήσυχη Τὸν ξαναβρῆκε, Τὸν εἶδε κατάπληκτη ἀνάμεσα ἀπὸ σεβάσμιους Δασκάλους, γεμάτους ἀνυπόκριτο θαυμασμὸ γιὰ τὸ φωτεινὸ κι' ἐμπνευσμένο ἐκεῖνο παιδάκι, καὶ τὶς βαθιὲς Του κρίσεις.

Ὁ γάμος στήν Καννά !.. Τί θρίαμβος !.. Για πρώτη φορά εἶχεν ἀντικρύσει τόσο πολλά βλέμματα στραμμένα ἐπάνω Του, γεμάτα δέος καὶ θαυμασμό στὸ πρότω Του ἐκεῖνο θαῦμα. Ὑστερα... οἱ ὀμιλίες Του στὰ πλήθη, οἱ πρῶτοι ὁπαδοί, οἱ πρῶτοι μαθητές... Οἱ τυφλοί, οἱ παραλυτικοί, οἱ δαιμονισμένοι ποὺ γιάτρειψε... Ἡ ἐπὶ τοῦ Ὄρους ὁμιλία... ἓνας μεγάλος σταθμὸς στὴ ζωὴ Του!.. Εἶχε τότε διάπλατα ἀνοίξει ὁλόκληρη τὴν ψυχὴ Του στὰ πλήθη, τὰ ὅποια ἀκουγαν μαγεμένα τὴ νέα κοσμοθεωρία ποὺ βαλσάμωνε τὶς ψυχές, καὶ ἄνοιγε καινούργιους ξάστερους οὐρανούς, καινούργια γαλανὰ ἄπειρα...

Τὸ πνιχτό, τ' ἀδύναμο βογγητό, ἀκουγόταν τώρα πὺ μακρόσυρτο, πὺ ζωντανεμένο...

Τὰ πρῶτα μῦρα !.. Τὰ μῦρα τὰ βαρύντιμα, ποῦχαν σκορπίσει σπάταλα στὰ πόδια Του, καὶ τάχαν ὕστερα σφουγγίσει παρθενικά μαλλιά... Κι' ὁ Αἰζαρος... ὁ ἀδελφικός Του φίλος !.. Πόση χαρὰ εἶχε δοκιμάσει, ὅταν Τὸν εἶχε ἰδεῖ ὠχρό, σαβανωμένο, γεμάτο χρώματα, νὰ σηκώνεται ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ Τάφου ὑπακούοντας στήν πρόκλησὴ Του :— « Δ ε ὗ ρ ο ἔ ξ ω !.. »

Κι' ἄλλα... κι' ἄλλα... κι' ἄλλες χαρές, κι' ἄλλοι θρίαμβοι· κι' ἄλλα θάμβη τῶν αἰσθήσεων καὶ τοῦ νοῦ... Νά !.. πολλές ἡμέρες δὲν εἶχαν περάσει, ἀπ' ὅταν εἶχε μπῆ θριαμβικά στὰ Ἱεροσόλυμα !.. Τὰ πλήθη, εἶχαν στρώσει καταγῆς τὰ ρούχα τους γιὰ νὰ περάσῃ, καὶ Τὸν δεχόταν σὰ γνιὸ τοῦ Βασιλιᾶ Δαυὶδ, κρατώντας στὰ χεῖρα καὶ κουνώντας δοξαστικά κλάδους βαΐων καὶ φωνάζοντας :— « Ὡσαννά !.. Ὡ σ α ν ν ἄ !.. ».

Καὶ τώρα ;...

Γιατί τὰ φτυσίματα καὶ οἱ ραβδισμοί ;.. Γιατί ἡ τραγικὴ εἰρωνεία τῆς βασιλικῆς πορφύρας καὶ τ' ἀγκαθένιο στέμμα ; Γιατί οἱ μαστιγώσεις, τὰ φτυσίματα, τὰ περιγέλια ; Γιατί τὰ χοντρά καρφιά ποὺ σκίζουν τὶς σάρκες ; Ἡ χολή ; Τὸ ὄξος ;.. Γιατί ὁ θάνατος, ὁ ἀργὸς θάνατος τοῦ σταυροῦ ;...

Καὶ γύρω Του... ἦταν ἡ ἀνοιξή !.. μὴν ἀνοιξή τῆς Ἀνατολῆς, γεμάτη χρώματα καὶ μῦρα καὶ μελίσι !.. Καὶ γύρω Του, ἔσφυζε ἡ ζωὴ, μάγα καὶ ἀδιάφορη !.. Κι' ἦταν ἀκόμα στὸ θέρος τῆς ζήσης Του· μὴς ζήσης τριαντατριῶ μονάχα χρόνων, γεμάτης θάμβη καὶ θριάμβους...

Μέσα στὸ βῦθος τῶν ὑστατων στιγμῶν, ξανακουγόταν τώρα, πὺ ἔντονα θαρρεῖς καὶ πὺ γοργά, τ' ἀθέλητα βογγητά· κατὶ σὰν ψίθυρος καὶ σὰ λυγμός, σὰν ὁ ἀχὸς ἀνάσσης, μιὰ λέξη ξέφευγε ἀπὸ τὰ στεγνωμένα χεῖλια :— « Δ ι ψ ὦ !... ».

“Ομως τώρα, αισθανόταν σά νά ξέφευγε πιά ἀπό τή γῆς, πού Τὸν κρατοῦσε καρφωμένο· σά νά Τὸν εἶχαν σηκώσει στὰ φτερά τους ἀόρατα ἀσπρογάλαζια πουλιά. Κι ὅπως ἀνέβαινε ψηλά, στο φόντο μιᾶς γαλάζιας ἀπεραντωσύνης, ἔβλεπε τὸν Πατέρα Του, πού πονετικὸς κι ἀμίλητος τοῦδειχνε κάτω στὴ γῆς τὸ Σταυρό.

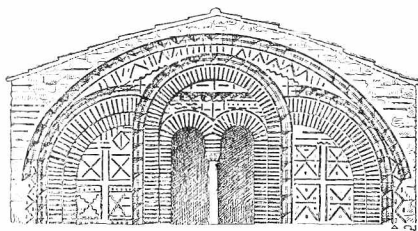
Καὶ Τοῦ φάνηκε τώρα, σὰν κάποιος ἄλλος νά σπάραζε ἐκεῖ κάτω καρφωμένος, τοὺς ὕστατους σπασμούς μιᾶς φρικτῆς ἀγωνίας· καὶ γύρω-τριγύρω... νὰ !.. ξεφύτρωναν τώρα κι ἄλλοι σταυροί· κι ἄλλοι βογγοῦσαν σταυρωμένοι· κι ἄλλοι ἀνέβαιναν ἀγκομαχώντας, ἄλλους Γολγοθάδες... σηκώνοντας ἄλλους βαριοὺς σταυροὺς : Στὴν Ἀνατολή, στὴ Δύση, στο μακρὸς τῶν Καιρῶν, σὰ πέρατα τοῦ Κόσμου...

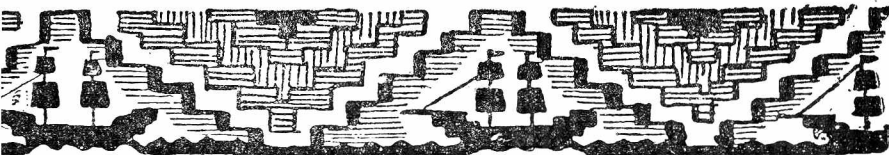
Γύρω τους, βογγοῦσαν πάντα βίαια καὶ σκληρά, τὰ μίση κι οἱ καγχασμοί... μὰ κεῖνοι, βουβοί, ἀνέβαιναν τοὺς Γολγοθάδες τους, σηκώνοντας τοὺς σταυροὺς τους, πότιζαν μὲ τὸ αἷμα τους τὴ γῆς, καὶ ξεψυχοῦσαν καρτερικοί, γαλήνιοι, μάρτυρες τοῦ κα θ ή κ ο ν τ ο ς καὶ τῆς θ υ σ ί α ς· καὶ γύρω τους λυσσομανοῦσε πάντα τὸ πλῆθος τῶν κακῶν καὶ τῶν σκληρῶν, βουτηγμένο μέσα στο βούρκο τοῦ ἐ γ ὼ καὶ τῆς ἀ π ό λ α υ σ η ς.

Καὶ τότες... μιὰ λύπη, μιὰ βαθειὰ λύπη ἀνασήκωσε τὸ πονεμένο στῆθος, κι ἓνας οἶκτος γιὰ τοὺς σκληροὺς καὶ τοὺς κακοὺς, γέμισε τὴν προά κι ἄδολη ψυχὴ Του. Καὶ καθὼς ξεψυχοῦσε, ἀπὸ τὰ χεῖλη Του, ἀκούστηκε ἐκεῖ κάτω μιὰ τελευταία ἐπίκληση :

—«Πατέρα !... συχώρεσέ τους... Δὲν ξέρουν, ἄχ !.. δὲ νοιώθουν τί κάνουν !...».

Καὶ μιὰ γαλήνη, μιὰ θεία γαλήνη ἀπλώθηκε στὴν ὥραία τοῦ Σταυρωμένου μορφή...





ELIOT

ΑΣΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΣΥΜΕΩΝ

Κύριε, οἱ Ρωμαῖκοι ὑάκινθοι ἀνθίζουν στὶς γλάστρες καὶ
ὁ χειμωνιάτικος ἥλιος χαμοσέρνεται στοὺς χιονισμένους λόφους·
τὸ σκληρὸ ἀγριοκαίρι βαστάει ἀκόμα.
Ἡ ζωὴ μου ἀνάλαφρη, καὶ καρτερεῖ τὸν θανατερόν ἄνεμο,
σὰ φτερό στὴν ἀνοιχτὴ παλάμη μου.
Σκόνη στὸ ἥλιοφῶς κι ἀνάμνηση στὶς γωνιὲς
καρτεροῦν τὸν ἀγέρα τὸν παγωμένο, ποὺ φυσάει κατὰ τὴ νεκρικὴ
[χώρα.

Εἰρήνην τὴν Σὴν δὸς ἡμῖν.
Χρόνια στὴν πόλὴ αὐτὴ περπάτησα
πίστεψα καὶ νήστεψα, τὸν φτωχὸν ἔλεησα,
ἔδωκα καὶ πῆρα ἀνάπαυση, τιμὴ.
Ποτές μου δὲν ἀπόδιωξα ἄνθρωπο ἀπ' τὴν πόρτα μου.
Ποιὸς τὸ σπῖτι μου θὰ θυμηθεῖ, ὅπου τῶν παιδιῶν μου
τὰ παιδιὰ θὰ ζοῦν,
ὅταν ὁ καιρὸς τῆς θλίψης φτάσει;
Τοὺς κατσικόδρομους θὰ πάρουν, ἄλεποῦς μονιές,
ἀπὸ ξένες φράτσες καὶ σπαθιὰ νὰ σωθοῦν πασχίζοντας.

Πρὶν ἀπ' τὸν καιρὸ τῶν σκοινιῶν, τῶν παλουκιῶν, τοῦ πένθους
εἰρήνην τὴν Σὴν δὸς ἡμῖν.
Πρὶν στὰ βουνὰ τῆς ἐρήμωσης φτάσουμε,
πρὶν τὴ σίγουρην ὥρα τοῦ μητρικοῦ πόνου,
τώρα, τούτῃ τὴν ὥρα ποὺ γεννιέται ὁ θάνατος,
κάμε τὸ Βρέφος, τὸν ἀμίλητο ἀκόμα κι ἄφραστο Λόγο,
νὰ χαρίσει τοῦ Ἰσραὴλ τὴν παρηγοριὰ
σ' ἓνα γέρον ὀγδοντάρη, ποὺ αὔριο δὲν καρτερεῖ.

Κατὰ τὸ ρῆμα σου.
Θὰ σὲ ὑμνοῦν σὲ κάθε γενιὰ καὶ θὰ πονοῦν
μὲ δόξα τῇ γλεῦγῃ ὑπομένοντας,

φῶς πάνω στὸ φῶς, τῶν ἁγίων τῇ σκάλα ἀνεβαίνοντας.
 Ὅχι γιὰ μένα τὸ μαρτύριο, ἡ ἔκσταση τῆς σκέψης
 κι ἡ προσευχή,
 ὅχι γιὰ μένα τὸ ἔσχατο ὄραμα.
 Εἰρήνην τὴν Σὴν δὸς ἐμοί.
 (Καὶ σοῦ δὲ τὴν καρδίαν διελεύσεται ρομφαία
 καὶ τῇ δικῇ σου τὸ ἴδιο).
 Ἄπ' τὴ δική μου τὴ ζωὴ καὶ τῶν ὑστερινῶν μου ἀπόκαμα,
 πεθαίνω τὸ δικό μου θάνατο καὶ τῶν κατοπινῶν μου τοὺς θανάτους.
 Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν Σου,
 ὅτι εἶδον τὸ σωτήριόν Σου.

Ἀπόδοση: ΙΩΑΝ. Ε. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ

ΕΡΗΜΙΤΗΣ

Ὁ φῶς παντέρημο ποὺ μ' ἔθρεψες
 μακριὰ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὸν ἀχό.
 Ὁ φῶς ποὺ σ' ἀκολούθησα,
 χωρὶς νὰ ξέρω ποῦ πατῶ!
 Νὰ σὲ θωρῶ κουράστηκα.
 Μὲς στὰ σκοτάδια ποὺ μὲ γέννησαν,
 νὰ γείρω τώρα σοῦ ζητῶ.
 Γέμισα ἀπὸ οὐρανό·
 οἱ οὐρανοὶ γυρνοῦν στὰ στήθι μου.
 Ἄσε βαθιὰ στὴ γῆ ν' ἀναπαντῶ.
 Ὁ φῶς, ποὺ ἂν ἦταν νὰ ξαναστηθῶ,
 τὸν ἴδιο δρόμο θ' ἀπαιρνα,
 μὲς στὰ βουνά, γιὰ νὰ σὲ βρῶ.

Ο Λ Γ Α Β Ο Τ Σ Η



Η ΜΑΡΤΥΡΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Μία ἐπιστολή τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν καθηγητὴν Σπ. Λάμπρον

Καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁ ποιητής, μαθητὴς ὢν τῆς Β' Γυμνασίου τῆς «Ζωσφαίας Σχολῆς», διὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν «Σκίων τοῦ Ἀδου», (δι' ἣν κατηγγέλθη ὑπὸ τοῦ ἀπαισίας μνήμης, ρουμανίζοντος Ἀπ. Μαργαρίτη), ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς περιπετείας καὶ κινδύνους, οὓς περιγράφει εἰς τὸ πεζογράφημά του «Τὸ φυλαχτό μου», ἔφθασε ξένος, τελείως ἄγνωστος, καὶ πρόσφυξ εἰς Ἀθήνας, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1888, περιχαρὴς καὶ πλήρης μεγάλων ἐλπίδων καὶ μὲ πολλὰ ὄνειρα περαιτέρω μορφώσεώς του καὶ ἀναπτύξεως. Ἀτυχῶς, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, τόσον ἐκ μέρους τῶν πολλῶν εὐπόρων Ἑπειρωτῶν, ὅσον καὶ ἐκ μέρους τοῦ Κράτους, παρ' ὅλην τὴν ἐκθεσιν καὶ τὴν ἐνθερμον σύστασιν τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις τότε Προξένου Ποτέν, οὐδεμιᾶς ἀπολύτως ἔτυχε προσοχῆς καὶ προστασίας καὶ περιήλθεν εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἀπογοιτεύσεως καὶ ἀπελπίας, ὥστε ἓνα μῆνα ἀπὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς Ἀθήνας ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰωάννινα καὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς Τούρκους, ἔστω καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὸν θανατώσωσιν, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἴδιος εἰς τὴν κατωτέρω πρὸς τὸν Καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου Σπυρίδωνα Λάμπρον, ἀπὸ 27 Ἰανουαρίου 1889. ἄγνωστον μέχρι τοῦ 1952 ἐπιστολὴν του, ἣν ἀνευροῦσα τὸ 1952 ἡ κ. Αῖνα Π. Τσαλδάρη εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ πατρὸς τῆς, εὐγενῶς προσφερεθεῖσα, μᾶς παρέχωρησε :

Ἀξιότιμε κ. Σπ. Π. Λάμπρε,

« ἤδη μοῦ συμβαίνουν καὶ τὰ παρόντα : Καταδιώκομαι ὑπὲρ τοῦ Ἑθνους, νομίζω, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς μὲ σώζει ἀπὸ τὰς χειράς των καὶ μὲ στέλλει, μὲ φέρει μᾶλλον αὐτὸς ὁ ἴδιος εἰς τὸ Ἑθνος, μὲ οἰστέει ἐν τῷ μέσῳ τῆς Πρωτεύουσας αὐτῆς, μεταξὺ Βασιλέως, Ὑπουργῶν, Βουλευτῶν καὶ τόσων ἄλλων μεγάλων (;) ἀνδρῶν. Ζητῶ ἐντεῦθεν

καὶ ἐκεῖθεν προστασίαν—καὶ τί προστασίαν ; οὔτε Ὑπουργὸς θέλω νὰ γείνω, οὔτε Βουλευτής, οὔτε Βασιλεὺς ; μικρὰν ὑποτροφίαν ζητῶ, ὀλίγα χρήματα, ἵνα ἐξακολουθῇσω τὰς σπουδὰς μου, τὰ γράμματά μου, δι' ἃ μὲ ἔπλασεν ὁ Θεός, καὶ νὰ φανῶ χρήσιμος εἰς τὴν κοινωνίαν, ἐκπληρῶσω δηλ. τὴν ἀποστολὴν μου ἐν τῷ κόσμῳ (ἂν οὐχὶ ἐδῶ, εἰς τὰς πολυδαπάνους Ἀθήνας, ἐν Ἀρτῇ τουλάχιστον ἢ ἀλλαχοῦ, ἕως ὅτου τελειώσω τὸ Γυμνάσιον).—Ὅχι ! μοὶ ἀπαντοῦν, ὅσοι καταδέχονται νὰ μὲ ἀκούσουν καὶ νὰ μοὶ ὁμιλῶσι.—Ὅχι ! δὲν εἶνε διὰ σέ τὰ χρήματα τοῦ Ἑθνους, εἶνε διὰ τὰ στόματα τῶν ἐλευθέρων (sic) Ἑλλήνων, τῶν ὑποστηρικτῶν τῶν Βουλευτῶν, τῶν Κομμάτων, τῶν καταστροφέων τοῦ Ἑθνους. Καὶ ἐγώ ; ὁ δυστυχὴς εἶμαι δοῦλος Ἑλλήν, ξένος δηλαδὴ ἐνταῦθα ὑπολογιζόμενος, καὶ μόνος, ἄνευ οὐδενὸς νὰ μὲ ὁδηγῇ εἰς τὸν ἓνα καὶ εἰς τὸν ἄλλον...

Ἐκτὸς τούτου, ἡ ἐπάρατος Μοῖρά μου ἡ προορίσασα τόσα δεινὰ διὰ τὴν ζωὴν μου, μ' ἐδῶρθε καὶ μὲ τὸ χειρίστον ἐν τῷ παρόντι αἰῶνι ἐλάττωμα, τὸ νὰ μὴ δύναμαι νὰ ἐκφράζωμαι διὰ λόγων, ὥς πρέπει, τὰ δυστυχήματά μου. Μὲ εἶδατε χθές... Ὅσον δὲν ἐκλαίον ! δὲν ἠδυνάμην νὰ σᾶς ἀποκριθῶ δεόντως εἰς τὰς ἐρωτήσεις σας, διότι ἔπνιγον τὴν φωνήν μου τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα, κατηνάγκασον ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν νὰ ὀπισθοχωρῶσι πάλιν εἰς τὴν καρδίαν, συναποκομίζοντα μαζὺ καὶ τοὺς λόγους ἐντός. Καὶ φαντασθῆτε τῆς καρδίας μου τὴν πλήμμυραν, ὅταν ἄλλα μὲν δάκρυα ἀνέρχονται καὶ ἄλλα κατέρχονται... Ἐν τοιαύτῃ κατα-

στάσει εύρισκόμην χθὲς ἐνώπιόν σας. Ἦθελα νὰ κλαύσω, ἦθελα νὰ κλαύσω, ἄλλως δὲν ἠδυνάμην νὰ καθησυχάσω τὴν καρδίαν μου. Ἀλλὰ ποῦ νὰ κλαύσω; παντοῦ ὁδοί, παντοῦ ἄνθρωποι θὰ μὲ ἔβλεπον, καὶ ἐντροπύμην. Ἔσπευσα ὡς τρελλὸς εἰς τὴν ἐξοχὴν, πέραν τοῦ Ἰλισσοῦ, ὅπισθεν, ὅπου οὐδέποτε εἶχον ἐξέλθει, δακρῶν κατ' ὁδόν, καὶ ἔπessa κατὰ τύχην πλησίον τοῦ... νεκροταφείου. Ἐθαπτον τότε τὸν Δικαῖον, ἔκλειον δύο-τρεις συγγενεῖς του, ἔλαβον καὶ ἐγὼ ἀφορμὴν καὶ ἔκλαυσα, ἔκλαυσα μέχρις ἐσπέρας, ὅτε ἐπέστρεψα εἰς τὸ κατὰλυμά μου...

Καὶ ποῦ μένω, νομίζετε; Εἰς παλαιὸν τινα φίλον τοῦ πατρός μου, κ. Κυριακὸν Γ. Κοκώνην, εἰς τὰ Ἀμπατζίτικα, ὅστις μοὶ ἔδωσε, ἅμα μὲ εἶδεν, γνωριμίαν εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου, ὅπου εἶχεν ἐξέλθει διὰ περίπατον, μὲ παρέλαβεν εἰς τὸ ἐργαστήριόν του, μὲ τρέφει, μὲ ποτίζει καὶ μοὶ ἔχει παραχωρημένον ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου μικρὸν μέρος διὰ... ὕπνον! Ἐνίστε μὲ τρέφουσιν οἱ φοιτηταὶ πατριῶται, ἐνίστε δὲ ἐξ ἐντροπῆς μου μένω καὶ... νῆστις τὴν ἡμέραν...

Τί θὰ ἐπράττατε, ἐὰν εἴσθε ὑμεῖς (ὁ μὴ γένοιτο); Οἱ Ἀθηναῖοι εἶνε συνειθισμένοι εἰς τὴν αὐτοκτονίαν διὰ τὸ παραμικρόν. Ἡμεῖς οἱ Ἡπειρώται εἴμεθα μεγάθυμοι, εἴμεθα μεγαλόψυχοι, ὡς εἰξεύρουν, νὰ μᾶς περιγράφουν μόνον, οἱ Ἐλευθεροὶ (;) καὶ ὅχι νὰ μᾶς ἐκτιμῶσι. Οὐδέποτε, ὅχι μόνον δὲν ἐοκέφθην, ἀλλ' οὐδὲ ὠνειρεύθην τὴν αὐτοκτονίαν. Ἀπεναντίας, σαρκάζω τοὺς τοιούτους ἡλιθίους.

Ἰδοὺ ὅμως τί θὰ πράξω. Μετὰ 3—4 ἡμέρας ἔρχεται, ἐντεῦθεν διερχόμενος διὰ Συρράκον, ὁ ἐν Πύργῳ κατοικῶν γαμβρός μου, διὰ νὰ μὲ ἰδῇ, ὡς μοὶ γράφει. Ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ διαστήματος τούτου, θ' ἀναφερθῶ εἰς τὴν Σοφίαν Τρικούπη ἢ εἰς τὸν Τρικούπην ἢ εἰς τὸν Βασιλέα (ὅπου τὸ εὖρος εὐκολώτερον). Θὰ ἐκθέσω τὰ πάντα λεπτομερῶς. Ἀν βγάλω τίποτε, καλῶς. Ἄλλως, μετὰ τοῦ γαμβροῦ μου, θὰ ἐπιστρέψω εἰς Ἰωάν-

νινα, θὰ παραδοθῶ εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ ἂς μοὶ κάνουν ὅ,τι θέλουν! Θ' ἀποθάνω τοῦλάχιστον εἰς ἐχθρικὰς χεῖρας καὶ θ' ἀποθάνω ὑπὲρ τοῦ Ἑθνους, τὸ ὅποιον δυστυχῶς βουλευτοκρατεῖται.

Οὕτω, θὰ συμπληρωθῇ, νομίζω, ἐπὶ τὸ τραγικώτερον ὁ θλιβερός βίος μου, ὁ μόλις 20 ἔτη ἀπαριθμῶν, καὶ ἂς μ' ἔχουν στὸν λαιμόν των οἱ ἡγέται τοῦ Ἑθνους καὶ οἱ φίλοι (;) τοῦ πατρός μου, τοῦ ὁποίου βεβαίως τότε αἱ ἡμέραι θὰ εἶνε ὀλίγαι. Εἰς τὸν 20ὸν αἰῶνα, κατ' ὃν λέγουσιν ὅτι ἐθαυματοουργήθη ὁ κόσμος, ἂς συμβῇ καὶ τοῦτο. Εὐτυχῶς, ζητοῦν ἀκόμη δι' ἐμὲ εἰς Ἰωάννινα, ὡς μοὶ γράφουν, καὶ δὲν θὰ κοπιάσω νὰ μὲ συλλάβουν. Τότε θὰ λάβῃ βεβαίως τὴν θέσιν του καὶ ὁ πανθεὶς, διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ μὲ συλλάβῃ, πρόεδρος τῆς Ἀστυνομίας, καὶ θὰ παύσουν πλέον καὶ Ρωμοῦνοι καὶ Τούρκοι προσπαθοῦντες μὲ τίνα τρόπον νὰ καταδιώξωσι τὸν πατέρα μου, ἀφοῦ τοῖς ἔφυγον τῇ θείᾳ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ...

Ὁ 20ὸς αἰὼν δὲν εἶναι αἰὼν πολιτισμοῦ, δὲν εἶναι αἰὼν χριστιανικός, εἶναι αἰὼν τοῦ chaque pour lui même! Τὰ Ἰωάννινα ὅμως, τὰ προσφιλῆ μοι Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα μὲ ἠγάπησαν τόσο, ὥστε ἐφαιδρύνθησαν ἀκούσαντα ὅτι ἐσώθην εἰς ἔδαφος Ἑλληνικόν, ἐλευθερον, καὶ ἐορτάσαντα τὰ Χριστοῦγεννα πλήρη χαρᾶς καὶ χαρμοσυνομιλιῶν ἐν ταῖς ἐσπερίσι διὰ τὴν σωτηρίαν μου, καὶ προχθὲς ἀκόμη, τὴν νύκτα τῆς Παρασκευῆς τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην τρέχοντος μηνός, κατ' ἣν ἐτελέσθη ἐν τῇ μεγαλύτερᾳ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἰωαννίνων, τῷ Ἀρχιμανδρεῖ, ἁ γ ρ υ π ν ι α ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀθροοὶ ἔσπευσαν καὶ παρεστάθησαν ἀπὸ τῆς 7ης μέχρι τῆς 11ης ὥρας, ὡς θὰ σᾶς εἶπῃ καὶ ὁ ἐκεῖ εύρισκόμενος καὶ παραστάς κ. Μητσάκης (ὡς μοὶ γράφει ὁ πατήρ μου), ἂν τὸν ἐρωτήσετε—τὰ Ἰωάννινα, λέγω, τὰ τόσο ἀγαπητά μου, θὰ μὲ ἐκδικήσωσιν, ἐὰν ἐλευθερωθῶν. Δὲν θὰ ἰδῇ ἐκεῖ ἡμέραν καλὴν οὐδεὶς «ξένος», κατὰ τὴν ἐνταῦθα σημασίαν τῆς λέξεως. Ἰδοὺ λοιπὸν ἡ τελευταία ἐν ἀπελπισίᾳ ἀπόφασίς μου. Τὴν

περιγράφω σήμεραν καὶ τοῦ πατρός μου, διὰ τὰ ἴδια εἶδος εἶναι ἡ Ἑλεν-θέρια παρὰ τῇ Ἑλλην. Ἔθναι, ὑπὲρ οὗ κατεστράφη, καὶ δὲν θὰ περιμένω καθόλου ἀπάντησίν του.

Ἐνταῦθα οὐδένα γνωριμώτερον, οὐδένα οικειότερον ἔχω ἢ ὑμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς ὑμᾶς περιγράφω τὴν θέσιν μου, ὅστις εἴσθε εἰς γνῶσιν τῶν τελευταίων μάλιστα συμφορῶν μας, ὅφ' ὧν δονίζεται νὰ καταπέση καὶ ἐρημωθῇ ἡ λαμπρὰ ἐκείνη οἰκία ἐν Συρράκῃ, ἐν ἣ ἡ Κοινότης μας σὰς ὑπεδέχθη προπέρουσι.

Ἦθελα ἀκόμη πολλά, πολὺν πολλά, νὰ σὰς γράψω, ἀλλὰ μὲ πιέζουν τὰ δάκρυα καὶ κλείω πλέον τὴν τελευταίαν ταύτην ἴσως ἐπιστολήν μου.

Σὰς προσκυνῶ καὶ διατελῶ μετὰ σεβασμοῦ

ὅλως ὑμέτερος

Κ. Α. Κροουστάλλης

Ἄγνωστον διατὶ δὲν ἐξεπλήρωσε τὴν ἀπόφασιν, ἣν εἶχε λάβει ὁ ἀδελφός μου. Ἰσως νὰ ἀπετρέπη ὑπὸ τοῦ πατρός μας ἡ ἴσως νὰ ἐξηπατήθη μὲ ψευδεῖς ὑποσχέσεις, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον. Οὐ ἔνεκεν, μὴ εὐρίσκων ἄλλην ἐργασίαν, ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ τυπογράφος καί, τῇ συστάσει τοῦ Καθηγητοῦ Σπ. Λάμπρου, προσελήφθη εἰς τὸ (εἰς ἐν ἄθλον καὶ ἀνθυγιεῖν ὑπόγειον τῆς τότε ὁδοῦ Ὁφθαλμιατρείου καὶ νῦν Ἑδουάρδου Αὐ) τυπογραφεῖον Παπαγεωργίου, ὅπου εἰργάσθη ἐπὶ 2 ἔτη, ἐργαζόμενος σκληρὰ ἐπὶ 10 ὥρας τὴν ἡμέραν, μὲ ἀνεπανόρθωτον βλάβην τῆς υγείας του. ὅπως παραπονεῖται εἰς τὴν ἀπὸ 2 Φεβρουαρίου 1891 πρὸς τὸν Διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ «Ἐβδομάς» Ι. Δαμβέργην ἐπιστολήν του, ἱκετεύων αὐτὸν νὰ τὸν προσλάβῃ εἰς τὸ γραφεῖόν του:

«... φθείρομαι εἰς τὸ σκότος τοῦ ὑπογείου, ὅπου πλημμυρίζουν τὰ χνῶτα διαφόρων εἰδῶν ἀσθενείας καὶ τὸ δηλητηριώδες ἀντιμόνιον...».

Ὁ Δαμβέργης τὸν προσέλαβε, ἀλλ' ἀτυχῶς, δὲν ἔμεινε πολὺν χρόνον, καθ' ὅσον ὁ μόνος Ἠπειρωτής, ὅστις ἠθέλησε νὰ τὸν υποστηρίξῃ, ὁ Γ. Δουμάς, Γεν. Διευθυντὴς τοῦ ΣΠΑΠ, τὸν προσέλαβε εἰς τὰ Γραφεῖα, ὅπου ὅμως δυστυχῶς τὸν ἔρριξαν νὰ ἐργάζεται πάλιν σὲ ὑπόγειον, ὅπως ὁ ἴδιος παραπονεῖται εἰς τὴν ἀπὸ 5 Ἀπριλίου 1893 πρὸς τὸν εἰς Κέρκυραν φίλον του Ἀλεξόπουλον γράφων: «... Γνωρίζεις, ὅτι ἐργάζομαι σὰν ἐργάτης πλέον ἀπὸ 7 ὥρας εἰς τὸν ΣΠΑΠ. Βγαίνω κουρασμένος ἀπὸ ἐκείναι ἀπογοητευμένος ἀπὸ

τὰ ὑπόγεια ποὺ μ' ἔχουν ριγμένον, τρέχω γρήγορα νὰ ἰδῶ ὀλίγον φῶς καὶ ἥλιον καὶ θάλασσαν καὶ χλωροαῖαν εἰς τὸ Ζάππειον...».

Οὕτω, ἂν καὶ ἐβελτίωσε τὴν θέσιν του, δὲν ἀνέκτησεν ὅμως τὴν υγείαν του, ὅπως γράφει εἰς τὴν ἀπὸ 11-12-91 πρὸς τὸν ἴδιον Ἀλεξόπουλον ἐπιστολήν του:

«... Ὅσον ἀφορᾷ τὴν υγείαν μου, καὶ ἐγὼ δὲν ξέρω τί νὰ πῶ, καημένη Μητρο! Οὔτε καλὰ μπορῶ νὰ σοῦ πῶ πῶς εἰμαι, ἀλλ' οὔτε καὶ κακὰ. Ἐπίστευα ὅτι, φεύγοντας ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο, ἐγλύτωνα περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τὴν υγεία μου, τὴν ἀνεκτίμητην υγεία μου, τὸ πλεῖον λαμπρότερον στόλισμα, τὴν πλεῖον μεγαλυτέρα περιουσία τοῦ ἀνθρώπου...».

Πρὸς βελτίωσιν τῆς υγείας του ἐξήτησεν ἄδειαν καὶ ἐταξίδευσεν εἰς Ἀρχαδίαν καὶ Καλαρρῦτας εἰς Ἠπειρον, ὁπόθεν ἀντίκρουσε τὸ ἀγαπημένο του Συρράκον. Ὅταν ὅμως ἐπέστρεψε, βρῆκε τὴν παυσίν του «λόγφ οἰκονομίας», μὴ δυνάμεις πλέον νὰ εὕρῃ ἄλλην ἐργασίαν. Ἡ Τύχη ὅμως τὸν εἰρωνεύθη νὰ κερδίσῃ λαχεῖον 2.500 δραχμῶν ἡ υγεία του ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ ἐπεδεινούντο, συντείναντος πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ δριμυτάτου χειμῶνος τοῦ 1893, οὗ ἔνεκεν μετεβῇ εἰς Κέρκυραν καὶ κατέλυσε εἰς τὸ «Hotel Charles», ὅπου ὅμως ὅχι μόνον βελτίωσιν δὲν εἶδε, ἀλλὰ ἐπιδεινῶσιν τῆς καταστάσεώς του, οὗ ἔνεκεν ἀνεχώρησεν δι' Ἀρταν...

Εἰς Κόπραναιν τὸν παρέλαβεν ἡ ἀδελφὴ μου Μαρία, «... μισοκοιμισμένον, ἀδύνατον, χλωμόν, πετσί καὶ κόκκαλον, ἀγνώριστον, μὴ δυνάμενον νὰ ἀποβιβασθῇ τοῦ πλοίου...», καὶ τὸν ἔφερεν εἰς Ἀρταν, ὅπου, παρ' ὅλας τὰς φροντίδας, ἀφῆκε τὴν τελευταίαν του πνοὴν τὴν 9 καὶ 30' τῆς 23ης Ἀπριλίου 1894, εἰς ἡλικίαν μόλις 26 ἐτῶν, πρὸς αἰώνιον αἰσχος τὸσον τῶν τότε Κυβερνούντων, ὅσον καὶ τῶν τῶσον εὐπόρων Ἠπειρωτῶν!...

Ἀναλογιζόμενος τὴν ἀνωτέρω ἐγκληματικὴν ἀδιαφορίαν τῶν τότε Κυβερνούντων καὶ τῶν εὐπόρων Ἠπειρωτῶν πρὸς τὸν καταφυγόντα μὲ ἀμέτρητην χαρὰ καὶ ἀμύπητα ὄνειρα καὶ ἐλπίδας εἰς τὴν Ἐλευθέραν Πατρίδα ποιητὴν, ὁμολογῶ ὅτι πλειστάκις διερωτῶμαι, ἂν δὲν θὰ ἦτο πολὺ προτιμώτερον νὰ εἶχε συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1888 ἢ νὰ εἶχεν ἐπιστρέφει εἰς Ἰωάννινα, ὅπως εἶχεν ἀποφασίσαι, καὶ νὰ ἐξορίζετο εἰς Βαγδάτην, ὅπου, μὲ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του, τὴν ἐργατικότητά του καὶ τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του, ἀσφαλῶς θὰ προσεῖλκε τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν προστασίαν καλοκαγάρθου τινὸς Ἀνατολίτου Τούρκου, καὶ δὲν θὰ παρήρχετο πολὺς χρόνος καὶ διὰ Σουλτανικῆς χάριτος θὰ ἐπανήρχετο ὑγιὲς εἰς τὴν ἀγαπῶμένην του Ἠπειρὸν καὶ ἴσως νὰ εἶχεν μέχρι σήμεραν, πρὸς μεγίστην ὠφέλειαν τῶν Γραμμάτων...



ΑΚΟΜΑ ΣΕ ΠΡΟΣΜΕΝΩ

Κανείς δέν μούπε πώς θαρθής, νά σέ προσμένω
κι' οὔτε σέ γνώρισαν τὰ μάτια κι' ἡ ἀφή·
ὅμως σέ ξέρω, σ' ἀγαπῶ σάν ἄλλο κάτι
καί προθητὸ μαζύ, σάν προσευχή...

Σὲ στάλαξε στὰ πρωῒνά μου χρόνια
μαγιάτικη νεράϊδα, πηγὴ θεϊκή,
σάν δρόσο χαρῶν, σάν παναρμόνια
τοῦ παιδικοῦ μου ὀνείρου μουσική...

Συντρόφεψες τὰ πρώτα παραμύθια,
παιδούλα μὲ χρυσόπλεχτα μαλλιά,
κι' ἔσπειρες ἄφθονο στὰ στήθια
τὸ φθόνον γιὰ τὸν μαγεμένο βασιλιά.

Στὰ ἐφηβικά σὲ λάτρεψα παιχνίδια
ξανθή, μελαχροινή, πλούσια, φτωχή,
κλαμένη, γελαστή, πάντα τὴν Ἰδία,
τοῦ πόθου μου, ὦ ἀσύλληπτη, ψυχή...

Κι' ἀκόμα, κόρη ὀνείρων, σὲ προσμένω
μὲ τὴν ὁμίχλη νάρθη τὴν αὐγή,
ἢ μὲ τὸ φῶς τοῦ δειλινοῦ τὸ λουλουδένιο,
χρυσὴ βροχὴ στὴν διψασμένη γῆ

νά πιῇ, νά πιῇ, νά πιῇ νά ξεδιψάσῃ.
Σὲ λαχταρῶ κάτω ἀπ' τῶν ἄστρων τὴ φωλιά,
στὰ σιωπηλά, τ' ἀγαπημένα δάση,
στῆς πόλης τὴ βοή, στὴ μοναξιά...

Σὲ καρτερῶ ψηλὰ ἀπ' τὸ βράχο, στ' ἀκρογιαλὶ,
μὲ μιὰ βαρκούλα ἀπὸ τὸ βάθος νά φανῇ·
σφαλνῶ τὰ μάτια σ' ὅποιαν ἄλλη
κι' ἀκόμα σὲ προσμένω γιὰ νάρθη...

Η ΚΥΡΑ-ΛΕΝΚΩ Η ΜΑΓΙΣΣΑ

Μέρα του 'Ιούλη. Ζεστή, λαμπερή, πεντακάθαρη. Ἡ λίμνη ἄπλωνε τ' ἄτλα-ζένιο πανί της, γαλάζιο, γυαλιστερό, ἀτσαλάκωτο. Τὰ νερά της γλυτροῦσαν ἡρεμα, ἀπ' τὶς ἄπειρες βαθιές της φλέβες κι' ἐρχότανε χαρούμενα νὰ δώσουν τὸ αἷμα τῆς ζωῆς στοὺς ὀλοπράσινους μπαξέδες. Ἐκεῖ δούλευαν ἀπὸ τὰ ξημερώματα ὡς μὲ τὴ νύχτα, οἱ φτωχοὶ δουλευτάδες κηπουροί. Ἐγερναν οἱ ἱτιῆς στὰ πλατιά χαντάκια, φυτρωμένες ἐκεῖ στοὺς ὄχτους, καὶ καθρέφτιζαν τὰ πράσινα ξέπλεκα μαλλιά τους. Ἀνάλαφρα τὰ χτένιζε τ' ἀεράκι μὲ τὸ χουσό του χτένι τὸ ἠλιαχιδωτό.

Δούλευαν οἱ ἄνθρωποι ἀσταμάτητα, μὲ τὰ γυμνά πόδια μέσα στὸ νερό, κι' ἡ τσάπα, στὰ ροζιασμένα χέρια, γοργὰ ν' ἀνοίγῃ τὸ δρόμο του. Κελαρυστὸ κατέβαινε ἐκεῖνο, διαμαντένιο, νὰ τὸ πιῇ ἡ διψασμένη κόκκινη ντομάτα, τὸ δροσερὸ καστραβέτσι, ἡ μπάμια, τὰ χειμωνικά, κι' ὅλα τ' ἀγαθὰ ποὺ μᾶς δώρισε ὁ καλὸς Θεὸς νὰ φυτρώνουν πάνω στὸ μαῦρο χῶμα.

Θιάματα τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅλα τοῦτα, ν' ἀπορῆς καὶ νὰ σταυροκοπιέσαι. Ἀπὸ ἕνα τόσο δὰ σποράκι ποὺ ρίχνεις στὴ γῆ, νὰ γίνονται ὅλα τοῦτα τὰ καλὰ τ' ἀνθρώπου. Τὰ βλοημένα!... Πόσο κόπο κι' ἴδρω ὅμως χρειάζονται, γιὰ νὰ φτάσουν ἔτσι, νὰ φαντάξουν καὶ νὰ σὲ γιομίσουν προσμονές κι' ἐλπίδες, ὅπως τούτη τὴν καλοκαιριάτικη μέρα τοῦ 'Ιούλη; Νὰ σπείρης τὸ μικρὸ σποράκι, νὰ γνολιάζεται πότε θὰ πετάξῃ τὴν πράσινη κορφὴ του, νὰ ξεπαγιάζουν τὰ δάχτυλα γιὰ νὰ μεταφυτέψῃς τὸ φυντάνι, νὰ τὸ τυλίγῃς ἀπὸ τὴν πάχνη σὰν τὸ νιογέννητο παιδί

στὰ μαλακὰ σπάργανα, νά..... Τί πρῶτο, τί ὑστερόν; Ὅμως, δόξα νάχῃ ὁ Μεγαλοδύναμος. Ἐφέτος ἔδωσε μερεκετί.

Μάζευε τὴν ὀλοστρογγυλὴ ντομάτα ὁ Πέτρος, καὶ διαλογίζονταν: Τὸ χινόπωρο, θ' ἀποτελειώσῃ τὸ σπίτι. Μεγάλωσαν βλέπεις τὰ παιδιὰ, θέλουν ξεχωριστὴ κάμαρα... Ἀπὸ μέσα του, φούσκωσε μιὰ χαρὰ κι' ἔφερε στὰ χεῖλη τὸ παλιὸ τραγοῦδι τῆς λίμνης: «Χίλια καντάρια ζάχαρη...».

Ἄμ, τί θαρρεῖς!.. Μπορεῖ καὶ νὰ τὴν ἔρριξαν οἱ παλιοὶ τὴ ζάχαρη στὴ λίμνη. Μὴ πάντεχες πὼς τὰ τραγοῦδια εἶναι λόγια στὸν ἄερα; Μπορεῖ στ' ἀλήθεια καὶ νὰ τὴν ἔρριξαν, γιὰ νὰ φτιάχνῃ τοῦτο τὸ νερό, τόσο γλυκὰ τὰ μοστανικά καὶ μοσχοβολισμένα τὰ πεπόνια.

Ὁ Μίχος, στὸν ἄλλο μπαξέ, ἀράδιαζε τὶς μπάμιες σὲ μεγάλες καλάθες.— Θὰ τὸν κἀνῃ τὸ δίχως ἄλλο τὸ γάμο τὸ δεκαπενταύγουστο. Ἐνα χρόνον τὸν ἔφερε πίσω, κι' ἡ κοπέλλα βάζει ἄλλα μὲ τὸ νοῦ της. Τώρα, πάει. Τέλειωσαν τὰ φέμματα. Θὰ τ' ἀποδείξῃ ὁ φτωχός. Ἡ σοδειὰ θὰ φτάσῃ καὶ γιὰ γαμπριάτικη φορεσιὰ καὶ γιὰ δῶρα τῆς νύφης καὶ γιὰ γλέντι μὲ τοὺς φίλους.

Κῦμα ἐνθουσιασμοῦ τὸν πλημμύρισε, κι' ἄρχισε τὸν ἀμανὲ καὶ τὸν ψήλωσε ὡς μὲ τὴν κορφὴ τῆς λεύκας. Οἱ πελαργοὶ ποὺ εἶχαν ἐκεῖ τὴ φωλιά τους καὶ στεκότανε μ' ἀνοιγμένες φτεροῦγες, γιὰ νὰ προστατέψουν τὰ μικρά τους ἀπὸ τὸ λιόπυρι, τὸν ἀκουσαν καὶ τοῦ εὐχήθηκαν, κροταλίζοντας τὰ ράμφη τους, νὰ ζευγαρώσῃ κι' αὐτὸς σὰν καὶ κεῖνα, καὶ νὰ κἀνῃ σπίτι καὶ παιδιά...

Πάρα πέρα, ὁ γερο - Μανώλης, μὲ σβελτιάδα νου εἰκοσάχρονον, ἀνοίγει τ' αὐλάκια καὶ ποτίζει. Ἄμ, πῶς καὶ νὰ μὴν εἶναι σὰν παλληκαροῦδι !.. Ἡ χαρὰ δίνει φτερά καὶ δύναμη. Θὰ τὴν παντρύῃ τῇ Μαρούσια του φέτος, θὰ τὴν καλοποικίση. Οἱ φασουλῖες γέρονουν φορτωμένες, τὰ καρπούζια τρίζουν καὶ μεγαλώνουν τὴν πᾶσα στιγμή· τὰ καστραβέτσια τὸ ἴδιο. Ὡρες ἦταν ν' ἀρχίσῃ κι' ὁ μπάρμπα Μανωλῖδς κανένα κλέφτικο, μὰ δὲν τὸ πρόφτασε ὁ μαῖτρος. Ὅλη τούτῃ ἡ ἀνθρώπινη χαρὰ ποὺ ἀπλώθηκε, κ' ὑψώθηκε ἀνταμωμένη πάνω ἀπὸ τοὺς ὀλοπράσινους μπαξέδες, ἔπληξε ξαφνικά, βάρυνε σωστὸ μολύβι, καὶ δὲν πρόφτασε ν' ἀνεβῇ, σὰν δοξολόγημα στὸν Πλάστη...

Ποῦθε ἦρθανε, ποῦθε πλάκωσαν κοπαδιαστὰ καὶ πύκνωσαν καὶ μαύρισαν ἀπειλητικὰ τόσα σύγνεφα, πάνω ἀπ' τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων ; Ἀρχίνησε κιόλας νὰ σιγοβρέχῃ. Μαζεύτηκαν ἥσυχτοι στὶς καλύβες τους. Ἄς ποτίσῃ ὁ Θεὸς τὴ γῆ του. Μόνο νὰ σταθῇ ὡς ἐκεῖ πὺν χρειάζεται. Ἔτσι ν' ἀρχίσῃ, σιγὰ κι' ὁμορφα καὶ νὰ τελειώσῃ πάλι σιγὰ κι' ὁμορφα, εὐλογία Θεοῦ. «Σιγὰ καὶ ταπεινά», καθὼς λέει καὶ τὸ τραγούδι. Θάνα ὅμως ὅπως οἱ ἀνθρώποι τὸ πεθυμοῦνε ἢ μήπως ἄλλες εἶναι οἱ βουλὲς τοῦ Κυρίου ; Ἀπὸ τὰ βάρη τοῦ ὀρίζοντα ἦρθε ἓνα μούγκρισμα τραγικόν, καὶ πέρα, πάνω ἀπὸ τὸ βαρὺ Μιτσικέλι, ὁ Ἡφαιστος ἐτοίμαζε βιαστικὰ, τὰ φλογισμένα φονικά του σύνεργα. Ἀπὸ τὰ βαθιὰ τῆς λίμνης ἔφτασε κιόλας καλπάζοντας πάνω σ' ἀφρισμένα κύματα κι' ὁ θρασυκῆς. Οὐρλιαξε λυσσασμένα, καὶ χύμιζε μέσα στὰ στολισμένα μποστάνια. Ἀδραξε ὀρμητικὰ τὶς σκαλωμένες φασουλῖες καὶ τὶς τίναξε στὸ χῶμα. Ἀνέβηκε στὴ λεύκα καὶ τὴν ἔσεισε σύρριζα, τόσο πὺν τὸ ζευγάρι τῶν πελαργῶν κατατρόμαξε γιὰ τὰ παιδιά του. Οἱ ἀστραπὲς ἀπαντῶτες σχίζανε τὰ σύγνεφα μὲ φλογισμένα τόξα, κι' ὕστερα τὰ κάρφωναν στὸ κορμὶ τῆς γῆς. Ὁ οὐρανὸς ἀνοίξε διάπλατα κι' ἄδειαζε ἀλογάριαστα τὰ ξεχειλισμένα ποτάμια του.

Εἶχαν φρουσκώσει οἱ μεγάλες κοίτες, στὰ μυστικά σπλάχνα του, κι' ἄφηνε τὰ νερά τους ἀκράτητα, νὰ ξαλαφρώσῃ.

Κι' ὅταν ἄδειασε ὅλο τὸ νερὸ τῶν ποταμῶν του κι' οἱ κοίτες στέγνωσαν καὶ δὲν εἶχε τίποτε ἄλλο νὰ ρίξῃ, ἄρχισε ξαφνικὰ νὰ κατεβάξῃ καὶ τὰ χαλίκια. Ἄσπρα, στρογγυλὰ κι' ἀπάτητα, στὴν πάστρα τ' οὐρανοῦ σμιλεμένα, ἀρχίνησαν νὰ πέφτουν καὶ νὰ κατακυλοῦν μὲ θόρυβο ἀπὸ τοὺς ἀνέερους δρόμους. Προῦτα σὰν μικρὰ ξαχαρωτά, μετὰ σὰν στρογάλια καὶ σὰν φουντούκια κρυσταλλένια καὶ σκληρά, καὶ μετὰ μετὰ, καὶ σὰν καρύδια διαμαντένια...

* *

Βγῆκαν ὅλοι ἀλαφιασμένοι ἀπὸ τὶς καλύβες, καὶ μιὰ μυριόστομη ἱαχὴ ἀντιλάλησε ἀνάμεσα ἀπὸ τὴ θύελλα κι' ἀνακατώθηκε μὲ τὶς θεϊκὲς βροντὲς καὶ τὸ σκληρὸ χαλάξι :

— «Στὴν κυρὰ - Λένκω, στὴν κυρὰ Λένκω γλήγορα»!..

Ποιὸς τῷπε πρῶτος, καὶ ποιὸς δεύτερος κι' ἂν ἄκουσε ὁ ἓνας τὴ φωνὴ τοῦ ἄλλου, ἢ ἂν ὅλες οἱ ἀπελπισμένες καρδιὲς τὸ φώναζαν μὲ μιᾶς, κανέναν δὲ μπόρεσε νὰ καταλάβῃ, μέσα σὲ κείνον τὸ χαλασμό. Πήδησαν τὰ χαντάκια, βούλιαξαν στὴ λάσπη, δάρθηκαν μὲ τὰ στρογγυλὰ χαλίκια τ' οὐρανοῦ, κι' ὅλοι μαζί, ἔφτασαν στὸ τενεκεδένιο σπιτάκι πὺν στεκότανε παρὰμερα μόνον του, σύννεφο μὲ τὰ περιβόλια. Γονάτισαν ὅλοι δακρυσμένοι, καὶ παρακαλοῦσαν, χτυπώντας μὲ σπαργαμὸ τὰ δασυὰ γυμνὰ στήθια τους :

— «Ἀμάν, κυρὰ! στὸ Θεὸ καὶ στὰ χέρια σου!»

Ἡ παλιὰ ξεφτισμένη θεότητα, ἡ μάγισσα κι' ἡ μάντισσα κυρὰ - Λένκω, πὺν ἡ δύναμή της ἐρχότανε μέσα ἀπὸ τὰ μυστηριακά κανάλια τῆς ζωῆς ξεκινημένη ἔδω καὶ πολλοὺς αἰῶνες πίσω, κι' ἀντρεπωμένη ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ τὴ σκληρὴ μοῖρα τους, στεκότανε μπροστὰ τους, αἰνιγματικὴ καὶ δίβουλη.

Ἡ φήμῃ της ἀπλώνονταν στὸ γύρω τόπο, πίστη βαθεῖα καὶ τρόμος μαζί.

Ἦξερε τὰ μελλούμενα, κι' ἄλλαξε τῶν ἀστεριῶν τὴν τάξη. Εἶχε τὸ κρυφὸ κλειδί, κι' ἄνοιγε τὴν πόρτα τῆς μοίρας. Κουβένταζε μὲ τ' ἀερικά, καὶ σταματοῦσε τὸ χαλάζι.

Θὰ ἦταν κάποτε ἐκεῖ στὴ Δωδώνη, πάνω σ' ἓνα τρίποδο ἀνάμεσα ἀπὸ μυρωμένους καπνούς, κι' οἱ τρανοὶ βασιλιάδες τῆς γῆς στέλνανε τ' ἀτίμητα δῶρα τους, καὶ περιέμεναν τοὺς χρησμούς, γιὰ νὰ ρυθμίσουν σύμφωνα μ' αὐτοὺς τὶς μεγάλες βασιλικὲς ἀποφάσεις. Οἱ αὐστηρὲς κι' ὑπέρχαλες μορφὲς τοῦ Δία καὶ τῆς Διώνης, ψυχρὲς ζωντανές, κλεισμένες στὰ πεντελίσια καὶ στὰ χρυσελεφάντινα κορμιά τους, νεύανε μυστικὰ στὴν Πυθία. Τῆς νεύανε ν' ἀνοίξῃ ἢ νὰ μὴν ἀνοίξῃ τὸ στόμα της, νὰ πῇ ἢ νὰ μὴν πῇ τὸν καλὸ λόγο, ποῦ θὰ δῆλωνε τὸ προμάντεμα μαζί καὶ τῶν θεῶν τὴν εὐνοια.

Νὰ κρύβεται τώρα κανένα μόριο σκόνης ἀπὸ κεῖνα τὰ πνεύματα, σὲ τοῦτο τὸ τρισάθλιο σπιτάκι; Μὰ ἐδῶ οὔτε ὁ Δωδωναῖος Ζεὺς, οὔτε ἡ μητέρα τῆς Ἀφροδίτης ἡ Διώνη εἶναι τώρα παρόντες κι' οὔτε βασιλιάδες στείλανε τ' ἀκριβὰ τους δῶρα.

Ἐδῶ τώρα δυστυχημένοι δουλευτὰδες κηπουροί, παρακαλοῦσανε μιὰ κουρελιασμένη γιοιοῦλα, κι' ἐκεῖνη, ἀμίλητη, κοίταζε ἐπίμονα τὴ γλυκεῖα μορφὴ τῆς Θεοτόκου ψηλὰ στὸ μαυρισμένο εἰκόνισμα. Ὅλοι ξέρανε τί περιμένει, καὶ περιέμεναν μ' ἀγωνία.

— «Ἢ Παναγιά δάκρυσε!», φώναξε μὲ λαχτάρα ἡ ἀλαφροὺςκιωτη ψυχοκόρη της.

— «Δάκρυσε; Τὴν εἶδες;», ρώτησε βραχνὰ ἡ γοιᾶ.

— «Τὴν εἶδα, τ' ὀρκίζομαι!»

Σήκωσαν τὰ μάτια τους μὲ φόβο καὶ κατάνυξη, κι' εἶδαν τὴν Παναγία νὰ κλαίῃ, μαζί μ' αὐτοὺς καὶ μαζί μὲ τοὺς τοίχους καὶ μὲ τὴν τενεκεδένια σκεπὴ καὶ μαζί μ' ὅλα τὰ πράγματα τοῦ μικροῦ ἐκεῖνου ἄντρου.

Τότε ἡ κυρὰ-Λένκω ἡ μάγισσα, ἀφοῦ ἡ Παρθένια τῆς ἔστειλε «σημάδι», ἔεπλεξε τ' ἄσπρα μαλλιά, γύρισε τὴ φουστα της ἀνάποδα, ἄρπαξε μιὰ σκουρια-

σμένη τρίποδη πυροστιά, τὴν ἔστησε στὴ μέση τῆς αὐλῆς καὶ κάθησε πάνω, σάν ἡ παλιά ἐκεῖνη Πυθία. Τὸ χαλάζι τῆς ἔδεσσε ἀλύπητα τὸ σκυμμένο κεφάλι. Τὴν παρακολουθοῦσαν μ' ἀγωνία καὶ δέος.

— «Χρειάζομαι κι' αἷμα!..», φώναξε σὲ λίγο ἀπελπισμένα.

— «Αἷμα!», εἶπαν ὅλοι κι' ὄρμησαν ἔξω... Ὅμως ποῦ νὰ ψάξουν ἐκεῖνη τὴ βιαστικὴ στιγμὴ, νὰ βροῦνε τὸ ἀρνί, ἢ τὴν ὄρνιθα, νὰ δώσουν τὸ αἷμα—ἐξίλαστίριο θῦμα—στὸν παράξενο βωμό, νὰ ἐξευμενίσουν τὶς καταχθόνιες δυνάμεις τῆς καταστροφῆς;

— «Αἷμα, ξανάπε ἡ μάγισσα, δὲ μπορῶ χωρὶς αἷμα»...

Τότε ὁ Μίχος σίμωσε, ἄνοιξε τὸν καλοτροχισμένο σουγιά του κι' ἔκοψε τοῦ χεριοῦ του τὴ φλέβα. Μικρὸς ζεστός πίδακας ζωγράφισε κατακόκκινες παπαροῦνες πάνω στ' ἄσπρο χαλάζι. Ἀλειψε τὶς παλάμες ἡ γερόντισσα, τὶς ἄπλωσε ὀλοπόρφυρες καὶ τὶς ἔδειξε στὸν ἀγριεμένο οὐρανό.

Ἀκατάληπτα μυστηριακὰ λόγια ὑψώθηκαν πρὸς τὸ ἄπειρο... κι' ὅλα ξαφνικὰ ἄλλαξαν ὄψη...

*
* *

Ὁ οὐρανὸς ἡμέρευσε. Ὁ ἄνεμος γύρισε πίσω στὴ λίμνη, κι' ἀνατάραξε μόνο σὲ κύκλους ἀφρισμένους τὴν καρδιά της ὅσο νὰ σβύσῃ τὸ θυμὸ του ὀλότελα. Τὰ σύγνεφα ντροπιασμένα ἀποτραβήχτηκαν, κι' ὅσα χαλίκια εἶχαν ἀπομείνει ἀκόμα ἀπὸ τὶς κοίτες τῶν οὐράνιων ποταμῶν, στὰ σκοτεινὰ τους πέπλα, τ' ἄδειασαν ὅλα στὴ γυμνὴ ράχη τοῦ βουνοῦ. Καταγάλανος πρόβαλε πάλι ὁ οὐρανός.

Οἱ φτωχοὶ κηπουροί, μὲ τὴ ματιὰ σατισμένη καὶ τὴν ψυχὴ γιομάτη ἀπὸ τ' ἀπίστευτο θᾶμα, γύρισαν στὰ ρημαγμένα περιβόλια τους, — νικητὴς στρατὸς στὴν ἡττημένη χώρα του, νὰ μαζέψῃ τοὺς σκοτωμένους, καὶ ν' ἀναμετρήσῃ τὶς καταστροφές. Τὸ χαλάζι, ἄσπρο σάβανο, εἶχε σκεπάσει τὰ πράσινα λαχανι-

κά, τὰ νεκρὰ παιδιὰ τῶν πελαργῶν, ἀντάμα μὲ τὰ προῖνὰ ὄνειρα τῶν ἀνθρώπων.

Ἦταν ἐκεῖ μαζὶ γκρεμισμένο τ' ἄφτιαχτο ἀκόμα σπιτάκι τοῦ Πέτρου, ἡ προῖκα τῆς Μαρούσιας, ἀνεμοσκορπισμένη, κι' ὁ γάμος τοῦ Μίχου — λουλουδι ξεφυλλισμένο στὴ λάσπη — ποὺ ὅλο τὸν ἀποφάσιζε, κι' ὅλο τὸν ἔριχνε πίσω ὁ φτωχός, κι' ἡ κοπέλλα ἔβαζε ἄλλα μὲ τὸ νοῦ της...

Ὁ ἥλιος ὅμως ἔλαμπε θριαμβευτικά πάνω ἀπὸ τὰ Γιάννινα, καθὼς ἡ αἴγλη κι' ἡ φήμη — σωστὸ φωτοστέφανο δόξας — γύρω ἀπὸ τ' ὄνομα τῆς κυρὰ-Λένκως. Ἐκεῖ μπορεῖ νὰ βροῖσκειται ἀκόμα κανένα κουρελάκι ἐκείνου τοῦ θρύλου, σκαλωμένο σὰν ἀπὸ κλωστή ἀράχνης, στὴ θύμηση κάποιων παλιῶν ἢ μπορεῖ καὶ νὰ κόπηκε κιόλας ὁλότελα, ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια.

ANTHOLOGIA PALATINA

(V, 57)

ΜΕΛΕΑΓΡΟΥ

Τὴν ποὺ σὲ βούλεται ψυχὴ, ἂν τὴν πολυπαιδέψης,
Ἐρωτα, πάει· κακόγνωνε, φτερουγία ἔχει κι αὐτὴ!

(V, 64)

ΑΣΚΛΗΠΙΑΔΟΥ

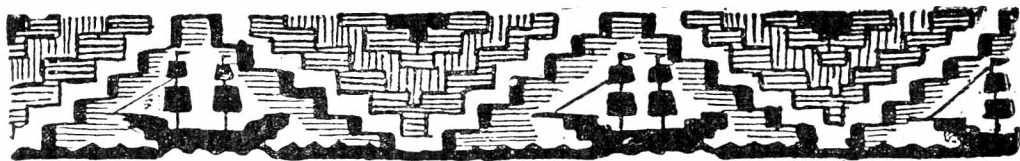
Χιονίζε, χαλαζόριχνε, κεραύνωσε καὶ κάψε·
σεῖσ'τα στὴ γῇ τὰ σύννεφα, ποὺ κουβαλοῦν φωτιά...
Θὰ σταματήσω ἂν χαθῶ μ' ἄφησες γιὰ νὰ ζήσω
κι ἀπὸ χειρότερα ἂν διαβῶ, πάντα θὰ τραγουδῶ.
Κεῖνος μὲ σέρνει ὁ θεὸς ὅπως καὶ σένα, Δία,
ποὺ σὲ παλάτια χάλκινα σὲ πέρασε χορσό.

(V, 74)

ΡΟΥΦΙΝΟΥ

Σένα, Ροδόκλεια, στέλνω σου ἀπ' ὁμορφα λουλούδια
στεφάνι, ποὺ τὸ πλέξανε τὰ χέρια μου τὰ δυό.
Τραντάφυλλου μπουμπούκια, κρῖνα, φρέσκες ἀνεμῶνες,
ναρκίσσους ἔχει ὕγρους, βιολέτες βαθυγαλανές.
Κι ὥς τὰ στεφανωθῇς, ν' ἀφήσης πιά τὴν περηφάνεια.
Λουλούδιασες· μαραίνεσαι μαζὶ μ' αὐτὰ καὶ σύ...

Μεταφραστής: ΕΥΛΟΕΟΣ Θ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ



ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΡΑΤΣΙΚΑ

ΕΝΑΣ ΗΠΕΙΡΩΤΗΣ ΠΟΙΗΤΗΣ *

ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ

Τὴν πρώτη του ἐμφάνιση, ὁ Τάκης Τσιάκος τὴν ἔκανε στὰ 1936, μὲ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ: «ΣΒΥΣΜΕΝΟΙ ΑΝΤΙΛΑΛΟΙ», ἐξαντλημένη σήμερα, κι' ἀφιερωμένη στοὺς γονεῖς του. Διαβάζοντας τὴ μικρὴ αὐτὴ συλλογὴ (ποὺ διαιρεῖται σὲ τέσσερα μέρη: «Ἀπλᾶ τραγούδια», «Καινούργια ἀγάπη», «Εἰκόνες ἀπ' τὴν Ἡπειρο», «Στὴ ρίζα ἐνὸς πλατάνου»), βλέπει κανεὶς πόσο ὁ ποιητής, ἀπ' τὰ πρῶτα του κιόλας τραγούδια, εἶναι ἀτόχος τῆς τεχνικῆς καὶ πόσο ἡ ἐμπνευσί του εἶναι πηγαία καὶ ἀναβλύζει ἀυθόρμητα.

Τραγουδαίει, φυσικὰ ὅπως ὅλοι οἱ νέοι τότε, τὸν ἔρωτα καὶ τὴ φύση, μ' ἓνα δικό του τρόπο, μὲ μιὰ νότα ἀπαισιοδοξίας καὶ ἡρεμῆς μελαγχολίας καὶ βρίσκει τόνους πρωτότυπους γιὰ νὰ ξαναπεῖ τὰ «χιλιοειπωμένα» καὶ νὰ συγκινήσει. Οἱ νέοι τρόποι ἄλλωστε ἐκφράζουν ἓνα νέο ποιητὴ, γιατί τὸ αἶσθημα εἶν' ἀναλλοίωτο. Τὸ ὕφος, νομίζω, κάνει κάθε συγγραφέα νὰ ξεχωρίζει ἀπ' τὸν ἄλλο καὶ ἡ προσωπικότητα τοῦ Τάκη Τσιάκου εἶναι ἀληθινὰ ἔντονη. Ἐπειτα, ὁ ποιητής μας ἔχει μιὰ διαίσθηση ποὺ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀκολουθεῖ τὸ σωστὸ δρόμο, δίχως νὰ θέλει νὰ ὑπερακοντίσει τίς δυνατόμεις του καὶ ἀκόμα μιὰ λεπτότητα, χαρακτηριστικὸ τῆς αἰσθαντικῆς ψυχῆς του. Συχνὰ θυμίζει δημοτικὸ τραγούδι ἢ ποιήσή του, ὅπως «Τὸ τραγούδι τοῦ βαρκάρη»:

Ἔλα. Τὸν χρυσὸ τὸν ἥλιο
στὴν ἀκρογιαλιά ποὺ λυώνει
καὶ ποὺ ἀστράφτει καὶ θαμπώνει
κι ἓναν κόσμο ὁμορφο ζῇ
—Στάλα-στάλα καὶ φλωράκι
στάλα-στάλα ναπολιόν—
Ἔλα, τὸν χρυσὸ τὸν ἥλιο
νὰ τὸν μᾶσουμε μαζύ.

Δέσε τὰ μαλλιά' καὶ σφίξε
στὸ λαιμό τὸ φόρεμά σου
μὴν ξανοίξει πρὸς τὸ στήθος
καὶ τὸ ἀφήσει φανερό.
Κι' ἀπ' τὴν κάτωσπη βαρκοῦλα
ποὺ θὰ κυβερνᾷ, χρεμάσου,
μὲ ὡς ἀπόχη τίς παλάμες
στὸ γαλήνιο τὸ νερό.

Κι ὅσο μάλαμα θὰ βροῦμε
—Μιὰ προικοῦλα. Θέ μου, ἀξέρια—
Χάρισμά σου—στόλισμά σου
βραχιολῶν καὶ τραχηλῶν.
Ἔλα! Καὶ γιὰ πλερωμὴ μου:
μόνο δυὸ φιλιὰ στὰ χέρια
κ' ἓνα—τόσο δά, μικρούλι—
στὶς ἀκρίτσες τῶν χειλιῶν.

Δὲν εἶναι πηγαῖο, χαριτωμένο αὐτὸ τὸ τραγούδι; Παιχνίδι τῆς φαντασίας, βέβαια, καὶ πλανερὸς ὁ ἥλιος ποὺ ὁ καλὸς της θὰ χαρίσει στὴν ἀγαπημένη του γιὰ χρυσάφι, ἀλλὰ μήπως δὲν εἶναι πλανερὴ καὶ ἡ ἴδια ἡ ἀγάπη; Παιχνίδι ἀκόμα, μὲ μιὰ δόση κακίας ἴσως, καὶ τὸ «Ἐνα Ψέμμα» ὅταν ὁ ποιητὴς δνειρεύεται πὼς ἀπ' τὴ «χαϊδεμένη καὶ ναζιάρα» φίλη του, τὴν ἀστατη καὶ σκληρή, τῆς παίρνει, στὸ τέλος, τὴν καρδιά. Οἱ στίχοι

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος (σελ. 299).

εἶναι ὥραῖοι καὶ δὲν ἀντέχω νὰ μὴν παραθέσω τὴν τελευταία στροφὴ:

Χαϊδεμένη καὶ ναζιάρα
στ' ὄνειρό μου, ἀπόψε, σ' εἶδα
κ' εἶχες, λέει, τάχα μὲ δάκρυα
μουσκεμένη τὴν ποδιά.
Κ' εἶχες τὰ φτωχὰ μου μάτια
καθὼς κλαῖν χωρίς ἐλπίδα
κι εἶχα πάρεῖ ἐγώ—τί ψέμμα!—
τὴ σκληρὴ σου τὴν καρδιά.

Συγκινημένα εἶναι καὶ τὰ ποιήματα, τ' ἀφιερωμένα στὴν ἀλησμόνητη ποιήτρια Μαρία Πολυδούρη καὶ τὸν τρυφερό τραγουδιστή, τὸ Λάμπρο Πορφύρα, πάνω στίς γνωστὲς στροφές τοῦ «Χάρου». Ἡ ἔμπνευση τοῦ Τσιάκου εἶν' ἐφάμιλλη μὲ τὸ πορφυρικό πρότυπο καὶ ἂν ὑπάρχει μίμηση, αὐτὴ βρίσκεται μονάχα στὸν ἴδιο ἐκφραστικό τρόπο. Ἡ γεροντοκόρη μὲ τὸν κρυφὸ σπαργαμό της δίνει, ἐξ ἄλλου, στὸν ποιητὴ τὴν εὐκαιρία νὰ μᾶς περιγράψει τὸ δράμα της μὲ διακριτικότητα καὶ τὸ χλιοειπωμένο αὐτὸ θέμα ἀνανεώνεται μ' ἕναν τόνο ἐντελῶς προσωπικό. Ὁ «Χορὸς» καὶ ἡ «Ζήλεια» μὲ τοὺς γοργοὺς ρυθμοὺς τοὺς εἶναι καὶ αὐτὰ, μαζὶ μὲ τ' ἄλλα, ἀπ' τὰ πιὸ γοητευτικὰ τὸν τραγούδια, ὅπως καὶ οἱ «Χινοπαράτικες βραδιές», ποὺ ἴσως νὰ θυμίζουν λίγο τὸ Μαλακάση.

Οἱ «Εἰκόνες ἀπὸ τὴν Ἡπειρο» ἔχουν ὅλη τὴ ζωντάνια, τὴν ἀντοιωσύνη, τῆς πολυπάθης αὐτῆς γῆς. Ὁ Τσιάκος εἶναι συνυφασμένος μαζί της, ποτισμένος ἀπ' τὸν α�έρα της, τ' ἀρώματά της,—ἀπ' τὸ αἶμα της. Τὴ νιώθει ὅσο λίγοι καί, φυσικά, τὴ λατρύει μὲ τὴν ψυχὴ του. Εἶναι τὰ «ιερά του χώματα» καὶ μιὰ ὥραῖα κ' ἐμπεριστατωμένη μελέτη του γιὰ τὴν Πάργα, ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», δείχνει ἀκριβῶς πόσο ὁ ποιητὴς μας, προσκυνητὴς εὐλαβικὸς τοῦ «πατρῖου ἐδάφους», ἔχει κλείσει μέσα του, ζωντανὴ καὶ ἀνόθευτη, ὅλη τὴν Ἡπειρο.

Ἔτσι, μὲ τοὺς «Σβυσμένους ἀντίλαλους» ὁ Τάκης Τσιάκος πῆρε, καὶ ἀπ' τὸ πρῶτο κιόλας φανέρωμά του, μιὰ

ξεχωριστὴ θέση ἀνάμεσα στοὺς νέους ποιητὲς καὶ ἡ κριτικὴ δὲ φειδωλεύτηκε τὰ ἐγκωμιά της, ἂν θυμηθῶ τὰ ὅσα ἔγραψαν τότε οἱ Μιχ. Ροδάς, Τέλλος Ἀγρὰς, Στέφανος Δάφνης καὶ οἱ κ. κ. Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, Αἰμ. Χουρμούζιος, Ἀδ. Παπαδήμας, Ρήγας Γκόλφης καὶ ἄλλοι. Μόνη παραφωνία στάθηκε, νομίζω, ὁ μακαρίτης Χρ. Χρηστοβασίλης ποὺ, γιὰ λόγους ἐξωκαλλιτεχνικοὺς, βοήκε τὴν εὐκαιρία νὰ χτυπήσει τότε τὴν ποίηση τοῦ Παλαμά, ἐξ ἄφορημης τῆς ποιητικῆς συλλογῆς τοῦ Τσιάκου. «Οἱ λυρικοὶ τῆς Ἑλλάδος—ἔγραφε—ἦταν πολλοὶ καὶ ἐπέπλευσαν περὶ πόνου δέκα, σὰν οἱ Λ. Παπαρορηγόπουλος, Παράσχος, Δροσίνης, Πολέμης καὶ πρὸ πάντων ὁ Πορφύρας. Ὁ Παλαμᾶς ἐξήσκησεν ὀλεθρίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν μιμητῶν, οἱ ὅποιοι, μὴ δυνάμενοι νὰ τὸν ἐννοήσουν, δὲν ἐννοοῦν καὶ αὐτοὶ τί γράφουν». Ἦταν καθαρός ὑπαινιγμὸς πὼς ὁ Τσιάκος εἶχε ἀκολουθήσει τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν εἶχε μιμηθεῖ. Μπορεῖ ἡ ποίηση τοῦ Τσιάκου νὰ θυμίζει Μαλακάση, Πορφύρα, ὅ,τι θέλετε, μόνο Παλαμᾶ δὲ θυμίζει. Κι ὁ ἄτυχος Χρηστοβασίλης, μέτριος συγγραφέας, δίκαια ἴσως λησμονημένος σήμερα, «δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ καὶ αὐτὸς τὸν νέον ποιητὴν».

* *

Ἐννιά χρόνια πέρασαν ἀπ' τοὺς «Σβυσμένους ἀντίλαλους», γιὰ νὰ μᾶς θυμίσει τὴν παρουσίαν του ὁ Τάκης Τσιάκος. Ἐννιά χρόνια γιὰ νὰ ξανακούσουμε τὸ τραγούδι του, ποὺ μεστό, πιὸ ὁλοκληρωμένο. Ὁ ποιητὴς μας δὲ βιάζεται νὰ μᾶς θαμπώσει, ὅπως ἄλλοι, ἐκδίδοντας κάθε τόσο καὶ ἀπὸ μιὰ ποιητικὴ συλλογὴ. Ἡ προσφορά του πρέπει πρῶτα νὰ δικαιωθεῖ στὰ μάτια του, νὰ περάσει ἀπ' τὸ δικό του ἔλεγχον, γιὰ νὰ γίνῃ μετὰ χτῆμα τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ. Ἐχει βέβαια ἐπίγνωση τῆς ἀξίας του καὶ πρέπει νὰ τὴν ἔχει, ὅπως κάθε δημιουργός, τοῦτο ὅμως δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ εἶναι αὐστηρὸς κριτὴς τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἔτσι, εἴμαστε σίγουροι πὼς κάθε

πνευματική προσφορί του δὲν πρόκειται μήτε νὰ μᾶς ἀπογοητεύσει, μήτε νὰ εἶναι κατώτερη ἀπ' τὴν προηγούμενη. Τὴν εὐχάριστη αὐτὴ διαπίστωση τὴν ἔχουμε ὅταν διαβάσουμε τὶς «ΑΜΟΥΔΙΕΣ ΚΑΙ ΞΕΡΕΣ», συλλογὴ πού εἶδε τὸ φῶς στὰ 1945.

Καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ στὴν πρώτη συλλογῇ, τὰ ἴδια αἰσθήματα καὶ ἡ λατρεία του στὴν Ἡπειρο ἐμπνέουν τὸν ποιητὴ. Μὰ τὸ τραγούδι του, νομίζω, εἶναι ἀκόμα πὺδ ζωντανό, ἡ τεχνικὴ του πὺδ ἄρτια καὶ ἡ δόνηση τῆς ψυχῆς του πὺδ ἐντονη. Ἀκολουθεῖ, ὅπως καὶ στὰ πρῶτα του τραγούδια, τὴ γνήσια λυρική παράδοση, ὅπως τὴ λάμπρυναν τόσο ἔξοχοι προηγούμενοι ἐκπρόσωποί της. Δὲν ξαφνιάζει, δὲ γίνεται—ἀλλοίμονο!—«μοντέρνος»! Δὲν ὑπάρχει στὸ τραγούδι του μήτε κούφιος βερμπλισμός, μήτε σκόπιμη παραδοξολογία, μήτε δουλικὴ μίμησις. Εὐτυχῶς, γιατί τότε ὁ Τσιάκος δὲ θὰ ἦταν ὁ Τσιάκος, θὰ ἦταν ὁ ἀρνητὴς τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἔτσι, ἀφήνει τὴν ἐμπνευσή του λεύτερη, δίχως ἀλυσίδες, νὰ τραγουδήσει, ὅπως αἰσθάνεται, τὴ φύση, τὸν ἥρωτα καὶ τὴν πατρίδα. Τρία συναισθήματα πού μποροῦν νὰ γεμίσουν τὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ἀλλωστε, ἔχω γραφτὴν μπροστά μου τὴν ὁμολογία τοῦ Τάκη Τσιάκου πῶς ἐννοεῖ, πῶς «βλέπει» τὴν Ποίηση:

«Ἡ σημερινὴ ποίηση—γράφει—τὶς περισσότερες φορές, δὲν ξέρω ἂν εἶναι ποίηση. Ἐξάλλου, ὅταν ὁ πεζὸς λόγος πλουτίστηκε μὲ τόσα ποιητικὰ στοιχεῖα, δὲ βρίσκω πῶς—κι' ἐκεῖ πού ὁ ποιητὴς εἶναι πηγαῖος κι' ὀλοφάνερος—ὑπάρχει μεγάλη διαφορά πεζογραφίας καὶ στίχου.

»Βέβαια, ἡ ποίηση τῆς παράδοσης (ἡ ποίηση τῆς «μορφῆς»), ἔχει δεσμεύσει μὲ τὶς ἀπαιτήσεις τὸν κανόνων της, πού ἐπιδροῦν συχνὰ σὲ βάρος τοῦ αὐθορμητισμοῦ, —τῆς ἐμπνεύσεως, νὰ πῶ. Μὰ μήπως καὶ ἡ σημερινὴ δὲ σκλάβωσε τὴν ἐμπνευστὴν στὴν τόση προσπάθεια τῆς ἀλλαγῆς τοῦ λόγου μὲ λέξεις ὅσο τὸ δυνατό «καινοφανεῖς», μᾶς υποβλητικότηας πού ὥστόσο δὲν ἀρνοῦμαι;

»Πιστεύω πῶς ἡ σημερινὴ ποίηση, μετὰ τὶς πρώτες ἐπιτευξεις της, γάνει διαρκῶς ἀκόμα καὶ στοὺς πὺδ ξεχωριστοὺς, πὺδ διαλεκτοὺς ἀντιπροσώπους της. Μὲ τὴ σειρά τους κι' οἱ ξεχωριστοὶ της γάνουνε κ' ἐκεῖνοι τὴν προσωπικότητά τους. Στοὺς ἄλλους

βασιλεύει μονάχα ὁ βερμπλισμός, ἡ μίμησις καὶ ἡ σκόπιμη παραδοξολογία.

»Μὰ κι' ἀπὸ κατὰ μᾶς στερεὴ ἡ νέα νοστοροπία: χάθηκε τὸ «τραγούδι» ὀλοκληρωτικά. Σήμερα δὲν ὑπάρχουν πᾶς τραγουδιστάδες. Τοὺς συνεπηρε ὅλους τὸ θαυδ, λένε, ἡ οὐσία! Τοῦτῃ ἡ οὐσία φαίνεται πῶς εἶναι μόνο τρικυμίες κι ἀνησυχίες σ' ὅλους τοὺς. Σταμάτησε, ἀδερχέ, νὰ βγαίνει ὁ ἡλιος τὴν αὐγὴ καὶ νὰ διαλύει τὰ νέφη; χαθήκανε τὰ γελιδόνια, οἱ ἀνοιξες, ἐκεῖνες οἱ χρυσῆς χαρὲς πού σὲ γεμίζουν νέα ζωὴ; Ἔγινε τόσο φιλοσοφημένος καὶ βαρύνωμος κι' αὐτὸς ὁ καρδιοκλέφτης ἔρωτας; Ὁ φλόγαρος, ὁ ἐπιτόλιος καὶ δὲν ξέρω τί, μὰ πάντα ὁ ὥραῖος ἔρωτας; Ἐ! δὲν ἐπίστεψα ποτὲ σὲ μέρες δίχως φῶς καὶ σ' ἔρωτες ρυτιδωμένους, φαλακροὺς ἢ ἀσπρομάλληδες ἀπ' τὴν πολλὴ τους σκέψη».

Πόση πίκρα, πόση ἀπογοήτευσις κρύβουν οἱ τελευταῖες αὐτὲς πρὸ πάντων γραμμές ἀπ' τὸ «πιστεύω» τοῦ Τάκη Τσιάκου γιὰ τὴν ποίηση. Στὸν «ἀτομικὸ αἰῶνα» πού ζοῦμε—ζοῦμε ὁ λόγος τὸ λέει, γιατί λαχανιάζουμε ὀλημερὶς κυνηγώντας τὴ ζωὴ, δίχως νὰ τὴ γενόμαστε σὰν ἐπουράνιο ἀγαθό,—στὸν αἰῶνα, λοιπόν, αὐτὸν τοῦ ἀσυγκράτητου ὕλισμοῦ, δέπον τὸ πνεῦμα πάει νὰ χρεωκοπήσει, ὅπου μόνο μερικοὶ ἀδιόρθωτοι ρομαντικοὶ ἐξακολουθοῦν νὰ μεθοῦν μὲ τ' ὄνειροπόλημα, ἀληθινὰ κάθε ἰδανικὸ κοντεῦει νὰ πεθάνει, ἂν δὲν πέθανε κιόλας, καὶ ἡ Ποίηση, ἡ ἀληθινὴ κι ἀμόλυντη, ξεχνώντας τὸν ἀγνὸ προορισμό της, πού εἶναι νὰ δίνει ἀνάτασι στὴ βασανισμένη ἀνθρώπινη ψυχὴ, ξεστονίστηκε πραγματικά καὶ «βαρβαρίζει». Ὡστόσο, ὑπάρχει μὴ παρηγοριά: πῶς ὅσο καὶ νὰ θέλουμε νὰ πνίξουμε μέσα μας τὸ ρομαντισμό, τὸ αἶσθημα καὶ νὰ τ' ἀντικαταστήσουμε μὲ κάθε λογῆς ἐγκεφαλικὸ κατασκευάσμα, πάντα θὰ ὑπάρχει ἐνα ποσοστὸ ἀξιόλογο ἀνθρώπων πού θὰ συγκινεῖται ἀπ' τὸν ἥρωτα, τὸ τραγούδι τῶν πουλιῶν, τὰ ἄρώματα τῶν λουλουδιῶν, ἀπ' τὰ ἐξαίσια τοπία, ἀπ' τὰ συναισθήματα πού γεννιοῦνται ἀπ' τὴ χαρὰ ἢ τὸν πόνο, ἀπ' τὴν ἀγάπῃ τῆς πατρίδας καὶ τὴν ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ, ἀπ' τὴν ὁδύνη καὶ τὸ θάνατο. Καὶ πάντα θὰ ὑπάρχουν, στὸ πείσμα τῆς ὕλιστικῆς, τῆς αἰσθησιακῆς ἐποχῆς μας, οἱ ἐμπνευσμένοι ἄνθρωποι—αὐτὴ ἡ μι-

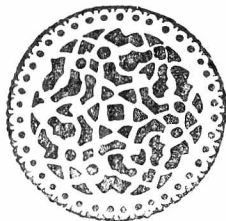
κρή φρυχτα—πὺν θὰ τὰ τραγουδοῦν ὅλ' αὐτά, καθένας μὲ τῇ δυνάμει του, προσφέροντας ἔτσι, σὲ ὥρες περισυλλογῆς ἢ νοσταλγίας, τὸ θεῖο δῶρο τῆς ἀγνῆς, τῆς ἀδόλης Τέχνης.

Μπορεῖ οἱ φωνές πὺν ἀκούγονται σήμερα νὰ μὴν εἶναι μεγάλες, συγκλονιστικές. Φτάνει νὰ εἶναι γνήσιες, καθαρές, νὰ πᾶλλουν ἀπὸ ζωὴ καὶ εὐαισθησία. Δὲν εἶναι πάντα οἱ μεγάλες φωνές τοῦ ὁρμητικοῦ πάθους, τῶν συγκλονιστικῶν βιωμάτων πὺν συγκινοῦν· εἶναι συχνά, πολὺ συχνὰ οἱ χαμηλόφωνες, οἱ ἀργές, οἱ οἰκεῖες πὺν τὶς δέχεται γαληνεμένα, μόνος, κάποιος δειλινὸς ὅταν ὁ ἥλιος ρίχνει τὶς στερνές του ἀχτίδες στὸ δωμάτιο ἢ ὅταν ὁ ρυθμικὸς κρότος τῆς βροχῆς συνοδεύει τὸ ξετύλιγμα κάθε στίχου, καθὼς τὸν ἀπολαμβάνεις, μιὰ χειμωνιάτικη νύχτα, κοντὰ στὸ τζάκι. Αὐτὲς οἱ φωνές σὲ κυκλώνουν, σὲ γοητεύουν, σὲ γυρίζουν πίσω στὰ παλιά· κάποτε, ἐν' ἀπλὸ τραγούδι κάνει τὰ μάτια σου νὰ βουρκώνουν γιατί ἀνάστησε μέσα σου κάποια εἰκόνα σβυσμένη ἀλλοτινῶν καιρῶν· ἄλλοτε πάλι, ἕνας στίχος σὲ συνοδεύει ὅλη τὴν ἡμέρα σὰν ἔμμονη ἰδέα· καὶ ἄλλοτε, νιώθεις τέτια γαλήνη στὴν ψυχὴ, τέτια ξεκούραση πὺν ξεχνᾷς τὸ κάθε τι γύρω σου· εἶναι ἡ περιπόθητη «φυγὴ» ἀπ' τὴν καθημερινό-

τητα, ἡ φυγὴ πὺν λυτρώνει, ἀνακουφίζει. Αὐτοὶ οἱ ἀπλοὶ τραγουδιστές, οἱ «ἐλάσσονες ποιηταί», ἀναταράζουν συχνὰ τὸν ἐσωτερικὸ σου κόσμον, σὲ συγκλονίζουν σὲ τέτιο σημεῖο, πὺν κανέναν μεγάλο ποιητὴν δὲν θὰ κατάφερνε νὰ σὲ δονήσῃ ὅπως αὐτοὶ οἱ νοσταλγικοί, οἱ μελαγχολικοί, οἱ τριφυεροὶ τραγουδιστές. Ψυχικὴ διάθεση; Ἴσως,—μὰ πὺν πολὺ ἁρμονία. Ἄν οἱ πολὺ μεγάλοι ποιητὲς μπορεῖ νὰ συγκριθοῦν μὲ τοὺς μουσουργοὺς πὺν σύνθεσαν ἀριστουργηματικὲς συμφωνίες, οἱ ἐλάσσονες εἶν' ἐκεῖνοι πὺν μοιάζουν μ' αὐτοὺς πὺν ἔγραψαν μουσικὴ δωματίου. Καὶ ὅπως οἱ ἀπαλοὶ, οἱ γοητευτικοὶ τόνοι ἐνὸς Κουαρτέττου τοῦ Σοῦμπερτ ἢ τοῦ Σοῦμαν σὲ νανουρίζουν καὶ σὲ ἡσυχάζουν, τὸ ἴδιο καὶ οἱ ποιητὲς, πὺν τραγουδοῦν ἀπ' τὸ περίσσευμα τῆς πονεμένης ψυχῆς τους, σ' ἀπομακρύνουν ἀπὸ κάθε μικρότητα τῆς ζωῆς.

Τὸ ἴδιο καὶ ὁ Τάκης Τσιάκος, δίχως νὰ νοθεύει τὴν προσωπικότητά του, συνεπῆς στὸν ἑαυτό του, χαίρεται τὴ ζωὴ, τὴ φύση καὶ τὸν ἔρωτα καὶ τραγουδεῖ χαμηλόφωνα, διακριτικά, συγκινημένα. Τὸ τραγούδι του ὁμῶς αἰχμαλωτίζει, γιατί εἶναι ποιητῆς.

(Συνεχίζεται)





Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΑΠΟ ΜΙΚΡΟΣ ΣΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

14.—Τ' ΟΝΟΜΑ ΜΑΣ ΤΥΠΩΜΕΝΟ

Ἡ μανία τοῦ γραψίματος εἶχε καιρὸ πού ἀνάδευε μέσα μου. Χωρὶς νὰ παραμελῶ τὰ μαθήματα, ἄφηνα κάποτε τὸν ἑαυτό μου ἀδέσμευτο νὰ ταξιδεύει σὲ κόσμους φανταστικούς ἢ παρασέρονμον ἅπ' τὴν εὐαισθησία μου, ἀπὸ μιὰ ἀγιάτρευτη μελαγχολία καὶ ταιρίαζα ρίμες, ἔστρωνα στίχους, ἔντυνα τὰ φτωχὰ λόγια μου μὲ τὸ ρυθμό. Ἦταν κάτι πού εὐχαριστοῦσε κυριώτερα ἐμένα τὸν ἴδιο, μ' ἔκανε νὰ πιστεύω πὼς κάτι ἀξίζω κι' ἐγὼ μὲς στὴν πλάση, πὼς δὲν ἤμουν ὀλωσδιόλου γιὰ πέταμα, ὅπως μοῦ περνοῦσε συχνὰ ἡ ἰδέα.

Οἱ ἄλλοι ἔπαιζαν, εὐθυμοῦσαν. Φόραγαν ροῦχα πού τάπαιρναν ἔτοιμα ἅπ' τὸ ράφτη. Τὰ πλουσιόπαιδα ἔτρωγαν σοκολάτες, ἔπιναν καὶ μπύρα, πού ἐμεῖς δὲν τὴν εἶχαμε δοκιμάσει καθόλου. Ἐγὼ μονάχα μιὰ φορὰ πῆρα σαμπάνια, ἐκεῖ στὸ δρόμο, ἔξω ἅπ' τὸ κατάστημα, μὰ τὴν ἤπια κι' αὐτὴν σὰ φάρμακο, ἀνακατωμένη μὲ καθάριο, ἐπειδὴ ἔτσι μ'εἶχαν συμβουλέψει ἄλλοι πολύξεροι, γιὰ νὰ μὴ μούρθει μετὸς. Τέτια ἦταν ἡ προκοπὴ μας ἐμᾶς, νὰ σεργιανᾶμε στὸ παζάρι μὲ τὰ τσαλακωμένα χωριάτικα σκουτιὰ μας, μὲ τὰ τσαρουνχοπάπουτα πού εἶχαν βγεῖ ἅπ' τὰ χέρια τοῦ Γεωργιάκη Δρόσου στὸ χωριό, ἀλύγιστα σὰν κοκαλénια, μ' ἐκεῖνα τὰ γαλάζια μάλλινα πανωφόρια πού μᾶς ἔφταναν κάτω ἅπ' τὸ γόνα καὶ μᾶς ἔδειχναν ἀστείους σὰ γεροντάκια. Τ' ἀγορασιὰ ροῦχα, τὰ πάνινα, μὲ τὰ ὠραῖα κουμπιὰ, ἦταν γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ τὰ παιδιά τῆς πολιτείας. Γιὰ μᾶς ἦταν ἡ στέρηση κι' ἡ ντροπὴ, πού κατακάθονταν νυχτόμερα μὲς στὴν καρδιά μας.

Καὶ γιὰ μένα ἦταν ἀκόμα ὁ πόνος τοῦ αὐτιοῦ, τοῦ καταραμένου διαβολοαυτιοῦ μου. Μόλις ἔπιαναν τὰ κρύα, ἀρχίζε πάλι νὰ πονάει, νὰ μὲ κεντάει ἀπὸ μέσα μ' ἐκεῖνες τὶς σουφλιές του πού ἦταν προμήνυμα πὼς θὰ πρηστῇ καὶ θὰ μάσει. Θεέ μου! Τὶ κατάρα ἦταν αὐτὴ πού μ' εἶχε βρεῖ ἀπὸ τόσο μικρόν; Ἐνῶ οἱ συμμαθητές μου χοροπηδοῦσαν γεμάτοι ὑγεία, ἐμένα ἔπρεπε νὰ μὲ συνοδεύει ἡ μάνα μου στὸν ἀσπρομάλλη τὸν Παπανικόλα στὸ χωριό, γιὰ νὰ μοῦ δώσει πίσω στὸ ριζάφτι μιὰ φαρμακερὴ νυστεριά· ἢ ἔπρεπε νὰ μὲ κουβαλάει ὁ πατέρας μου, ἔδω κάτου, στὸ γιατροῦ τὸ Βασταρούχα γιὰ νὰ μοῦ κάμει κι ἐκεῖνος τὰ ἴδια μὲ τὰ δικά του ἐργαλεῖα. Καὶ περίμενα ὦρα ὀλόκληρη στὸ φαρμακεῖο τοῦ Κατσαδήμα ὥσπου νὰ μοῦ ἐτοιμάσει ὁ ἴδιος ἢ ὁ βοηθὸς του κανένα γιαιτρικό, τίποτε λινοκόκι. Κι ἅμα ἔσπαγε ἐκεῖνη ἡ ἄθλια πληγὴ, ἔπρεπε νὰ βάνω βαμπάκια ἀπὸ πάνω, νὰ τυλίγω τὸ κεφάλι μου μὲ τὴν χακένια κουκούλα τοῦ θείου, πού τὴν εἶχε φέρει ἀπὸ τὸ μέτωπο. Ἔτσι πῆγαινα στὸ γυμνάσιο, μ' αὐτὴν παρουσιαζόμουν στὴν τάξη. Εἶχα πιά σιχαθεῖ τὸν ἑαυτό μου. Θάθελα νὰ κρυφτῶ κάπου γιὰ πάντα, ἂν μπορούσα.

Δὲν ἔβρισκα ἄλλο καταφύγιο πὺδ ἀνέξοδο, πὺδ βολικὸ ἅπ' τὴ μελέτη, ἅπ' τὸ γράψιμο. Κανένας δὲ μπορούσε νὰ μὲ διώξει ἀπὸ κεῖ, γιατί πολὺ λίγοι ζήλευαν αὐτὴ τὴ θέση. Ἦταν μετροημένοι στὰ δάχτυλα οἱ μαθητὲς πού ἐνδιαφέρονταν γιὰ τὴ φιλολογία.

Πρῶτος καὶ καλύτερος ἀνάμεσά τους.

ξεχώριζε ὁ Γαῖτάνης. Γιὸς τοῦ μοναδικοῦ στὴν πόλιν ὁδοντογιατροῦ, εἶχε τὸν τρόπο του αὐτός, καλοπερνοῦσε στὸ σπιτι του. Διαθέτοντας πάντα λεφτά, δὲν περιορίζονταν νὰ ἐρωτοτροπεῖ μὲ τοὺς ἀθηναϊκοὺς τιμὸκαταλόγους ὅπως ἐγώ, ἀλλὰ ἔκανε καὶ παραγγελίες, τούρχονταν κάθε τόσο βιβλία, μυθιστορήματα ἢ ποιητικὲς συλλογές. Ὅποτε τὸν ἐπισκεπτόμουν στὸ σπίτι του, σπάνια διαβάζαμε βιβλία τοῦ σχολείου. Προτιμοῦσαμε νὰ ριχτοῦμε, μὲ ἡδονικὴ περιέργεια, στὴ μαγεία τῶν στίχων καὶ στὸ ξεφύλλισμα τῶν περιοδικῶν.

Ἕνα χινόπωρο ὁ Γαῖτάνης μοῦ ἔδειξε κάτι στίχους.

—Διάβασε! Ξέρεις τίνος εἶναι αὐτοί;

Δικοί του θὰ ἦταν, ἀφοῦ τοὺς ἔγραψε ὁ ἴδιος.

—Ὁχι. Εἶναι τοῦ Σικελιανοῦ, τοῦ Ἀγγελου Σικελιανοῦ, συνέχισε μὲ μιὰ ἔκφραση ζωηρή, σὰν τοῦ κυνηγοῦ ὅταν πετυχαίνει τὸ στόχο του. Τὸν βρῆκα ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸ Σικελιανὸ στοὺς ἀρχαίους Δελφούς.

Καὶ βλέποντάς με νὰ τὸν κοιτάζω μ' εὐπιστία (ἐπειδὴ ἤξερα πὼς τὸ καλοκαίρι εἶχε λείψει, πραγματικά, στὴν Ἀράχωβα), ἔξακολούθησε στολίζοντας ὁλόένα τὸ μῦθο του:

—Εἶναι ψηλός, γαλανομάτης, μὲ μακρὰ μαλλιά ὥς τὶς πλάτες. Βαστάει στὸ χέρι του καὶ μιὰ λύρα σὰν τὸν Ἀπόλλωνα. Αὐτοὺς τοὺς στίχους τοὺς ἔγραψε στὴν Κασταλία πηγὴ καὶ τοὺς ἄφησε, τοὺς ξέχασε ἐκεῖ. Πῆγα νὰ πῶ νερὸ καὶ τοὺς ἤϊρα. Διάβασε νὰ ἴδεις....

—Μὰ τὸ γράψιμο εἶναι δικό σου, καημένη Γάκη.

—Μὴν εἶσαι κουτός, τοὺς ἀντέγραψα ὕστερα....

Ὅσο κι' ἂν ἤθελα νὰ τὸν πιστέψω, γιατί μοῦ ἄρεσαν τὰ στολισμένα του ψέματα, ὅμως τὰ μετρικὰ λάθη καὶ οἱ λαθεμένες ρίμες τοῦ χειρογράφου δὲ μοῦ ἐπέτρεπαν νὰ παραδεχθῶ πὼς ἔτσι γράφουν οἱ σπουδαῖοι ποιητὲς σὰν τὸ Σικελιανό. Μήπως ἦταν δικά του καὶ μοῦ τόκουβε;

Ὁ Γαῖτάνης στὸ τέλος ἔσκαγε στὰ γέλια ἀφήνοντάς με στὴν ἀμφιβολία.

—Ἕλα, θέλεις τώρα νὰ σοῦ δώσω τὰ «Τραγούδια στὸ ξέφωτο» τοῦ Πάνου Ταγκόπουλου; κι' ἔψαχνε τάχα στὴ βιβλιοθήκη του, ἐκεῖνη τὴν ὥραία μὲ τὸ τζάμι μπροστά.

Εἶχε, ἀλήθεια, αὐτὴ τὴν περίφημη συλλογὴ, αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα τοῦ ἐμμετροῦ λόγου; Πόσο εὐτυχισμένος θάμουν νὰ τὸ ξεφυλλίσω, νὰ τὸ μάθω ἀπέξω!

—Ἀ, ξέχασα! ἔλεγε σὲ λίγο. Δὲ μοῦ τόστειλε ἀκόμα ὁ Σιδέρης. Ἀμα θὰ μοῦ ἔρθει τὸ δέμα, θὰ στὸ δώσω κι ἐσένα...

Μὲ παίδευε πολὺ ὁ συμμαθητής μου, κάποτε μὲ γελοῦσε κατὰμουτρα, γιὰ νὰ μοῦ δανείσει ἓνα φύλλο «Μπουκέτο» ἢ ἀπὸ κεῖνα τ' ἄλλα τὰ μαθητικά, «Μυροβόλος Αὔρα» καὶ τέτια, ποὺ ἔβγαιναν, ἀπὸ ἓνα δυὸ φύλλα, στὴν Ἀγινὰ ἢ στὸ Σουφλί, στὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ ποὺ ὅλα τὰ λάβαινε ἐκεῖνος, γιατί τοὺς ἔγραφε ἀμέσως ζητώντας τους νὰ γίνει συνδρομητής ἢ ἀνταποκριτής. Ἐμένα ὅμως δὲ μοῦ τὰδινε, μονάχα μούδειχνε κάπου κάπου τοὺς τίτλους. Ἰσα ἴσα γιὰ νὰ μὲ βάλει στὰ αἵματα. Ὅπως παλιὰ μὲ τὸ Νάκο εἶχαμε τὴ ζήλια γιὰ τοὺς βαθμούς, ἔτσι καὶ τώρα μὲ τὸ Γαῖτάνη γεννήθηκε ἀνάμεσά μας ἡ ξεσυνέρια γιὰ τὴ λογοτεχνία, αὐτὴ ἡ ἴδια ποὺ μᾶς ἔκανε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ παρθεὰ τακτική.

Μὰ κι' ἐγὼ δὲν ἄφηνα τὸν καιρὸ μου νὰ πάει χαμένος, ἄς μὴν εἶχα ν' ἀγοράσω βιβλία καὶ περιοδικά. Ἐγραφα μόνος μου κρυφὰ καὶ φύλαγα τοὺς στίχους μου σὰ θησαυρὸ. Φλογίζομουν ὥστόσο ἀπ' τὴ φιλοδοξία νὰ τοὺς τυπώσω ποιθενά, ὅπως γίνονταν μὲ ὅλους τοὺς ποιητὲς τοῦ κόσμου. Αὐτὸ θάταν ἡ καθιέρωσή μου, ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἀξίας μου. Τὶ ὠφελοῦσε νὰ τοὺς μουρμουρίζω μονάχος μου σὲ ἀπόμερα στενά;

Ἐβγαине τότε στὰ Γιάνινα μιὰ ἐφημερίδα «Ἡπειρωτικὴ Ἠχώ», διευθυντὴς Εὐθύμιος Τζάλλας. Αὐτὴ εἶχε μιὰ «φιλολογικὴ στήλη», δηλαδὴ μιὰ ἀκροῦλα στὴ μέση τῆς τρίτης σελίδας, ὅπου δημοσίευε

κάθε μέρα στίχους διαφόρων, ὅχι σὰν τὴν «Ἡπειρο», ποὺ ἔβανε ποιήματα μονάχα τοῦ διεθυντῆ τῆς, τοῦ ἀχόρταγου τοῦ Πελλερέν, οὔτε σὰν τὸν ἄλλον τὸν «Κήρυκα», ποὺ ἀγνοοῦσε βάναισα τὴν ποίησιν. Ἀρχίσαμε λοιπὸν νὰ στέλνουμε κεῖ, κρυφὰ ὁ ἓνας ἀπ' τὸν ἄλλον, περιμένοντας νὰ ἰδοῦμε τὴν περιπόθητη ἀπάντησιν, ἀποκάτω στὴ φιλολογικὴ ἀλληλογραφία.

Τὴν ἀρχὴ τὴν εἶχε κάμει βέβαια ὁ Γαϊτάνης. Ἀπ' αὐτὸν ἔμαθα κι ἐγὼ τὸ μονοπάτι ὅπου ξεθάρρεψα νὰ προχωρήσω. Ἔστειλα λοιπὸν κι ἐγὼ ἓνα καινούριο ποίημά μου, τὸ καλύτερο ὅπως φανταζόμουν, μὲ τὸν τίτλο «Φεγγάρι». Καὶ περίμενα ἐναγώνια τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἀγνωστου κριτῆ, σὲ ψευδώνυμο βέβαια, γιὰ νὰ γλυτώσω, καλοῦ κακοῦ, τὸ ρεζιλίκι. Δὲν πίστευα ποτὲ πὼς θὰ ἐγκριθεῖ μὲ τὸ πρῶτο, ἀφοῦ ἔβλεπα γιὰ τόσους ἄλλους ν' ἀπορίπτουν τὰ δικὰ τους ὁλοένα. Μὰ ἔστω κι ἓνας καλὸς λόγος, κάτι θάτανε γιὰ μένα.

Μεγάλῃ δυσκολίᾳ ἦταν καὶ τὸ ποῦ θὰ βλέπαμε τὴν ἐφημερίδα. Ἀνακαλύψαμε κάποιον δικηγόρο Ἀβδὴ ἢ Ἀβδίκο σ' ἓνα ἀπόκεντρο στενάκι, ποὺ τὸν ἤξερε κάποιος ἀπ' τὸν κύκλό μας. Χωνόμασταν λοιπὸν στὸ γραφεῖο του κλειφτά καὶ ρίχναμε καμιά ματιὰ σ' αὐτὰ νέα φύλλα ἢ τὰ χόναμε στὴ τσέπη μας μὲ τρόπο, ὅταν ἐκεῖνος εἶχε τὸ νοῦ του ἄλλοῦ, μιλώντας μὲ τὴν ἀραιὴ ἀλλωστε πελατεία του. Ἀλλά, σὰ νὰ κατάλαβε τὸν ὑπουλοσκοπὸ μας, φάνηκε μὴ δυὸ φορὲς βαρὺς ἀπέναντί μας, ἢ φοβηθήκαμε ἐμεῖς μὴ μᾶς ἀνακάλυψε, κι ἔτσι δὲν τολμούσαμε νὰ περνᾶμε συχνὰ ὅπως πρὶν.

Τότε ἐγὼ βρῆκα καὶ μιὰ ἄλλη πηγὴ: τὸ μαγαζὶ ἐκεῖνο τοῦ Ζώη Κολιοῦ, ὅπου δούλευε κι ὁ χωριανός μου ὁ Γάκης τοῦ Γιάνν' Παπᾶ, ποὺ λεγόταν παὰ Παπακώστας. Λάβαιναν κι αὐτοὶ «Ἡπειρωτικὴ Ἠχώ», δίχως νὰ πληρώνουν βέβαια συνδρομῇ. Οὔτε τὴν ἀνοιγαν καν νὰ τὴ διαβάσουν, ἀπασχολημένοι κι οἱ τρεῖς τους συντάκτοι νὰ ζυγιάζουν ἀπ' τόνα καὶ τ' ἄλλο ποὺ τοὺς ζητοῦσαν οἱ μπακάληδες τῆς ὑπαίθρου. Καταστημα-

τάρχες μὲ τ' ὄνομα οἱ ἴδιοι, ἐφοδιάζαν χονδρικῶς μὲ εἶδη ὀλόκληρα χωριά.

Ἔχοντας θάρρος ἐκεῖ μέτα ἀπ' τὸ χωριανὸ καὶ συγγενὴ μου, γλιστροῦσα ἀθόρυβα ὥς τὸ μεγάλο πάγκο ψάχνοντας μὲ τὸ βλέμμα μου γιὰ τὸ ποθὲτὸ φύλλο. Τὸ ἀνοιγα ἀμέσως στὴν τρίτη σελίδα, παραμερίζοντας κοντὰ σὲ τίποτε τσουβάλια γιὰ νὰ μὴ σταματῶ καὶ τὴν κίνησιν, ἀνυπόμονος ὥστόσο νὰ ρουφήξω τοὺς στίχους καὶ τὶς ἀπαντήσεις. Ὁπου μιὰ μέρα μὲ μεγάλο χτυποκάρδι διαβάζω: «Φ. Π. Τὸ ποίημά σας ἐγκρίνεται καὶ θὰ δημοσιευθῇ». Δὲν πίστευα τὰ μάτια μου, πετοῦσα ἀπ' τὴ χαρὰ μου. Φ. Π. ἦταν τὰ ἀρχικὰ τοῦ ψευδωνύμου μου. Τὸ ποίημά μου ἐγκρίθηκε. Τὶ εὐτυχία!

Πῆρα τὸ φύλλο καὶ τὸ φύλαξα σὰν κειμήλιο, διαβάζοντάς το καὶ ξαναδιαβάζοντάς το στὸ δρόμο σὰν νάταν τὰ τὰ γράμματα ἀπὸ ἀγνωστη γλώσσα, μαγικὴ. Ἀπὸ κείνη τὴν ἡμέρα ἀρχισε ἓνα μαρτύριο γιὰ μένα. Σχεδὸν εἶχα παραμελήσει τὰ μαθήματά μου περιμένοντας μὲ ἀγωνία τὴ δημοσίευσιν. Περνοῦσα καὶ ξαναπερνοῦσα ἀπ' τὸ μπακάλικο τοῦ Ζώη Κολιοῦ εἶχοντας ματιὰς παντοῦ, ἀνάμεσα στὰ ζύγια καὶ στὰ ρύζια, γιὰ νὰ ξετρυπώσω τὴν ἐφημερίδα. Ὁ μέγας μου πόθος ἦταν μὴν τὴ σκίσουν κιόλας, μὴν τυλίξουν πράματα πρὶν προφτάσω νὰ τὴ δῶ.

Κι' αὐτὴ ἡ εὐλογημένη ἀργοῦσε νὰ ρθεῖ, σὰ νὰ τόκαναν ἐπίτηδες γιὰ μένα. Χαλοῦσαν οἱ δρόμοι ἀπ' τὶς βροχὲς καὶ διακόπτονταν, καμιά φορὰ, ἢ συγκοινωνία μὲ τὰ Γιάνναινα. Τότε τὰ φύλλα ἔρχονταν ἀπὸ τρία καὶ τέσσερα μαζί. Τὰ πετοῦσαν ὅπου τύχει στὸ μπακάλικο καὶ τρώμαζα, παιδευόμενον νὰ τὰ βρῶ. Ἔσκυβα, χώνομουν ἀνάμεσα στὰ πόδια τους, ἔκανα σωστὲς ἐξερευνήσεις.

—Ἔλα, πάρτες κι ἄσε μας νὰ κάνουμε τὴ δουλειά μας! μοῦ λέει μιὰ μέρα μισοθυμωμένος ὁ Τσακαγιάννης, ὁ τρίτος συνταξιῶς, πετώντας μου ἓνα μάτσο χαρτιά.

Ἦταν βέβαια ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἠχώ», τὰ καθυστερημένα φύλλα. Τὰ πῆρα μ'

εὐλάβεια, φοβισμένος ἀπ' τὸν τόνο τοῦ ἀφεντικοῦ, καὶ βγῆκα στὸ δρόμο ξεδιπλώνοντάς τα ἐκεῖ πού με πονοῦσε. Θεέ μου! Τὶ ἦταν αὐτό; Στίς τόσες τοῦ Φλεβάρη, ποιητῆριον ἔτος 1924, δημοσίευαν τὸ ποίημά μου:

Φεγγάρι μου χλωμὸ καὶ λυπημένο...

Ἦταν ἡ πρώτη φορὰ πού ἐβλεπα τυπωμένο τ' ὄνομά μου. Κι' ἡ καρδιά μου χτυποῦσε δυνατά, σὰν τότε με τὸ ἄριστα τοῦ ἐνδεικτικοῦ. Ἀκούς ἐκεῖ νὰ μοῦ τὸ βάλουν ἀμέσως! Καὶ νὰ μὴ μοῦ διορθώσουν οὔτε μιὰ λέξη! Τὶ καλοὶ ἄνθρωποι! Καὶ τί σπουδαία ἐφημερίδα! «Ἡπειρωτικὴ Ἠχώ» σοῦ λέει ὁ ἄλλος, δὲν εἶναι παιξεγέλασε. Κι' αὐτὸς ἐδῶ —κοιτάξτε, ἄνθρωποι, ἀνοίξτε τὰ φωρά σας!—, αὐτὸς ἐδῶ εἶμαι γὼ ὁλόκληρος, κι' ἄς μὴ με ξέρει κανένας, κι' ἄς μὴ μαντεύει κανένας ἀκόμα πὼς τὸ ἄστρον ὄνομά μου, τὸ λαμπερὸ, εἶμαι γὼ ὁ φτωχούλης, ὁ παραπεταμένος, πού τὸ χεიმῶνα τοῦ τρέχει τ' αὐτί.

Ναί, μάλιστα, «φεγγάρι μου χλωμὸ καὶ λυπημένο...», ἐγὼ εἶμαι πού τάγραψα αὐτά, πού κατέβασα τέτοιες ἐμπνεύσεις ἀπ' τὸ κεφάλι μου, κι' ἄς μὴν τὸ περιμένει κανένας ἀπὸ μένα, καὶ τώρα με ἀναγνωρίζουν οἱ δημοσιογράφοι στὰ Γιάνινα, καὶ με βάνουν πλαῖ στὸν Ἀλκή Μυροσίνη, καὶ στήν Ἄρτα δὲν ἔχουν εἶδηση ἀπ' αὐτό, κι' ὁ Νάκος δὲν τὰ καταφέρει σὲ τέτια, καὶ τὸ φεγγάρι ταξιθεύει στὰ οὐράνια, μὰ ἐγὼ δὲν εἶμαι πιά χλωμὸς καὶ λυπημένος, εἶμαι ὁ πιὸ χαρούμενος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, τὸ παρόμοιο ἀρχοντοπούλο τῆς φαντασίας.

Ἔτσι γενήκαμε σιγά-σιγά μωστερηδες τοῦ Γιαννιώτικου φύλλου. Τ' ὄνομά μας ἄρχισε νὰ παίρνει καὶ νὰ δίνει στήν «Ἡπειρωτικὴ Ἠχώ». Κοντὰ σ' ἐμᾶς ἔστειλαν κι' ἄλλοι ἀπὸ δῶ, ἐγκρίνονταν καὶ τὰ δικὰ τους κάπου-κάπου. Ἀνοίξαμε ἀλληλογραφία με τοὺς φιλολογικοὺς παράγοντες Ἰωαννίνων, με τὸ Μιχαῆλη Πετροχειλο, με τὸ Βασίλη Βακατάτση. Ἀνακρίναμε ὁ ἕνας στὸν ἄλλον τὰ ὑψηλὰ σχέδιά μας, κάναμε καὶ φιλοφρονήσεις ἀπαραίτητες μεταξὺ συναδέλφων. Θεωρούμασταν πιά, ὁ καθένας

γιὰ τὸν ἑαυτό του, μὰ προσωπικότητα.

Τέλος ἦρθε κι' ἕνας ἀντιπρόσωπος τῆς ἐφημερίδας στήν Ἄρτα, ὁ διαχειριστὴς Τσιμογιάννης. Φρόντισε νὰ μᾶς βρεῖ, ἐμᾶς τοὺς συνεργάτες του, νὰ ποῦμε. Θ' ἀπογοητεύτηκε ὁ ἄνθρωπος βλέποντας τὸ ἀνάστημά μας. Ἐμεῖς ὅμως τὸν ἀτενίζαμε σὰν ἐνσάρκωση τῆς δημοσιογραφίας, σὰν ἱεροφάντη τῶν γραμμάτων. Μᾶς ζήτησε με τρόπο νὰ τὸν βοηθήσουμε γιὰ καμιά συνδρομὴ (γι' αὐτὸ ἄλλωστε εἶχε ἔρθει), μὰ ἐμεῖς τοῦ ἀπαντήσαμε λυπημένοι πὼς οἱ Ἀρτινοὶ δὲν πληρώνουν γιὰ τύπο, δὲν νιώθουν ἀπὸ τέχνη.

Ἐφυγε ὁ διαχειριστὴς καὶ μᾶς ἄφησε μόνους με τὰ ὄνειρά μας. Πιστεύαμε τυφλὰ σὲ κάθε τυπωμένο. Θεοποιούσαμε ἀδίσταχτα τοὺς στιχουργούς. Εἴχαμε κολλήσει τὴ λύσα γιὰ καλὰ. Καὶ ζηλεύαμε ἀπὸ μέσα μας τοὺς Γιανιώτες. Ἐκεῖ εἶχαν ἐφημερίδες δικές τους, εἶχαν μεγάλη παρέα. Ἐβγαζαν καὶ προσκοπικὸ περιοδικό, οἱ εὐκαιρίες γι' ἀνάδειξη ἦταν πολλές. Ἐμεῖς παρακολουθοῦσαμε τὴν κίνησή τους ἀπὸ μακριά.

—Εἶδες; Ἦρθε ὁ Ἐλιγιά!

Ναί, αὐτὸς ὁ σπουδαῖος λόγιος, ὁ πανελληνίης φήμης Γιωσέφ Ἐλιγιά, ὁ συνεργάτης τῆς Μεγάλης Ἑλληνικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας (γιὰ σκέψου τίτλο!), εἶχε πατήσει τὸ πόδι του στὰ Γιάνινα. Κι' ἐμεῖς, πού τὸ θέλαμε τόσο, δὲ μπορούσαμε οὔτε νὰ τὸν ἰδοῦμε καν.

Ἐδῶ βλέπαμε μονάχα ἐκεῖνον τὸν ἀρχοντόμιο ἢ δασικό, κάτι τέτιο, με τὴν πράσινη στολή του, με τὸ διάφανο πρόσωπο, με τὸ λυγρὸ κορμί, πού περνοῦσε ὁνειροπόλος, μελαγχολικὸς ἀπ' τὸν κεντρικὸ δρόμο κι' ἦταν, λέει, φθισικός σὰν τὸν Κρουστάλλη. Στους στίχους πού δημοσίευε ἀκολουθοῦσε τὸν Ψυχάρη, τὸν Πάλλη, ἔτσι λέγαν· ἔγραφε «ἄβγῃ» τὸ αὐγὴ καὶ πνεύματα στίς λέξεις δὲν ἔβανε. Τελοσπάντων εἶχε ὅλα τὰ προσόντα γιὰ νάνα διάσημος ποιητής, αὐτὸς ὁ λεπτοκαμωμένος Παπαγεωργίου (με τὸ ψευδώνυμό του σὲ παρένθεση), πού τὸν ζηλεύαμε ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἀρώστια του.

Μιὰ μέρα ἔρχεται ὁ Γαϊτάνης τρεχά-

τος καὶ μᾶς φέρνει τὸ μεγάλο νέο, ἀχνιστό :

—Τὸ μάθατε ; Ἦρθε ὁ Ζαρκιάς !

Ὁ Στάθης ὁ Ζαρκιάς ; Ἐδῶ στήν Ἀρτα ; Κύριε τῶν Δυνάμεων ! Πῶς δὲ λυπάσαι τὸ φτωχό μας μυαλό, μὴν τὸ ἀποχάσουμε ὁλότελα, καὶ μᾶς κατεβάζεις τέτια κεραμίδα ; Πατάει τὰ χρώματά μας, αὐτὸ τὸ πνεῦμα ; Ἀναπνέει τὸν ἴδιο ἀέρα μ' ἡμᾶς ; Πῶς μπορούμε νὰ βαστάξουμε στὰ καλά καθούμενα τέτια εὐτυχία, τέτια θεία δωρεά ; Ὁ Στάθης Ζαρκιάς δὲν ἦταν μικρο πράμα ; δημοσίευσε σὲ ἀθηναϊκὰ περιοδικά.

—Ἀλήθεια σὰς λέω, συνέχιζε ὁ Γαϊτάνης μὲ θέρη. Εἶναι στρατιώτης καὶ τὸν ἔστειλαν ἐδῶ. Ὑπηρετεῖ στὸ τάγμα εὐζώνων...

Καὶ δὸς τοῦ ἡμεῖς τρεξίματα, ψαξίματα ἀπάνω στὸν Ἀμυντικὸ Στρατόνα, ὥσπου ν' ἀποδειχτεῖ πὸς δὲν ἦταν τίποτε ἀπ' αὐτά, πὸς ὁ εὐφάνταστος συμμαθητὴς μας εἶχε παίξει ἀκόμα μιὰ φορὰ μὲ τὸν καημό μας, εἶχε πετάξει μιὰ μικρὴ σπίθα σὲ ἀχυρὰ ἑτοιμα νὰ πάρουν φωτιά.

Δὲν ἄφηγε κανέναν σὲ ἡσυχία αὐτὸς ὁ Γαϊτάνης. Μιὰ μέρα βλέπουμε στὸ «Βῆ-

μα» ἄρθρο ὁλόκληρο τοῦ Παλαμᾶ μὲ γράμμα τοῦ Γαϊτάνη πρὸς αὐτὸν στὴν ἀρχή. Ἦταν πάλι γιὰ τὸν ἄφκιστο τάφο τοῦ Κρουστάλλη, γιὰ τὴν αἰώνια πρόσφραση τῶν Ἀρτινῶν φιλολογούντων, νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ τὸ σεβασμιο ποιητὴ πού βλέπαμε ζωγραφιστὸν στὰ Νεοελληνικά Ἀναγνώσματα. Ἡ νέα ἐπιστολή, πού τοῦ ὑπενθύμιζε κλπ. σὰν τις προηγούμενες, ἀρχίζει μὲ τὴν προσφώνηση : «Φίλε κ. Παλαμᾶ».

—Δὲ ντρέπεσαι, μωρὲ Γαϊτάνη ! ξέσπασε ὁ αὐστηρὸς καθηγητὴς μας τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν, ὁ γέρο Τσουτσινος, ἀπάνω στὸ μάθημα. Δὲ ντρέπεσαι νὰ λὲς φίλο σου ἕναν Παλαμᾶ ; Σὰν τὰ μοῦτρα σου εἶναι, μωρέ, ὁ Παλαμᾶς ; Δὲ διαβάζεις νὰ ξεστραβωθείς, μόνο πᾶς καὶ γίνεσαι φόρτωμα στοὺς ἔθνικούς μας λογογράφους ;

Καὶ ξεφύσησε ἀποδοκιμαστικά, ὅπως συνήθιζε, ὁ μπαρμπα-Θεοχάρης, ἀνθρωπος ιδιόρρυθμος, ἀκοινωνήτος, πού ἔγραφε κι' αὐτὸς στίχους, ἀλλὰ σὲ ἀρχαίκοις ἱάμβους καὶ πού ἀργότερα εἶχε τὴν ἀξίωση νὰ τὸν κάμουν ἀκαδημαϊκὸ γιὰ ἕνα ἔμμετρο θεατρικὸ του, ἀλλὰ Βερναρδάκη, τὸ «Δράμα τῶν Λεύκτρων».





ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ

1861 — 1937

Ο ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΩΣ ΔΙΗΓΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

(Συνέχεια από τὸ προηγ. τεύχος—σελ. 308—καὶ τέλος)

Στὴ «Βλάχα τὴν ὁμορφη», ποὺ ἡ ὁμορφιά της τὸν σκλάβωσε καὶ γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἔκανε νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀγάπη, πονεῖ γιατί ἡ μάνα του, δέσμια τῶν προλήψεων, ἀρνεῖται τὴ συγκατάθεσή της νὰ τὴν παντρευτῇ, παρὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ πατέρα του. Κι' ἀναγκάζεται νὰ παραιτηθῇ ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση τῶν ὀνείρων του μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ μὴν πικράνῃ τὴ μάνα του ποὺ προτιμοῦσε νὰ κλεισθῇ καλόγρια σὲ μοναστήρι, παρὰ νὰ δεχθῇ βλάχα γιὰ νύφη στὸ σπίτι της....

Ἄλλ' ἐκεῖ ποὺ ἡ ἀντίδραση τοῦ Χρηστοβασίλη κατὰ τῆς παραδόσεως, ποὺ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν δεισιδαιμονία καὶ τὴν πρόληψη, παρουσιάζεται πρὸ ἔντονου. εἶναι τὰ «Διηγήματα τοῦ Μικροῦ Σχολειοῦ». Ὅπως λέει καὶ ὁ ἴδιος στὸν πρόλόγό του, ὁ σκοπὸς τῆς στιγγραφῆς τῶν διηγημάτων αὐτῶν δὲν εἶναι μονάχα λογοτεχνικὸς καὶ ἡθογραφικὸς, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὸς. «Θέλησα νὰ παραστήσω,—γράφει—στὸ σημερινὸ καὶ αὐριανὸ ἑλληνικὸ μαθητικὸ κόσμον μὲ πόσα βάσανα καὶ μὲ πόσες πίκρες καὶ τυραννίες μάθαιναν οἱ πατέρες μας τὰ γράμματα ποὺ μαθαίνει αὐτὸς σήμερον ἢ θὰ μάθῃ αὔριο, μὲ τόση λευτεριά, μὲ τόσες διασκεδάσεις μὲ τόσα χάδια καὶ μὲ τόσες εὐκολίες».

Στὰ «Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολειοῦ» ὑπάρχει πλούσια προβολὴ τοῦ αὐτοβιογραφικοῦ στοιχείου. Εἶναι οἱ ἀναμνήσεις τῶν μαθητικῶν χρόνων τοῦ συγγραφέως—στὶς ὁποῖες κυριαρχεῖ ὁ ψυχολογικὸς τόνος—ποὺ γράφτηκαν μὲ τὴν πρόθεση τὰ καυτηριασθῶν αἱ ἐκπαιδευτικαὶ μέθοδοι, ποὺ τότε ἐπικρατοῦσαν. Ὁ δάσκαλος—γράφει ὁ Χρηστοβασίλης—ποὺ συνήθως ἦταν καὶ παππᾶς, ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὰ παιδιὰ νὰ «παπαγαλίζουν» τὸ μάθημα κι' ἀδιαφοροῦσε ἂν τὸ καταλάβαιναν. «Εἴμουν—λέγει γιὰ τὸ ἀλληλοδιδασκικὸ τῆς Ζίτσας—ἐνας ἀπὸ τοὺς πολὺ λίγους εὐτυχισμένους τοῦ σχολειοῦ. Εἶν' ἀλήθεια πὼς δὲν καταλάβαινα τίποτε ἀπ' ὅσα διάβαζα καὶ μελετοῦσα, ἀλλ' εἶχα τὴ συνείδησή μου ἀναπαυμένη μὲ τὸ νὰ εἶμαι ἐπιμελὴς μαθητής, γιατί νόμιζα ὅτι μάθημα μαθημάτων ἦταν νὰ διαβάξω βιβλία καὶ νὰ μὴν καταλαβαίνω τίποτε ἀπ' ὅ,τι καὶ ὅσα διάβαζα. Γιὰ μένα—καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους βέβαια—ἡ ἀνάγνωση ἦταν λόγια κινέζικα καὶ τὰ ἐξη βιβλία μου εἶχαν τὴν ἀξία τῶν εἰκόνων ποὺ περιεῖχαν καὶ τίποτε ἄλλο! ».

Ἔτσι βέβαια τὸ σχολεῖο δὲν ξυπνοῦσε καθόλου τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μαθητῶν κι' ὅταν ἡ μνήμη τοὺς ἔσφαλλε, οἱ δάσκαλοι τοὺς ἔδεχναν ἀλύπητα καὶ τοὺς ὑπέβαλλαν σὲ βασανιστήρια. Μερικὲς σκηνὲς τῶν μαρτυρίων αὐτῶν, ἔτσι ποὺ τίς

περιγράφει ἔχουν ἔντονη ἀναγλυφικότητα : « Ἄρχισαν οἱ τιμωρίες. Ἐγὼ τιμωρήθηκα νὰ σταθῶ ὁρθος στὸ ἓνα ποδάρι, ὁ Ἀναστάσης ἔφαγε πέντε στὴ μιὰ παλάμη καὶ πέντε στὴν ἄλλη μὲ μιὰ καινούργια βέργα φτελίσια, καὶ διατάχθηκε ν' ἀκουμπήσει στὸν κορμὸ ἐνὸς δέντρου, ποῦχε χιλιάδες μυρμηγκοφωλιές στὴ ρίζα του κι' ἦταν ὅλος ὁ κορμὸς του γεμάτος μυρμηγκόδρομους ἀπὸ κάτι δαγκανιάρικα μερμήγκια, λεγόμενα κορδονούρικα, ποῦνε θεέ μου γλύτωσε ! Ὁ Γιάννης μουντζουρώθηκε σὰν ἀραπάκι, ὁ Μῆτρος καταδικάστηκε νὰ βάλῃ στὸ στόμα του σουβλὶ ὀριζόντια ἀπὸ τῶνα μάγουλο στ' ἄλλο, κι' ὁ Γιώργος νὰ μπῇ στὸ φέλεκας... Μὲ μιὰ χειρονομία τοῦ δασκάλου, ξαπλώθηκε τ' ἀνάσκελα ὁ Γιώργος, τα γυμνά του ποδάρια μπῆκαν στὸ φοβερὸ φέλεκας, ποῦ βλέπαμε γιὰ πρώτη φορὰ τὴ χρησιμοποίησίν του, κι' ἄρχισε τὸ στρίψιμο τοῦ τετράγωνου φελεκόξυλου. Ὅταν ἔφτασε τὸ στρίψιμο ὡς ἐκεῖ ποῦ δὲν μποροῦσε νὰ πάῃ πλειότερο, κι' ἄρχισε νὰ πέφτῃ τὸ ραβδί στὶς γυνῆς πατοῦσες του, τότε ἔμπηξε ἓνα βελατὸ σὰν ἀρνί, τὸ καυμένο τὸ παιδί κι' ἀκουγότανε νὰ λέγῃ πολλὰς φορὲς συγκρατούμενα : « Ἀνάθεμα τὰ γράμματα ! Ἀνάθεμα τὰ γράμματα ! Ἀνάθεμα τὰ γράμματα κι' ὅπου τᾶβγαζε !... »

Μὰ εἶχε καὶ τιμωρίες χειρότερες.

« Πῆρε τὸ Γιώργο ἀπὸ τ' αὐτὶ ὁ δάσκαλος καὶ τραβήξε πρὸς τὴν ὀστεοθήκη τῆς ἐκκλησίας, ὅπου εἶναι ἀνακομισμένα τὰ κόκκαλα ὅλων τῶν πεθαμένων ἀφόντας χτίστηκε τὸ χωριό. Δὲ μιλοῦσε τίποτε ὁ Γιώργος ὡς τὴ θύρα τῆς ὀστεοθήκης μὴν πιστεύοντας ἴσως ὅτι θὰ γεύονταν κι' αὐτὴ τὴν ὑπέρτατη σχολικὴ τιμωρία. Ἀλλ' ὅταν εἶδε ν' ἀνοίγῃ ἡ θύρα τῆς ὀστεοθήκης καὶ νὰ σπρώχνεται μέσα ἀνήλεα, ἔμπηξε κάτι ἀπελπιστικὰς φωνὲς ποῦ μᾶς ράγισε τὴν καρδιά, κι' ἐνῶ κλειδώνει καλὰ τὴ θύρα ὁ δάσκαλος καὶ τὸν κλειοῦσε μέσα, αὐτὸς φώναζε γοερά : « Γλυτώστε με ἀδέρφια ! Μ' ἔφαγαν οἱ πεθαμένοι ! ».

Εἶναι σπαρταριστὲς οἱ ἀφηγήσεις αὐτὲς γιατί εἶναι γραμμένες φυσικὰ καὶ ἀβίαστα. Δὲν εἶναι πλαστὲς ἱστορίες μὰ γεγονότα, ποῦ τᾶξῃσε ὁ συγγραφεὺς, ὅπως τᾶξῃσαν πολλοὶ ποῦ τὸν διάβασαν. Μ' ὅλον τοῦτο πρέπει νὰ παρατηρηθῇ—χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ μειώνεται ἡ ἀξία τοῦ ἔργου— πὼς ὁ Χρηστοβασίλης σιτὰ « Διηγήματα τοῦ μικροῦ σχολειοῦ » ὑπερβάλλει σὲ πολλὰ σημεῖα. Κι' αὐτὸ γιατί κρίνει μὲ τὰ μέτρα καὶ σταθμὰ τῆς ἐποχῆς ποῦ ἔγραφε τὰ διηγήματα (δεύτερη δεκαετία τοῦ αἰῶνος μας) τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς σχολικῆς ζωῆς, τοὺς σκοποὺς τῆς ἀγωγῆς καὶ τὶς συνθῆκες τῆς μορφώσεως στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα. Ἕνας ἀδαὴς διαβάζοντάς τα καταλαμβάνεται—πραγματικὰ—ἀπὸ φρίκη γιὰ τὴν προϊστορία τῆς ἐκπαιδεύσεώς μας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὴ ἡ κρίσις αὐτή. Τὸ σχολεῖο καὶ ὁ δάσκαλος τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας—τὸ κρυφὸ σχολεῖο—δὲν « ὑπερτιμήθηκαν ἀπὸ τὸ ρωμαντισμὸ καὶ δὲν περιεβλήθηκαν μὲ λαμπρὴ αἴγλη » δίχως νὰ τὸ ἀξίζουν. Προσέφεραν ἀνεκτίμητες ὑπηρεσίες στὸ δουλωμένο ἔθνος παρὰ τὴν ἀναχρονιστικότητα τῆς παιδαγωγικῆς μεθόδου ποῦ ἐφαρμόζονταν καὶ παρὰ τὶς αὐστηρὲς καὶ βάρβαρες, μερικὲς φορὲς, ποινὲς ποῦ ἐπιβάλλονταν. Γιὰ τὴν ἐπαναστατικὴ ψυχὴ τοῦ Χρηστοβασίλη αὐτὰ ἦσαν ἀσυγχώρητα. Τὸ λέει κι'

ὁ ἴδιος ἄλλωστε : « Δὲν εἶναι ὅτι δὲν ἀγαποῦσα τὰ γράμματα, ἀλλὰ μοῦ βαροῦσε ὁ δασκαλικὸς ζυγός, ὅπως μοῦ βάρεσε ἀργότερα κι' ὁ Τούρκικος, κι' ἄρχισα νὰ ἐπαναστατῶ ἀπὸ δεκάξη χρονῶν παιδί, ὥστε σὲ ἡλικία δεκαεννιά χρονῶ νὰ καταδικαστῶ σὲ θάνατο... ». Θὰ τοῦ βαροῦσε ὁ ὁποιοσδήποτε διδασκαλικὸς ζυγός, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἦταν αὐτὸς τοῦ Παπ' - Ἀντρειά ἢ τοῦ Κατσάνου. Τέτοια ἦταν ἡ ἰδιοσυγκρασία του.

Ἡθογράφος κατὰ κύριο λόγο εἶναι ὁ Χρηστοβασίλης. Τίτλος τιμητικὸς γι' αὐτόν. Ἦσως στὴν ἐποχὴ μας τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ λόγου γὰρ χαρακτηρίζεται σὰν δευτερευούσης σημασίας, δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονοῦμε τὸν προδρομικὸ ρόλο ποὺ ἔπαιξε στὴ διαμόρφωση τῆς ἐλληνικῆς πεζογραφίας. Καὶ δὲν εἶναι ἡθογράφος ἀπλῶς, ἀλλὰ τεχνίτης τοῦ ἡθογραφικοῦ διηγήματος, ποὺ τὸ πλούτισε μ' ἓνα σωρὸ στοιχεῖα τῆς λαογραφίας μας κι' ἔδωσε σ' αὐτὸ τὴν προσωπικὴ σφραγίδα του. Οἱ τύποι ποὺ ἐδημιούργησε εἶναι ἅπλοι καὶ ζωντανοί, τύποι ποὺ ἀντιπροσωπεύουν μὲ τίς ἐκδηλώσεις τους τὴν ἡπειρωτικὴ ψυχὴ. Τὸ περιβάλλον ποὺ τοὺς τοποθετεῖ—φύσις, ἱστορία, παράδοσις, ἥθη καὶ ἔθιμα κλπ.—γνήσια ἡπειρωτικὰ. Γι' αὐτὸ ὅσοι θέλουν νὰ σπουδάσουν τὴν Ἡπειρο πρέπει πρῶτα νὰ διαβάσουν τὸ ἔργο τοῦ Χρηστοβασίλη.

Δὲν πρέπει νὰ βλέπουμε ἐπιφάνεια μόνο στὸ ἔργο του. Κάτω ἀπ' αὐτὴ κρύβεται βάθος. Παρὰ τίς—ὄχι καλοπροαίρετες—ἀντιρρήσεις, ὁ Χρηστοβασίλης εἶναι ἓνας δυνατὸς ψυχογράφος. Φθάνει στὸ ἀποτέλεσμα αὐτὸ γιατί βρέθηκε σὲ διαρκῆ συνάφεια μὲ ὅλα ὅσα περιγράφει καὶ ἡρωοποιεῖ, ἔζησε τὴ ζωὴ τους βαθειὰ καὶ ἔντονα, ἔλαβε μέρος στὶς χαρὲς καὶ τίς λύπες των, γέλασε καὶ πόνεσε μαζύ τους. Οἱ χαρακτῆρες ποὺ διαγράφει δὲν κινοῦνται μέσα σὲ ἀτμόσφαιρες θολὰς καὶ τεχνητές, μὰ γεμίζουν ὅλο τὸ πλαίσιο τῆς δράσεως των μὲ λεβεντιά καὶ ἀπλοϊκότητα, ἡρωϊσμό καὶ ἀγνότητα.

Γιὰ τὸ Χρηστοβασίλη δὲν ὑπάρχουν δυὸ φυσιογνωμίες, ὅπως παρατηρεῖται σ' ἄλλους δημιουργούς. Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του εἶναι συνδεδεμένα ἀναπόσπαστα. Ὁ ἴδιος μᾶς παρουσιάζεται καὶ ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς συγγραφεύς. Πολεμιστής, λογοτέχνης, δημοσιογράφος, πολιτευτής, τραγουδιστής, ἦταν ὁ ἴδιος πάντοτε. Γεμᾶτος ἀγάπη καὶ λατρεῖα γιὰ τὴν Ἡπειρο καὶ τὴν Ἑλλάδα, γεμᾶτος ὀνειράτα καὶ ἐθνικοὺς ὁραματισμούς. Ὁ θάνατός του στάθηκε ἀντάξιος τῆς ζωῆς του. Ἐκλείσε τὰ μάτια του—ῥωστὰ ἀπὸ σκληρὴ πάλη μὲ τὸ Χάρο—τὴ μέρα ποὺ τὰ Γιάννινα γιόρταζαν τὴν ἀπελευθέρωσή τους. Πέθανε στίς 21 Φεβρουαρίου 1937, τὴν ὥρα ποὺ ἠχοῦσαν στὰ Γιάννινα οἱ σάλπιγγες, χτυποῦσαν οἱ καμπάνες καὶ βροντοῦσαν τὰ κανόνια, γιὰ νὰ διαλαλήσουν τὸ θρίαμβο τῆς ἐλευθερίας, γιὰ τὸν ἐρχομὸ τῆς ὁποίας τόσο μόχθησε...



ΓΙΩΡΓΟΥ ΡΑΓΚΟΥ

ΜΑΤΩΜΕΝΟΣ ΕΡΩΤΑΣ *

Ἐπικολυρική μυθιστορία

- Μά, Ρήνα, ποῦναι ἡ κόρη μας, ἡ χαϊδεμένη Ἀνθούλα,
γιὰ νὰ δεχτῇ τὸν κύρη της, νὰ τὸν καλωσορίσῃ ;
- Μὴ μὲ ρωτᾷς, ἀφέντη μου, γιὰ τὴ μονάκριβή μας.
Δὲν ἔχω στόμα νὰ σοῦ εἰπῶ, γλῶσσα νὰ σοῦ μιλήσω.
- Ρήνα, μοῦ κρύβεις μυστικό, ποὺ βιάζομαι νὰ μάθω.
- Ἡ κόρη μας ἀρρώστησε, τὴν ἔλυωσεν ἡ θέρμη...,
τῆς μάρανε τὰ νιάτα της, τῆς χάλασε τὰ κάλλη.
- Κάλλιο μέσ' στὸ λαρύγγι σου νᾶχε κοπῇ ἡ φωνή σου,
παρὰ μὲ τὸν πικρόλογο νὰ μὲ λαβώσῃς, Ρήνα !
Κι' ἀπ' τὸ κατώγι τὸ βαθύ, τῆς φυλακῆς τὰ σκότη,
ἀναστενάξει ἡ κορασιά, κλαψιάρικα φωνάζει :
- Θεέ μου Κύριε, πῶς βαστᾷς ν' ἀκοῦς τέτοιαν ἀναίδεια ;
Πῶς δὲν χτυπᾷς τὴ μάνα μου μὲ πυρωμένο βόλι,
ποὺ τώρα μὲ τὰ ψέματα τὸν κύρη μου πλανεῦει ;
Τάκουσε ὁ Γιάννος κι' ἄγρεψε καὶ θόλωσεν ὁ νοῦς του :
- Καὶ τίνος εἶναι αὐτὴ ἡ φωνή, ποὺ βγαίνει ἀπὸ τὸν Ἄδη ;
- Ἡ κόρη μας τρελάθηκε, κλείστηκε στὸ κατώγι,
δέρνεται, φεγγαριάζεται καὶ ξυλοκουβεντιάζει...
- Σὰν τὸ γεράκι χύμησε, τὴ σκάλα κατεβαίνει,
τὸ σιδερένιο μάνταλο τραβάει, τὴν πόρτα ἀνοίγει,
βρίσκει τὴν κόρη στ' ἄφεγγα σὰν τὸ πουλὶ νὰ τρέμῃ...
- Ἀνθούλα, ὅταν ἐμίσεψα, σ' ἄφησα μέσ' στὴν κούνια
σὲ σπάργανα μεταξωτὰ μωρὸ βυζασταρούδι...
Καὶ τώρα σὲ ξανάβρηκα τῆς παντρεῖας κορίτσι...
Μὰ γιατί ζῆς στὰ σκοτεινὰ καὶ μοιάζεις Σταχτοπούτα ;
- Ἐσύ ὦσαι τάχα ἡ ἀκριβὴ τῆς Κυρα-Ρήνας κόρη
ἢ σκλάβα κακοζώητη στὴ φυλακὴ κλεισμένη ;
- Ἡ μάνα μου καυχιότανε πῶς εἶμαι θυγατέρα
τοῦ Ἀκριτά Γιάννου τοῦ Σταθᾶ τοῦ καστροπολεμίτη.
Μὰ ἐγὼ τὸν πατερούλη μου δὲν εἶδα, δὲ γνωρίζω.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος (σελ. 322) καὶ τέλος.

— Ἐγὼ εἶμαι, Ἀνθούλα, κύρης σου καὶ δύστυχος γονιός σου.

Ἔλα, παιδί μου, ζύγωσε !.. Πέσε στὴν ἀγκαλιά μου !..

— Θέ μου, μὴν ὀνειρεύομαι ; Μὴ μὲ γελοῦν τὰ μάτια ;
Γύρισες ἀπ' τὴν ξενιτειά, πατέρα μου, στ' ἀλήθεια ;
Ἔχεις ἀνθρώπινο κορμί ; Μὴν ἥσκιος εἶσαι τάχα,
στὴ μοναξιά μου πόρχεσαι νὰ μὲ παρηγορήσης ;
Φαντάσματα κι ἀγερικὰ συχνὰ μὲ ξεγελοῦσαν,
ἄκουγα ἀπόκοσμες φωνὲς κι ὁράματα θωροῦσα...
Μὰ τώρα ἀλήθεια σὲ κρατῶ. Τὰ χέρια σου χαϊδεύω,
ἀπ' τὸ λαιμό σου κρέμομαι, φιλῶ τὸ μέτωπό σου...

— Ἀνθούλα, σίντας ἔφυγα, στὰ πούπουλα σ' ἀφῆκα
παιδούλα ἀγγελοπρόσωπη καὶ πολυχαϊδεμένη...
Καὶ τώρα κακοθώρητη σὲ βρίσκω στὰ κουρέλια.
Ἄν εἶσαι κόρη τοῦ Σταθαῖ, ποῦ τᾶχεις τὰ στολίδια ;
Κι ἡ μάνα, ποῦ σοῦ ἀσώτευε τὰ χάρδια, τὰ κανάκια,
πῶς τὸ βαστάει νὰ ζῆς φτωχή καὶ καταφρονεμένη ;

— Μὴ μὲ ρωτᾷς, πατέρα μου, γιὰ τὴν κακὴ μου μάνα.
Δὲν ἔχει νοῦ στὸ σπίτι της. Ὁ Σατανᾶς τὴν πῆρε...

— Ἀνθή, ξήγα τὸ λόγο σου, ποῦ σὰν σπαθὶ μὲ σφάζει.

— Δὲν τὸ χωράει τὸ στόμα μου κι ἡ γλῶσσα δὲν τὸ κόβει.

— Ἀνθή, γιατί ἀναστέναξες ; Φῶς μου, γιατί δακρύζεις ;
Γιατὶ μοῦ σφίγγεις τὴν καρδιά, τὸν πόνο μοῦ ξανάβεις ;
Μοῦ κρύβεις κάποιο μυστικό. Μὲ τὸν καημό μου παίζεις...
Νὰ ξαλαφρώσωμε κι οἱ δύο, μαρτύρα το, καλὴ μου !

— Ταλαίπωρε, πατέρα μου !.. πῶς νὰ τὸ ξεστομίσω ;
Δὲν ἔχω μάνα στοργικὴ κι ἐσὺ πιστὴ γυναῖκα !..

— Βρίζεις, Ἀνθή, τὴ μάνα σου ; Πληγώνεις τὸ γονιό σου ;

— Χάλασε, ξεμυαλίστηκε, μὲ ξένον ἄντρα ζοῦσε,
μ' ἕναν ξανθὸ πρματευτὴ στὸ σπίτι σου γλεντοῦσε.
Κι ἐμένα ἡ σκύλα μ' ἔκλεισε στὸ σκοτεινὸ κατώγι,
γιατὶ ἔμπαινα στὴ μύτη της, τὰ σχέδια τῆς χαλοῦσα.
Στὰ κάτεργα μὲ πέταξε, νὰ πνίξη τὴ φωνή μου...

Τάκουσε ὁ Γιάννος, σείστηκε, ραγίστηκε ἡ καρδιά του:

— Ἀτιμη Ρήνα, γρήγορα θενὰ λογαριαστοῦμε !..

Σκύβει, φιλεῖ τὴν κόρη του καὶ τὴ σφιχταγκαλιάζει,
στὸν ὦμο του τὴ σήκωσε, στὸ ξέφωτο τὴ βγάζει:

— Για ιδέστε, φίλοι γκαρδιακοί, τὴν ἀκριβή μου κόρη
 πῶς μοῦ τὴν ἐκατάντησε μελιὰ ξεματισμένη
 κακούργας μάνας ἀπονιά, κούρβας γυναικας τρέλα !..

Μεμιας σὰν θειάφι γίνηκε τὸ πρόσωπο τῆς Ρήνας,
 ἐξάρωσε σὰν τὸ λαγὸ καὶ σὰν πουλάκι τρέμει.
 Σὰν νὰ τὴν καίγουν οἱ ματιές, σὰν νὰ τὴν περυνιάζουν,
 γυρεῦει τρύπα νὰ κρυφτῇ, ζητεῖ γκρεμὸ νὰ πέση...

Ὁ Γιάννος τὴν ἀντίκοψε, τῆς ἔφραξε τὸ δρόμο:

— Σκύλα, ποῦ πᾶς ; Τὸ κοῖμα σου θὰ τὸ ξεπλύνῃς μ' αἷμα !

— Ἀμάρτησα, κυλίστηκα στὸ βοῦρκο... Δὲν τὰρνιέμαι..
 Τὴν τιμωρία δέχομαι... Δὲν ζητιανεύω χάρη.
 Μὰ φταῖς κι ἐσύ, Γιάννη Σταθᾶ, στὸ παραστράτημά μου.
 Νιόπαντρη μὲ παράτησες καὶ χάθηκες στὰ ξένα..
 Στὸν πύργο σου μὲ κλείδωσες μ' ἓνα μωρὸ στὴν κούνια,
 νὰ ζήσω σὰν καλόγρια μέσα σὲ μοναστήρι.

— Σ' ἄφησα ἀρχόντισσα κυρὰ σὲ τιμημένο σπίτι,
 μ' ὅλα τοῦ κόσμου τ' ἀγαθὰ, μὲ παραγιούς καὶ βάγιες.
 Κι ἐγὼ πῆγα στὸν πόλεμο, πὺ μ' ἔκραζε τὸ Χρόος.

— Ἦμουν στῆς νιότης τὸν ἀνθό, πανώρια, ζηλεμένη
 κι ὁ πόθος μοῦ γαργάλιζε τὴν τρυφερὴ καρδιά μου.
 Τοῦ κάκου σὲ περίμενα νὰ μοῦ ξαναγυρίσης
 κι ἔχασα τὴν ἐλπίδα μου κι ἔκλαψα τὸ χαμό σου.
 Πέρασε κι ἓνας ἄγουρος ὁμορφος, ἐρωτιάρας
 καὶ τὴν καρδούλα μου ἀνοιξε καὶ τὴν τιμὴ μοῦ πῆρε...

— Ποιὸς ἦταν, στρίγλα, ὁ πλάνος σου, τῆς τύχης ὁ χαδιάρης.
 ποὺ λέρωσε τὸ σπίτι μου καὶ σ' ἔρριξε τὸ κοῖμα,
 νὰ τὸν χτυπήσω μὲ σπαθί, νὰ πλύνω τὴ ντροπὴ μου ;

— Μὲ τὴ θανή του πλήρωσεν αὐτὸς τὸν ἔρωτά μας.
 Μιὰ γυφτοπούλα ἀγάπησε, τὴν Ἴσμα τὴ γητεύτρα,
 Κι ὕστερα τὴν ἀρνήθηκε γιὰ τὰ δικά μου κάλλη.
 Κι ἐκείνη ἀπὸ τὴ ζήλεια τῆς τὸν πότισε φαρμάκι.
 Ἐγὼ ἡ λωλὴ τῆς γύρεψα βοτάνι τῆς ἀγάπης
 κι αὐτὴ μοῦ δίνει δρακοντιὰ κι ἐγὼ τὸν φαρμακῶνω.
 Δίχως νὰ ξέρω ἡ δύστυχη, τὸν ἔστειλα στὸν Ἄδη.

— Κοιματισμένη φόνισσα, τοιμάσου νὰ πεθάνῃς !

— Δὲν μὲ τρομάζουν βάσανα, τὸ Χάρο δὲ φοβᾶμαι.
 Χτύπα με, σκίσε, σφάξε με, πνίξε με, σκοτώσέ με !..
 Νὰ μοῦ χαρίσης τὴ ζωή, στὰ πόδια σου δὲν πέφτω.
 Τί στέκεις ; Τράβα τὸ σπαθί, κόψε με νὰ γλυτώσω,
 νὰ κατεβῶ στὰ Τάρταρα, νὰ σμίξω τὸν καλὸ μου.
 Μόνο μὰ χάρη σοῦ ζητῶ : Νὰ θάψετε κι ἐμένα
 μαζί μὲ τὸν πρᾶματευτή, τὸν ἀγαπητικό μου,
 στὸν ἥσκιο τοῦ κυπαρισσιοῦ νὰ κοιμηθοῦμε ἀντάμα...

Ὁ Γιάννος στέκεται βουβός, σειέται, λυγáει νὰ πέση
 ξεριζωμένος ἔλατος ποὺ κεραυνὸς τὸν βρῆκε.
 Ὅλοι σωπαίνουν γύρω του, βαστᾶνε τὴν ἀνάσα,
 τὴν παραζάλη τοῦ Σταθαῖ, τὸ σπαραγμὸ τῆς Ρήνας,
 τὸ χτυποκάρδι τῆς Ἀνθῆς καὶ τοὺς λυγμοὺς ν' ἀκούσουν.
 Βρονχίεται ὁ Γιάννος σὰν θεριό, χυμάει στὴ Ρήνα πάνω,
 ἀπ' τὰ μαλλιά τὴν ἄρπαξε καὶ τὸ σπαθὶ ξεσέρνει.
 Ἡ κόρη του γονατιστὴ τὰ πόδια του ἀγκαλιάζει,
 σὲ στοιχειωμένο πλάτανο κισσοῦ περιπλοκάδα.
 Μέσ' στῆς Ἀνθούλας τὴν καρδιὰ λαρῶνει τᾶγριο μῖσος,
 σὰν μέσ' στ' ἀγκάθια κρινανθὸς ξεφύτρωσε ἡ συμπόνια.
 Παρακαλεῖ τὸν κύρη της, γλυκὰ τὸν ὀρμηγεύει :

— Πατέρα, χάρη σοῦ ζητῶ, τὴν ἄγια τούτη μέρα
 μὴ βάψεις τὰ χεράκια σου στῆς μάνας μου τὸ αἷμα,
 γιατί μὲ κοιλοπόνεσε, μὲ βύζαξε τὸ γάλα...
 Διῶξε τὴν ἀπ' τὸ σπίτι σου, νὰ πάη στὰ γονικά της.

Μεμιᾶς τοῦ κόπηκε ἡ ὁρμή, τὰ χέρια του μουνδιάζουν,
 σπρώχνει ξανὰ στὴ θήκη του τὸ δίκοπο μαχαίρι...

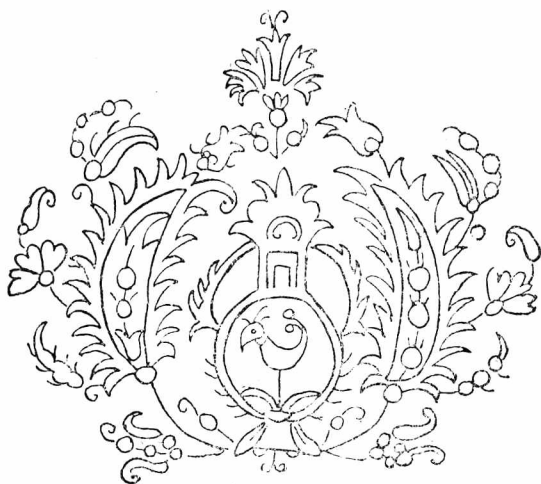
— Ἐλᾶτε, φίλοι γνωστικοὶ ποὺ τὸ Θεὸ φοβᾶστε,
 τὴν αἵτιμη γυναῖκα μου, τὴ φόνισσα δικάστε !
 Ποιὰ τῆς ἀξίζει πληρωμὴ καὶ ποιὰ πομπὴ τῆς πρέπει ;

Κι ἓνας ἀκρίτας γέροντας σοφὰ τὸν δασκαλεύει :

— Βάλ' τη καβάλα ἀνάποδα στοῦ γομαριοῦ τὴ ράχη
 καὶ κούρεψέ της τὰ μαλλιά, τὰ μοῦτρα γάνωσέ της,
 καὶ γύριζέ τὴν στὰ χωριά, γιὰ νὰ τὴν περιπαίξουν,
 γιὰ νὰ τὴ φτύνουν ὅλοι τους καὶ νὰ τὴ γιουχαῖζοῦν.
 Τᾶκουσε ἡ Ρήνα, ντράπηκε καὶ μὲ θυμὸ φωνάζει :

— Ἐγὼ εἶμαι ἡ Ρήνα ἡ ξακουστή, τοῦ Δούκα θυγατέρα.
 Ἐγὼ μπαίγνιο δὲν γίνομαι, ρεζίλι δὲν σηκώνω...
 Κάλλιο νὰ μᾶ πὼ στὴ μαύρη γῆ παρὰ νὰ μὲ πομπέψουν !

Ἀπὸ τῆ μέση τοῦ Σταθᾶ τράβηξε τὸ μαχαίρι
καὶ τ'ἀκουμπάει στὰ στήθη της, κατάκαρδα τὸ μπήχνει.
Μεμιᾶς πετιέται αἱματερὴ βρύση, τὸν κόρφο βάφει.
Βογγάει, κρατῶντας τὴν πληγὴ γέρονει, στὸ χῶμα πέφτει,
τινάζεται σὰν τὸ σφαχτὸ καὶ σπαρταράει σὰν ψάρι,
τέντωσε τῶμορφο κορμὶ καὶ σφάλισε τὰ χεῖλη.
Μόνο γιὰ λίγο παίζουνε τὰ θολωμένα μάτια,
κοιτᾶν ψηλὰ στὸν οὐρανὸ κι ἥσυχα βασιλεύουν,
λὲς κι εἶδαν τὸν Ἀρχάγγελο, πῶρχεται νὰ τὴν πάρη.
Ὅλοι κοιτάζουν ἄφωνοι... κι ἡ φρίκη τοὺς παγώνει.
Τὰ χέρια ὑψώνουν τρέμοντας κι ἄργα σταυροκοπιένται...
Τὰ χεῖλη τους ψελλίζουνε: «Συχωρεμένη νᾶναι !...».





ΚΛΕΟΠΑΤΡΑΣ ΑΠ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

ΠΑΛΕΥΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ...

Γύρω από τρείς συμβολικές γυναικείες μορφές της αρχαίας παράδοσης

(ΚΑΛΥΨΩ — ΜΗΔΕΙΑ — ΔΙΔΩ)

‘Ο ΚΥΚΛΟΣ μιās ανθρώπινης ζωής, καθώς γυρνά στους αιώνες, πάντοτε ο ίδιος ουσιαστικά, άποτελείται — έκτος άπ’ τις ένστικτώδεις ή από μηχανική-πιά συνείδηση έκτελούμενες ενέργειες και προσανατολισμούς — κι’ από βιώματα κάθε λογής κι’ αξίας. Τά βιώματα τούτα σέ σχέση και συνεργασία με τον έξωτερικό κόσμο πλάθονται είτε άπ’ τη φαντασία είτε τó συναίσθημα είτε τέλος άπ’ τη λογική. ‘Αλλα είναι καθαρά πνευματικά κι’ άλλα ψυχικά και μόνο. ‘Υπάρχουν άνθρωποι που ή ζωή τους κοντεύει νά φαίνεται όλόκληρη ένα συναισθηματικό βίωμα κι’ άλλοι ένα πνευματικό. ‘Ο τέλειος ή τουλάχιστον ό ισορροπημένος (equilibré) τύπος έχει ζήσει και ζή τους δυό κόσμους με μιá άκανόνιστη, άπροσδιόριστη στην πορεία της έναλλαγής. Πότε γράφει την ιστορία του με τó συναίσθημα και πότε με τó μυαλό.

Μέσα στις τάξεις όμως των βιωμάτων τὰ δυό φύλα, ό άντρας κι’ ή γυναίκα, μόνα τους, άσυνείδα, έχουν τó καθένα τις δικές του προτιμήσεις, ώδηγημένα στην έκλεχτικότητα τούτη άπ’ τη φύση. ‘Η γυναίκα προκαλεί και χαίρεται (έστω κι’ αν κάποτε την τυραννή,) τó βίωμα τó συναισθηματικό. ‘Ο άντρας πάλι κυνηγά τó πρακτικό ή θεωρητικό νοησιαρχικό βίωμα, γιατί τούτο ικανοποιεί τις επιθυμίες της υπαρέξής του. Καμμιά άπ’ τις δυό παρατάξεις δέν παραγνωρίζει την άπαραίτητη ποιικιλία της άρμονίας, μά τον τόνο της ιδιοτυπίας στη ζωή της κάθε μιās τόν δίνει ή μιá άπ’ τις δυό κατηγορίες βιωμάτων.

‘Ετσι, ή ζωή της γυναίκας είναι όλάκερη μιá συναισθηματική κατά βάθος ιστορία (έννοώντας με τόν όρο συναισθημα κάθε έκφρασμα της έξωτικής βλάστησης της ψυχής). ‘Αλλά κι’ εδώ ή γυναίκα υπόσταση έρχεται νά προκαλέση μιá νέα ίσοπέδωση στις διακρίσεις. ‘Ολα τὰ συναισθήματα περνούν, ξεχνιούνται, ξεφτίζουν γρήγορα, γιά ν’ αφήνουν κάθε φορά δεσπότη κυρίαρχο της ψυχής της ένα μοναδικό, τó δυνατότερο, που τó ζή είτε σάν ανάμνηση είτε σά σύγχρονο βίωμα, σάν κατάσταση. Είναι τó συναίσθημα τούτο τó έρωτικό δόνισμα, που όσο και νά τó άρνηθή με τó λόγο ή γυναίκα, ή ψυχή της θά τó ναυουρίξη πάντα με λαχτάρα πόθου που πάει νά ικανοποιηθή ή με γλυκά άναπόλησης της νεότης. Είναι αδύνατο νά βγάλη άπ’ τó νοϋ και

την καρδιά της την έγνοια του, έστω κι’ αν τó άποδοκιμάξη ύστερόγενα με τó λογισμό της ήθικης. Στο οδυσμένο ή τ’ άναμμένο τζάκι του έρωτα θά πλησιάξη όλόένα, άναπότρεπτα στη ζωή της, γιά νά ξεστάνη τις ώρες της πλήξης, της άναταραχής, τού όργασμού κι’ αυτής ακόμα της παγωμένης άδράνειας τών γερατειών. Αυτός είναι ό πόλος της γυναίκας και σ’ αυτόν τρυγυνά σά σέ τροχό δεμένη...

‘Η ιστορική ζωή, τó παρελθόν ποτέ δέν προσέπερασε την άναγκαιότητα τούτη της ζωής της Εύας δίχως νά της δώση τη σημασία που της πρέπει. Γι’ αυτό και τους μεγαλύτερους ή τουλάχιστον τους δραματικότερα παράλογους έρωτες τους έπλεξε γύρω από γυναίκες μορφές. Στη γυναίκα ό έρωτας, ή επιθυμία, καθώς αυξάνουν, γίνονται μανία, άρρώστια της ψυχής. ‘Εκείνο που σέ τούτες έρωτεύεται και παθαίνεται, είναι ή συναισθηματικότητά τους, ή ευαίσθητη από λογική άτρωφία ουσία τους, ενώ στους άντρες με τó παινίδι αυτό καταπιάνονται κυρίως τó κορμί, οι όρμες και σπανιότερα οι άυλες άνάγκες της καρδιάς. Καταχτούν γιά τούτο οι γυναίκες με την ψυχή, την έλξη της σαγηνής κι’ όχι με τη βία. Κερδίζουν τη νίκη στην κατακτητική προσπάθεια της αγάπης με τη δύναμη της άδυναμίας, με τη φλόγα της καρδιάς, αντίθετα με τους άντρες, που πετυχαίνουν στις άνάλογες έπιχειρήσεις τους με την όρμητικότητα, τη θέληση και την άμεση επίθεση ενάντια στο σκοπό που βάλλαν. ‘Οντας λοιπόν συγκεντρωμένη στην ψυχή ή ευαίσθησία της γυναίκας γιά τó αντίθετο φύλο, δύσκολα, σπάνια ξεγλιστρώνεται άπ’ αυτό που την έβαλε σέ κίνηση. Κι’ έπειδή δυστυχώς τó συναισθημα δέν είναι ούτε προσγειωμένο στην πραγματικότητα, ούτε δυνατό στους λογικούς λογαριασμούς, έρχονται φορές, που, συγκινημένο από κάτι, τ’ άγκαλιάζει παράφορα και ζητά νά δεθί μαζί του άχώριστα, δίχως νά ξετάση τις διαθέσεις τού άντικειμένου τούτου τού ζήλου του. Γιá τούτο, σάν έλδη ή ώρα που με μιá σκουτιά ό άντρας ρίξη πίσω τó συναίσθημα της γυναίκας και της σταματήσει τó όνειρο της τυφλής λατρείας (είτε γιατί άδελά του θεοποιήθηκε, είτε γιατί μπλέχτηκε τυχαία σέ δίχτυα στιγμιαίου ήδονισμού, είτε γιατί έπειτα από μιá συνειδητή ενέργεια τού φάνηκε ύστερα καλά

νά την ἀναστείλῃ σὰ δίχως πιά ἐνδιαφέρο, εἴτε τέλος ἀπὸ πόθο ἀληθινὸν μὰ ἀόριστο στήν παράτασιν (του), ὅταν λοιπὸν ὁ πόθος τῆς γυναίκας τραβηγτῇ μακρὰ τῆς, τὸ πάθος τῆς ἀγάπης ξεχειλῇ, κι' ἀπ' τὴν ἀγωνία τῆς ἐγκατάλειψης, τῆς περιφρόνησής της καὶ κυρίως τοῦ χαμοῦ του (τοῦτο πάντων ἀπαιτεῖ ἡ συναισθηματικὴ φύση τῆς γυναίκας) γίνεται μανία, τρέλλια, ἀπογνώση, αὐτοκαταστροφή σύγχρονα κι' ἑτεροεξόντωση.

Μὰ ἄς δοῦμε καλύτερα μέσα στὰ πράγματα, συγκεκριμένα, τίς ἐκδηλώσεις ὅπου ὁ περιφρονήμενος τῆς (ἀπὸ χόρτασμα, ἀδιαφορία ἢ καὶ συμφέρον καμιά φορά) ἔρωτας ὠδήγησε τὴ γυναῖκα νὰ παρουσιάσῃ καὶ πού μᾶς κάνουν νὰ νομίζουμε πολλές φορές (τόσο εἶναι τοῦτος ποσοτικὰ ἀλλοιωμένος) ὅτι δὲν εἶναι ἀγάπη τρυφερή, μὰ ψυχὴ μεγαιρας ἐκδιζητικῆς, θυέλλας μανιασμένης πού φουστὰ κατὰ τὴ μεριά τοῦ ἀντρα.

ΤΡΕΙΣ γυναῖκες στήν ἀρχαία παράδοση ἀγάπησαν μὲ μόνο τὸ συναισθήμα κι' ἀκούθησαν ἐπίμονα τὸν ἔρωτά τους, ὅταν τοῦτος ἀδιάφορος τοὺς ξέφευγε (ἀπίστα ἢ δικαιολογημένα) μέσα ἀπ' τὰ χέρια τους. Θὰ τίς βοῦμε καὶ τίς τρεῖς νὰ παίξουν τὸ δράμα τους ζωντανέμενο ἀπ' τὴν τέχνη τριῶν αἰώνων ποιητῶν. Καθένας τους ἔντυσε τὴν κοινὴν ιδέα μὲ διαφορετικὸ ὄνομα. Ὁ Ὀμηρος μὲ τὴν Κ α λ υ ψ ὦ, ὁ Εὐριπίδης μὲ τὴ Μ ἡ δ ε ι α κι' ὁ Βιργίλιος μὲ τὴ Δ ι δ ὠ. Ἡ περίπτωση καὶ τῶν τριῶν γυναικῶν εἶναι ἡ ἴδια. Ἀγάπησαν δίχως ν' ἀγαπηθῶν, ἀλλὰ, μέσα στὴ ζάλη πού τίς ἔπιασε, εἶδαν τὸν ἑσωτερικὸ ἐαυτὸ τους διπλὸ ἢ πίστεψαν πολὺ στὴ δύναμιν τῆς γοητείας καὶ τὸν πάθος τους καθὼς καὶ στὴ δυνατότητα τῆς προβολῆς τούτων ἢ καὶ σ' αὐτὴ τέλος τὴν ἀπίθανη συναισθηματοποίηση τοῦ φυσικοῦ λογικοῦ καὶ ὑπολογιστικοῦ ὄντος, τοῦ ἀντρα. Ὅσο γιὰ τὰ δευτέρα μέλη τῶν ἀποτυχημένων ζευγαριῶν, τοὺς ἄνδρες, τοῦτοι ἐφ' ὅσον δὲν εἶχαν πρῶτον τὴν ἐμπνευση τοῦ πάθους, μὰ τὸ δέχτηκαν ἢ μοιρολατρικὰ καὶ περιπτωσιακὰ εὐχάριστα εἴτε ἔπειτα ἀπὸ μιὰ δυστικὴ του ἐνατένισιν σὰν τερπνοῦ μαζὺ κι' ὠφέλιμου περιστατικοῦ τῆς ζωῆς, δὲ θὰ ἀποτελέσουν ἀντικείμενο ἐιδικῆς ἐξέτασης.

Στὴν παρακολούθησιν τῶν διαφορῶν ψυχολογικῶν καταστάσεων, πρέπει νὰ ἔχουμε πάντα ὑπ' ὄψιν μας, ὅτι τόσο τὸ συναισθήμα τῶν γυναικῶν, πού θὰ δοῦμε νὰ παρελαύνουν, μαζὺ μὲ τὴν τελικὰ ἀμυντικὴ ἐκρηξὴ του, ὅσο καὶ ἡ ὠφελμιστικὴ ἢ ἄψυχα αἰσθησιακὴ ἢ ἀδιόρατα παγερὴ ἀντίδρασιν τῶν ἀνδρῶν παρουσιάζουν διαβαθμίσεις, πού ἐξαρτιῶνται ὅχι μόνον ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τῶν ἀτόμων, ἀλλὰ καὶ ἀπ' τὴν καταγωγή καὶ τὴν ἐπίγεια ἢ οὐράνια κοινωνικὴ ἢ ἀξιολογικὴ θέσιν τοῦ καθενός. Ζητώντας ἀκόμα τίς ἐρωτικῆς ἀντι-

δράσεις τῆς γυναίκας (σχεδὸν ἀποκλειστικὰ) πρέπει νὰ προσέξουμε ὅχι μόνον τοὺς α ἰ ρ ι ο ῖ ὄ ρ ο υ ς, πού ἀπ' τὴν ἰδιοσυγκρασίαν τοῦ ἀτόμου τῆς προσεχόμενου προσδιορίζουν τὴ φύσιν τῆς παράφορης περιπέτειάς της, ἀλλὰ κι' αὐτοὺς πού ἡ στάσις κι' ἡ φύσις τοῦ ἀντρα δημιουργήσαν σκότisma ἢ ἀθελμα. Τὸ ἀντικείμενο, δηλ. ὁ ἄντρας, δὲν εἶναι βέβαια τόσο ἡ αἰτία τῆς τέτοιας ἢ τῆς ἄλλης ἐκδήλωσης τῶν γυναικῶν, μὰ πάντα βασικὴ ἀφορμὴ γιὰ νὰ προβληθῶν οἱ καταστάσεις τῆς γυναικείας ψυχικότητας. Τὸ ἂν φταίῃ ἡ μιὰ ἢ ἡ ἄλλη πλευρὰ στὴν εἰδικὴ περίπτωσιν καθενὸς ἀπ' τοὺς τρεῖς μύθους τῆς παράδοσης, τοῦτο δὲν ἐνδιαφέρει τοὺς ποιητῆς. Ἡ ἐνοχὴ καὶ τὰ ἄλλα ντοκουμέντα τῆς συμπεριφορᾶς τῶν ἡρώων καὶ τῶν τραγικῶν ἡρώιδων πάνω στὴν ἀπελπισίαν τους εἶναι ἀπὸ ὕληκό, μέσα, πού θὰ βοηθήσουν στὸ μοναδικὸ σκοπὸ τοῦ τεχνίτη, τὴν ἀναπαράστασιν τύπων αἰώνιων καὶ τὴ βαθύτερη ψυχολογικὴ προσωποποίηση παθῶν, χαρακτηρισμῶν τῆς ζωῆς πού ἀδιάκοπα μᾶς νέει καὶ περνᾷ...

Βάζοντας ὁ καλλιτέχνης τοῦ λόγου ἀπέναντι ἀπ' τὴ γυναῖκα τύπους ἀντρικούς, πού μὲ τὴ στάσιν τους προκαλοῦν τὴν τραγωδίαν, δὲ θέλει νὰ τόνισῃ τόσο τὴ σκληρότητα τοῦ ἀντρικοῦ φύλου, ἀλλὰ τὴ συναισθηματικὴν (καὶ μάλιστα ἐρωτικὴν) ὑπερναυσθησὶν τῆς γυναίκας, πού, σὰν τῆς δοθῇ ἀφορμὴ, ξεπερνᾷ ὅχι μόνον τὰ ὅρια τῆς λογικῆς, τοῦ συγχερατισμοῦ κι' αὐτῆς τῆς τρέλλας, μὰ καὶ τῆς ζωῆς τοὺς κανόνες καὶ τὸ φραγμὸ τῆς ἀπαισιότητος τοῦ θανάτου.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες πού ἀγάπησαν εἶναι μιὰ ἀρχοντοπούλα μάγισσα, ἡ Μ ἡ δ ε ι α, μιὰ θεᾶ - νύμφη, ἡ Κ α λ υ ψ ὦ, καὶ μιὰ θνητὴ ἀληθινή, ἡ βασίλισσα Δ ι δ ὠ.

Καὶ σὺς τρεῖς περιπτώσεις ἡ ἀξία καὶ ἡ κατάσταση αὐτῶν πού πόθησαν ἡρώονται πάνω ἀπ' τὸ μέσο γήινο τύπο. Ὁ ἔρωτας, ἡ παράλογη αὐτὴ συναισθηματικὴ πού ἀψηφᾷ τίς δυσκολίας καὶ τίς πιθανὰς ἀρνητικὰς ἀπέναντί της καταστάσεις, δὲν εἶναι κάτι πού φανερόντα ἀποκλειστικὰ μέσα στὴν κοινὴ ὑπαρχή, στὴ συννηθισμένη γυναῖκα, πού ὄντας ἀδύναμη γιὰ ν' ἀντισταθῇ παρασέρνεται ἀπ' τὸ πρῶτο φουρτουνασμένον ρεῦμα τῆς συνταραγμένης καρδιάς της.

Ἐχουμε ἐδῶ σὰ θύματα δυνάτες γυναῖκες, γι' αὐτὸ δὲ καὶ ἀναγνωρίζουμε τὴν ὑπεροχὴ τοῦ συναισθηματικοῦ στοιχείου σ' ὅλο το φῶλον τους. Δ ἐ ν ι κ ι ε τ α ἱ ε ὕ κ ο λ λ α ἡ γ υ ν α ἱ κ α σ ἂ ν ἁ ξ ῖ α, ἁ λ λ ἄ ἡ φύσις προσφέρει τὴ δόξα τῆς ἐπιτυχίας σὺν ἔρωτα. Δὲν ὑποτάσσεται ἀπὸ ἐπίκτητη ἀδυναμία τὸ ὠραῖο φίλο, μὰ ἡ νομοτέλεια τοῦ κόσμου χειροτονεῖ τὸν ἔρωτα δεσποτικὴ τῆς τυραννικῆς, πλὴν τίποτε δὲ μπορεῖ νὰ καταλύσῃ τὴν ἀρχὴν του.

Κι' ἐνῷ οἱ ποιητῆς ἔπλασαν τίς ἡρώινες

τους προχωρώντας (σὰ συνεννοημένοι) κλιμα-
χωτά, ἀπ' τὸ ὕψος τοῦ δυνατοῦ ἀπλᾶ ἀνθρώ-
που ὡς τίς σφαῖρες τοῦ θείου, ὅμως παρ' ὅλα
τοῦτα πρόσεξαν πολὺ νὰ μὴ ξεπεράσουν τὰ
σύνορα τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου, κι' ἔτσι
στάθηκαν φρόνιμα ἕνα βῆμα μόλις πρὸ δῶ,
ἀνάμεσα στὸ μεταίχμιό τοῦ θείου καὶ τοῦ
ἀνθρώπινου. Λίγο πρὸ δῶθε ἂν ἔκαναν, θὰ
περιώριζαν τὸ πλάτος τῆς ἐφαρμογῆς τῶν καλ-
λιτεχνικῶν ντυμένων πορισμάτων τῆς ψυχολο-
γικῆς διεισδυτικότητάς τους. Ἄν πάλι φτά-
ναμε στὸν κύκλο τῶν Θεῶν, ὁ ἔρωτας θὰ
ἐξουδετερονότανε σὰν ἐκμηδενιστικὸ στοιχεῖο,
σὰ φλόγα καταλύτρα, καθὼς συμβαίνει στους
ἀνθρώπους. Θὰ ἦταν ἕνας μονοκράτορας
συναισθηματικός, μιὰ ποικιλία (κυρίαρχη
πάντα σὲ μιὰ πλευρὰ τῆς ζωῆς), κι' ὅχι παν-
τοκράτορας μιᾶς ὁλόκληρης στά χέρια του
παραδομένης ὑπαρξέως. Στὴ γυναῖκα—θεὰ ὁ

ἔρωτας μπορεῖ νὰ ἔχη τὴν ἴδια καὶ μεγαλύ-
τερη ἀκόμα (ποῖος νὰ τὸ ξαίρη αὐτό;) ἔντα-
ση, ὅχι ὅμως καὶ τ' ἀποτελέσματα πού τοῦ-
τος φέρνει στὴ γυναῖκα—ἄνθρωπο. Ἡ παντο-
δυναμία τοῦ Θείου, ἂν τῆς ἐναντιωθῇ κάτι,
τὸ συντρίβει κάτω ἀπ' τὴ θέλησή της, ἐνῶ ὁ
ἄνθρωπος, μὴ μπορώντας νὰ πολεμήσῃ τὸν
ἐχθρό, τὸ ἐμπόδιο καὶ τὴν ἀτυχία, λές πὼς
προτιμᾷ νὰ ἐξουδετερώσῃ τὸ κακὸ αἶσθημα
πού τὸν πνίγει καὶ τὴν ἀπολέμητη καταπίεσή
του ἀπὸ μιὰ κάποια δύναμη μὲ τὴν καταπο-
λέμησιν τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ. Σὰν εἶναι ἀδύ-
νατο ν' ἀπαλλαγῇ θετικὰ μὲ τὴν ἀπόκρουση
τοῦ δυνάστη, καταφεύγει στὴν ἀρνητικὴ διά-
λυση τοῦ κακοῦ μὲ τὸν ἀφανισμό ἐκείνου πού
τραβᾷ τὸν παιδεμό. Ἀλλὰ ἂς ἔλθουμε κοντὰ
στὰ γεγονότα.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΤΩΡΑ

Τώρα σέ λησμονήσαν ὅσοι ὡς χτές
ἐλίσσονταν μπροστά σου, κι' ἀποροῦσες
γιά μέσες πού διπλώναν, γρηγοροῦσες,
σὲ πόρτες πού σοῦ κράτααν ἀνοιχτές.

Μὰ ἐσύ, ποτὲ δὲ ζήτησες, ἄχ! ναί,
κι' αὐτὸν ἀκόμα τὸν χαιρετισμό τους,
διαβαίνοντας τοὺς δρόμους σου τοὺς πρώτους,
ἀπλὸς ὡς πάντα, ἀφέντη χτεσινέ.

Κι' ἴσως γιὰτί, κρυφὰ κι' ἀπὸ σκοποῦ,
τοὺς βόηθησες μιὰ κρίσιμή τους ὥρα,
ντρέπονται καὶ ξεχνοῦν ποιὸς εἶσαι τώρα:
ποῦ, τάχα, νὰ σέ γνώρισαν—μὰ ποῦ;

Δέ σέ πειράζει! Φτάνει πού μιλᾷ
τόσο πολὺ καλὰ ἡ ντροπὴ τους μόνη:
Νὰ σ' ἀποφεύγει ἂν κάπου σέ σιμῶνει
τὸ μάτι ποῦχει ζήσει χαμηλά.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΝΕΣΤΗ!

Με τὸν Ἄνθρωπο θάφτηκε μαζί ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τὸ σκοτάδι καὶ με τὸ Θεὸ ἀναστήθηκε μαζί ἀπ' τὸ μνημεῖο τὸ Φῶς. Καὶ διαχύθηκε στὸν ἀναβλέψαντα κόσμον ἡ αὐγὴ τῆς ἀλήθειας, τοῦ δίκαιου, τῆς ἀγάπης, ἡ λαμπροπερίχυτη αὐγὴ ποὺ διάλυσε τὴν πλάνη καὶ ἐξάλειψε τὴν ἁμαρτία. Καὶ καθὼς νίκησε τὴν φθορὰ ὁ ἀφθαρτος καὶ καθὼς ξεπέρασε τοὺς αἰῶνες ὁ αἰώνιος, νίκησε καὶ τὸ φῶς αὐτὸ τὸ ζόφο τῆς ἀδικίας καὶ οἱ ἀνατολές του δὲν γνώρισαν τὴ δύση οὐδ' ἡ αὐγὴ του θὰ γνωρίσει τὴν ἑσπέρα.

Ὁ κόσμος φυτοζωοῦσε στὴν ἀχλὺ τῆς ψευτιάς, τῆς ἄγνοιας, τῆς ἐρήμωσης, σὰν γλοιοὺς χορτάρια φυόμενα σὲ ἀνήλιαγο κευθμῶνα, καὶ στὸ φῶς τῆς Ἀνάστασης ἀνάζησε καὶ ἀνθίσε. Ὁ ἄπιστος πίστεψε. Ὁ ἀπελπισμένος πῆρε θάρρος. Ὁ παραμελημένος εἶδε τὴ βοήθεια. Οἱ μέρες τῆς ἀπογοήτευσης, τοῦ αἰμωδιασμοῦ καὶ τῆς ἀμφιβολίας, πέρασαν. Τὸ θαῦμα τοῦ μνημείου θάμπωσε σοφοὺς καὶ κατοίκισε τὴν ἀνυπαρξία τοῦ ἀγνωστου μετὰ τὴ γνώση.

Με τὸ λίθο τοῦ μνημείου κυλισθῆκαν μαζί κι' οἱ πλάνες, κι' ἐξαφανίστηκαν ὅλα τὰ προβλήματα κι' ὅλες οἱ ἀμφιβολίες διαλύθηκαν καὶ μιὰ μονάχα ἀνάλαμψεν ἀλήθεια, χειροπιαστή σὰν ἡ σάρκα, λαμπρόφωτη σὰν ὁ ἥλιος, ἀκράδαντη σὰ βουνό: ὅτι ὑπάρχει ἐλπίδα σωτηρίας, Θεός!

Ἄς προσκυνήσουμε καὶ πάλι τὸ φῶς τῆς Ἀνάστασης, ἃς πιστέψουμε ἀκόμα ἐδραιότερα, σταθερότερα, στὴν αἰώνια ζωὴ καὶ ἃς ὑμνήσουμε τὸ θαῦμα τῆς λύτρωσης μετὰ τὸ χαρμόσυνο ἐξωθινό, ποὺ ἔρχεται καὶ πάλι φαιδρὸ καὶ δροσερὸ ἀπ' τὰ βάθη τῶν αἰώνων γιὰ νὰ μᾶς ὑπενθυμίσει πὼς εἴχαμε ἀπολεσθῆ καὶ σωθῆκαμε καὶ ἃς ἐνώσουμε τὴν ἀγαλλίαση τῶν ψυχῶν μας μετὰ τὴν ἄρρητη μελωδία τῶν ὕμνων τῆς Ἀνάστασής Του:

— Χριστὸς Ἀνέστη!..

ΚΩΣΤΑΣ ΑΘ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ

Ἡ ἀσημουργικὴ παράδοση

Με πρωτοβουλία τοῦ Μακαριωτάτου, εἶχεν ἰδρυθῆ καὶ λειτουργοῦσε ἴσαμε τὸν τελευταῖο πόλεμο στὸ Ὄρφανοτροφεῖο Γεωργίου Σταύρου, τεχνικὴ σχολὴ λαϊκῆς ἀσημουργίας, ἀπὸ τὴν ὁποία εἶχαν ἀποφοιτήσῃ πολλοί, καὶ ἱκανοὶ στὴν μετέπειτα ἐπαγγελματικὴ ζωὴ τοὺς τεχνίτες καὶ συνεχιστὲς τῆς Λαϊκῆς αὐτῆς Ἡπειρώτικης Τέχνης, ποὺ τόσο πολὺ τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια ἔχει προωθηθῆ.

Οἱ τεχνίτες ὅμως αὐτοὶ καὶ φορεῖς ταυτόχρονα τῆς λαϊκῆς ἀσημουργικῆς παράδοσης, ἔχουν σχεδὸν ἐκλείψει ἀπὸ τὰ Γιάννινα, καὶ θὰ πρέπει νὰ ξαναλειτουργήσῃ ὅπως καὶ πρῶτα τὸ παλαιὸ φυτόριο, ποὺ θὰ μᾶς ξαναδώσῃ τοὺς καινούργιους βλαστοὺς μετὰ τοὺς ὥριμους καρπούς, ποὺ θὰ σκορπίσουν τελικὰ τοὺς καινούργιους σπόρους τῆς ἀτέρμονης συνέχειας.

Κάποιος τώρα πρέπει νὰ φροντίσῃ γιὰ τὴν ἐπανασύσταση τῆς Τεχνικῆς αὐτῆς Σχολῆς.

Δ. Σ.

Ἀξιέπαινη πρωτοβουλία

Πολλὲς φορὲς τὸ τονίσαμε ἀπὸ τις στήλες τῆς «Ἡπειρωτ. Ἑστίας», ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς κύριους σκοποὺς τῆς εἶναι ἡ συγκέντρωση ἀθησαυρίστου λαογραφικοῦ ὕλικου ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Ἡπείρου (ἐλευθέρας καὶ δούλης)... Οἱ ἐνδεδειγμένοι γιὰ τὸ βαρὺ αὐτὸ ἔργο εἶναι οἱ δασκάλοι τῶν χωριῶν, ὅπου πρὶν γνήσια καὶ ἀνεπιτήδευτα ἐπιζοῦν τὰ στοιχεία τοῦ λαϊκοῦ μας πολιτισμοῦ.

Πρέπει ὁμως νὰ μὴ ζητοῦμε ἀπὸ τοὺς εκπαιδευτικοὺς λειτουργοὺς μέσα στὶς ἄλλες βαριεὲς ἀπασχολήσεις τῶν καὶ τὴν πρόσθετη αὐτῇ ἐργασία, ἀπλήρωτη μάλιστα... Γι' αὐτὸ ἔχομε τὴ γνώμη, ὅτι οἱ πλοῦσοι Ἡπειρώτες καὶ οἱ ἡπειρωτικοὶ δῆμοι καὶ ὀργανισμοὶ πρέπει νὰ γίνουν χρηματοδότες καὶ ἀθροῦνται στὴν ἐθνικὴ αὐτὴ προσπάθεια, ὀρίζοντας βραβεῖα χρηματικὰ γιὰ τὶς καλύτερες λαογραφικὲς συλλογὲς ποὺ θὰ ἀταλοῦν στοὺς διαγωνισμοὺς τῆς «Ἡπειρωτ. Ἑστίας»... Ἦδη ἔχουν δημοσιευθῇ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πρώ-

του αγωνισμού μας. Με λύπη μας σήμερα φέρομε στη δημοσιότητα μιὰ θλίβεση διαπίστωση. Παρ' όλες τις ἐκκλίσεις μας, δὲν βρέθηκε ἕνας εὐπορος Ἑπειρώτης οὔτε κανένας ἄλλος τοπικὸς ἀρχὸν συγκινήθηκε, ὥστε νὰ ἀναλάβῃ τὴν διαπνὴ τῆς βραβεύσεως τῶν συλλογῶν, ποὺ εἶχαν προκριθῇ. Ἐτοί τὰ βραβεῖα δόθηκαν ἀπὸ τὸ ταμεῖο τοῦ Περιδικοῦ μας, τὸ τόσο φτωχικό... Δὲν μεμψιμοιροῦμε γι' αὐτὸ, ἀπλὸς σημειώνομε τὴν ἀδιαφορίαν μερικῶν ἀνθρώπων, ποὺ θέλουν νὰ λέγονται διανοούμενοι, χωρὶς νὰ κάνουν τίποτε τὸ ἀποτελεσματικό γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ πνεύματος...

Σήμερα βρίσκομαι στὴν εὐχάριστη θέση νὰ ἐξάρω τὴ στάση τοῦ Δημάρχου Ἀρτης κ. Γ. Παπαβασιλείου, ἐνὸς ἀληθινὰ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ὑποσχέθηκε νὰ φροντίσῃ, ὥστε στὸ νέο προϋπολογισμὸ τοῦ Δήμου Ἀρταίων νὰ ἀναγραφῇ κονδύλιο τριῶν περίπου ἑκατομμυρίων δραχμῶν γιὰ τὴν βράβευση συλλογῶν, ἀναφερομένων σὲ θέματα λαογραφικὰ τοῦ νομοῦ Ἀρτης. Εὐχόμαστε νὰ μιμηθῶν τὸ παράδειγμα τοῦ Δημάρχου Ἀρτης κ. Ἄλ. Ἑπειρώτες Δήμαρχοι.

Γ. Γ. Π.

Τὸ περιοδικὸ «Μορφές»

Με πολλὴ μας λύπη—εἴμαστε κι ἐμεῖς ἐργάτες τῆς Ἑπαρχίας—μάθαμε ἀπὸ τὸ τελευταῖο τοὺς τεύχος, τὶς διακοπὲς τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἀξιόλογου περιοδικοῦ τῆς Θεσσαλονίκης «Μορφές», τὸ ὁποῖο ἐπὶ δεκαοχτὶ χρόνια ἐσημεῖωσε σταθμὸ στὴν ἐκφραστικὴ προσπάθεια τοῦ πνευματικοῦ κόσμου τῆς πρωτεύουσας τῆς Μακεδονίας: Ὁ Διευθυντὴς τῆς κ. Βασ. Λεδούσης, πρόκειται νὰ ἐγκατασταθῇ στὴν Ἀθήναι καὶ ἡ διακοπὴ τῆς ἐκδόσεως τῶν «Μορφῶν» στὴν Γ' τοὺς περίοδο, παρουσιάζεται ὡς ἀνάγκη. Μαζὺ μὲ τὸ Διευθυντὴ τῆς—καὶ τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους τῆς Θεσσαλονίκης—εὐχόμαστε νὰ μὴν ἀργήσῃ πολὺ ἡ ἐπανεκδόσὶς του, κατὰ ὅποιο τρόπο τὸ ἐλπίζω καὶ τὸ προσδοκοῦν ὅλοι τοὺς.

Ἡ «Ἑπειρ. Ἑστία» μὲ χαρὰ τῆς θὰ φιλοξενούσε στὶς στήλες τῆς πνευματικῆς ἐκφράσεως τῆς ἀδελφῆς Μακεδονίας.

Δ. Σ.

Ὁ Ὑπουργὸς Προνοίας κ. Χρ. Σολωμονίδης

Κατὰ τὸν γενόμενον τὸν Ἀπρίλιον ἐ.ε. ἀνασχηματισμὸν τῆς Κυβερνήσεως τὸ Ὑπουργεῖον Προνοίας ἀνετέθη εἰς τὸν κ. Χρ. Σολωμονίδην, βουλευτὴν Ἀθηνῶν, ἐκ τῶν ἐκλεκτῶν συνεργατῶν τῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας». Ὁ κ. Χρ. Σολωμονίδης συνδέεται δι' ἰδιαιτέρων δεσμῶν μὲ τὴν Ἑπειρὸν, καθ' ὅτι διετέλεσε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν Γενικὸς Διοικητὴς αὐτῆς, τὸν δὲ ζῆλον καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰ ζητήματά τῆς ἐξετίμησαν δεόντως οἱ Ἑπειρώται.

Ὁ Ὑπουργὸς Παιδείας

κ. Ἀχ. Γεροκωστόπουλος

Τὸ Ὑπουργεῖον Ἑθνικῆς Παιδείας ἀνέλαβεν ὁ βουλευτὴς Πατρῶν κ. Ἀχ. Γεροκωστόπουλος, υἱὸς τοῦ ἀειμνήστου Κων. Γεροκωστοπούλου, διατελέσαντος βουλευτοῦ Ἀχαΐας καὶ Ὑπουργοῦ Παιδείας τὸ 1909, γεννηθέντος δὲ εἰς τὸ Πάτερον—Κατσανοχωρίον—Ἰωαννίνων. Οἱ Ἑπειρώται, ἀνεξαρτήτως τῆς περιοχῆς εἰς ἣν πολιτεύεται, θεωροῦν τὸν κ. Ἀχ. Γεροκωστόπουλον Ἑπειρώτην, συνεχιστὴν τῆς μεγάλῃς ἡπειρωτικῆς παραδόσεως καὶ ὑπερφηρανεύονται διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐκλογὴν του ὡς Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας.

Μία ἐκκλησίς

Μεταφέρομεν εὐχαρίστως καὶ ἀπὸ τῶν στηλῶν μας τὴν κατωτέρω ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἐκυκλοφόρησε κατὰ τὴν συγκέντρωσιν τῆς 7ης Δεκεμβρ. 1953 τὸ λαμπρὸν Σωματεῖον τῶν Ἀθηνῶν «Οἱ Φίλοι τῶν Ἰωαννίνων». Ἡ ἀξιέπαινος αὐτὴ προσπάθεια ὑπόσχεται πολλὰ καὶ κάθε Ἑπειρώτης εὐρίσκεται ἀδιστάκτως παρὰ τὸ πλευρόν της, εὐχόμενος κάθε ἐπιτυχίαν.

Ἰδοὺ τὸ κείμενον:

Ἡ συγκέντρωσις τῶν «Φίλων τῶν Ἰωαννίνων» θεμελιώνει ὀρυστικά τὸν σκοπὸν ποὺ διευτύσαμε εἰς τὸ Καταστατικὸν τοῦ Συλλόγου, διότι τίθενται εἰς κυκλοφορίαν τὰ διπλότυπα ἐγγραφῶν καὶ συνδρομῶν, ἀπὸ τὴν κυκλοφορίαν τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀποστολῆς τοῦ Σωματείου μας.

Κάμνομε εἰς ὅλας καὶ ὅλους, καὶ στοὺς παρόντας, ἀλλὰ καὶ σ' ἐκείνους ποὺ λείπουν, θερμὴ ἐκκλησίαι, ὅπως ἀναπτύξητε δραστηριότητα καὶ θέλησι. Ἐχομεν εὐτυχῶς εὐρὺ κύκλον φιλικὸν ποὺ συμπαθεῖ τὴν Ἑπειρὸν καὶ ἀγαπᾷ τὰ Γιάννενα μὲ τοὺς θυροὺς καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν. Ἀλλὰ καὶ εὐρὺ Ἑπειρωτικὸν κύκλον ἀπὸ παλιούς ἀποδημήσαντας Γιαννιώτες καὶ ἀπὸ ἐξέχουσας Ἑπειρωτικὰς οἰκογενεῖς, ποὺ ἠυδοκίμησαν καὶ ἔμειναν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑπειρὸν, ποὺ διατηροῦν βαθέως τὸν Ἑπειρωτισμὸν τῶν καὶ λατρεύουν τὴν Ἑπειρὸν καὶ τὰ Γιάννενα τῆς. Θὰ εὐρὴν ἡ προσπάθειά μας πρόσφορον ἔδαφος. Καὶ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἀποδώσῃ ἀρκετὰ, ἀρκεῖ νὰ γίνῃ κατανοητὸν ὅτι ἡ θρυλικὴ πόλις τῶν Ἰωαννίνων, ὕστερα ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τοῦ πολέμου καὶ τῆς κατοχῆς καὶ τῶν περιπετειῶν τῆς συμμοριακῆς δράσεως, εἰναι ἀνάγκη νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς ἱστορικοὺς καὶ ἀρχαιολογικοὺς τῆς θησαυροὺς καὶ νὰ στήσῃ ἀθάνατα μνημεῖα τῶν νέων θυρῶν καὶ τῶν νέων ἀγώνων καὶ θυσιῶν τῆς Ἑπείρου καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Πρώτα ἀπ' ὅλα θὰ τιμηθῇ ἡ « Γ υ ν α ι κ α τ ῆ ς Π ἰ ν δ ο υ » γιὰ τὴ συμβολὴ τῆς στὸν ἀγῶνα τῆς Νίκης τοῦ 40, ὡς συνέχεια ἐνὸς μεγάλου μνημείου πὺν στήνεται στὸ Ζάλογγο, στὸν τοπο τοῦ χοροῦ τῆς θυσίας τῶν Σουλιωτισσῶν γιὰ τὴ μεγάλη ἔννοια τῆς ἀνθρωπίνης Ἐλευθερίας. Θὰ ἐπακολουθήσῃ ὁ « Ἀ γ ω σ τ ο ς Δ ι δ ᾶ σ κ α λ ο ς », ὁ δάσκαλος τοῦ Γένους, πὺν τόσον στενά συνδέεται μὲ τὰς σχολὰς τῶν Μπαλάνων καὶ τῶν Φιλανθρωπινῶν τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἐν συνεχείᾳ ὅ,τι ἡμπορεῖ καὶ ὅ,τι πρέπει νὰ κοσμήσῃ τὰ ἱστορικά καὶ θρυλικά μας Γιάννινα.

Εὐχόμεθα εἰς ὅλους καλὸ ξεκίνημα καὶ καλὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τοῦ Σωματείου μας.

Με φίλικους καὶ πατριωτικούς χαιρετισμούς

Ἡ Πρόεδρος Ὁ Γεν. Γραμματεὺς
Αῖνα Π. Τσαλδάρη Χρ. Β. Παπασταύρου

Οἱ Ἀντιπρόεδροι
Γ. Βηλαράς καὶ Γ. Μελᾶς

Τὰ Μέλη : Ἀρναούτῃ Ἀλίκη, Κανελοπούλου Ἐλένη, Λιάμπης Χαράλαμπος, Λιανοπούλου Βασιλική, Μπότσαρης Δημήτριος, Ποταμιάνου Ἐλένη καὶ Τριζοῦτῃ Μαρία.

■ ■ ■

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Χαρ. Κατσιμήτρου, Ἀντιστρατήγου ἐ.ἀ.
«Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΠΡΟΜΑΧΟΥΣΑ», Ἀθ. 1954

Μὲ τὸν παραπάνω τίτλο κυκλοφόρησε αὐτὲς τὶς μέρες ἓνα ὠραϊότατο ἀπὸ κάθε ἀποψη βιβλίον. Μέσα στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου αὐτοῦ καὶ στὶς 265 σελίδες του (σὲ μεγάλο σχῆμα) περιλαμβάνεται λεπτομερειακὰ ἡ δράσις τῆς VIII Μεραρχίας μας κατὰ τὸν πόλεμο 1940—41. Συγγραφέας τοῦ βιβλίου ὁ ἀντιστράτηγος σὲ ἀποστρατεία κ. Χαρ. Κατσιμήτρου. Ὁ κ. Κατσιμήτρου ἔζησε τὰ πολεμικά γεγονότα τοῦ 1940—41 μὲ ὅλη τὴ δραματικὴ περιπέτεια, πὺν δημιούργησε ὁ πόλεμος, ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλη τὴ μεγαλοπρέπεια, πὺν φέρουν οἱ στιγμὲς τῆς νίκης. Στὸν πόλεμο αὐτὸν ἦταν Διοικητὴς τῆς VIII Μεραρχίας, τῆς Ἡπειρωτικῆς μας Μεραρχίας, τὴν ὁποία ὠδήγησε στὴ νίκη.

Ὁ κ. Κατσιμήτρου, σὰν ἀγωνιστὴς τῆς πρώτης γραμμῆς, μὲ ἀντικειμενικότητα, μὲ σαφήνεια καὶ μὲ λεπτομερειακὴ ἀκριβεία ἀναγράφει καὶ παραθέτει τὰ γεγονότα, ὥστε διαβάζοντας κανένας τὸ βιβλίον τοῦ νὰ νομίζῃ, πὺς περνοῦν μπροστά του ζωντανὲς οἱ εἰκόνας τῶν πολεμικῶν σκηνῶν. Εἰσάγει τὸν ἀναγνώστη πολὺ διαφωτιστικά στὰ πολεμικά γεγονότα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ κλείνει ἡμε-

ρολογιακὰ τὴ δράσις τῆς Μεραρχίας μας μέχρι 29 Ἀπριλίου τοῦ 1941. Ἐκεῖνο δὲ, πὺν ἔχει κανένας νὰ παρατηρήσῃ, εἶναι ὅτι ὁ συγγραφέας περιγράφει τὰ γεγονότα μὲ ἀντικειμενικότητα, ὅχι μὲ φανατισμό. Τὸ δηλώνει ἀλλῶς τὲ καὶ ὁ ἴδιος στὸν ἐπίλογο τοῦ ἔργου του : «...οὐδὲ πόρρωθεν ἔχουσι σκοπὸν ἐπικρίσεως οὐδενός, ἀλλὰ μόνον νὰ τονίσωσιν ὠρσιμένες ἀρχὰς τοῦ πολέμου, ἵνα προκύψωσιν ἐπωφελεῖ διδάγματα».

Τὸ ἔργο τοῦ κ. Κατσιμήτρου ἔχει ἀνυπολόγιστη ἱστορικὴ ἀξία. Ἀποτελεῖ αὐτὸ τὸ πῶ λεπτομερειακὸ κομμάτι τοῦ ἐνδόξου πολέμου τοῦ Ἡπειρωτικοῦ μετῶπου. Δείχνει δὲ μὲ ζωντάνια τὴ δράσις τῆς VIII Μεραρχίας μας καὶ τὴν προσφορὰ τῆς πατρίδας μας Ἡπείρου, πὺν πρώτῃ δέχθηκε τὴν ἐχθρικὴ προσβολή, στὸ μεγάλο καὶ ἱερὸ ἐκεῖνον ἀγῶνα. Τὸ βιβλίον διανθίζεται καὶ μὲ ἀρκετὲς φωτογραφίες τῶν ἡρωικῶν μορφῶν, πὺν ἔπρεσαν στὴ μάχη καὶ μὲ φωτογραφίες διαφόρων σκηνῶν τῆς πολεμικῆς ἐκείνης ἐποχῆς.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἀξίζει νὰ διαβασθῇ ἀπὸ κάθε Ἕλληνα καὶ Ἕλληνίδα γενικά, γιατί, κατὰ τὰ λόγια τοῦ κ. Κατσιμήτρου, μὲ τὰ ὁποῖα κλείνει τὸ ἔργο του, «ἡ ἱστορία τοῦ συγχρόνου τούτου ἐθνικοῦ μεγαλοεργήματος, ἀνταξία τῶν ἐθνικῶν μας παραδόσεων, ἱστορία δόξης, νίκης καὶ θριάμβου, θὰ ἀποτελῇ ὑπερήφανον τίτλον τιμῆς τῆς παρούσης γενεᾶς καὶ φωτεινὸν ἀστέρα διὰ τοὺς ἐπιγιννομένους».

Δὲν ἐπιτρέπεται ὅμως, ἰδιαίτερα, νὰ λείψῃ ἀπὸ καμιά Ἡπειρωτικὴ βιβλιοθήκη, γιατί στὴν Ἡερό μας ἀναφέρεται κατὰ κύριο λόγο τὸ περιεχομένο του καὶ νὰ μὴ διαβασθῇ ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἡπειρώτες, ἀγωνιστὲς τῆς VIII Μεραρχίας.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κατσιμήτρου ἀποτελεῖ τὴν ἐνδοξότερη Ἡπειρωτικὴ ἱστορία τῆς νεώτερης ἐποχῆς.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ



Τίλλας Μπαλῆ : ΕΡΗΜΙΚΗ ΤΡΙΛΟΓΙΑ,
στίχοι, Ἀθήνα 1954

Ἡ Τίλλα Μπαλῆ ἔχει δώσει στίχους, ἀπὸ τὰ 1938. Ἡ Ἐρημικὴ Τριλογία τῆς, ἡ ἔκτα κατὰ σειρά ποιητικὴ τῆς συλλογῇ, — ἡ πρώτη πὺν διαβάξω — εἶναι μιὰ πορεία, μιὰ ὁλόκληρη ζωὴ, πὺν ἡ ποιήτρια αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ τὴν αὐτοεκφραστῇ,

... ὅταν προμηνύεται ἡ θύελλα,
ὅπως ἡ ἴδια γράφει στὰ Π ρ ο λ ε γ ὁ μ ε ν α,
καὶ τὰ περισσότερα φεύγουν κυνηγημένα.

Ὅταν οἱ χαρὰνγες κ' οἱ αὐγὲς
ἐξατμιστοῦν κάτω ἀπὸ ἀναμνήσεις...

Τότε πού.

... ἔντρομοι βλέπουμε νὰ φτάνει ἡ ἐσπέρα,
καὶ βυθίζομαστε βαθύτερα
στὰ σκοτεινὰ σπῆλαια τῆς νυκτός.

Ἡ Ὅδὸς ποὺ περάσαμε καὶ περνοῦμε
ἀκόμα, εἶναι μακρινή; Τάχα θὰ ἰδοῦμε τὴν
θαλασσὴν τὴν ὁλόδροσιν βλάστησιν;.. ἢ τάχα,
πάντοτε,

...μέσα στὴν ἄμμο τὴν κατὴν θὰ βυ-
[θοῦμε;...

“Ὅμως αὐτὸ φαίνεται νὰ εἶναι,

Ἀσύλληπτον ὄνειρο, καὶ ἔχνη σβυσμένα·
σὲ ψιχία ἀρκεῖσαι ὡς δῶρον ζωῆς
...κεῖ ποὺ φύτρωνε τὸ τριγύλλιν
στὴν περιόχῃ τῆς σιγῆς,
σύντριπτες ἰνδάλματα
κι’ ἀρνῆθηκες θεοὺς.

... Νὰ βλέπης τὴ Σφιγγα νὰ σοῦ γελά
καὶ τοὺς τάφους τῶν Φυραῶ
σὲ καταπληκτικὸ μεγαλεῖο νεκρό·
Νὰ εἰσχωρῆς σὲ κατακόμβες τῆς

[Ρώμης
... στοὺς ναοὺς, στὰ μουσεῖα, στὸ Πάν-

[θεο
... Νὰ σὲ τυφλώνει τὸ φῶς τοῦ Παρθε-

[νῶνος
... νὰ λησμονῇς τὴν προσευχὴν τὴν παι-

[δικῇ
καὶ νὰ αἰσθάνεσαι τὴν παρουσίαν τοῦ

[Ἀγγέλου
σὲ κάθε βῆμα σου νὰ σὲ παραστήξῃ,
... νὰ αἰσθάνεσαι μιὰν ἀπομάκρυνση
ἀπὸ τὸ γῆινο....

... Νὰ ξεκινᾷς ἀπ’ τὴν ὁδὸ τῆς ἀγνό-
[τητας
καὶ νὰ φτάνεις στὴν ὁδὸ τῆς ἀγνότη-

[τας
“Ὅμως,

... μιὰ εἶναι ἡ οὐσία:

ὅτι δὲν εἶδες τὰ ὅσα εἶδες

ὅτι δὲν ἄκουσες τὰ ὅσα ἄκουσες...

... Ν’ ἀνεβαίνει σὲ ὕψη φανταστικά

καὶ νὰ αἰσθάνεσαι ἐλαφρά·

κι’ ὅμως, νὰ μὴν μπορείς

ν’ ἀπωθήσῃς τοὺς κύκλους,

τίς οἰκίς, τὴ μνήμῃ νὰ διώξῃς·

νὰ σὲ ζῶναι τὸ ἀδιέξοδο...

Καὶ νὰ τὰ Μοῖρα Ἰα Δῶρα, αὐτῆς
τῆς πορείας τῆς ποιήτριας:

“Ὅλες μας οἱ ἀγάπες χάθηκαν μέσ’ τὸ
[χῶρο
τὸν ἀκατοίχητο ἀπὸ γῆινες φωνές, ἀπὸ

[νωπὲς μουσκεμένους βιολέτες
κι’ ἀπὸ τετράχορδα βιολιά παλαιϊκά.

Μὰ δὲ μπορεί, παρὰ νὰ κρατᾷς μιὰν
[ἀγάπη
πάνω σὲ μονόχορδο βιολή τονισμένη·

μὰ δὲ μπορεί, παρὰ καὶ τοῦτῃ ἢ ἀνοι-
[ξη ν’ ἀνθεῖ·

Κάρφωσε στὸ μέρος τῆς καρδιάς σου
κρῖνο ἐρυθρό—ἐμβλημα Φλωρεντινό,

καὶ θάρθει ὁ Ἀγγέλός νὰ σὲ ἐπισκε-
[φτεῖ
παραστάτης καὶ φρουρός, νὰ θυμίσῃ

πὺς κατοικεῖ ἀκόμη ἴσως στὴ γῇ.

“Ὅμως ἡ πορεία μας, μοιάζει πάντοτε,
μὲ τὴν πορεία πρὸς κάποιον Γολγοθᾶ· καὶ τὰ
μοῖρα τῆς δόρα, τὰ δῶρα πρὸς κάποιον Σταυ-
ρωμένο :

... Ἀνεβαίνοντας τοῦ μαρτυρίου σου
[τὸ σταυρὸ

ἀκούς τις ὑποχθόνιες βοές :
ἀπειλές, κατγασμούς, ἐμπαιγμούς—δέ-

[χεσαι

λόγγες αἰχμηρές...

Σὺ, Κύριε, καὶ οἱ μετὰ σοῦ ὁδεύοντες...

Συνωμότες σκληροί,

πειρατὲς καὶ κουρσάροι

τὸν χρυσὸν σοῦ ἀφήρεσαν...

Σκέπτεσαι τὴν ὁδὸ καὶ τὸν ἀργὸ θά-

[νατο·

... Τὴν τόσῃ καὶ πλήρῃ ἀπόγνωσιν·

τὸ ἀδιέξοδο σκέπτεσαι...

Πάντα, πρὸς τὴν ἐστέρα, σὲ προφτά-

[νουν

οἱ βαρεῖς, οἱ θλιβεροί, οἱ ἀπροσδόκη-

[τες ὄρες·

αὐτὲς οἱ φοβεροί...

καὶ,

Μήτε πρόσωπα, μήτε πράγματα μπο-

[ροῦν

νὰ τὶς ἐμποδίσουν...

Κι ὡς καρπὸς τῆς Ἐνατένισης,
εἶναι πού,

... Δὲν πρέπει νὰ πεις πὺς ἔμαθες
[καὶ πὺς ξέρεις,

τίποτ’ ἄλλο, ἀπὸ τὸ ἀναμενόμενο.

Τίποτ’ ἄλλο ἀπὸ τὴν πικρὴ γεύση

π’ ἀφήνει τὸ φύλλο τῆς παροδᾶφνης

τὸ στυφὸ φύλλο τῆς ἐλιάς...

Εἴμαστε οἱ ταξιδιώτες τῆς ἀναμονῆς...

Ταξίδι σὲ μέση δίχως ὁρόσημο

χωρὶς ἀποσκευές,

δίχως τὸ ἄγχος τους...

... Θὰ ἔπρεπε νὰ ξαναγεννηθεῖς, νὰ

[ξαναζήσεις

Μὰ πὺς ; στὸ μεσοδρόμι τῆς ζωῆς,

τὸ βρέφος, ἔχει χαθεῖ·

θὰ σοῦ χρειαστεῖ νὰ περιμένεις πολὺ

ὡς ὅτου ἀπογημνωθεῖς...

Χαιρετισμοὺς στοὺς ἀπόντας, χαιρετι-

[σμούς...

Βγαίνομε ἀπ’ τὸ σύνορο

στὴν ἀποθεωτικὴ δύση...

Τρέξε λίγο πὺς γρήγορα νὰ προφτάσεις

καὶ μὴ βραδυνορεῖς·

κάνεις δὲ σὲ βοήθησε ὡς ἐδῶ

μὲ τὸ νῆσοι διατρέχεις τὴν ὁδὸ.

Τρέξε λίγο πὺς γρήγορα νὰ προφτάσεις.

Αὐτὴ ἡ δραματικὴ αὐτοπροτροπή, εἶναι
τὸ καταστάλαγμα μιᾶς ὁλόκληρης ζωῆς, μιᾶς
ἐπίπονης μὰ πλούσιας πορείας, στὸ τέρας δι-
μῶς τῆς ὁποιᾶς, ἡ ποιήτρια, κάνει τὴ θλίβε-
ρὴ διαπίστωση, ὅτι, μόνῃ τῇ τὴν ἔχει διατρέ-
ξει, καὶ δὲν ὑπάρχει πιά καιρὸς νὰ ἀπογυ-

μνωθεί από τὰ μοιραία της δώρα, γιὰ νὰ τὴν ξαναρχίσει σὰν τὸ βρέφος. Ζητεῖ τὴ λύτρωση, καὶ δὲν τὴ βοίσκει· οὔτε κἀν στὰ ὅσα ἔζησε... Δὲν εἶδε τὰ ὅσα εἶδε· δὲν ἄκουσε τὰ ὅσα ἄκουσε... καὶ στὴν ἀποθεωτικὴ ἀκόμα δύση, δὲν φαίνεται νὰ βλέπῃ, καμμιὰ ἀνατολὴ, κανένα ὑπερκόσμιον φῶς, καμμιὰ ὑπέργεια ἐλπίδα.

Ὁ Θεός, ὅπως πιστεύει, τὴν πρόδωσε... Κι εἶναι τώρα τόσο μόνη...

Τὸ βιβλίον καίαισθητο· ὁ στίχος ἐλεύθερος καὶ κρονστός· μιὰ παρὰ ξενὴν ὑποβλητικότητα, γεμάτη συμπάθεια, βγαίνει ἀπὸ τὸ σύνολό του· ὕψος πρωτότυπου καὶ προσωπικό, μὲ μιὰν ἀρρενωπὴ ρωμαλεότητα. Ἐργασία ἀξιοπρόσεχτη.

Δ. Σ.

Ι. Π. Κουτσοχέρα: ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΝΥΧΤΕΣ, ποιήματα, Ἀθήνα 1954.

Ὁ κ. Κουτσοχέρας δὲν εἶναι ἀπλῶς ἓνας ποιητής. Εἶναι καὶ ὁ ὁραματιστής, ὁ «οὐτοπιστής δημιουργός»—ὅπως ὁ ἴδιος λέγει—μιὰς ἰδανικῆς πολιτείας, τῆς «πολιτείας τῆς εὐαισθησίας». Ὅμως αὐτὴ ἡ εὐαισθησία ποὺ ἐμπνέει τὸ ποιητικὸν τοῦ ἔργου, δὲν ἀνήκει καθόλου στὴ σφαῖρα τῆς οὐτοπίας. Ἀποτελεῖ τὴν ἀντιόσφαιρα μέσα στὴν ὁποία ζοῦμε καὶ κινούμεθα καὶ πρέπει νὰ ζήνουν πάθει ἀμβλυνση οἱ αἰσθήσεις μας ἂν δὲν μπορούμε νὰ νοιώσουμε τὴν ἐπίδραση ποὺ ἄσκει στὸ πνεῦμα καὶ τὴν ψυχὴ μας. Εἶναι ἡ εὐαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, αὐτὴ ποὺ κυριαρχεῖ καὶ στὴ νέα ποιητικὴ συλλογὴ «Ἑλληνικὲς νύχτες» τοῦ κ. Κουτσοχέρα. Ἀκόμα δὲ καὶ ἡ «εὐαισθησία τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρώπου, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ δεύτερο «πιστεῦ» τοῦ ποιητοῦ.

Γίνεται ἔτσι ὁ κ. Κουτσοχέρας κήρυκας ἐνός ἰδανικοῦ. Καὶ τὸ κήρυγμα αὐτὸ τῆς εὐαισθησίας καὶ τοῦ κοινωνικοῦ λυρισμοῦ πρέπει νὰ προσεγγίῃ πολὺ, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὴ νεολαία μας. Ὁ «Ἑλληνικὸς χώρος», ἡ ἰδική μας ἀντιόσφαιρα δὲν μπορούν ποτὲ νὰ γίνουν αἰτία ἐγκεφαλικῶν δημιουργημάτων καὶ τεράτων παραλογισμοῦ σὰν αὐτὰ ποὺ προσβάλλονται ὡς ἀντιπροσωπευτικὰ τῆς σύγχρονης ποιήσεώς μας. Καὶ εἴμεθα ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου—ὅπως τονίζει ὁ ποιητὴς σὲ μιὰ συνέντευξή του—ἂν δὲν περιβάλλουμε τὰ ἐπιτεύγματα τῆς τέχνης μὲ τὸν ἄλλο ἑλληνικὸ χιτῶνα καὶ τὸ ἀνάλαφρο τοῦ συναισθηματικοῦ μας κόσμου.

Αὐτὸ τὸ ἀπλὸ καὶ ἀνάλαφρο ἔχουν καὶ τὰ ποιήματα τοῦ κ. Κουτσοχέρα:

Ἄς ἦταν μὲ τὴ λύρα μου νὰ τραγου-
[δοῦσαν κι' ἄλλοι
καθὼς τραγοῦδαν ὁλονυχτίς τὸ ἑλληνικὸ
[ἄκρογιάλι

Στίχους στὸν ἄμμο κένταγε μὲ τὸ γοργό
[τοῦ βῆμα
καὶ τὴν ἀνάλαφρη γραφὴ τοῦ ἀπομινό
[τοῦ κύμα.

Ἐνα ἔγραφε, ἄλλο σύνθετε, τὸ ἄλλο τοῦς
[τραγουδοῦσε,
τοῦς φτερουγίζαν οἱ ἄνεμοι, κι' ἡ θάλασσα
[ἐπηδοῦσε.

Κι' ἄς ἦταν νά'γραφα κι' ἐγὼ τοῦς στί-
[χους μου στὸν ἄμμο,
νά τοῦς σκορπίζουν οἱ ἄνεμοι, νὰ οβή-
[νουν πρὶν προκάμω

νά εἰπῶ τὸ λόγο τὸ στερνό· πρὶν ἴσως
[νὰ πετύχω
τῆς ὁμορφίᾶς καὶ τοῦ ἔρωτα νὰ εἰπῶ τὸν
[κύκνειο στίχο.

Μὲ τὴν ἴδια εὐαισθησία ὁ ποιητὴς τραγουδᾷ καὶ τὴν πίστη τοῦ στὸν ἄνθρωπο:

Ν' ἀκουστεῖ στὰ πέρατα τῆς γῆς,
ὁ ἄγνωρος κεληδιστὸς τοῦ ἀνθρώπου.
Κι' ὅπως οἱ κυματισμοὶ τῆς θάλασσας
νά'ρχεται τὸ πλῆθος τῶν ἀνθρώπων
[κάθε τόπου

γιὰ τοῦ ρόδου τὸ ξεφάντωμα,
τὸ ἄσμα τῶν ἀσμάτων του ν' ἀκούσει.
Κι' ἀπὸ τ' ὄραμα κι' ἀπὸ τὸ ἀκρόαμα
τῆς χορδῆς τῆς ναρκωμένης ν' ἀναφροῦσει.

Κι' ὅλες κι' ὅλοι νὰ πορεύονται
στὴν ξανθιά τὴν πανανθρώπινη ἄμμου
μὲ ποδιερὰ ἀραχνούφταντο [διὰ
καὶ μὲ τοῦ Ἀδωνη τὸ ρόδοστὴν καρδιά.

Θάχουμε τὴν τύχη τὸ κήρυγμα τῆς εὐαισθησίας τοῦ κ. Κουτσοχέρα νὰ τὸ ἀκούσουμε σύντομα κι' ἐδῶ στὰ Γιάννινα, σὲ μιὰ διάλεξη ποὺ ὁργανώνει ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία». Θέλναι γιὰ ὅλους μας τὸ κήρυγμα αὐτὸ ἓνα πνευματικὸ λουτρό ποὺ τὸ χρειαζόμαστε.

ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΓΓΗΣ.

Θανάση Πετοῦλη-Διομήδη: ΣΤΗ ΡΙΖΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΔΕΝΤΡΟΥ, Ἀθήνα 1952.

Ἡ μεταφορὰ στὴν σκηνὴ τοῦ πελώριου θέματος τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας εἶναι πραγματικὸς ἀθλός. Τὸ γιγάντιο αὐτὸ θέμα προσφέρεται, γιὰ τὴν συγγραφὴ τῶν συγκλονιστικώτερων ἱστορικῶν βιογραφιῶν καὶ μυθιστορημάτων. Ἀλλὰ πολὺ δύσκολα πλαισιώνεται, στὰ ὅρια τῆς σκηνῆς, κολὴ δύσκολα γίνεται θέατρο. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ σύγχρονο δραματολόγιο—εἶναι γνωστὸ πὺς ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ σύγχρονου θεάτρου μας ἄρχισε μὲ τὴν ἀνα-

τολή του αιώνα μας—δεν έχει να επιδείξει παρά μόνο τα ιστορικά Βυζαντινά θεατρικά έργα του κ. Αγγέλου Τερζάκη, που τα περιέβαλε με τόσο στοργή και κατανόηση ή κρατική μας σκηνή.

Η χαρά μου, συνεπώς, ήταν μεγάλη όταν είδα να εμφανίζεται ένας άλλος πνευματικός εργάτης στην απροσπέλαστη αυτήν έπαλξη. Και η ικανοποίησός μου άπολυτη, όταν διάβασα την πνευματική του προσφορά. Πρόκειται για τον κ. Θανάση Πετσάλη—Διομήδη και για το θεατρικό του έργο—Βυζαντινής αποδόσεως—«Στή ρίζα του μεγάλου δέντρου».

Ο συγγραφέας του νέου θεατρικού έργου είναι γνωστός στο ευρύτερο κοινό. Έχει δώσει πληθούς λογοτεχνικών έργων, μεταξύ των οποίων διακρίνονται τα μυθιστορήματα: «Μαρία Πάρνη», «Μαυρόλινκοι» και το ιστορικό έργο «Προμηθέας».

Στο θέατρο εμφανίζεται για πρώτη φορά, πράγμα που μεγαλώνει την έκκληση του αναγνώστη, στην διαπίστωση της σκηνικής αριότητας του θεατρικού αυτού έργου. Ο κ. Πετσάλης όχι μόνον κατόρθωσε να δημιουργήσει την κατάλληλη ατμόσφαιρα, αλλά επέτυχε να κινήσει με πιστισιμότητα και άνεση το πλήθος των προσώπων του έργου. Κι' αυτό ήταν δυσκολώτατο, γιατί ο κ. Πετσάλης, δεξιοτέχνης εις την προβολήν χαρακτήρων και την δημιουργίαν ψυχολογικών καταστάσεων, έπεμνε να βάλει τα χαρακτηριστικά αυτά γνωρίσματα της τέχνης του και στο θεατρικό του έργο. Και αυτό αποτελεί τον άθλον του, αλλά και την λυδία λίθον της καινούργιας του δημιουργίας. Το «Στή ρίζα του μεγάλου δέντρου», μπορούσε να γίνει ένα θεατρικό ανάγνωσμα, ένα ψυχολογικό δράμα, κατάλληλο μόνο για διάβασμα. Έδωσε όμως τρίτοια παραστατικότητα στα πρόσωπα του έργου του, που σφύζουν από ζωή και πάλλονται από ζωντάνια, ώστε το έργο αυτό να είναι καταληλώτατο και για την σκηνή.

Ανεξερεύνητες οι έκδηλώσεις των μεγάλων δημιουργών. Ο κ. Πετσάλης, που έγραψε το «Στή ρίζα του μεγάλου δέντρου», σε μία ευτυχισμένη έμπνευση, ίσως να μη φίλοδωξε να δῇ το έργο του τα φῶτα του προσκηνίου. Το έγραψε από μία εσωτερική πνευματική παρόρμηση.

Γι' αυτό και το τύπωσε—πρίν παιχθῇ—σε βιβλίο, γὰ νὰ χαρίσῃ μίαν πνευματική απόλαυση στὸν ἀναγνώστη. Έκανε μίαν πνευματική προσφορά, που θὰ τὴν ἐκτιμῇ—φαντάζομαι—ἀνάλογα τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν.

Στὸ ἔργο αὐτὸ βρῖσχο πολλὰς ἀναλογίαις μετὰ τὴν «Τρισεύγενη» τοῦ Παλαμά. Καὶ ὁ μέγας ποιητὴς ἔγραψε τὸ μοναδικὸ του θεατρικὸ ἔργο, ποὺ εἶναι διάχυτο ἀπὸ ποίηση, ἀπὸ μίαν ἀνάγκη ἐξωτερικεύσεως τῶν ποιητικῶν του παρορμήσεων καὶ συναισθημάτων. Έδωσε ἓνα ἔργο ποὺ ἀντίκρουσε ἀλύγιστο τὰ φῶτα τοῦ ἀδυσώπητου προσκηνίου. Καὶ τὰ

βαθύτερα ποιητικὰ του νοήματα ἔλαμψαν ἐπάνω στὴ σκηνὴ καὶ ἐγόητευσαν τὸν θεατὴ, ὅπως εἶχαν γοητεύσει καὶ τὸν ἀναγνώστη τοῦ βιβλίου του.

Τὸ «Στὴ ρίζα τοῦ μεγάλου δέντρου» δὲν παίχθηκε ἀκόμα. Ἡ θέσις του εἶναι, ἀναμφισβήτητα, στὸ Ἑθνικὸ Θέατρο. Διάβασα σὲ μίαν κοιτική τῆς «Νέας Ἑστίας», ὅτι ἔχει ὑποβληθῇ στὴν κρατικὴν μίαν σκηνή, ἀλλὰ δὲν ἀποφασίσθηκε ἀκόμα τὸ ἀνέβασμά του.

Ίσως δὲν ὥριμασε ἀκόμα ἡ ἰδέα τοῦ ἀνεβάσματος τοῦ ἔργου στὴ σκηνή. Ἡ «Τρισεύγενη» τοῦ Παλαμά, περιμένη ἀρκετὲς δεκαετίες, γὰ νὰ ἔλθῃ ἡ μεγάλη ἱστορικὴ στιγμή. Τὰ μεγάλα ἔργα ἔχουν καὶ τίς ἱστορικὰς τὸς στιγμὲς. Καὶ τὸ ἔργο αὐτὸ τοῦ κ. Πετσάλη δικαιούται νὰ τὴν περιμένῃ, γὰ τὴν ολοκλήρωση τῆς ἀκτινοβολίας του.

ΝΙΚΟΣ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑΣ

■ ■ ■

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

—Τὴν 7ην Ἀπριλίου εἰς τὴν αἴθουσαν τελετῶν τῆς Ζωσιμαίας Ἀκαδημίας ὤμιλησεν ὁ διηγηγὸς Ἀθηνῶν κ. Σ τ α μ ἄ τ η ς μετὰ θέμα: «Τὸ πρόβλημα τῆς συγχρόνου οἰκογενείας».

—Τὴν 8ην Ἀπριλίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Παιδικοῦ σταθμοῦ Π ρ ε β ἔ ῆ ς ὤμιλησεν ὁ ἀρχιμανδρίτης κ. Κ. Σ α κ ε λ λ α ρ ὀ π ο υ λ ὀ ς μετὰ θέμα: «Φεμινισμός—Χριστιανισμός».

—Ὁ Μουσικοφιλόλογικὸς Σύλλογος Ἀρτης «Σ κ ο υ φ ἄ ς» ὄργανωσε ποιητικὸν πρωϊνὸν ἀφιερωμένον εἰς τὴν 25 Μαρτίου, εἰς τὴν Ἀρταν. Τὸ πρωϊνὸν περιελάμβανε εἰσηγήσειν τοῦ κ. Κ. Βάγια καὶ ἀπαγγελίας ποιημάτων καὶ πεζῶν τῶν Βαλαωρίτη, Ἀρσίνης, Παλαμά, Σολωμοῦ κλπ. ὑπὸ τῶν δίδων Ρ. Πετροπούλου, Ι. Παλαντζά, Ρ. Ζαρκαλὴ καὶ τῶν κ. Σ. Ζαρκαλὴ, Κ. Τσιλιγιάννη, Ν. Καραβασίλη.

—Εἰς τὴν αἴθουσαν τελετῶν τῆς Ζωσιμαίας Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων ἐδόθησαν ὑπὸ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» δύο διαλέξεις, τὰς ὁποίας παρηκολούθησαν μετ' ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τὸσον οἱ μετέχοντες εἰς τὸ συνέδριον ἐνταῦθα 10ον Συνέδριον τῆς Ἱατροχειρουργικῆς Ἑταιρείας, ὅσον καὶ τὸ κοινόν.

Ἡ πρώτη ἐδόθη τὴν 30ὴν Ἀπριλίου μετ' ὁμιλήτην τὸν Ἀθηναῖον λόγιον καὶ ποιητὴν κ. Ἰ ω ἄ ν ν. Π. Κ ο υ τ σ ο χ ἔ ρ α ν καὶ θέμα: «Ἡ Πολιτεία τῆς εὐαισθησίας».

—Ἡ δευτέρα δέ, μετ' ὁμιλήτριαν τὴν ὁμογενὴ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ποιητρίνιδαν—ἱατρὸν Λίδα Ἡ ὠ Λ α μ π ἰ ῆ ς μετὰ θέμα: «Ποῦ εὐρίσκεται ἡ εὐτυχία».

—Τὴν 13ην Ἀπριλίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ «Ὁρφέως» Ἰωαννίνων ἐδόθη μαθητικὴ

συναυλία πιάνου - βιολιού - άκκορτεόν και κιθάρας των τάξεων τῆς κ. Ν. Ἰωαννίνου, τῆς δίδος Ο. Μέντζου και τῶν κ.κ. Βούλγαρη και Παραλίκη τοῦ Ὁδείου Ἰωαννίνων.

—Τὴν 13 Ἀπριλίου εἰς Ἄρτα ὁ μουσικός Σύλλογος «Ὁρφεύς» ὀργάνωσε συναυλία καθ' ἣν ἐπαιχθῆσαν καὶ ἀπηγγέλησαν ἑλληνικά καὶ ξένα τραγούδια καὶ ποιήματα. Τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ὀργανώσεως εἶχεν ὁ μουσικοδιδάσκαλος κ. Α. Παπαϊωάννου.

—Ἐπ' εὐκαιρία τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα οἱ Ἰππεῖωτες καλλιτέχνες τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου κ. κ. Γρηγόρης Βαφιάς, Ἀλκίης Παλπᾶς καὶ ἡ Ἄννα Παλακωνοστανίνου, ἔδωσαν στὰ Γιάννενα στίς 27 Ἀπριλ. ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας», καλλιτεχνικῆ Ἑσπερίδα με ἀπαγγελίας ἀποσπασμάτων ἀρχαίων τραγωδιῶν καὶ ποιημάτων νεοελλήνων ποιητῶν, στὰ ὁποῖα προετάσσοντο καὶ σύντομες εἰσηγήσεις. Ἡ ποιητικὴ αὐτὴ βραδυὰ ἐσημείωσε ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχία.

Ἑκδσεις ἔργων ζωγραφικῆς

Τὴν 12ην Ἀπριλίου εἰς τὴν αἰθουσαν τοῦ ξενοδοχείου «Κεντρικόν» τῶν Ἀθηνῶν ἡναιξεν ἡ ἐκθεσις ἔργων ζωγραφικῆς τοῦ ἐκλεκτοῦ συμπολίτου καλλιτέχνη κ. Κενά—Μεσαρέ. Εἰς τὴν αἰθουσαν τοῦ «Κεντρικοῦ» ὁ κ. Μεσαρέ ἐξέθετε 200 περίπου ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πολλοὺς πίνακας με θέματα λαμένα ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ στρατοῦ μας εἰς τὰ Βορειοηπειρωτικά βουνά, τὸν Γράμμον καὶ τὸ Βίτσι.

Τὸ 10ον Συνέδριον τῆς Ἱατροχειρουργικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν

Τὸ 10ον Συνέδριον τῆς Ἱατροχειρουργικῆς Ἑταιρείας Ἀθηνῶν συνεκροτήθη ἑατός εἰς Ἰωάννινα. Αἱ ἐργασίαι τοῦ Συνεδρίου, τὸ ὁποῖον ἡγορήθη ἐπὶ τῶν μεσογειακῶν αἱματοπαθειῶν, ἤρχισαν τὴν 28ην Ἀπριλίου, εἰς τὴν αἰθουσαν τελετῶν τῆς Ζ. Π. Ἀκαδημίας καὶ ἐτερομαθῆσαν τὴν 30ὴν τοῦ μηνός. Τὰς ἐργασίας παρακολούθησαν ὁ Ὑπουργὸς Προνοίας κ. Χρ. Σολωμονίδης, ὅστις καὶ ἐκήρυξε τὴν ἐναρξίν των, ὁ Ὑφυπουργὸς Στρατιωτικῶν κ. Σ. Δημαράτος, ὁ Γενικός Διοικητὴς Ἡλείου κ. Κλ. Ταυτσάρας, ὁ Δήμαρχος κ. Θεοφωρίδης, ὁ Στρατηγὸς κ. Κετῶας, ὁ Γεν. Γραμματεὺς κ. Μαλτσίδης, ὁ βουλευτὴς κ. Παπαπέτρου καὶ αἱ λοιπὰ τοπικὰ ἀρχαί. Τοῦ Συνεδρίου προήδρυν ὁ διαπρεπὴς ἐπιστήμων καθηγητὴς Ἰατρὸς κ. Οἰζονόπου. Βορειοηπειρώτης. Ἐκτὸς τῶν ἄλλων τοὺς συνέδρους προσεφώνησεν ἐκ μέρους τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» ὁ διευθυντὴς τῆς κ. Μιχ. Μάνος.

Τιμητικὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τὸν Κώστα Κρυστάλλη

Ὁ Σύνδεσμος Φυσιολατρῶν Ὁρειβατῶν Πειραιῶς ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 60 χρόνων ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κώστα Κρυστάλλη ὀργάνωσε τὰς ἑξῆς τιμητικὰς ἐκδηλώσεις.

1) Τὴν 12 Ἀπριλίου εἰς τὸ Δημοτικὸν Θέατρον Πειραιῶς ὠμίλησεν ὁ πρόεδρος τοῦ Συνδέσμου Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν κ. Γεωρ. Σταμίσης με θέμα «Κρυστάλλης ὁ καρπὸς τῆς Ἑθνικῆς Ἀεβεντιάς» καὶ ἀπηγγέλησαν ποιήματα ὑπὸ τοῦ κ. Γκ. Μπινιάρη καὶ τῆς Κας Ἡτρώς Μπινιάρη. Τὴν συγκέντρωσιν ἔχαιρετήσεν ὁ ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ κ. Βασ. Κρυστάλλης, ἀντιστράτηγος ἐ.ά.

2) Τὴν 18 Ἀπριλίου εἰς τὴν Ἀγίαν Τριάδα (Πεντέλης) κατετέθησαν στέφανοι εἰς τὴν προτομὴν τοῦ ποιητοῦ καὶ ἐπικολούθησαν ὀμιλίαι τῶν κ.κ. Ἡλ. Βασιώτη, Γ. Μήλια, Μιχ. Περᾶνθη, Παύλου Κυριαξῆ καὶ ἀπαγγελίαι ὑπὸ τοῦ κ. Ν. Κούρου καὶ τῆς δίδος Εἰρήνης Σταυροπούλου.

3) Τὸ Πάσχα ὀργανοῦται πενθήμερος ἐκδρομὴ εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπου εἰς τὴν Ἄρταν τὴν 26 Ἀπριλίου θὰ ψαλῇ ἐπιμνημοσυγὸς δέησις καὶ θὰ κατατεθῇ στέφανος εἰς τὴν προτομὴν τοῦ ποιητοῦ, θὰ ἐπακολουθήσουν δὲ ὀμιλίαι ὑπὸ τοῦ κ. Γ. Σταμπολῆ, Μιχ. Περᾶνθη καὶ Ἐμ. Ρούνη καὶ ἀπαγγελίαι ποιημάτων.

Δύο ὀμιλίες τοῦ κ. Τάκη Σιωμοπούλου

Στίς 12 Ἀπριλίου δόθηκε στὸν «Πειραιῶκ Σύνδεσμον» διάλεξις τοῦ συνεργάτη τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» κ. Τάκη Σιωμοπούλου με θέμα «Τὸ ἱστορικὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἡλείου». Τὴ διάλεξιν παρακολούθησαν πολλοὶ Ἡπειῶτες ἐγκατεστημένοι στὴν Ἀθῆνα καὶ τὸν Πειραιᾶ.

Ἐπίσης ὁ κ. Σιωμόπουλος στίς 14 τοῦ Ἀπριλίου ἔδωκε στὴ «Στέγη Γραμμάτων» στὴν Ἀθῆνα διάλεξιν γιὰ τὸν Ἀλέξαντρο Πάλλη ὀργανωμένη ἀπὸ τὸν «Σύνδεσμον Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν», ποὺ τὴν παρακολούθησαν πολλοὶ ἄνθρωποι τῶν γραμμάτων.

ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ

Στὸ προηγούμενον τεῦχος μας, σελ. 299, στὸ ποίημα «Ἑσπέρα Καταιγίδας» ὁ στίχος 6 πρέπει νὰ διαβασθῇ «τὶ λυγρὴ», ἀντὶ «τὴ λυγρῇ»:

Στὸ γαλανὸ τὸ γῶς, τὶ λυγρὴ
κάποιο πουλάκι ὠδὴν ἄλκωνει!....

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

1.—Καθ' ἄρμοδιαν ἀνακοίνωσιν παραδειγματική τάξις καὶ ἀσφάλεια ἐπικρατεῖ καθ' ἅπασαν τὴν Ἡπειρόν.

2.—Ἐπιτροπὴ τῆς πόλεως Πρεβέζης με ἐπὶ κεφαλῇ τὸν Μητροπολίτην κ. Στυλιανόν, μετέβη εἰς Ἀθήνας ἵνα ἐπιδιώξῃ τὴν ἐπίλυσιν τῶν μεγάλων ζητημάτων τῆς πόλεως.

3.—Ἡ Ἑλβετική ὀργάνωσις βοήθειαν Προσφύγων ἔδωκεν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κ. Γενικοῦ Διοικητοῦ Ἡπείρου 42.000 ἑλβετικά φράγκα διὰ τοὺς Ἡπειρώτας πρόσφυγας.

5.—Εἰς Κόνιτσαν συνεκροτήθη πάνδημον συλλαλητήριον διαμαρτυρίας διὰ τὴν μὴ ἀπόδοσιν τῆς Κύπρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἰς ἀναλόγους ἐκδηλώσεις προέβη καὶ ἡ μαθητικὴ νεολαία τῆς Παραμυθιάς.

6.—Ἐγνώσθη ὅτι ἐπλήθε συμριβασμός διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ζωγραφείου Κληροδοτήματος. Κατόπιν τούτου ἡ περιερχομένη εἰς τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον Ἰωαννίνων περιουσία ἀνέρχεται εἰς 7-8 δισεκατομμύρια δρχ.

7.—Προχωροῦν ἱκανοποιητικῶς αἱ ἐργασίαι τῶν ἔργων ὑδρεύσεως Ἀρτης. Διὰ τὸ θέμα τοῦτο ὥς καὶ τὸ τῆς ἰδρύσεως Πυροσβεστικοῦ σταθμοῦ κλπ. ὁ Δήμαρχος Ἀρτης κ. Παπαβασιλείου μετέβη εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐπίλυσιν τῶν.

8.—Δι' ἐνεργειῶν τοῦ Δημάρχου Κόνιτσης κ. Χούσιου ἐπετεύχθη ἡ διάθεσις κονδυλίου διὰ τὴν ἀσφαλιτόστρωσιν τῆς Πλατείας τῆς Βασιλίσσης τῆς πόλεως.

9.—Εἰς Παλαιὰ Ἀλόνια ἐγένετο τελετὴ καταθέσεως θεμελίου λίθου νέου διδαστηρίου.

10.—Ἐνεκρῆθη ἡ ἐπαναλειτοουργία τοῦ Ἡμιγυμνασίου Δερβιτινῶν—Σουλίου.

11.—Εἰς Κουκούλιον Ζαγορίου συνεκροτήθη συνέδριον τῶν μελῶν τοῦ Ἀ. Λαϊκοῦ Συνδέσμου.

—Πρὸς ἐκτέλεσιν κοινωφελῶν ἔργων εἰς τὸν νομόν Πρεβέζης διετεθῇ πίστωσις 700 ἐκατ. δραμῶν.

—Οἱ ἐκπρόσωποι τῶν Ἑργατικῶν Κέντρων Ἰωαννίνων, Ἀρτης, Πρεβέζης καὶ Λευκάδος ἐνέκριναν ψήφισμα ὑπὲρ τῆς Β. Ἡπείρου καὶ τῆς Κύπρου.

13.—Εἰς τὸν νομόν Θεσπρωτίας ἐσημειώθησαν ἀθρόα κρούσματα ἱλαρᾶς καὶ τυφειδοῦς πυρετοῦ.

14.—Ἐγνώσθη ὅτι ἡ Κυβέρνησις μελετᾷ τὴν λήψιν σειράς μέτρων ὑπὲρ τῶν ἀκριτικῶν πληθυσμῶν τῆς Ἡπείρου.

15.—Ἀπεφασίσθη ἡ ἴδρυσις Λέσχης Ναυτοπροσκόπων εἰς Ἰωάννιναι.

16.—Λόγω τῆς κακοκαιρίας ἡ θερμοκρασία κατήλθεν κάτω τοῦ μηδενὸς εἰς πολλὰ ὀρεῖνά χωρία τῆς ὑπαίθρου. Συνεχίζεται ἐπίσης ἡ πτώσις χιόνος εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων.

17.—Ὑπὸ τῆς Ἀμερικανικῆς Ἀποστολῆς διετεθῆσαν 2000 δέματα διὰ τοὺς ἐπαναπατρισθέντας ὁμήρους τῆς Ἡπείρου.

—Ἀπέθανε καὶ ἐκηδεύθη εἰς Ἰωάννιναι ἡ σεβαστὴ δέσποινα Ἀλεξάνδρα Χρ. Χρηστοβασίλη.

18.—Εἰς Τόσκειν Λάγκας Σουλίου ἐσημειώθη καθιζήσις τοῦ ἐδάφους, συνεπεία τῆς ὁποίας ἐφονεύθησαν τρία ἄτομα καὶ ἐτραυματίσθη ἓν.

19.—Ἡ κακοκαιρία συνεχίζεται καθ' ἅπασαν τὴν Ἡπειρόν. Πολλὰ ὄρεῖνά χωρία ἀπεκλείσθησαν ὑπὸ τῶν χιόνων.

20.—Διὰ Β. Δ. ἐκηρύχθη φυλλοξηριὼν ὁ νομός Ἰωαννίνων.

22.—Ἀφίκετο εἰς Πρεβέζαν καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντά του ὁ νέος Νομάρχης κ. Κ. Συρεπίσιος.



Ἀ ν. Εὐ θ υ μ. Κόνιτσαν.— Καὶ βέβαια θὰ προκηρύξουμε καὶ ἄλλους λαογραφικοὺς κλπ. διαγωνισμοὺς σὲ λίγους μῆνες, συντελοῦντες ἔτσι στὴ διάσωσιν τοῦ ἱστορικολαογραφικοῦ μας θησαυροῦ· συνεχίστε τὴν ἐργασίαν σας καὶ ἂν θέλετε, θὰ σᾶς στείλουμε εὐχαρίστως τὰ τρία τεύχη τῶν «Ζητημάτων Ἑλλην. Λαογραφίας» τοῦ καθηγ. κ. Γ. Μέγα· θὰ σᾶς βοηθήσουν πολὺ στὴν ἐπιστημονικώτερον καταγραφήν τοῦ λαογραφικοῦ ὕλικό σας.

Π. Σ π α ν. Θεσσαλονίκη. Θὰ σᾶς γράψουμε τὸ σταλὲν θὰ δημοσιεῖθῃ. Εὐχαριστοῦμε.

Γ ι α ν. Ἀ ν α σ τ. Τὰ ὅσα δὲν ἀφοροῦν τὴν Ἡπειρὸ ἀφίστε τὰ γιὰ ἀργότερα, δίδοντες προτεραιότητα στὰ ἄλλα. Τὰ σταλέντα καὶ τὰ δύο δημοσιεύονται. Καταλαβαίνετε πολὺ καλὰ, ὅτι, τὰ γραπτά ὅλων τῶν ἄλλων περιηγητῶν, μᾶς ἐνδιαφέρουν ἑξαιρετικά. Θὰ σᾶς γράψουμε καὶ ἰδιαίτερος. Χαιρετισμοὺς καὶ εὐχὰς ἀπὸ ὅλους μας. Τ α σ. Κ α ρ α τ ζ. Θεσσαλονίκη. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ γιὰ τὰ αἰσθηματά σας καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν σας. Basil Catz., Reading, U.S.A. Τὰ πῆραμε. Γιὰ τὰ ἄλλα θὰ σᾶς γράψουμε ἰδιαίτερος. Α ἰ δ ε σ. Π α π α γ. Π α ἰ σ Χιονάδες. Περιβάλλουμε πάντοτε μὲ στοργὴν κάθε ἐργασίαν σας. Πῆραμε τὴν συνδρομὴν σας καὶ εὐχαριστοῦμε. Γ ε ὡ ρ γ. Π ρ ὶ τ σ. Ἀθήναι. Θὰ περιμένουμε πάντοτε κάθε καινούργια ἐργασία σας. Ὁ κ. Σ. σᾶς ἔστειλε τὰ βιβλία του. Α. Κ α ν α κ. Ἀθήναι. Δὲν πῆραμε ἀκόμα τίποτε δικό σας. Δ ἡ μ ο ν Ἀ μ μ ο χ ὡ σ τ ο ν. Θὰ σᾶς γράψουμε ἰδιαίτερος. Ε ὐ δ. Τ σ ο λ. Θεσσαλονίκη. Τὰ μεταφραστικά σας κομμάτια, δημοσιεύονται. Γιὰ τὸ χειρόγραφο τοῦ Πάτερ Κοσμᾶ, δὲ μπορούμε νὰ σᾶς ποῦμε τίποτε, πρὶν τὸ ἰδοῦμε· στείλτε μας ἀντίγραφο. Κ. Δ α φ ν., Κέρκυρα. Γιὰ τὴν προτεινόμενη συνεργασία Ἡπειρ. Ἑστίας καὶ Ἑταρείας Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν, τὴν τόσο τιμητικὴν

ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΤΗΣ "ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ,"

Ἡ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ὅπως ἐξυληρετήσῃ τοὺς ἀποδήμους καὶ τοὺς μακρὰν τοῦ κέντρου Ἡπειρώτας, ὠργάνωσε ὑπηρεσίαν ἀποστολῆς εἰς αὐτοὺς παντὸς Ἑλληνικοῦ βιβλίου εἰς τὴν τρέχουσαν τιμὴν μὲ μόνην ἐπιβάρυνσιν τὰ ἔξοδα ἀποστολῆς του.

Τὸ «ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΥ» διαθέτει ἐπίσης εἰς μικρὰν τιμὴν τὰς κάτωθι μελέτας - ἀνάτυπα τῆς «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»:

Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗ :	Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὁ διδάσκαλος τοῦ Γένους Δρ. 25.000	
	(Μέγα σχῆμα ἐπὶ ἀρίστον χάρτον σελ. 160)	
ΚΩΝ. ΚΑΣΒΙΚΗ :	Τὸ Σπήλαιον τοῦ Περάματος - Ἰωαννίνων	» 5.000
ΣΩΤ. Ι. ΔΑΚΑΡΗ :	Ἰωάννινα, ἡ νεώτερη Εὐροία	» 5.000
Κ. J. ΒΕΛΟΣΗ :	Ἡ ἐθνικότης τῶν ἀρχαίων Ἡπειρωτῶν	
	(Μετάφρασις - σημειώσεις Ν. Κ. Παπαδοπούλου)	» 5.000
ΒΑΣ. ΣΦΥΡΟΕΡΑ :	Ὁ Φιλικὸς Ι. Παπαρρηγόπουλος καὶ ὁ Ἀλῆ πασσᾶς	» 5.000
Α. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ :	Ὁ Παλαμάς καὶ ἡ ἑλληνικὴ παράδοσις	» 8.000
ΠΑΝΟΥ ΦΑΝΤΗ :	Γεώργιος Χατζῆς - Πελλερὲν	» 5.000
ΙΩΣΗΦ Μ. ΜΑΤΣΑ :	Γιαννιώτικα ἑβραϊκὰ τραγούδια	» 10.000
ΠΑΝ. ΧΡΗΣΤΟΥ :	Μεθοδῖος Ἀνθρακίτης	» 10.000
Γ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ :	Ἡ Ἱερατικὴ σχολὴ Νήρου Ἰωαννίνων	» 10.000
ΚΩΝ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ :	Ἀνέκδοτα ἱστορ. στοιχεῖα περὶ Ἀλῆ πασσᾶ	» 10.000
Ι. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ :	Ὁ Χρηστοβασίλης ὡς διηγηματογράφος	» 5.000
ΓΙΩΡΓΟΥ ΡΑΓΚΟΥ :	Ματωμένος ἔρωτας (ἐπιχολυρ. μυθιστ.)	» 10.000
«Η Η Π Ε Ι Ρ Ο Σ» :	(Ἱστορία, γλῶσσα, γεωγραφία κτλ.) σελ. 164	» 25.000

Ἐπίσης εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ» πωλοῦνται διὰ λογαριασμὸν τῶν συγγραφέων τῶν τὰ κάτωθι βιβλία:

Α. Σαλαμάγας :	Ὁ γνωστὸς καλὸς γηρος Κοσμάς	» 10.000
»	Ἡ σπηλιὰ τοῦ Σκυλοσόφου	» 10.000
Κ. Κουστᾶλλης :	Τὰ Ἀπαντα (Τόμ. Α' Δρ. 30.000, Β' 22.000, Γ' 20.000)	» 72.000
Κ. Α. Παπαγεωργίου :	Ἡ Παιδεία στὴν Ἡπειρο (1204-1950)	» 10.000
Παναγιώτη Χρήστου :	Διάδοχος ὁ Φωτικὸς.	» 10.000
»	Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου Κρήτης	» 10.000
Ἀθαν. Ι. Χρυσόχοῦ :	Ἡ συνεννόησις τοῦ 1944 διὰ τὴν ἑνωσιν Ἀλβανίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος.	» 20.000
Νικ. Πατσέλης :	Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπέρου (σελ. 256)	» 20.090
Ι. Ε. Ἀναστασίου :	Πατριαρχικὸν Σιγγίλιον πρὸς Μητρ. Ἰωαννίνων	» 5.000
Δ. Δάνου-Θ. Δέμβου :	Χρυσάνθεμα	» 10.000
Ἀναστ. Γεωργαντζῆ :	Ἀρχαῖα ἱστορικὰ Κέντρα τῆς Πρεβέζης	» 10.000
Γ. Καλυδοπούλου :	Ἡ συγκοινωνία τῆς ἑλληνικῆς ὑπαίθρου	» 10.000
Πέτρου Σπανδωνίδη :	Τὸ κλέφτικο δημοτικὸ τραγούδι	» 30.000
Χαρ. Κατσιμήτρου :	Ἡ Ἡπειρος προμαχοῦσα (σελ. 270)	» 30.000



Οἱ φίλοι συγγραφεῖς (ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ) ποῦ ἐπιθυμοῦν νὰ διαθέσουν βιβλία τῶν εἰς τὴν Ἡπειρον, δύνανται νὰ ἀπευθύνωνται πρὸς τὸ

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Τὸ βιβλίον
τοῦ Ἀντιστρατήγου— Διοικητοῦ
τῆς 8ης Μεραρχίας Ἡπείρου
κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1940-41

ΧΑΡΑΛ. ΚΑΤΣΙΜΗΤΡΟΥ :

Ἡ ΗΠΕΙΡΟΣ ΠΡΟΜΑΧΟΥΣΑ,,

Σχῆμα μέγα, σελ. 270

Ἡ Τιτανικὴ πάλη πρὸς τὰς
Φασιστικὰς ὁρδὰς εἰς τὸ
Καλπάκι καὶ τὸν Καλαμῶν

ΠΩΛΕΙΤΑΙ

εἰς ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ὁ δεύτερος τόμος
καὶ ἔτσι δλοκληρώνεται
Τ Ο

ΔΙΗΓΗΜΑ

ἀνθολογημένο
ἀπὸ τὸν

ΗΡ. Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

Τόμοι δύο μεγάλου σχήματος

1010 σελίδες
55 διηγηματογράφου
72 διηγήματα

Ἡ μεγαλυτέρα ἀποθησαύρισις
τοῦ ἐντέχνου πεζοῦ λόγου

ΟΙΚΟΔΟΜΑΙ! ΟΙΚΟΔΟΜΑΙ!

ΙΔΙΟΚΤΗΤΑΙ, ΕΡΓΟΛΑΒΟΙ, ΤΕΧΝΙΤΑΙ

Γιὰ νὰ σᾶς κοστίσῃ ἡ οἰκοδομὴ σας 20% φθηνότερα ἀπὸ ἄλλοτε
ἀγοράσατε ὅλα τὰ ὑλικά πού θὰ σᾶς χρειασθοῦν

Σίδηρα

Τσιμέντα

Λαμαρίνες

Σιδηρικά

Ἡλεκτρικά εἶδη

Ὑδραυλικά εἶδη

Χρῶματὰ

Ὑλικά ἐπιπλοποιῶν

ΕΙΔΗ ΥΓΙΕΙΝΗΣ

ΛΟΥΤΗΡΕΣ ■ ΛΕΚΑΝΕΣ ■ ΝΙΠΤΗΡΕΣ

Ὅλα Εὐρωπαϊκὰ καὶ σὲ τιμὲς χαμηλότερες τῆς ἐγχωρίας κατασκευῆς
Ἀπὸ τὸ νέον κατάστημα

Σ. Ν. ΣΟΥΡΕΛΗ

ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ 140—ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Παρελήφθησαν εἶδη Κυνηγίου